

DISSERTATIONES PHILOLOGIAE ESTONICAE
UNIVERSITATIS TARTUENSIS

26

DISSERTATIONES PHILOLOGIAE ESTONICAE
UNIVERSITATIS TARTUENSIS

26

KAREN KULDNOKK

Militaarne retoorika.
Argumentatsioon ja keeleline mõjutamine
Eesti kaitsepoliitilises diskursuses

TARTU ÜLIKOOLI KIRJASTUS

Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond, eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Juhendaja: dotsent Reet Kasik

Oponent: professor Helena Sulkala (Oulu Ülikool)

Kaitsmine toimub 30. augustil 2011 kell 12.15 Tartu Ülikooli peahoone
aud 139.

ISSN 1406–1325

ISBN 978–9949–19–793–4 (trükis)

ISBN 978–9949–19–794–1 (PDF)

Autoriõigus Karen Kuldnokk, 2011

Tartu Ülikooli Kirjastus

www.tyk.ee

Tellimus nr 463

EESSÕNA

Tekstianalüüsi juurde jõudsin tänu oma bakalaureusetöö juhendajale Katrin Kernile. Tema suunas mind dotsent Reet Kasiku juurde, kes juhendas juba minu magistritööd.

Täna südamest oma juhendajat Reet Kasikut, kes on leidnud alati aega, et mind aidata. Reet Kasik on mind ikka innustanud ja süstinud mulle optimismi. Tema valvsa pilgu ja hoolitseva käe all olen tundnud alati soovi pingutada. Olen talle väga tänulik aastate jooksul jagatud nõuannete eest.

Olen tänulik nii Tartu kui ka Tallinna tekstiurijatele, kellega koos oleme osalenud ühistel tekstipäevadel, kus oleme saanud jagada oma mõtteid. Need tekstipäevad on innustanud suurema entusiasmiga uurima ja kirjutama.

Võlgnen tänu ka oma kolleegidele Kaitsevæ Ühendatud Õppeasutustest. Eriliselt tänulik olen oma ülemusele Epp Leetele ning major Antek Kasemaale, kes on suhtunud igati mõistvalt minu õpingutesse ja toetanud minu soovi saada töö kirjutamise jaoks vaba semester. Samuti tänan oma kolleegi ja sõpra Reet Hendriksoni, kes on mulle alati toeks olnud.

Täna väärtuslike nõuannete eest töö eelretsensente professor Helena Sulkalat ja PhD Katrin Aavat.

Dokoritöö valmimist on toetanud Eesti Teadusfondi grant nr 6236.

Tartus

26. juunil 2011

SISUKORD

VÄITEKIRJA ALUSEKS OLEVAD ARTIKLID	9
SISSEJUHATUS	10
1. TEOREETILINE TAUST	14
1.1. Tekstianalüüs	14
1.1.1. Keele metafunktsioonid ja tähenduste kujundamine	16
1.1.2. Nimetamine ja kategoriseerimine	17
1.1.3. Diskursuserollid ja teksti modaalsus	19
1.2. Retoorika ja mõjutamine	20
1.2.1. Metafoor	21
1.2.2. Argumentatsioon	22
1.2.3. Argumenteerimisvõtted	23
1.2.3.1. Oma huvi kahandamine	25
1.2.3.2. Kõnelejatekstooriga õigustamine	25
1.2.3.3. Väite esitaja seotus esitatava väitega	26
1.2.3.4. Argumendi tugevdamine konsensusse või asjatundja väitega	26
1.2.3.5. Faktid räägivad enda eest	27
1.2.3.6. Kategooriate kasutamine mõjutamise vahendina	28
1.2.3.7. Arvandmete esitamine	29
1.2.3.8. Äärmuste kasutamine	29
2. KAITSEVÄELASE KUTSEVALIKUT PÕHJENDAVID ARGUMENDID	30
2.1. Sissejuhatus	30
2.2. Argumenteerimine	31
2.3. Kutsevalikut põhjendavad argumendid	32
2.3.1. Ühiskondlikele väärtustele ja muutideaalidele toetuvad argumendid	33
2.3.2. Töö iseloomule toetuvad argumendid	35
2.3.3. Isiklikule kasule toetuvad argumendid	36
2.4. Autori positsioon	38
2.4.1. Üldistamise osatähtsus	40
2.4.2. Mina viiteala	42
2.4.3. Meie viiteala	43
2.5. Kokkuvõte	46
3. IRAAGI SÜNDMUSI KAJASTAV DISKUSSIOON AASTATEL 2003–2009	48
3.1. Sissejuhatus	48
3.2. Iraagi sõja eelne periood ja sõja esimesed päevad	51
3.2.1. Ameerika Ühendriigid ja Eesti tekstiosalisena	52
3.2.2. Iraak ja Saddam Hussein tekstiosalisena	66
3.2.3. Autori positsioon ja staatus	70

3.2.4. Kokkuvõte	74
3.3. Iraagi sündmuste kajastamine alates 2003. aasta juunist kuni 2009. aasta detsembrini	77
3.3.1. Kuidas räägivad Iraagi-missioonist kaitseväelased? Sõda või rahutagamine, sõdur või okupant?	78
3.3.2. Kuidas räägivad Iraagi-missioonist poliitikud?	84
3.3.2.1. Retoorika pärast Iraagi-missiooni algust. Sõda või rahutagamine?	84
3.3.2.2. Retoorika pärast Eesti sõdurite hukkamist	86
3.3.2.3. Retoorika aastatel 2005–2009	89
3.3.3. Kuidas räägivad Iraagi-missioonist ajalehe Postimees ajakirjanikud ja ühiskonnategelased?	94
3.3.3.1. Retoorika pärast Iraagi-missiooni algust ja Eesti sõdurite hukkamist	94
3.3.3.2. Retoorika aastatel 2005–2009	99
3.4. Kokkuvõte	106
4. SUHTUMISE KUJUNDAMINE PRONKSSÕDURI-DISKURSUSES .	110
4.1. Sissejuhatus	110
4.2. Monument või sõdur?	111
4.3. Meie venelased ja nende venelased	117
4.3.1. Rahutustes osalejad	117
4.3.2. Meie venelased	123
4.4. Eestlaste rollid	127
4.5. Kokkuvõte	133
ÜLDISTUSED JA JÄRELDUSED	135
MATERJALI ALLIKAD	142
KIRJANDUS	145
SUMMARY	149
ELULOOKIRJELDUS	157
<i>CURRICULUM VITAE</i>	158

VÄITEKIRJA ALUSEKS OLEVAD ARTIKLID

- Kuldnokk, Karen 2004. Iraagi sündmusi kajastav diskussioon ajalehes Postimees. – A. Saumets, K. Kalling (toim.). KVÜÕA toimetised 3. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 66–81.
- Kuldnokk, Karen 2006. Argumentatsioon ajalehe Postimees Iraagi-missiooni käsitlevates artiklites. – E. Niit (toim.). Keele ehe. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 30. Tartu: Bookmill, 90–104.
- Kuldnokk, Karen 2008a. Kaitseväelase kutsevalikut põhjendavad argumendid. – M. Erelt (toim.). Emakeele Seltsi aastaraamat 53. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 64–86.
- Kuldnokk, Karen 2008b. Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste Kõrgema Sõjakooli kadettide väärtushinnangud. – A. Saumets (toim.). KVÜÕA toimetised 11. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 130–149.
- Kuldnokk, Karen 2008c. Suhtumise kujundamine päevalehtede arvamustekstides. Pronkssõduri-diskursuse osalised. – R. Kasik (toim.). Tekstid ja taustad V. Meediatekstide keelekasutus ja selle sotsiokultuurilised taustad. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 65–99.

SISSEJUHATUS

Uurimuse lähtekohad ja eesmärgid

Doktoritöös uuritakse militaarvaldkonnaga seotud arvamustekstide argumentatsiooni ja retoorikat. Keskseks lähtekohaks on idee, et keel ja keelekasutus konstrueerivad tegelikkust ning militaarvaldkonnaga seotud tekstide analüüsides on võimalik välja selgitada, milline on Eesti kaitsepoliitiline diskursus, kuidas representeeritakse ja määratletakse selle diskursuse osalised ja milliseid rolle diskursuseosalistele konstrueeritakse. Tähelepanu on keskendatud kolmele keskele diskursuseosaliste rühmale: kaitseväelased, poliitikud ja Eesti avalikkus. Sel eesmärgil on uurimuse ühe osana analüüsitud kaitseväelaste kutsevalikut põhjendavaid argumente Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste Kõrgema Sõjakooli kadettide esseedes, et selgitada, kuidas nad ise oma rolli ja ülesandeid määratlevad. Teiseks on analüüsitud ajakirjanduses peetud diskussioone kahel Eesti kaitsepoliitikaga seotud teemal: üheks teemaks oli Eesti osalusega välispoliitiline konflikt – Iraagi sõda, teiseks teemaks sisepoliitiline konflikt – nn pronkssõduri-sündmused.

Kaitseväelased ja poliitikud on valitud analüüsitavateks diskursuseosalisteks seetõttu, et kaitsepoliitikat kujundavad poliitikud ja viivad ellu kaitseväelased. Kuna avalikkusele vahendatakse ja selgitatakse riigi kaitsepoliitilisi seisukohti ning diskuteeritakse nende üle ajakirjanduse kaudu, on valitud kaitsepoliitilise diskursuse uurimiseks ajakirjanduses ilmunud artiklid. Ajakirjanduses avaldavad aga oma kaitsepoliitilisi seisukohti ka üldsuse esindajad, kes toetavad või kritiseerivad riigi ametlikke kaitsepoliitilisi seisukohti. Seetõttu on kolmandaks uuritavaks diskursuseosaliseks Eesti avalikkus (edaspidi on kasutatud avalikkusele viitamisel ka väljendeid *ühiskonnategelased* ja *rahvas*).

Ajakirjanduses avaldatud seisukohti analüüsides selgus, et kaitseväelased näevad oma rolli peamiselt riigi kaitsepoliitika elluvijana, kuid nad on tagasihoidlikud oma arvamusi ja hinnanguid esitama. Seetõttu hõlmab uurimismaterjal lisaks ajakirjanduses ilmunud artiklitele ka ohvitseriks õppivate kadettide eseesid, mille põhjal saab selgitada, kuidas kujunevad ja millistel väärtustel põhinevad tulevaste ohvitseride professionaalsed ja kaitsepoliitilised hoiakud. Tausta selgitamiseks on kaitseväelaste väärtushinnanguid ja hoiakuid võrreldud ka 1933. ja 2008. aastal tehtud sarnaste uurimuste tulemustega.

Sise- ja välispoliitiline konflikt on valitud uurimisobjektiks seetõttu, et Eesti ühiskonnas on diskuteeritud vähe selle üle, milleks ja kuidas sõja teemal seisukohti väljendatakse. Sellele on 2003. aastal juhtinud tähelepanu ka Siret Rutiku, kelle väitel on Eesti kaitseväes peetud kaitseväe ja kaitseväelaste keelest rääkides silmas eelkõige oskuskeelt. Sellele, milleks ja kuidas seisukohti väljendatakse, ei ole tähelepanu eriti pööratud. (Rutiku 2003: 161) Praeguseks on olukord siiski pisut muutunud. Nii Eesti sõdurite välismissioonidel (Iraagis ja Afganistanis) osalemine kui ka vahetult Eestis aset leidnud pronkssõduri-sündmused on tekitanud avalikku diskussiooni.

Samas on mujal maailmas, pikema demokraatia ja suuremate sõjaliste kogemustega maades selleteemaline diskussioon märksa laiaulatuslikum. Rahvusvaheliste konfliktide meediakajastuse uurimine on olnud maailmas aktuaalne. Kai Väärtnõu (2005: 3–4) nimetab kolm põhjust, miks rahvusvaheliste konfliktide meediaanalüüs on oluline. Kõigepealt aitab see mõista konflikti olemust ja tähtsust ühiskonnale. Teiseks aitab meediaanalüüs aru saada, millised on need jõud, mis konflikti ajal infot suunavad ja kontrollivad. Selle kaudu omakorda saab teha üldistusi erinevate arvamuste leviku kohta ja mõista ühiskonnas levinud uskumusi. Kolmandaks võib sõjasündmuste kajastamise põhjal teha üldistusi selle kohta, kui valmis on mingi väljaanne raskeid teemasid kajastama ning kuivõrd arvestab väljaanne ühiskonnas kerkinud avaliku huviga. Kõigele lisaks aitab oskuslik meediaanalüüs tõstatada avalikke debatte ning selle kaudu jõuda suurema pluralismini ühiskonnas.

Meedias avaldatakse põhiliselt kaht liiki tekste: ühed on faktilood, teised arvamused. Tüüpilised faktilood on uudised, tüüpilised arvamused on juhtkirjad, kolumnid, esseed ja kommentaarid. Tekstitüübina vastavad arvamustekstid kõige rohkem argumenteeriva tekstitüübi tunnustele, vastandudes deskriptiivsetele ja narratiivsetele tekstidele. Tekstiuurijad seostavadki seisukohtade esitamist ja põhjendamist kindla tekstitüübiga, argumenteeriva tekstiga.

Tekstitüübijaotus põhineb inimese vajadusel kasutada keelt eri eesmärkidel. Reet Kasiku kokkuvõtliku esituse järgi (2007: 41–43) on argumenteeriva teksti põhitülesanne autori arvamuse vahendamine ja selle põhjendamine, nähtuste põhjuse ja tagajärje seoste näitamine. Seisukohavõtt on seotud keelevalise tegelikkusega, näiteks lugejale tuttava aktuaalse probleemiga. Kersti Lepajõe väitel (2002: 272) on argumenteeriva kirjutaja eesmärk muuta lugeja mõttekäiku nii, et see ühtiks argumenteerija omaga. Argumenteeriv tekst on kirjutaja ja kujuteldava lugeja vaheline dialoog. Argumenteerivat tekstitüüpi esindavad ka siinses doktoritöös analüüsitavad arvamustekstid ja Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste Kõrgema Sõjakooli kadettide esseed. Dialoogilisus nendes tekstides tähendab poolt- või vastuhoiakut arutlusobjektiks oleva tegelikkusnähtuse või selle representeerimise suhtes (Iraagi sõda, pronksisõda-konflikt), samuti oma seisukohtade põhjendamist poleemikas, kus diskuteeritakse kujuteldava lugeja hüpoteetiliselt vastupidise positsiooniga (Kõrgema Sõjakooli kadettide esseed).

Dokoritöö analüüsimaterjaliks ongi ühelt poolt Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste Kõrgema Sõjakooli kadettide esseed ning teiselt poolt ajalehtedes Postimees ja Eesti Päevaleht avaldatud arvamustekstid, intervjuud ja ka mõned uudistekstid. Hinnanguid ja seisukohti võib ajalehtedes peale spetsiifiliselt kirjutatud aramusartiklite leida ka intervjuudest ning poliitikute tsitaate ja refereeringuid sisaldavatest uudistekstidest. Meediatekstide uurijad (Heikkinen 1999, Kasik 2008) on osutanud, et uudistekstidesse põimub üha enam arvamuskirjutiste jooni, mistõttu on hakanud ajakirjandusžanride piirid ähmastuma. Ajakirjanike kirjutatud uudistekstid põhinevad sageli intervjuudel või ongi vormistatud intervjuuna, mistõttu ajakirjaniku roll sõnumi keelendajana jääb tagaplaanile ja uudissõnumi moodustavad sageli küsitletava hoiakuid, arvamusi

ja hinnanguid edastavad tsitaadid-refereeringud (Kasik 2008: 62). Seega ei kõnele ka uudistes lugejaga enam mitte üksnes ajakirjanikud, vaid intervjuueeritavad, kes valivad ja sõnastavad oma sõnumi ise.

Materjal, meetod ja ülesehitus

Doktoritöö koosneb neljast peatükist. Esimene peatükk tutvustab töö teoreetilisi lähtekohti. Alapeatükis 1.1 antakse ülevaade tekstianalüüsist ja keele meta-funktsioonidest. Keskendutakse tähistus- ja suhtlusfunktsioonile, millega seoses pööratakse tähelepanu nimetamisele ja kategoriseerimisele, diskursuserollidele ja teksti modaalsusele. Alapeatükis 1.2 vaadeldakse lähemalt retoorikat ja mõjutamist, antakse ülevaade retoorilise mõjutamise kesketest vahenditest metafoorist ja argumentatsioonist ning tutvustatakse argumenteerimisvõtteid.

Teises peatükis käsitletakse kaitseväelase kutsevalikut põhjendavaid argumente, seda, kuidas tulevased ohvitserid ise oma rolli määratlevad. Analüüsi-objektiks on Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste Kõrgema Sõjakooli kolme põhikursuse (7., 8., 10. põhikursus) noorkadettide 26 esseed, mis on kirjutatud teemal „Mida tähendab olla ohvitser?” ja „Olla ohvitser – kutse või kutsumus?”. Teine peatükk põhineb suuresti väitekirja autori artiklil „Kaitseväelase kutsevalikut põhjendavad argumendid”, mis on ilmunud 2008. aastal Emakeele Seltsi 53. aastaraamatus (Kuldnokk 2008a). Lisaks Emakeele Seltsi aastaraamatu artiklile on peatükki põimitud ka 2008. aastal KVÜÕA toimetistes nr 11 ilmunud artikli „Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste Kõrgema Sõjakooli kadettide väärtushinnangud” seisukohti (Kuldnokk 2008b).

Kolmas peatükk on töö mahukaim ja keskendub Eesti osalusega välispoliitilisele konfliktile – Iraagi sündmuse kajastava diskussiooni analüüsile aastatel 2003–2009. Alapeatükis 3.1 analüüsitakse 8 ajalehe Postimees võrguväljaandes ilmunud arvamuskirjat ja 9 ajalehe Eesti Päevaleht võrguväljaandes ilmunud artiklit, mis on pärit ajavahemikust 4. veebruar kuni 25. märts 2003 ehk sõjategevuse eelsest perioodist kuni sõjategevuse esimeste päevadeni. Alapeatüki 3.2 analüüsiobjektiks on 47 ajalehes Postimees ajavahemikul 2003. aasta juunist ehk Iraagi-missiooni algusest kuni 2009. aasta detsembrini ehk Iraagi-missiooni lõpuni ilmunud artiklit. Analüüsivad artiklid on valitud nii, et need kajastaksid erinevate sõnavõtjate hääli: nii kaitseväelaste, poliitikute, ajakirjanike kui ka laiema avalikkuse. Eesmärk on selgitada välja, missuguseid argumente erinevad sõnavõtjad kasutavad ning võrrelda argumentatsiooni Iraagi sõja eel ja Iraagi-missiooni erinevatel etappidel.

Alapeatükk 3.1 põhineb osaliselt väitekirja autori 2004. aastal KVÜÕA toimetistes nr 3 ilmunud artiklil „Iraagi sündmuse kajastav diskussioon ajalehes Postimees” (Kuldnokk 2004) ning alapeatüki 3.2 algusosa väitekirja autori 2006. aastal eesti keele õppetooli toimetistes nr 30 ilmunud artiklil „Argumentatsioon ajalehe Postimees Iraagi-missiooni käsitlevates artiklites” (Kuldnokk 2006). Doktoritöös käsitletava uurimismaterjali hulk on oluliselt suurem kui nimetatud artiklites.

Neljas peatükk keskendub Eesti sisepoliitilisele konfliktile – nn pronksööduri-sündmustele. Analüüsitakse Tõnismäel seisnud Teise maailmasõja

mälestusmärgi teisaldamisega seotud sündmuste kajastamist ajalehtede Postimees ja Eesti Päevaleht võrguväljaannetes. Analüüsiobjektiks on 21 ajalehe Postimees, 22 ajalehe Eesti Päevaleht arvamusteksti ning 2 president Toomas Hendrik Ilvese pöördumist, mis on ilmunud mõlema päevalehe võrguväljaandes. Tekstid pärinevad ajavahemikust 24. aprill kuni 26. mai 2007. Eesmärk on uurida, missugused osalisterühmad selles diskursuses välja kujunevad ja kuidas erinevaid osalisi representeeritakse: keda millistes rollides esitatakse, kuidas erinevaid osalisi nimetatakse ja kategoriseeritakse. Peatükk põhineb suuresti väitekirja autori 2008. aastal kogumikus „Tekstid ja taustad V” ilmunud artiklil „Suhtumise kujundamine päevalehtede arvamustekstides. Pronkssõduri-diskursuse osalised” (Kuldnokk 2008c).

Kolmanda ja neljanda peatüki artiklivalim ei sisalda kõiki uuritaval perioodil ilmunud vastavateemalisi artikleid. Valimist on jäänud välja samu seisukohti kordavad artiklid: poliitikud ja ka ajakirjanikud kordavad oma seisukohti ja argumente erinevates artiklites ning neid kõiki ei peetud otstarbekaks ükshaaval analüüsida. Materjali valikul on peetud silmas, et kõik erinevad argumendid ja seisukohad oleksid valimis esindatud.

Töös kasutatakse termineid *teksti-* ja *diskursuseosaline*. Terminiga *diskursuseosaline* tähistatakse diskussioonist osa võtnud autoreid, termin *teksti-osaline* viitab diskussiooni objektile.

Doktoritöö läbivaks uurimismeetodiks on tekstianalüüs. Kasutatakse nii kriitilise diskursuseanalüüsi kui ka uue retoorika uurimisvõtteid, mida lähemalt tutvustatakse järgmises peatükis. Uurimismeetod kujutab endast tekstis tehtud keeleliste valikute kvalitatiivset analüüsi kolmel tasandil: kirjeldamine, tõlgendamine, seletamine (vt Fairclough 1989: 108–125). Kirjeldamisel vaadeldakse, milliseid keelelisi valikuid on tehtud, tõlgendustasandil uuritakse, milliseid tähendusi sellised valikud kujundavad, ning seletustasandil püütakse leida põhjusi, miks selles tekstis on sellised valikud ja tähendused. Kohati esitatakse töös analüüsitavaite väidete toeks ka kvantitatiivseid andmeid, aga kvantitatiivne analüüs ei ole olnud eesmärgiks.

Analüüsitavateks keeleväljenditeks on tekstides esinevad argumendid ja retoorilised võtted, eristatakse muuhulgas kaitsvat ja ründavat retoorikat ning fakti- ja tunde põhist argumentatsiooni. Seega kirjeldatakse doktoritöös, milliseid argumente ja retoorilisi võtteid tekstides on kasutatud, tõlgendatakse, milliseid tähendusi (hoiakuid, tegelikkusekujutust, maailmapilti) selliste valikutega konstrueeritakse, ja püütakse leida ka põhjusi, millise ühiskondlik-poliitilise taustaga need valikud on seotud. Seejuures on oluline märkida, et tõlgendused ja tähenduste analüüs võivad paratamatult olla vähem või rohkem subjektiivsed, kuid subjektiivsusest hoidumiseks on oluline toetuda rangelt konkreetsele tekstile, konkreetsete tekstikohtade ja kasutatud keelendite mikroanalüüsile. Seetõttu on töös ka palju näiteid ja üksiknäidete analüüsi.

I. TEOREETILINE TAUST

I.1. Tekstianalüüs

Kriitilise diskursuseanalüüsi raamistik toetub Louis Althusseri ideoloogiateooriale, Mihhail Bahtini žanriteooriale, Antonio Gramsci filosoofia-traditsioonile ja Frankfurdi koolkonnale (Titscher jt 2000: 144). Kriitilist diskursuseanalüüsi on suuresti mõjutanud Michael Foucault (1972), kes tõi ühiskonnateadusesse idee, et tekstide kaudu on võimalik uurida ka ühiskondlike institutsioonide ja võimuvahekordade suhteid. Foucault iseloomustab diskursust kui süsteemselt organiseeritud väidete kogumit, mis väljendab institutsiooni mõtteid ja väärtusi (vt ka O'Halloran 2003: 11–12).

Samal ajal hakkasid keelekasutuse ja ideoloogia seostele tähelepanu pöörama ka lingvistid, nimetades oma lähenemisviisi kriitiliseks lingvistikaks. Kriitiline lingvistika sai alguse East Anglia ülikoolis tegutsenud keeleteadlaste tööst, kes 1970. aastatel pöördusid selliste teemade juurde nagu sotsiaalsete institutsioonide keelekasutus ning keele, võimu ja ideoloogia suhted. Aluseks olid Gunther Kressi ja Robert Hodge'i (1979) ning Roger Fowleri, Robert Hodge'i, Gunther Kressi ja Tony Trew (1979) uurimused.

Kriitilise lingvistika põhiseisukoht oli, et tekstidesse on kodeeritud ideoloogia, mis võib manipuleerida lugejaga. Kriitiline lugeja aga otsib, kuidas eksponeerida teksti ideoloogilist tähendust, mis manipuleerib lugejaga ja eksitab teda. (O'Halloran 2003: 14) Kressi ja Hodge'i idee, et diskursus ei saa eksisteerida ilma sotsiaalse tähenduseta ning et keelelise ja sotsiaalse struktuuri vahel peab olema tugev side, võtsid hiljem omaks sellised erinevad traditsioonid nagu sotsiolingvistika, formaallingvistika, sotsiaalpsühholoogia ja kirjandus-kriitika (Titscher jt 2000: 144). Eespool nimetatud kriitiliste lingvistide tööd põhinevad Michael Halliday süsteemfunktsionaalsel ja sotsiosemiootilisel lingvistikal (vt Halliday 2004). See metoodika on olulise tähtsusega, sest pakub selgeid ja täpseid lingvistilisi kategooriaid, mille abil analüüsida diskursuse ja sotsiaalsete tähenduste suhteid, nagu kokkuvõtlikult on kriitilise diskursuseanalüüsi väärtused välja toonud Jan Blommaert (2005: 23).

Ruth Wodak juhib tähelepanu sellele (2002: 1), et termineid *kriitiline lingvistika* ja *kriitiline diskursuseanalüüs* on kasutatud tihti sama mõiste tähistamiseks. Alates 1990. aastatest on hakatud terminit *kriitiline diskursuseanalüüs* eelistama ja kasutama ka sellele teooriale viitamiseks, mida varem nimetati kriitiliseks lingvistikaks. Siinses töös kasutatakse termineid nii, nagu neid algallikates on kasutatud.

Kriitilise diskursuseanalüüsi puhul räägitakse enamasti rühmast olulistest uurijatest, kelle tausta on oma diskursuseanalüüsi käsitlevas teoses tutvustanud ka Jan Blommaert (2005: 21). Üldjuhul on nende uurijate all silmas peetud sellist nelikut nagu Norman Fairclough, Ruth Wodak, Teun van Dijk ja Paul Chilton. Siia võib lisada veel Margaret Wetherelli, Michael Billigi, Christina Schäffneri, Theo van Leeuweni, Gunther Kressi jt. Kõik nad on pisut erineva taustaga. Norman Fairclough lähtub näiteks süsteemfunktsionaalsest

lingvistikast, van Dijk formaalsest tekstilingvistikast ja kognitiivsest lingvistikast. Nimetatud teadlastest tuntuim diskursuseanalüüsi arendaja on Norman Fairclough, kelle raamatut „Language and Power” (1989) on peetud diskursuseanalüüsi avateoseks. Seal esitab Fairclough ka diskursuseanalüüsi meetodi põhimõtted. Kõige põhjalikuma diskursuseanalüüsi teooria on esitanud Fairclough raamatus „Discourse and Social Change” (1992) ja koos Chouliaraki koostatud teoses „Discourse in Late Modernity” (1999). Teda on huvitanud eelkõige nüüdisühiskonna sotsiokultuurilised muutused ja diskursuse roll nendes muutustes.

Fairclough pakub välja (1995: 57–62) kolmeastmelise süsteemi, kuidas diskursust analüüsida. Esimesel astmel vaadatakse diskursust kui teksti, st lingvistilisi tunnuseid ja konkreetsete näidete korrastumist diskursuses. Süsteemselt analüüsitakse sõnavalikuid (nimetamine, kategoriseerimine), grammatikat (transitiivsus, modaalsus), kohesiooni (konjunktsioonid) ja tekstistruktuuri.

Teisel astmel vaadatakse diskursust kui diskursiivset avaldumisvormi (*practice*), st et diskursus on loodud, kasutusele võetud, seda levitatakse ja tarbitakse ühiskonnas. Fairclough näeb seda protsessi konkreetsete tekstuaalsete vahendite laiemas kasutuselevõtus ja loomulikutumises. Diskursus kui diskursiivne avaldumisvorm tähendab, et peale sõnavara, grammatika, kohesiooni ja tekstistruktuuri analüüsi pööratakse tähelepanu kõneaktidele, koherentsile ja intertekstuaalsusele – need on kolm aspekti, mis ühendavad teksti laiema sotsiaalse kontekstiga.

Kolmandal astmel nähakse diskursust sotsiaalse avaldumisvormina, st uuritakse ideoloogilist mõju, mille kaudu diskursus toimib. Fairclough konstrueerib selle põhjal ka oma sotsiaalse muutuse teooria: võimusuhted muutuvad ja see protsess on põhjuse-tagajärje suhtes diskursiivsete muutustega, kui neid muutusi vaadata intertekstuaalsest vaatepunktist.

Selle kolmeastmelise süsteemi põhjal on ka diskursuseanalüüsi uurimismetoodikal kolm etappi (Fairclough 1989: 108–125, vt ka nt Blommaert 2005: 30, Kasik 2008: 13): kirjeldamine, tõlgendamine ja seletamine. Kirjeldamise etapis keskendutakse materjali tekstilingvistilistele tunnustele: kirjeldatakse keelelisi valikuid, näidatakse, millised valikud tekstis on tehtud. Teises etapis tõlgendab uurija, milliseid tähendusi tehtud valikud analüüsitavas tekstis loovad ning kuidas need valikud olemasolevat konteksti kujundavad. Tõlgendusetapp nõuab uurija ja autori vahelist distantssi, kuid aluseks on ikkagi analüüsitav tekst. Selline tõlgendus on aga tihti ideoloogiline ja seetõttu ongi vaja kolmandat etappi ehk seletamist. Analüüsi lõppeesmärk on seletada, miks just selliseid valikuid on tehtud ja selliseid tähendusi konstrueeritud.

Alguses keskendus kriitiline lingvistika lausetasandi nähtustele, tekstikeskne lähenemine sai valdavaks alles 1980. aastatel. Funktsionaalse tekstianalüüsi järgi on tekst tähendustervik, kus iga keeleüksus konstrueerib mingit tähendust. Teksti looja teeb teksti kirjutades alati valikuid. Ta valib, milliseid sõnu kasutab ja kuidas ning milliseid tähendusi sõnade ja grammatiliste konstruktsioonide valikuga väljendab. Valides mingi nähtuse/objekti tähistamiseks sõna või väljendi, peegeldab teksti looja sellega paratamatult ka oma hoiakuid ja suhtu-

mist ning paigutab samal ajal ennast mingi grupi liikmeks ja arvab ennast välja mingist teisest grupist. Tekstiliste valikute kaudu loob ta maailma, mis annab teavet ühiskondlike nähtuste ja valitsevate hoiakute suhtes, aga väljendab selle valikuga ühtlasi ka oma hoiakuid ja suhtumist kirjeldatava suhtes.

1.1.1. Keele metafunktsioonid ja tähenduste kujundamine

Halliday järgi (2004: 29–30) on keelel kolm põhilist metafunktsiooni: ideatsioonitoriline ehk tähistusfunktsioon (keel representeerib maailma), interpersooniline ehk suhtlusfunktsioon (keel loob ning kinnistab identiteete ja suhteid) ja tekstifunktsioon (keel kujundab sõnumeid). Halliday metafunktsioonide teooria järgi (2004) on propositsioonitoriline struktuur, transitiivsus ja leksikaalne struktuur ideatsioonitoriline, kõneaktid ja modaalsus interpersooniline ning deiksiv ja kohesioon tekstuaalne keele funktsioon (vt ka Fowler 1996: 77). Funktsioonid on tekstides põimunud: samad sõnad ja vormid konstrueerivad tekstis representeeritavat maailma, väljendavad kirjutaja suhtumist kirjeldatavatesse sündmustesse ning kujundavad sõnadest-lausetest tervikteksti. Tekstianalüüsi põhieesmärk on selgitada, kuidas kõigi nende kolme metatasandi keeleliste valikutega kujundatakse teksti tähendust. Siinses töös on vaatluse all nii tähistus- kui ka suhtlusfunktsioon. Ühelt poolt vaadeldakse seega, kuidas tekstivahenditega maailmapilti kujundatakse, kuidas nimetatakse ja kategoriseeritakse kaitsepoliitilise diskursuse osalisi; teiselt poolt uuritakse, kuidas teksti kaudu suhtumist väljendatakse, missuguse rolli kaitsepoliitilise diskursuse osalised endale oma keelekasutusega loovad ja kuidas väljenduvad diskursuseosaliste omavahelised suhted. Järgnevalt vaadeldakse tähistus- ja suhtlusfunktsiooni lähemalt.

Teksti autor edastab oma sõnumi alati mingist vaatepunktist. See tähendab seda, et tekstianalüüsi seisukohalt ei ole objektiivne tekstiesitus võimalik: erinev vaatepunkt tingib erineva tekstikirjelduse. Vaatepunkti valik on seotud ka teksti autori või lugeja sotsiokultuurilise taustaga. Inimeste varasemad kogemused, väärtussüsteem ja kuuluvus mingisse sotsiaalsesse rühma piiravad ja juhivad kirjutamisel keelelisi valikuid ning samamoodi teiste tekstide tõlgendamist (vt nt Fairclough 1989).

Seega on teksti autor võtnud endale teksti kirjutades juba mingi rolli ja asetanud ka lugeja mingisse rolli. Teksti keelelised valikud näitavad, kelle poolt või vastu autor selles tekstis on, millisesse rühma tunneb ta end kuuluvat ja millisesse rühma arvab kuuluvat lugeja (vt Kasik 2008: 17–20). Kui teksti autor räägib Iraagi-diskursuses näiteks Ameerika Ühendriikidest kui tugevama õigusega riigist, siis on lugejale selge, et tema poolehoid ei kuulu Ühendriikide poliitikale. Samuti on ilmselge kirjutaja negatiivne suhtumine, kui ta kategoriseerib aprillirahutustes osalejaid kõige ehtsamaks vene pätikaks.

Autori suhtumine avaldub ka selle kaudu, missuguseid fakte ta tekstis esitab ja kuidas esitatud info lauses paigutab. Hoiakuid ja suhtumist väljendab lause teatestruktuur, teema-reema valik. Näiteks lauses *Husseini-taolised piir-*

kondlikud võimuhullud kujunevad maailmale järjest tõsisemaks probleemiks... esitatakse fraas *Husseini-taolised piirkondlikud võimuhullud* lause teemaosas vaikimisi kehtiva eeldusena, mida ei pea tõestama. Sellise lause teemasse peidetud väite puhul on tegemist grammatilise metafooriga (vt Halliday 2004: 626–639).

Halliday nimetab grammatiliseks metafooriks tähenduste väljendamist ebatüüpiliste keelekategoriatega. Tekstianalüüsis eristatakse kahte tüüpi grammatilisi metafoore: tähistustasandi metafoore ja interpersonaalseid metafoore.

Tähistustasandi metafoor on see, kus tegevust, omadusi väljendatakse asjana. Näiteks on Halliday järgi (2004: 636–637) tüüpiline tähistustasandi metafoor nominalisatsioon, kus protsessi antakse edasi nimisõnaga, mitte verbiga (vt ka Partington 2003: 15). Conboy järgi (2007: 65) tõstab nominaalfraaside kasutamine sündmused välja sotsiaalsest ja ajaloolisest kontekstist ja suurendab teksti abstraktsusastet. Nominaalfraaside kasutamine varjab tegelikke otsustajaid, sest sündmused saavad teatavaks iseenesest. Nominalisatsioonide kasutamine võimaldab jätta kõrvale agendi (vt ka Kasik 2006: 124–125). Seega on nominalisatsioonide kasutamisel ka ideoloogiline tähendus.

Interpersonaalse metafoorsusena nähakse eelkõige seda, kuidas tekstis väljendatakse ebatüüpiliste vahenditega suhtumist sõnumisse ja lugejasse. Kui tekstis esitatakse üldise tõena subjektiivseid arvamusi, on tegemist interpersonaalse metafooriga (Halliday 2004: 626–635). Interpersonaalse metafoori puhul esitatakse lause eksplitsiitselt sellisena, nagu see oleks objektiivne väide, kuid implitsiitselt on lausesse peidetud subjektiivsed arvamused. Interpersonaalne metafoor seostub sellega, kuidas kirjutaja väljendab hoiakuid esitatavasse väitesse ja lugejasse (vt ka Sarapuu 2008: 107).

Interpersonaalse metafooriga on tegemist näiteks siis, kui käsku antakse edasi imperatiivi asemel indikatiiviga või ebakindlust väljendatakse millegi muu kui konditsionaaliga. Samuti on interpersonaalne metafoor see, kui subjektiivne arvamus esitatakse tõese väitena ning jäetakse mainimata, et see on kirjutaja enda arvamus. Näiteks ei ole lauses *Eesti sõdurite kiire ja läbikaalutlemata äratoomine Bagdadist oleks välispoliitiline pettumus* märgitud, et see on ajalehe Postimees arvamus. Seetõttu on siingi tegemist interpersonaalse metafooriga.

1.1.2. Nimetamine ja kategoriseerimine

Ideatsioonilist ehk tähistusfunktsiooni analüüsides uuritakse, kuidas sündmusi, suhteid, inimesi jms tekstides esitatakse ehk representeeritakse. Tekst loob oma tegelikkuse, esitab nähtusi ja sündmusi, määratleb, missugused on need tegelikkuse protsessid ja kes nendes osalevad. (Kasik 2008: 17) Tähistusfunktsiooni kaudu ühendab kirjutaja oma kogemuse tegeliku maailmaga. Selle kaudu ta esitab oma kategooriate süsteemi, mis peegeldab tema maailmavaadet ja hoiakuid. Kirjutaja maailmavaade, see, kuidas ta struktureerib ja liigendab nähtusi ning protsesse, avaldub suuresti sõnavara kaudu, selle kaudu, kuidas ta

kirjeldatavaid nähtusi, protsesse ja osalisi nimetab ja kategoriseerib. (Fowler 1996: 31)

Fowleri väitel on sõnatasand keele sisutähendusega seotud just referentsi ehk selle kaudu, kuidas inimestele, asjadele, tegevustele ja protsessidele viidatakse. Olemasolevast sõnahulgast valiku tegemine ei ole juhuslik, autor lähtub osalt teadlikest, osalt teadvustamata eesmärkidest ja taotlustest. Fowler võrdleb sõnavara suhtevõrgustikuga, mis aitab selgitada, kuidas leksika toimib struktureeritud süsteemi, kaardina. Kaardi struktuuri mõjutavad eelkõige kaardi kasutaja vajadused ja spetsiifilised sotsiaalsed eesmärgid. (Fowler 1991: 80)

Fowleri järgi (1996: 25–26) on kategoriseerimise mehhanism väga lihtne. Inimesed mõistavad paljusid eraldiolevaid nähtusi ja sündmusi, millega igapäevaelus kokku puututakse, nähes neid esindavat teatud kategooriaid. Nii on võimalik lõpmatut hulka erinevaid nähtusi lihtsustada ja ebaolulised tunnused kõrvale jätta. Sedasi loovad inimesed prototüüpe, mis aitavad mõista mingit nähtust. Mõnikord võivad need prototüübid muutuda aga stereotüübiks ehk lihtsustatud tõlgenduseks, mis piiravad mõistmist.

Prantsuse sotsioloog Pierre Bourdieu on seisukohal (1999: 15–16), et aja- kirjandustekstides tähendab millegi nimetamine nähtavaks tegemist, loomist, eksisteerivaks muutmist. Sõnade kaudu võtab teksti looja endale vastutuse, sest sõnad loovad asju, tekitavad fantaasiaid, hirme, foobiaid või lihtsalt vääri ettekujutusi.

Tekstianalüüsis mõistetaksegi sõnavara kogemuse liigendajana, kuid lisaks sellele loob nimetamine ja kategoriseerimine ka erinevaid mõistehierarhiaid ja vastandusi erinevate mõistete vahel. Van Leeuweni järgi (2008: 35–36) saab diskursuseosalisi representeerida üldistatud kategooriate (*genericization*) või spetsiifiliselt määratletud indiviididena (*specification*) (vt ka Kasik 2008: 21–22, Kukk 1999: 38–43).

Spetsiifiliselt määratletud osalisi saab esitada üksikisikutena (individualiseerimine) või rühmadena (assimileerimine). Assimileerimine väljendub kollektiiveerimise või kvantifitseerimisena. (Leeuwen 2008: 37–38) Kollektiiveerimisel esitatakse osalised kvalitatiivselt määratud hulgana kas mitmusevormi abil (*iraaklased, kaasmaaslased*), kollektiivsubstantiiviga (*Iraak, USA, Euroopa, Eesti*), mitmusliku pronoomeniga (*meie, nemad*) või kollektiivsusliidete abil (*elanikkond, kogukond*). Kvantifitseerimisel esitatakse osalised kvantitatiivselt määratud hulgana (*24 miljonit iraaklast*) või hulgamäärsõnade abil (*käputäis laamendajaid, kari purjus kaake*).

Osalistele võib viidata nii, et nende identiteet on määratletud (determineerimine), või anonüümselt, ilma et nende identiteeti oleks määratletud (indetermineerimine) (Leeuwen 2008: 39–40). Indetermineerimine väljendub indefiniitsete pronoomenite (*keegi, mõni*), *meie*-deiksise ja umbisikulise tegumoe abil. Määratletud osaliste puhul vaadatakse seda, missuguste tunnuste kaudu neid määratletakse (Leeuwen 2008: 40–45). Lähtuda võib osalise identiteedist üksikisikuna ja nimetada teda nimepidi (*Saddam Hussein, George W. Bush*) või kategoriseerida teda identiteedi (*võimu anastanud türann*) või funktsiooni ehk ameti (*Ameerika Ühendriikide president George W. Bush*) põhjal.

1.1.3. Diskursuserolid ja teksti modaalsus

Kui tähistusfunktsiooni analüüsides saab rääkida keelest kui peegeldusest, siis suhtlusfunktsiooni analüüsides vaadeldakse keelt kui toimingut (Halliday 2004: 29–30). Samal ajal kui lause vormitakse sõnumiks, saab sellest ka interaktiivne sündmus, milles osalevad nii kirjutaja kui lugeja (Halliday 2004: 106). Interpersonaalne ehk suhtlusfunktsioon on seotud keelekasutuse ja teksti sotsiaalse põhiolemusega. Konstrueerides teksti, väljendab kirjutaja suhtumist nii teistesse inimestesse kui ka edastatavasse sõnumisse. Selle põhjal vaadeldaksegi interpersonaalset funktsiooni kahest lähtekohast: analüüsitakse suhtlustähendust ehk kirjutaja ja lugeja suhet ning suhtumistähendust ehk kirjutaja ja teksti suhet (Fairclough 1989: 110, vt ka Heikkinen 1999: 212–213). Suhtlustähendus on seotud autori ja lugeja rollidega keelekasutussituatsioonis. Suhtumistähendus seostub sellega, milline on keelekasutaja suhe öeldusse, kuidas ta hindab öeldu tõesust, võimalikkust, väärtust.

Teksti suhtlusfunktsiooni analüüs lähtub sellest, et tekstil on suhtluses mingid eesmärgid (nt teavitada, õpetada, veenda, kritiseerida). Kõneldes või kirjutades konstrueerib autor endale teatava diskursuserolli ja samas annab kuulajale/lugejale vastuvõtjana teatud rolli, mida tekstis tehtud keeleliste valikute põhjal on võimalik analüüsida.

Halliday eristab (2004: 107) kaht peamist diskursuserolli: andmine (*giving*) ja nõudmine (*demanding*). Autori roll on seotud otseselt lugeja rolliga: kui autor võtab endale andja rolli, siis on lugeja automaatselt saaja rollis. Teksti konstrueeribki seega lugeja, kirjutaja ja nendevaheline suhe.

Teised tekstiuurijad on diskursuserollide hulka laiendanud. Eri tüüpi tekstides on välja toodud näiteks teadja, õpetaja, hindaja, kritiseerija, vahendaja, küsija, tunnustaja rolle. Keeleliste tunnuste abil saab järeldada, millise rolli autor endale ja lugejale on konstrueerinud. Seejuures ei saa rääkida mingist kindlast ja ammendavast rollide loendist, sest diskursuserollid kujutavad endast analüüsija tõlgendust tekstis tehtud keelelistest valikutest. Diskursuserolle ja nende keelelise väljendamise vahendeid on eestikeelses erialakirjanduses üsna põhjalikult analüüsitud (vt nt Kuldnokk 2002, Sarapuu 2008, Kasik 2008).

Tekstianalüüsi üks keskseid eesmärke on selgitada kõneleja/kirjutaja ja esitatava teksti vahelist suhet. Tekstianalüüsis räägitakse sellest üldistavalt kui teksti modaalsusest. Traditsiooniliselt nähakse modaalsuse all kirjutaja võimalusi väljendada oma suhtumist propositsiooni (Karlsson 2002: 260). Theo van Leeuweni järgi (2005: 160) on modaalsus sotsiosemiootiline lähenemine tõele. See on seotud nii teksti esitamise (fakt *versus* väljamõeldis, reaalsus *versus* fantaasia) kui ka sotsiaalse kontekstiga. See, mis arvatakse olevat tõde ühes kontekstis, ei pruugi olla seda teises. Seega ei saa Leeuweni arvates (2005: 160) küsida, kui tõene miski on, vaid peaks küsima, kui tõeselt miski on tekstis esitatud. Ka tekstianalüüsis uuritakse seda, missugune on kirjutaja tõde ja missuguseid vahendeid ta selle väljendamiseks kasutab.

Fairclough järgi (2003: 166) on modaalsus oluline isikliku ja sotsiaalse identiteedi loomise vahend ning keelelised valikud tekstis on üks enese-

identifitseerimise vahendeid, mille abil saab väljendada ka oma sotsiaalsed positsiooni. Leeuweni väitel (2003: 162) on modaalsusel ühiskonnas väga tähtis osa täita. Modaalsuse väljendamise vahendid lubavad inimestel luua jagatud tõde, mida nad vajavad selleks, et moodustada ühiste uskumustega inimrühmi ja tegutseda maailmas tõhusalt.

Fairclough (2003: 172–173) toob modaalsuse vahendina esile hinnangulised väited, mille kaudu väljendatakse seda, kas midagi väärtustatakse või mitte, kas miski on hea (*see on hea raamat*) või halb (*see on kehv raamat*).

Traditsiooniliselt eristatakse kolme modaalsuse liiki: dünaamiline, deontiline ja episteemiline modaalsus. Dünaamiline modaalsus väljendab eelkõige agendi võimelisust mingit tegevust sooritada ning üldist vajalikkust või paratamatust. Deontiline modaalsus väljendab lubatushinnangut ning episteemiline modaalsus hinnangut propositsiooni tõlevastavuse suhtes.

Deontiline modaalsus on seotud eelkõige nõudmisega. Deontilised laused on imperatiivsed, modaalhinnang on suunatud agendile, kes peab nõudmise täitma. Seega on deontilise modaalsuse puhul olemas hinnangu allikas (lubaja, käskija, keelaja jne) ehk deontilisuse autoriteet ja autoriteedi poolt mõjutatav ehk deontilisuse agent. (vt nt EKG 1993: 185–186, Uuspõld 1989: 470) Diskursuserollidest seostub deontiline modaalsus õpetajarolliga (vt Sarapuu 2008: 116–119).

Tõenäosushinnang ehk episteemiline modaalsus avaldub tõenäosus- või usutavusastme määranguna. Lause modaliseerimisest järeldub üldjuhul, et kirjutaja teadmine pole kindel, ei põhine näiteks tema kogemusel, mistõttu peab ta öeldu usutavusele oma hinnangu andma. (EKG 1993: 187) Tõenäosushinnang on kategooria, mille abil inimene maailma mõistab. Inimene võrdleb oma oletusi nähtuste kohta mingi muu teabega, mis tal maailmast on, ja teeb selle põhjal oma järelduse. (Nuyts 2001: 23) Diskursuserollidest seostub episteemilise modaalsusega teadjaroll (vt Sarapuu 2008: 143–147).

I.2. Retoorika ja mõjutamine

Retoorikal ja tekstianalüüsil on mitmeid ühiseid jooni. Tekstianalüüs on mingis mõttes klassikalise retoorika edasiarendus. Mõlemad peavad oluliseks konteksti ja suhtlussituatsiooni ning vaatlevad keelekasutust eelkõige sotsiaalse tegevusena. Nii retoorika kui ka funktsionaalse tekstianalüüsi lähtekohaks on vormi ja tähenduse lahutamatus. Mõlemad lähtuvad sellest, et keelekasutus on konstruktiivne – ta mitte üksnes ei peegelda tegelikkust, vaid ka kujundab seda (uue retoorika ja tekstianalüüsi seostest on kirjutanud nt Mäntynen 2003: 16–18). Retoorilise mõjutamise keskseid vahendeid on metafoor ja argumentatsioon, mille kasutust on analüüsitud ka siinses töös. Mõned retoorikauurijad käsitlevad metafoori ühe argumenteerimisvõttena (vt nt Jokinen 1999: 148–150).

1.2.1. Metafoor

Veenvale diskursusele on iseloomulik metafoorikasutus. Metafooride retooriline jõud peitub selles, et nad võivad õnnestumise korral luua ilma keerulise argumentatsioonita soovitud kaastähendusi (Jokinen 1000: 149). Metafoor mõjutab inimeste uskumusi, hoiakuid ja väärtushinnanguid, sest aktiveerib alateadlikke emotsionaalseid assotsiatsioone ning see omakorda mõjutab neid tähendusi, mida antakse mingitele uskumustele hea ja halva skaalal (Charteris-Black 2005: 13).

Ille Rohtlaan toob välja (2006: 626), et metafoor on sotsiaalse tegelikkuse loomise mõjus vahend, mis kutsub vaatama objekte/nähtusi mingist küljest ja välistab alternatiivsed võimalused. Jokinen toob esile selle (1999: 148), et metafoorid aktiveerivad teatud tähenduspotentsiaale. Metafoor teeb mingi uue nähtuse mõistetavaks, lisades sellele mingi juba varem tuttava nähtuse tähendusi. Samal ajal muudab see tuttava tundmatuks, paljastades mingi varem tuntud nähtuse uusi jooni.

Kognitiivne lähenemine rõhutab, et metafoor ei ole ainult keeleline väljendus, vaid inimkogemuse kontseptualiseerimine (vt Lakoff, Johnson 2003: 3–6; Chilton 2004: 51–52). Charteris-Black käsitleb metafoori kui keelelist nähtust, millel on kognitiivne ja pragmaatiline mõõde. Ta defineerib metafoori kui keelelist esitust, mis tuleneb sõna- või fraasikasutuse nihkest mingist ootuspärasest kontekstist mitteootuspärasesse konteksti ja mis põhjustab seetõttu semantilise pinget. Iga sõnavorm võib olla metafoorne, kui kontekst ta selliseks muudab. Metafoori tõlgendamine põhineb alati inimese eelneval keelekogemusel. Seega on metafoor pigem suhteline kui absoluutne nähtus, sest sõnade tähendus on erinevate keelekasutajate jaoks nende kogemuse tõttu erinev (Charteris-Black 2005: 14–15).

Metafoorid üksnes ei peegelda seega objektiivset reaalsust, vaid ka konstrueerivad reaalsust, mis tähendab keelelisi valikuid. Metafoor näitab, kuidas inimene mõtleb ja tegutseb, missugused on tema teadmised ja uskumused (Fairclough 1992: 194). Charteris-Black rõhutab metafoori olulisust poliitilises argumentatsioonis. Poliitikud on veenvad, kui nende metafoorid toimivad selleks, et õigustada nende tegutsemisviisi. Juhid kasutavad selliseid metafoore, mis esitavad nende enda tegutsemist positiivsena ja halvustavad vastaseid. (Charteris-Black 2005: 17) Charteris-Blacki järgi (2005: 21) on metafoor väga tõhus keeleline ja kognitiivne vahend, mis aitab poliitikutel saavutada nende eesmärgi.

Üheks metafoori liigiks on personifikatsioon, mille puhul viidatakse elutule objektile elusana. Personifikatsioonid on väga suure sisendujõuga, nad lubavad mõista maailma inimesele omases keeles (vt Lakoff, Johnson 2003: 33–34). Siinses uurimuses on personifikatsioonil oluline roll pronksõduri-diskursuses, mida analüüsitakse neljandas peatükis.

Carteris-Black seostab (2005: 21–26) metafoori poliitilises argumentatsioonis ideoloogia ja müüdiga. Metafooride kaudu väljendavad poliitikud ennast n-ö poliitilistes müütides ja müüdid loovad ideoloogiat. Müüt loob narratiivi,

mis ühendab uskumused, mis on alateadlikult seotud näiteks selliste emotsioonidega nagu kurbus, õnn, hirm. Seega on müüdil kahetine otstarve, seda võib kasutada kas positiivsel või negatiivsel eesmärgil.

Charteris-Black (2005: 25) toob ühe müüdina esile salajase vaenlase müüdi, kus vaenulik välisgrupp sepitseb ohtlikku tegevust sisegrupi vastu. Siia kuulub ka George W. Bushi kurjuse telje mõiste, mis tähistab rahvusvahelist terrorismi toetavaid riike. Sellel müüdil ja sellega seotud retoorikal on oluline roll Iraagi-diskursuses, mida analüüsitakse kolmandas peatükis.

1.2.2. Argumentatsioon

Juba klassikaline retoorika tundis huvi selle vastu, kuidas kuulajat kõnega veenda. Sofist Protagoras oli seisukohal, et igas väites on argumenti kaks tahku, mis on täpselt vastandlikud. Selle arusaama järgi on oluline inimese võime kriitiliselt mõelda, mis põhineb eitamisevõimel. Inimene on võimeline leiutama vastuargumente. Sellistel argumentidel ei ole lõplikku tähendust, iga ütlus sõltub järgnevatest sõnadest, mille n-ö tõene tähendus on järgneva väitluse aineks. (Billig 1999: 46–47)

Tänapäeva moodsas keeleteaduses on üha aktuaalsemaks muutumas uurimused, mis otsivad vastust küsimusele, kuidas inimesi tekstidega mõjutatakse. Kui 1960. aastatel ärkas uuesti huvi retoorika vastu, siis keskenduti eelkõige argumenteerimisvõtete uurimisele. Chaïm Perelman, üks uue retoorika juhtfiguuridest, rõhutab vastuvõtja olulisust. Tema sõnul püütakse argumentide esitamise kaudu hankida või tugevdada publiku heakskiitu või toetust esitatud väitele (Perelman 1996: 16).

Ka Frans H. van Eemeren jt (1998: 218) räägivad oma pragmadialekttilises teoorias argumenti funktsionaalsest olemusest. Pragmadialekttilise teooria eeloletus on see, et argumentatsiooni eesmärk on lahendada arvamuste lahknevusi, seega on argumentatiivsele diskursusele iseloomulik argumentatiivne vastandus. Argumenti oluline omadus on see, et ta toimib kõnevahendina ja püüab lahendada arvamuste lahknevusi, uurides võistlevate seisukohtade õigustatust (Eemeren jt 1998: 208).

Frans H. van Eemereni ja Rob Grootendorsti järgi on argumenteerimine verbaalne, sotsiaalne ja ratsionaalne tegevus, mille eesmärk on veenda mõistuspärase kriitikaga mingi seisukoha vastuvõetavust selle kaudu, et kiidetakse heaks või lükatakse ümber mingi seisukohana esitatud väide. Verbaalne tegevus tähendab seda, et see leiab aset keelekasutuses; sotsiaalne tegevus tähendab seda, et argumentatsioon on suunatud teisele inimesele; ratsionaalne tegevus märgib seda, et argumentatsioon toetub tavaliselt mõistuspärasele kaalutlusele. (Eemeren, Grootendorst 2003: 1–2)

Van Eemereni ja Grootendorsti väitel (2003: 3) on oluline mõista, et verbaalne väljendus ei ole oma loomult kohe argument. Ta saab argumentiks juhul, kui täidab suhtlusprotsessis kindlat funktsiooni. Pragmadialektikas ongi argumenteeriv tekst moodustatud peamiselt sotsiaalsetest tegevustest ja viis,

kuidas argumentatsiooni analüüsitakse, sõltub verbaalsest interaktsioonist, mis leiab aset diskursuseosaliste vahel selles suhtlusprotsessis (Eemeren, Grootendorst 2003: 55).

Ka John E. Richardson iseloomustab argumentatsiooni laiemalt. Kõigepealt on argumentatsioon tegevus, osalejad kasutavad keelt selleks, et teha midagi, kas tuua esile või kaitsta oma arvamust või rünnata vastaspoolt. Teiseks on argumentatsioon sotsiaalne protsess, inimeste- või rühmadevaheline panus kommunikatsiooniprotsessi. Kolmandaks on argumentatsioon osalejate ühistöö (*joint process*), vastastikune mõjutamine, mis kohustab osalejaid nii looma kui ka tarbima argumente (Richardson 2007: 155).

Van Dijk (2005: 132) kirjutab sellest, et sotsiaalsed uskumused võivad olla kas faktilised või hinnangulised. Ka keelekasutuses saab eristada kaht mõjutamise põhitüüpi: fakti- ja tunde põhine argumentatsioon. Faktipõhised laused on informatiivsed väitlused, mille tõeväärtust saab tõestada: väide on kas õige või vale. Tunde põhised laused väljendavad kirjutaja suhtumist, arvamusi ja soove. Need ei ole tõesed ega väärad. Dijk arutleb selle üle (2005: 135), et ideoloogia seisukohalt on mõnikord raske eristada arvamust ja fakti. Fakke kiputakse eitama, kui need toetavad kellegi teise ideoloogilist positsiooni, isegi kui faktid pärinevad uuringuist, mis on tehtud heakskiidetud teaduslike meetodite järgi. Seetõttu ei ole alati lihtne fakti- ja tunde põhine argumentatsiooni eristada. Järgnevat lauset saab siiski pidada faktipõhiseks: *Lahingutegevuses osalevate USA, Briti ja Austraalia vägede koosseisus on Iraagi piirkonnas kokku ligi 280 000 sõjameest. Seevastu lause Saddam Hussein ja tema mustavuntsilised vasallid on vaid kõrvaltegelased, kellele ei tunne kaasa tegelikult mitte ükski normaalne inimene* on tunde põhine, sest sisaldab kirjutaja isiklikku arvamust.

Igasuguse teksti koostamisel on oluline keskenduda lugejale, ent samal ajal mõelda ka sellele, missuguse ettekujutuse kirjutaja tahab luua endast sõnumi vahendusel. Kui kirjutaja tahab lugejat mõjutada, siis tuleb arvestada tema tausta, teadmisi ja huvisid. Sel juhul on tõenäoline, et lugeja saab esitatavast sõnumist aru ja viitsib sõnumi vastuvõtmisega vaeva näha. (Kasik 2007: 96–97) Teksti kirjutajal on võimalik esitatavaid fakte valida nii, et need teenivad soovitud eesmärki. Seega on mõtet esitada argumentidena selliseid seisukohti, mis autori hoiakuid toetavad, ning jätta nimetamata vähem soodsad. (Kasik 2007: 97)

I.2.3. Argumenteerimisvõtted

Retoorilise analüüsi puhul vaadeldakse argumenteerimist eelkõige sotsiaalse tegevusena. Seejuures rõhutatakse, et tegelikkus on tõlgendamise küsimus. Ei eeldata, et keelekasutus seletab näiteks kõneleja ja kirjutaja suhet või välismaailma fakte ühetähenduslikult. Jokineni järgi ei uurita argumentatsiooni puhul üksnes tekstisiseseid struktuure, retoorilisi võtteid ja tähendussisu, vaid oluline on analüüsida seda, missuguses kontekstis neid argumente või selgitusi kasutatakse ja missugustes olukordades need luuakse. (Jokinen 1999: 127)

Argumenteerimine kuulub alati avaramasse konteksti, mida võib nimetada argumentatsioonikontekstiks või retooriliseks kontekstiks. Argumentatsiooni-kontekstis esitavad kõnelejad väiteid, veenavad, kritiseerivad, õigustavad, varjavad midagi või toovad esile seisukohti. Kui näiteks kedagi õigustatakse, siis võib eeldada, et see on vastus kriitikale. Argumenteerimine ei ole seega alati teadlik taktika, vaid retooriline argumentatsioon on kogu keelekasutuse loomulik osa ning argumente tuleb uurida vastastikuses mõjus, mille tähendus realiseerub esituskontekstis. Selliste retooriliste võtete kasutamisel luuakse sotsiaalset tegelikkust. (Jokinen 1999: 128)

Seega on argumenteerimisvõtete analüüsimisel võimalik mõista, kuidas keelekasutus loob sotsiaalset tegelikkust, kuidas konstrueeritakse fakte, kuidas luuakse identiteete ja erinevaid kategooriaid ning kuidas neid tugevdatakse ja nõrgendatakse. Retoorilise analüüsi kaudu selgub, kuidas erinevaid sündmusi ja nähtusi õigustatakse või vastupidi, näidatakse ebasoodsas valguses. Retooriline argumentatsioon on lahutamatult seotud võimudiskursusega. (Jokinen 1999: 156–157)

Jonathan Potter leiab (2003: 106–107), et retoorikast rääkides saab kasutada sõjametafoori. Suheldes kasutavad inimesed mitmesuguseid retoorilisi vahendeid ehk kõikvõimalikku saadaval olevat laskemoona: küsimusi, vastuseid, väiteid, jutustusi. Kogu see nn laskemoon paisatakse lahingusse läbisegi. See sõda ei ole aga reegliteta ning reeglid võimaldavad kasutada enese väljendamisel suurt paindlikkust. Potter räägib (2003: 107) retoorilise argumentatsiooni kahest ulatusest: argumendid võivad olla kas kaitsvad või ründavad. Ründav retoorika kahjustab vastuargumente, kaitsva retoorika abil samal ajal tugevdatakse oma positsiooni. Tihti on aga raske eristada kaitsvat ja ründavat retoorikat, sest ühe autori arsenalis kuuluvad mõlemad.

Jokineni arvates on kaitsev retoorika retoorilise argumentatsiooni vundament. Ründav retoorika võib väitlusolukorras olla kaitsvale retoorikale toeks, kuid ainuüksi ründavale retoorikale ei saa tugineda. Kaitsva ja ründava retoorika kasutusviisid on üldjoontes samad, kuid neid tarvitatakse tegelikes keelekasutussituatsioonides erinevatel eesmärkidel. (Jokinen 1999: 131) Ründava retoorika puhul püütakse vastuväidet kummutada või nõrgendada. Kui kaitsva retoorika puhul on tähtis näidata argumendi esitajat usaldusväärseks ja esitatud argumenti veenvana, siis ründav retoorika püüab vastupidi näidata vastaspoole argumendi esitajat ja/või argumenti ebasoodsas valguses. (Jokinen 1999: 155) Siinses töös on analüüsitud kaitsva ja ründava retoorika osatähtsust sise- ja välispoliitilises konfliktis.

Järgnevalt vaadeldakse mõjutamisel kasutatavaid argumenteerimisvõtteid lähemalt. Aluseks on Jonathan Potteri käsitlus „Representing Reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction” (2003) ning Arja Jokineni kaitsvat ja ründavat retoorikat analüüsiv artikkel (1999: 126–158). Potteri ja Jokineni käsitlust on kohandatud siinse töö vajadustele, keskendutud on just argumenteerimisvõtetele. Kasutatavaid argumenteerimisvõtteid tuuakse välja ja tutvustatakse ka edaspidi töö analüüsipeatükkides sedavõrd, kuivõrd need on seotud analüüsitava materjaliga.

Arja Jokineni järgi (1999: 132–133) võib argumentatsiooni üldjoontes jagada kaheks selle järgi, kas keskendutakse väite esitajale või esitatud argumentidele. Lihtsam on saada kinnitust argumentidele, mille esitaja on usaldusväärne. Keskendumine esitatud argumentidele tähendab seda, et argumenteerimisvõtete abil tugevdatakse fakte, püüdes näidata neid võimalikult tõepäraselt. Tegelikus kasutuses need kaks liigitust tihti põimuvad.

Järgnevalt esitatud võtetest neli esimest on sellised, mis seostuvad argumenti esitajaga.

1.2.3.1. Oma huvi kahandamine

Üks vahend, mille abil argumentidele mõjusust saab lisada, on argumenti esitaja oma huvide tagaplaanile jätmine esitatud väites. Seni kui usutakse, et argumenti esitaja eesmärk on omakasu, on tal raske kuulajat veenda. (Jokinen 1999: 133, Potter 2003: 113)

Järgnev Mihhail Lotmani tsitaat on hea näide selle kohta, kuidas oma huvidest kaugenedes näidatakse negatiivset probleemi endale soodsana:

(1) Olgu kohe rõhutatud, et mina olen samuti põhimõtteliselt igasuguse vägivalla ja sõjategevuse vastu. Ka Iraagi sõda, mis meid ilmselt varsti ees ootab, tekitab minus juba ette valu ja südametunnistuse piinu: tunnen neid alati, kui kusagil hukuvad süüitud inimesed ja ma ei suuda neid kuidagi aidata. (PM 12.02.2003)

Lotman rõhutab siin, et ta on sõja vastu ja näitab ennast humaanse inimesena. Samal ajal õigustab ta Iraagi konflikti sekkumist.

Jokineni väitel (Jokinen 1999: 134) võib mõnikord saavutada oma huvide esiletoomisega ka kuulaja usalduse. Kõneleja jätab endast juba siis ausa ja objektiivse mulje, kui ta analüüsib oma lubadusi. Argumentidele lisab mõjusust ka oma kogemusele viitamine.

1.2.3.2. Kõnelejakategooriaga õigustamine

Kõnelejakategooriaga õigustamine tähendab seda, et arvestatava positsiooniga isikut koheldakse teadjana ja tal on lugejat lihtsam veenda (vt Potter 2003: 114, 133, Jokinen 1999: 135). Näiteks professori või arsti väited on mõjusad juba seetõttu, et neid peetakse oma alal teadjaks.

Kategooriate ja teadmise sidumine tähendab seda, et teatud kategooriatest (nt lapse, vaimuhaige) lausunud teksti lihtsalt ei peeta tõsiseltvõetavaks. Kategooriad ja nende autoriteetsus ei ole püsivad, vaid sõltuvad kultuurikontekstist ja olukorrast ning mõnikord ka muutuvad, nii et üks ja sama kõneleja võib kategoriseerida ennast mitmetel vastandlikel viisidel. (Jokinen 1999: 135) Näiteks võib üks ja sama inimene rääkida õppejõu, kaitseväelase, isa, vallavolikogu liikme või eestlase positsioonilt. Mõned kategooriad on püsivamad, eriti selged on sellised avalikud kategooriad nagu president ja peaminister.

Selle kaudu, kuidas argumenti esitaja ennast nimetab, võib tõlgendada, missugune on tema suhe lugejaga, keda ta kõnetab. Kui näiteks Voldemar

Kolga Iraagi-teemalise arvamusteksti all ajalehes seisab nimetus TPÜ professor, siis võtab ta endale sellega vaikinisi teadjarolli ja tema väited omandavad erilise veenvuse, mida ei ole mõtet hakata kahtluse alla seadma. Samal ajal võiks ta ennast nimetada ka psühholoogiks. Samamoodi võtab endale vaikinisi teadjarolli Peeter Tulviste, kes identifitseerib ennast pronksõduri-diskursuses nii TÜ kultuuripsühholoogia professori kui ka riigikogu liikmena.

1.2.3.3. Väite esitaja seotus esitatava väitega

Retoorilise analüüsi seisukohalt on oluline vaadata ka seda, kuidas autori isik on seotud esitatava väitega: kas autor seob end sellega või hoopiski eemaldab sellest. See, et väidet ei esitata oma nime all, vaid autor esineb pelgalt argumendi edastajana – justkui esitab mingit üldist teadmist või kellegi teise ütlust –, on viis toota neutraalsust ja vältida seletamiskohustust. (Jokinen 1999: 136–137, vt ka Potter 2003: 142–143)

Mina-vormi kasutamine seob autori esitatava väitega kõige otsesemalt. Wilsoni järgi (1990) rõhutab *mina*-vormi kasutus isiklikke saavutusi, eriti võistlevas demokraatlikus ühiskonnas. Samal ajal on ta seisukohal, et tark poliitik peaks hoiduma autoritaarsest retoorikast ja hoiduma liigsest isiklikust vastutusest. Ainsuse esimest isikut peaks seega kasutama ainult taktikalistel kaalutlustel. (viidatud Partington 2003: 72 järgi)

Paul Chilton ja Christina Schäffner on uurinud *mina*-vormi kasutust poliitikute tekstides. Nad väidavad (1997: 217), et ainsuse esimeses isikus pöördumist kasutades määratleb kirjutaja ennast autoriteetse infoallikana ja asetab lugeja mitteteadja rolli.

Jeanne Fahnestock ja Marie Secor vaatlevad ainsuse esimese isiku kasutamist laiemalt. Nende järgi (1990: 333–335) saab *mina* olla argumendis järgmistes funktsioonides: *mina* isikliku kogemuse vahendajana, *mina* autoriteedina ja kirjutaja-*mina*. Lisaks autoriteedi-*minale* on lugejale suur mõju ka minal isikliku kogemuse vahendajana ja tavalisel kirjutaja-*minal*, kes paigutab ennast lugejaga samale positsioonile.

Kirjutaja ja esitatava argumendi vahel loob distantse umbisikulise tegumoe kasutamine või mõni muu agendi taandamise viis (vt p 1.2.3.5).

1.2.3.4. Argumendi tugevdamine konsensuse või asjatundja väitega

Argumenti saab tugevdada sel viisil, et oma seisukoha toetamiseks kasutatakse asjatundja ütlust või apelleeritakse suurema rahvahulga arvamusele. Potteri järgi (2003: 116) muudavad sõltumatud tunnistajad öeldu usaldusväärsemaks.

Üks vahend konsensuse loomiseks on just tsitaatide kasutamine. Otsese tsitaadi kasutamisega tuuakse kellegi teise hääle oma argumenti toetama. Nii saab näidata, et argumendi esitaja ei ole oma väitega üksik, vaid ka keegi teine näeb ja kogeb asja samal viisil. Selline tsitaadikasutus on eriti mõjus siis, kui tsiteeritavat peetakse autoriteediks. (Jokinen 1999: 138–139)

Ka *meie*-retoorika on oma argumendi konsensusega tugevdamise võte. Selle kaudu antakse teada, et väite taga ei ole väite esindaja üksik, vaid ta esineb suurema hulga nimel. *Meie* viitab ühtsele subjektile, mis vestluse teatud etapil

kõneleb, mõtleb, tunneb ja tegutseb identsena. *Meie*-vormi kasutamine on tavaline siis, kui kõneleja püüab oma väite taha tuua kogu kollektiivi.

Jeanne Fahnestocki ja Marie Secori järgi (1990: 345–347) võib *meie*-vormi kasutada mitmes funktsioonis. Esiteks võib *meie* hõlmata *mina* ja *sina* ehk lugeja ja kirjutaja. *Meie*-vormi sobib kasutada siis, kui argument toetub väärtustele ja hinnangutele, mida lugeja ja kirjutaja jagavad. Teiseks kasutatakse *meie*-vormi siis, kui üksikisikuna esindatakse mingi organisatsiooni, institutsiooni, rühma seisukohti. Kolmandaks saab *meie* abil väljendada ühtse rühma seisukohti: luuakse rühm, kuhu kuuluvad lugeja ja kirjutaja, kust aga *nemad* on kõrvale jäetud. Seega saab *meie*-vormi kasutada ka mõjutamiseks.

Katie Walesi sõnul (viidatud Ratia 2005: 126) vähendab pronoomen *meie* kirjutaja kasu ja suurendab lugeja kasu, kuid selle tagant on näha siiski kirjutaja subjektiivset vaatepunkti. Paul Chiltoni ja Christina Schäffneri järgi (1997: 218) kasutavad poliitikud *meie*-vormi selleks, et samastada ennast oma valitsuse või oma rahvaga. *Meie* abil on võimalik tähistada mingeid inimrühmi ja samal ajal teised inimrühmad välja jätta. Nii luuakse *meie-nemad*-vastandus (vt nt Partington 2003: 73).

Konsensuse loomine on tugevaim siis, kui kõneleja apelleerib toimimisviisidele, mida arvatakse olevat kõigi või väga suure hulga inimeste jaoks iseenesest mõistetav. Näiteks väide *Kõik ju teavad, et...* kummutab ülejäänud arvamused. On raske seista vastu seisukohale, mida esitatakse kõigi ühtse tõe ja hüvena. (Jokinen 1999: 139)

Järgnevas näites loob president ühtsustunnet nii *meie*-vormi kui ka determinatiivpronoomeni *kõik* abil.

(2) *Tõde on lihtne: meie kõik, kes Eestis elame, jääme siia elama. Hoolimata viimasest nädalast. Üheskoos. Kõrvuti.* (EPL 02.05.2007)

1.2.3.5. Faktid räägivad enda eest

Järgnevalt tulevad vaatluse alla võtted, kus olukordi näidatakse kõnelejatest ja tõlgendustest sõltumatuna. Selline argumentatsioon, kus faktid räägivad enda eest, on eriti tüüpiline teadusdiskursuses, kus uurija roll on tagaplaanil ning ainek on ise justkui loob teatud tulemused. Jokineni väitel (1999: 140) kasutatakse seda võtet lisaks teaduslikule argumentatsioonile palju ka poliitilises argumentatsioonis.

Sellises tekstis ei vastuta tegutseja sündmuste toimumise eest. Tegija puudumine jätab mulje, et asjad juhtuvad iseenesest, ilma inimeste vahelesegamiseta. Tegutsejate eesmärk on fakte üksnes aktsepteerida. (Jokinen 1999: 140). Tegija taandamine protsessist võib toimuda passiivikonstruktsiooni, nominalisatsiooni või umbisikulise tegumoe kasutamise abil, kus lausest puudub aktiivne tegija. Vrd nt järgmisi lauseid: *lähiajal alustatakse Iraagi sõda, lähiajal algab Iraagi sõda, Iraagi sõja algus nihkub üha lähemale*. Ühelgi juhul pole lauses esitatud, kes sõda alustab.

Passiivkonstruktsiooni abil on võimalik esitada sündmusi ilma tegijale viitamata. Taoline retoorika on tüüpiline poliitika- ja majandustekstides (vt

Kasik 2008: 13–15), kus asjad juhtuvad iseenesest (*hinnad tõusevad, tagajärjed ilmnevad* jne). Sel juhul sündmused vaid toimuvad, nii et põhjusi on võimatu üksikasjalikult esitada. Agendi taandamise viis on ka selline esitus, kus tegutsejateks ei ole inimesed, vaid mitmesugused abstraktsed mõisted ja poliitilised olendid (*majanduskriis kõigutab, reform nõuab*). Teun van Leeuwen (2008: 46–47) nimetab sellist representatsiooniviisi impersonalisatsiooniks. Impersonalisatsioon võib avalduda abstraktsiooni või objektivatsioonina. Abstraktsiooni puhul osaleb toimija rollis inimese asemel temaga seostatud situatsioon või omadus (*probleem nõuab lahendamist*), objektivatsiooniga on tegu, kui osalisele viidatakse temaga seotud tegevuse või tulemuse kaudu (*monumendi teiseldamine tõi kaasa rahutused*). Protsesside esitamist iseenesest toimuvana ja tegija taandamist tegevusprotsessidest on palju analüüsinud meediatekstide uurijad (vt nt Conboy 2007: 61).

Järgnevas näites kasutab Eiki Berg oma arvamustekstis umbisikulist tegumoodi ja impersonalisatsiooni. Ta jätab tegijad nimetamata, hirmu- ja õudusjutud sünnivad iseenesest.

(3) *Nii sünnivad hirmu- ja õudusjutud, mis õigustavad Eesti positsioonitust sõja ja rahu teemadel. Nii peetakse vajalikuks teha otsuseid ilma üldrahvaliku aruteluta. Ja nii nähakse ebakindlas rahus suuremat ohtu maailma rahule kui üht kindlat sõda.* (PM 15.02.2003)

1.2.3.6. Kategooriate kasutamine mõjutamise vahendina

Igasuguse argumentatsiooniga on seotud kategoriseerimine (vt ka ptk 1.1.2). Kui kõneldakse asjadest, sündmustest ja inimestest, luuakse kogu aeg kategooriaid. Igasugust kategoriseerimist võib vaadata veenva retoorika osana.

Tekstides tähendab millegi nimetamine või kategoriseerimine nähtavaks tegemist. Sõnade kaudu võtab teksti looja endale vastutuse. (Bordieu 1999: 15–16).

Iga autor hakkab looma oma tekstis sisalduvate argumentidega tekstivälist tegelikkust, ta liigitab asju, sündmusi ja isikuid teatud kategooriatesse. Jokineni järgi (1999: 142) võib kategooriaid uurida mitmest vaatenurgast. Kõigepealt võib vaadata seda, kuidas teatud kategooriad on loodud ja tuua esile nende sotsiaalse päritolu (nt kaitseväelane, kodutu jne). Teiseks võib uurida kategooriate sisu ja piire, vaadata, kui püsivad need lähema uurimise tulemusel on. Näiteks kaitseväelase kategooria on üsna püsiv, seevastu kodutu kategooria on ebamäärasem. Esemete või sündmuste kategoriseerimine või ümberkategoriseerimine teenib alati mingit eesmärki. Kolmas võimalus ongi vaadata kategooriate kasutust kindlas kontekstis. Kategoriseerimisega saab mingit tegevust kas õigustada või kritiseerida. On ilmselge, et kui Enn Soosaar kasutab Ameerika Ühendriikidest rääkides positiivse konnotatsiooniga nimetust *Eesti transatlantiline partner* (PM 03.03.2003), siis kasutab ta seda Ameerika Ühendriikide tegevuse õigustamiseks. Seevastu kui Marek Laane nimetab Ameerika Ühendriike *tugevama õigusega riigiks* (PM 20.03.2003), siis asub ta selgelt Ühendriikide tegevust kritiseerima.

1.2.3.7. Arvandmete esitamine

Üks mõjutusvahend on arvandmete esitamine ja millegi kvantiteedi näitamine. Igasugused arvandmed tugevdavad argumenti, sest nad esitavad selgeid ja mõõdetavaid teadmisi. Arvud räägivad iseenda eest (vt nt Conboy 2007: 75). Lisaks numbritele, protsentidele, tabelitele saab millegi kvantiteeti edasi anda ka sõnaliste hinnangutega, näiteks adjektiivide (*väike, suur, väiksem, suurem, marginaalne, valdav* jne) abil (Jokinen 1999: 146).

Jokinen rõhutab (1999: 146–147), et tähelepanu tuleks pöörata ka sellele, kuidas arvandmeid argumentatsioonis kasutatakse, kuidas selle kaudu oma argumentatsiooni tugevdatakse ja vastuargumente nõrgendatakse. Arvandmeid saab kasutada enda huvides ära, pannes numbrid oma argumentatsiooni toetama: väiksust saab näidata võimalikult väiksena ja suurust võimalikult suurena.

Järgnevas näites kasutab Raimo Poom statistikat selleks, et manitseda inimesi jääma pronkssõduri teiseldamise ajal rahulikuks.

(4) *Tartu ülikooli politoloogid näitasid oma hiljutises uuringus, et pronkssõdurit pidas valimispäeval kõige olulisemaks probleemiks vaid 1,5% küsitletutest. Suurima tõenäosusega võib usaldada sellest üle jäävat enamust ehk pea 99% eestimaalastest, et nad mõistavad algavate teisdustööde vältimatust ning jäävad neile omaselt rahulikuks.* (EPL 26.05.2007)

1.2.3.8. Äärmuste kasutamine

Arvandmetest mõjusam võib olla äärmuslike adjektiivide või adverbide kasutus (vt Jokinen 1999: 150). Millegi nimetamisel hämmastavalt väikseks võib olla suurem mõju kui ülitäpsetel numbritel. Ka sellised adverbid nagu näiteks *iga kord, mitte kunagi, tõesti mitte, täiesti, pidevalt, täielikult, mitte midagi* muudavad öeldu mõjusaks.

Järgnevas näites paneb Eesti Päevaleht oma juhtkirjas südamele, et poliitikud ei tohiks hakata pronkssõduri-sündmusi ära kasutama enda kasuks. Seejuures tuuakse oma arvamust toetama Eesti rahvas (*väga suur enamus Eesti elanikke*).

(5) *Ükski poliitik ei tohi näha öistes määratsejates oma valijaid ega üritada vastandumisega ebariigimehelikult lühiajalist populaarsust võita. Sest oma valitud kohast läbi kaose, mässu ja viha õhutamise kinni hoidmine on kindlaim viis rahva toetuse kaotamiseks, seda enam, et väga suur enamus Eesti elanikke seda vastandust ei jaga.* (EPL 28.05.2007)

Liialdavate äärmuste kasutamisel on Jokineni arvates (1999: 152) alati oht, et need võivad hakata lugejat pigem ärritama kui mõjutada, mistõttu võib väheneda argumentatsiooni usutavus.

2. KAITSEVÄELASE KUTSEVALIKUT PÕHJENDAVID ARGUMENDID

2.1. Sissejuhatus

Kaitseväelase elukutse on vastutusrikas, sest tema kätte on usaldatud Eesti riigi ja rahva kaitse. See oluline roll on seadnud ka ühiskonna ootused kõrgemale.

J. Sepp kirjutab 1933. aastal ilmunud raamatus „Ohvitser”, et eriline tähtsus on kaitseväelase moraalsel omadusel. Esimese Eesti vabariigi aegse sise-määrustiku järgi on peale distsipliini, mis on rajatud kohusetundele, isamaa-armastusele ja rahvuslikule meelsusele (originaaltekstis *riiklik meeleolu*), olulised veel ustavus ja ausameelsus, julgus, vaprus ja võitlusvalmis olek, otsustus- ja algatusvõime, viisakus, kokkuhoidlikkus, kasinus, kannatlikkus ja kindel usk oma võimetesse. (Sepp 1933: 3–4) 2004. aastal kinnitatud kaitseväe eetikakoodeks kehtestab kaitseväe põhiväärtused. Nendeks on ustavus, distsipliin, vastutus, ausus, õiglus, inimväärikus, õpihimu ja kaalutletus.

Huntingtoni järgi võtab ohvitserikutse kesksed oskused kõige paremini kokku Harold Lasswell, kelle väitel tegeleb ohvitser vägivalda juhtimisega. Kaitsejõudude ülesanne on tagada hästi relvastatud armee. Ohvitseri kohustused on sealjuures järgmised: 1) väe organiseerimine, 2) tegevuse planeerimine, 3) tegevuse suunamine nii lahingus kui ka väljaspool lahingut. Kaitseväelane peab olema heal tasemel ekspert, seejuures ka intellektuaalne, heade isiku- ja juhiomadustega, kes suudab täita ülesandeid isegi ilma märkimisväärse harjutamise ja kogemusega. Ohvitseri asjatundlikkus kohustab teda kandma ka teatud vastutust. Ohvitser vastutab ühiskonna sõjalise julgeoleku eest. Ohvitseri motivatsioon on armastus oma töö vastu ja ühiskondlike kohustuste tundmine, oskus kasutada oma oskusi ühiskonna hüvanguks. Ohvitser vastutab oma riigi eest. (Huntington 1985: 11–18)

Teises peatükis analüüsitakse Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste Kõrgema Sõjakooli kolme põhikursuse (7., 8., 10. PK) noorkadettide 26 esseed, mis on kirjutatud teemal „Mida tähendab olla ohvitser?” ja „Olla ohvitser – kutse või kutsumus?”. 7. PK alustas õpinguid 2003. a sügisel, 8. PK 2004. a sügisel ja 10. PK 2006. a sügisel. Kõrgemas Sõjakoolis õpinguid alustavad noorkadetid on üldjuhul 19–25aastased. Valdav osa neist on pärast gümnaasiumi lõpetamist läbinud ajateenistuse ja tulnud seejärel Kõrgemasse Sõjakooli õppima, seetõttu ei ole neil essee kirjutamise ajal üldjuhul veel suuri teenistuskogemusi. Pärast kooli lõpetamist saavad nad rahuaja jalaväerühma ülema ja sõjaaja jalaväekompanii ülema kutse.

Peatükis uuritakse, mis osutub määravaks Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste Kõrgema Sõjakooli kadettide kutsevalikul. Kas neidsamu väärtusi, mida nimetab J. Sepp, peetakse tähtsaks ka enam kui 70 aastat hiljem? Kuivõrd oluliseks peavad Kõrgema Sõjakooli kadetid eetikakoodeksis nimetatud väärtusi? Käsitluse all on kaitseväelase kutsevalikut põhjendavad argumendid ja see, millisena tulevased ohvitserid näevad oma rolli Eesti ühiskonnas. Peatüki

eesmärk on selgitada välja, millistel väärtustel põhinevad tulevaste ohvitseride professionaalsed ja kaitsepoliitilised hoiakud.

Tekstianalüüsi metoodikale vastavalt vaadeldakse siinses peatükis argumenteerimist kui protsessi nii sisulisest kui ka vormilisest küljest. Ühelt poolt keskendutakse tähistusfunktsioonile (vt Halliday 2004: 29, Fairclough 1995: 103–124), uuritakse kutsevalikut põhjendavate argumentide liike ja keelekasutust, mille kaudu kadett oma seisukohti esitab. Teiselt poolt on vaatluse all suhtlusfunktsioon (vt Halliday 2004: 29–30, Fairclough 1995: 125–149), analüüsitakse, mis positsioonilt teksti kirjutaja oma arvamust avaldab ja kuidas ta oma argumente usaldusväärsemaks üritab muuta. Analüüsi tulemusi võrreldakse teiste sarnaste uurimuste tulemustega (vt Sepp 1933, Kutsar 2008).

Noorkadettide argumentatsioon pole adresseeritud konkreetsele suhtluspartnerile, ent nii nagu iga arvamusteksti looja esitab ka Kõrgema Sõjakooli kadett essee oma arvamusi põhjendatult ja püüab oletatavat lugejat veenda oma seisukohti omaks võtma. Seetõttu on essee eesmärk lugejat mõjutada.

2.2. Argumenteerimine

Kuna Kõrgema Sõjakooli kadettide esseed esindavad argumenteerivat tekstitüüpi, tutvustatakse seda tekstitüüpi allpool lähemalt. Reet Kasiku kokkuvõtliku esituse järgi (2007: 41–43) on argumenteeriva teksti põhiülesanne autori arvamuse vahendamine ja selle põhjendamine, nähtuste põhjuse ja tagajärje seoste näitamine. Seisukohavõtt on seotud keelevälise tegelikkusega, näiteks lugejale tuttava aktuaalse probleemiga. Kersti Lepajõe väitel (2002: 272) on argumenteeriva kirjutaja eesmärk muuta lugeja mõttekäiku nii, et see ühtiks argumenteerija omaga. Argumenteeriv tekst on kirjutaja ja kujuteldava lugeja vaheline dialoog. Kadettide esseedes on keeleväline probleem ohvitserikutse valimine ja dialoogilisus seisneb poolt- või vastuhoiakus. Kadetid on oma valiku teinud ja esitavad pooltargumente, polemiseerides kujuteldava lugeja hüpoteetiliselt vastupidise positsiooniga.

Argumenteerivale tekstitüübile on iseloomulikud keelelised tunnused, mille abil väljendatakse modaalsust. Näiteks iseloomustavad argumenteerivat tekstitüüpi eitavad laused, vastandust ja võrdlust sisaldavad väljendid, tingiv kõneviis, võimalikkust või vajalikkust (*võib, peab*), tõenäosust (*kindlasti*) ning positiivset või negatiivset hinnangut (*õnneks, kahjuks*) väljendavad sõnad, omadussõnad ja nende võrdlusastmed, põhjuslikud side- ja määrsõnad (*seetõttu, järelikult, niisiis, seega*). Keelekasutuse kaudu avaldub kirjutaja suhtumine ja just selliste keeleliste valikutega üritab kirjutaja lugejat mõjutada.

Eespool on viidatud, et keelekasutuses saab eristada kaht mõjutamise põhitüüpi: fakti- ja tunde põhine argumentatsioon (vt nt van Dijk 2005: 132–135, Kasik 2007: 94). Faktipõhised laused on informatiivsed väitlauseid, mille tõeväärtust saab tõestada: väide on kas õige või vale. Tundepõhised laused väljendavad kirjutaja suhtumist, arvamusi ja soove. Need ei ole tõesed ega väärad. Näiteks lause *Eesti Entsüklopeedia järgi tuleb ohvitser prantsuse-*

keelsest sõnast officier ning tähendab ametnikku, aukandjat¹ on faktipõhine. Seevastu lause *Ohvitser ei saa ennast ülal pidada nagu mingi suvalise gangster'i jõugu pealik* on tundepõhine, sest sisaldab kirjutaja isiklikku arvamust.

Teksti kirjutajal on võimalik esitatavaid fakte valida nii, et need teenivad soovitud eesmärki. Seega on mõtet esitada argumentidena selliseid asjaolusid, mis autori hoiakuid toetavad, ning jätta nimetamata vähem soodsad (Kasik 2007: 97). Tundepõhine argumentatsioon toetub inimeste kogemustele ja uskumustele. Esitatav väide seostatakse millegi muuga, millesse lugeja eeldustekohaselt suhtub tundepõhiselt: kas negatiivselt või positiivselt (Kasik 2007: 98). Näiteks väites *Ohvitser peab olema iseloomult aus, usaldusväärne ja meelekindel* eeldatakse, et aus, usaldusväärne ja meelekindel on lugeja jaoks positiivsed omadused.

2.3. Kutsevalikut põhjendavad argumendid

Kõige parem veenmisvahend on fakt. Faktipõhist argumenti esitades püüab argumenteerija näidata, et tema positsiooni mingis küsimuses saab ratsionaalselt seletada. Fakti on raske eitada või seda kummutavat uut fakti leida. See ei tähenda seda, et emotsioonidel poleks argumentide kujunemisel mingit rolli. (Kaldjärv 2003: 16) Analüüsitud esseedes püüavad autorid oletatavat lugejat veenda nii ratsionaalsete faktide kui ka emotsionaalsemate hinnangute kaudu.

Analüüsitud esseedest leiti 74 erinevat argumenti. Argumentide liigitamisel lähtuti sisulis-teemaatilistest tunnustest. Diskussioonides tavapärase kaitsva ja ründava retoorika eristamine ning fakti- ja tundepõhiste argumentide vastandamine ei ole abstraktsete kategooriate puhul alati mõttekas ega võimalik. Peaaegu kõik kadetid vaatavad argumenteerides tulevikku, üksikud põhjendavad oma valikuid mineviku asjaoludega. Tulevikust rääkides ei ole aga võimalik teha vahet faktidel ja arvamustel.

Argumentatsioonis eristunud sisulis-teemaatiliste tunnuste põhjal on kutsevalikut toetavad argumendid liigitatud kolmeks: ühiskondlikke väärtusi ja muutideaale, isiklikku kasu ning töö iseloomu rõhutavad argumendid (vt tabel 1). Seejuures on vaadeldud eraldi mingi seisukoha kaitseks esitatud poolt-argumente ehk positiivseid argumente ja mingi seisukoha vastu esitatud argumente ehk negatiivseid argumente.

¹ Kõik artiklis olevad esseede tekstinäited on esitatud muutmata kujul.

Tabel 1. Kutsevalikut põhjendavad argumendid Kõrgema Sõjakooli kadettide esseedes

	pos. argumendid	neg. argumendid
Ühiskondlikud väärtused ja müütideaalid		
isamaa-armastus ja kõrgemad huvid	13	–
kutsumus	10	1
kangelaslikkus, mehelikkus	4	–
Töö iseloom		
vaheldusrikas, loominguline töö	12	–
suur vastutus	–	13
kõrgemad nõudmised, raske töö	–	6
Isiklik kasu		
materiaalsed põhjused: hea palk, sotsiaalsed tagatised	14	–
võimalus teha karjääri	1	–

2.3.1. Ühiskondlikele väärtustele ja müütideaalidele toetuvad argumendid

Kui lähtuda Kalmuse ja Vihalemma välja toodud liigitusest (2004: 31), jagunevad väärtused traditsioonilisteks, modernseteks (nt patriotism, julgus) ja postmodernseteks (nt vaimne enesetäiendamine, vaheldusrikas elu). Kõrgema Sõjakooli kadettide esseedes on esindatud nii modernsed kui ka postmodernsed väärtused.

Suurem osa analüüsitud argumentidest on ohvitserikutse poolt. Esseedes tuuakse küll välja ka ohvitserikutse raskusi ehk vastuargumente (negatiivsed argumendid), kuid neidki nähakse positiivses valguses või kummutatakse teiste argumentidega. Esseede põhjal selgub, et suurema osa Kõrgemasse Sõjakooli astunud kadettide jaoks on kaitseväelase elukutse teadlik, mitte juhuslik valik. Nad on enda jaoks põhjalikult läbi mõelnud, mida tähendab ohvitseri elukutse, mis selles on positiivset ja mis negatiivset ning kuidas negatiivsega toime tulla.

Positiivsete argumentide seast tõuseb enim esile just modernsete väärtuste rõhutamine, seejuures on olulised riigiga seotud väärtused (vrd Kutsar 2008: 120). Valdav osa Kõrgemasse Sõjakooli astunud kadettidest on idealistlikud, õilsate eesmärkide ja kõrgete aadetega. Seega näidatakse lugejale ohvitserikutset positiivselt, rõhutatakse neid ohvitserile olulisi omadusi, mida ühiskonnas ohvitserilt oodatakse. Peamisteks kutsevalikut toetavateks argumentideks ongi **isamaa-armastus** ja **kõrgemad huvid** (13 argumenti), valmisolek anda oma elu isamaa kaitseks, sisemine motivatsioon ja tahe teha oma tööd hästi, anda panus Eesti riigikaitse arendamisse. Oma isiklikud huvid jäetakse siin tagaplaanile, olulisem on riigi ja oma lähedaste heaolu.

(1) Teadmine, et suudad pakkuda ohutust ja turvatunnet oma lähedastele on ülevaim, mida võib pakkuda ohvitseri amet. Selle nimel tasub pühendada oma elu riigi teenimisele. (7. PK)

(2) *Ohvitseri elukutse valiku tegemisel on kindlasti tähtsal kohal ka sisemine soov ning vajadus anda panus isamaa ja oma rahva vabaduse kaitseks, olles valmis ohverdama end selle nimel.* (7. PK)

(3) *Ohvitser on ainukene, kes annab töötuse kõrgemate väärtuste kaitse – näiteks põhiseaduslik kord, isamaa, vabadus – ohverdada elu.* (10. PK)

Ka Gustav Kutsari kaitseväelase väärtushinnanguid käsitlev uurimus (2008: 111) näitab, et Eesti ohvitseridele, kadettidele ja kutselistele sõduritele on tähtsad sellised väärtused nagu au, õiglus, patriotism ja kodaniku kohustus riigi ees.

Oluliseks argumendiks on samuti see, et kaitseväelase elukutset peetakse oma **kutsumuseks** (10 argumenti).

(4) *Ja minnes vastasele vastu ilma tõsise kutsumuseta oma riiki kaitsta, ... on sama hea, kui tõsta lihtsalt käed ja alla anda. See on lihtsalt selline töö, mida ainult raha pärast ei saa teha. ... ja siin tuleb väga hästi esile, miks on vaja ohvitseritöös kutsumust. Sa teed midagi, mitte sellepärast, et sa pead seda tegema ja sulle makstakse raha. Vaid sa teed midagi, kuna sa tunned, et see on ainuke õige teguviis ja sul ei ole muud võimalust.* (10. PK)

(5) *Kutsumus on palju võimsam motivaator, kui kõik materiaalsed väärtused kokku. Inimene, kes on leidnud oma kutsumuse, on jõudnud oma õnnele ühe sammu võrra lähemale. ... võin uhkelt öelda, et pean ennast õnnelikuks inimeseks, sest minu tulevane amet ongi minu kutsumus.* (10. PK)

Neljandas näites tugevdatakse oma arvamust hinnanguliste adverbide ja adjektiivide (*tuleb väga hästi esile, ainuke õige teguviis*) ning viiendas näites intensiivistava sõnavara kasutamisega (*võin uhkelt öelda*).

Üks kadett esitab ka vastuargumendi ja leiab, et ohvitseriameti puhul ei ole tegemist kutsumusega:

(6) *Tegemist ei ole kutsumusega. Kutsumus eeldab mingit kõrget eeskuju nagu araablattel on Muhamed. Kaitseväelastel pole oma piiblit, suurt paksu raamatut, mis mingite reeglite täitmise järel lubab sind taevasse. Sõduril on vaid rutiin ja lõputu lause kõrvades: „Viimane pingutus mehed! Viimane pingutus!”* (10. PK)

Ohvitseri elukutset seostatakse **kangelaslikkuse** ja **mehelikkusega** (4 argumenti). Põhjuseks, miks soovitakse saada ohvitseriks, nimetatakse ürgset kutset, soovi olla võitjate poolel ja teha suuri tegusid. Väidetakse, et sellest elukutsest ollakse juba lapsena unistanud. Siingi lähtutakse ühiskonnas eeldatavasti valitsevast hoiakust, et ohvitseriamet on auväärne ja mehelik amet.

(7) Üheks põhjuseks on kindlasti mingisugune kummaline ürgne kutse. On väheseid mehi, kes poleks noorena sõduritega või siis sõpradega sõda mänginud ja vähe on neid, kes poleks tahtnud kehastada mõnda kangelast ning alati olla võitjate poolel. See on midagi, mis teeb inimese jaoks just sõjaväelase elukutse huvitavaks. (7. PK)

(8) On väheseid mehi, kes poleks poisikesena sõpradega sõda mänginud, poleks huvi tundnud relvade ja tehnika vastu. (8. PK)

Eelnevate näidete põhjal selgub, et ka tänapäeval peavad ohvitseriõpinguid alustavad noored oluliseks neidsamu väärtusi, mida J. Sepp 1993. aastal on nimetanud (julgus, vaprus, võitlusvalmis olek).

2.3.2. Töö iseloomule toetuvad argumendid

Eelmises alapeatükis esile tulnud modernsete väärtuste kõrval on märgata ka selliste postmodernsete väärtuste eelistamist, mida oma uurimuses on nimetanud Gustav Kutsar (2008: 116): vaheldusrikas elu, vaimne enesetäiendamine, omalooming. Ühe olulise põhjusena kaitseväelase elukutse valikul nimetatakse töö **loovust ja vaheldusrikkust** (12 argumenti). Kasutatakse ümberkategoriseerimist, seejuures eristatakse ohvitserikutse muudest ametitest. Ohvitserikutse muudab kadettide jaoks ahvatlevaks see, et ohvitseri elu on pidev õppimine ja enesearendamine. Siin lähtutakse isiklikest huvidest, soovist ennast teostada. Ohvitseri tööd peetakse vaheldusrikkaks, huvitavaks ja loominguks, mis pakub pidevalt väljakutseid (kasutatakse seda sõna), avastamisrõõmu ja rahuldab ka seiklusjanu.

(9) Olla ohvitser tähendab seda, et sul on maailma üks vaheldusrikkamaid töid – ei või kunagi olla päris kindel, mis järgmine päev toob. See ongi see, mis minu arvates lisab sellele tööle vajaliku võrtsi. ... Teadmine, et iga uus päev on uus väljakutse, millele vastu astuda, paneb paljud seda ametit armastama ja tahtma endast veelgi enam anda.

(10) Erinevalt teistest ametitest on ohvitseri amet väga huvitav ning rohkest väljakutseid esitav. Probleeme mida töö käigus lahendada tuleb on erinevaid ning lahendusi nende ületamiseks väga mitmeid. Siinkohal saab ohvitser peale oma juhi võimete arendada ka oma loovat mõtlemist ehk kunstiannet. Kunstiannet seepärast, et lahinguolukorrad on igakord uued ning erinevad eelmisest. Kuna lahingu juhtimine pole täpisteadus, vaid kunst siis seega tuleb kogu aeg improviseerida ... (7. PK)

Kümnenda näite algusesse sisestatud fraas *erinevalt teistest ametitest* on selge vastandus, kus seatakse vastakuti huvitav ohvitseriamet ja igavad *teised ametid*. Ohvitseri võrreldakse kunstnikuga. Siin lükatakse ümber ühiskonnale hüpoteetiliselt omistatav arvamus, et ohvitser on üksnes masin, kes ei pea oma peaga mõtlema, vaid täidab ainult käske. Teisedki kadetid kasutavad ohvitserikutsest

rääkides *kunstniku*-metafoori. Üks 7. põhikursuse kadett kirjutab, et *võit lahingus on ohvitserile kui tõeline meistriteose lõuendile panek*.

Esseedes arutletakse ka ohvitserikutse negatiivsete külgede üle. Peamiseks vastuargumendiks on **suur vastutus** (13 argumenti), vastutus inimeste eest, mida täie tõsidusega tunnetatakse.

(11) *Vähe on sääraseid elukutseid, mis sisaldavad nii rasket vastutuskooormat kui seda on ohvitseri oma ... Juhina peab ta tegema otsuseid, mis võivad viia inimeste hukkamise või vigastamiseni – need ei ole sugugi populaarsed otsused.* (7. PK)

(12) *... tegelikult peab ohvitser mitut sõda korraga – ta peab täitma kõrgemalt poolt tulnud korraldused, peab sundima alluvad neid täitma ning peab leidma endas jõudu vastu astuda iseenda nõrkusehoogudele ...* (7. PK)

Samas nähakse ka selles vastutuses positiivset, vastutus põhineb usaldusel, mis tuleb välja teenida, ja selle vastutuskooorma kaudu saab ennast tõestada:

(13) *Vastutus on iga ohvitseri teenistuse igapäevane osa. Vastutus oma alluvate eest, vastutus oma allüksusele kuuluva vara eest. ... kui inimene pannakse millegi eest vastutama, tähendab see, et teda usaldatakse ja ta peaks selle üle uhke olema.*

Negatiivse vastuargumendina nimetatakse veel seda, et ohvitserile esitatakse **kõrgemaid nõudmisi**, ohvitseriamet on raske ja seab teatud piiranguid (6 argumenti).

(14) *Ohvitser on pidevalt tähelepanu all – talle esitatakse kõrgemaid nõudmisi kui teistele, sest ohvitser peab olema kindel seal, kus seda teised ei pruugi enam olla.*

(15) *Amet piirab teatud mõttes ka otsustamisvabadust, sest sageli pole võimalik valida, mis meeldib ja mis mitte, see ei huvita kedagi – käsk tuleb täita. Ka pereelu arvelt tuleb ohverdada, sest sõjaväelane ei saa oma perele lubada, et ta iga päev kell viis koju tuleb.*

2.3.3. Isiklikule kasule toetuvad argumendid

Gustav Kutsari uurimusest selgub (2008: 124), et kaitseväelased peavad väga oluliseks sotsiaalset kindlustatust. Sama võib väita ka Kõrgema Sõjakooli kadettide esseede põhjal. Isikliku kasu rõhutavatest argumentidest mainitakse eelkõige **materiaalseid põhjusi**: head sissetulekut, kindlat töökohta ja sotsiaalseid tagatise (14 argumenti). Sellised argumendid lähtuvad kadeti enese huvidest. Materiaalseid väärtusi peetakse oluliseks, kuid siiski mitte esmatähtsaks: enamikul juhtudel seostuvad materiaalse argumentidega väljendid

teiseks, teisena, veel, lisaks. Olulisim pole materiaalne heaolu, vaid iseseisvus ja majanduslik sõltumatus, mis ohvitserikutse materiaalse aspektiga kaasneb.

(16) *Teiseks mõjuvamateks põhjuseks on majanduslik olukord. Paljud eelistavad Sõjakooli teistele kõrgkoolidele, kuna erinevalt üliõpilasest saab kadett kiirelt iseseisvaks ja ei sõltu enam nii väga oma vanematest. Ning peale õpingute lõpetamist on kindel töökoht tagatud.* (7. PK)

(17) *Eesti Kaitseväge ohvitserile on riigi poolt ette nähtud teatud eelised. Talle on määratud igakuiselt kindel summa toiduraha ning vastavalt ametikohale tasu korterikulude katteks.* (8. PK)

(18) *Teiseks, võibolla isegi kõige tähtsamaks põhjuseks on ikkagi raha. Hea õppetoetus, tasuta söök ja elamine – need on väga suureks plussiks. Kõige tähtsam on muidugi kindel tulevik. Selleks on kindlasti hea töökoht, peale kooli lõpetamist. See on tänapäeva Eesti ühiskonnas väga tähtis, kuna tööpuudus on suur.* (8. PK)

Kaheksateistkümnendas näites ei ole kirjutaja raha olulisuses päris kindel, selle toovad esile kõhklusele viitavad adverbid *võib-olla*, *isegi* ja *ikkagi*. Vastuvaidlematult oluline on kindel tulevik (*kõige tähtsam*) ja hea töökoht (*kindlasti*). Oma argumenti põhjendab kirjutaja ratsionaalselt (*See on tänapäeva Eesti ühiskonnas väga tähtis, kuna tööpuudus on suur*).

Kõrgema Sõjakooli kadetid on ka üsna ambitsioonikad ja kõrge saavutusvajadusega ning peavad tähtsaks võimalust **karjääriredelil** kõrgele tõusta. Samas ollakse siiski realistlikud ega arvata, et au ja kuulsus tuleb lihtsalt kätte.

(19) *Karjääriredelil on võimalik tõusta väga kõrgele pingutades ja vaeva nähes.*

Analüüsitud essee seas oli üks, mille autor oli äärmiselt kalkuleeriv ja praktiline, pidas raha kõige olulisemaks ja arvas, et lõppude lõpuks taandub kõik siiski materiaalsetele väärtustele.

(20) *Palk on siiski kapitalistlikus ühiskonnas kõige määravam faktor. Palk paigutab sind majanduslikult teatud tasemele. ... Kui keegi tuleks mulle rääkima, et palk pole tema jaoks kõige tähtsam väljund siis ma sisimas naeraks selle ilukõne välja ... Sinisilmne jutt, nagu ei oleks sulle palk ohuline on otsene debiilsus, see on fakt.* (10. PK)

Kahekümnendas näites apelleerib kirjutaja sellele, et palk on kõige olulisem. Ta näib tajuvat ka ise hüpoteetilist vastuseisu ja nõrgendab oletatavat vastuargumenti tugevalt emotsionaalsete väljenditega, nimetades seda *ilukõneks*, *debiilsuseks* ja *sinisilmseks jutuks*.

Sellesama kadeti suhtumine on pessimistlik. Tema jaoks ei tähenda ohvitseriks olemine kutsumust, see on vaid üks töö, mille *ainus põhjus* on teenida välja igapäevane leib:

(21) *Üldpilt on must, ohvitseride elud on rajatud rutiini karidele. On vaid päevast päeva rügamine. Oma igapäevase leiva väljateenimine on ainus põhjus pingutamiseks. ... Sõduril on vaid rutiin ja lõputu lause kõrvades: „Viimane pingutus mehed! Viimane pingutus!”* (10. PK)

Esseedes välja toodud argumendid osutavad, et materiaalsed põhjused ei ole kaitseväelase kutsevalikul määravad. Suurem osa Kõrgema Sõjakooli kadetidest, kes rahast ja materiaalsetest väärtustest juttu teevad, ei pea neid esmatähtsaks. Enamik tulevastest ohvitseridest leiab, et ohvitser saab olla vaid selline inimene, kes tunneb, et see amet on tema kutsumus, ja suhtub põlastusväärselt sellesse, et ohvitserid teevad oma tööd vaid raha pärast. Kirjutajad küll tunnistavad selliste ohvitseride olemasolu, kuid vastandavad end neile selget hoiakut väljendava keelekasutusega. Selliste kaitseväelaste nimetamisel kasutatakse emotsionaalset metafoori *tühjad mundrid*, kus kirjutaja negatiivne suhtumine avaldub sõnavaliku kaudu.

(22) *Normaalne palk meelitab aga kohale „tühje mundeid”. Need on mehed või naised, kes on kaitseväes ainult raha pärast ja lahkuksid sealt kohe, kui keegi pakuks neile paremat palka ja ametit, kus vähem liigutama peab. Sellised inimesed on balastiks relvajõududele ja tervele ühiskonnale.* (10. PK)

Niisuguseid juhte peetakse ka otseselt ohtlikuks kaitseväele.

(23) *Lõpptulemusena on „tühjale mundryle” usaldatud üksus nõrk ja võitlusvõimetu.* (10. PK)

2.4. Autori positsioon

Üks keelelise suhtluse ja argumentatsiooni eeldusi on autori usaldusväärsus. Selleks et lugeja vaevuks lugema pakutavaid sõnumeid, tuleb eeldada, et autor on usaldusväärne, tunneb valdkonda, millest ta kirjutab, ja on aus (Kasik 2007: 101).

Analüüsitud esseedes püütakse autori usaldusväärsust saavutada argumenteerimisvõtetega, mille abil tugevdatakse autori positsiooni argumendi esitajana. Üheks selliseks võtteks on **enesekindel väide**. Sel juhul esitab kirjutaja ennast asjatundjana ja võtab enesekindla positsiooni. Järgnevas näites esineb autor teadjarollis, mille toob esile kindlas kõneviisis kategooriliste väidete kasutamine (vt Heikkinen 1999: 216). Autor tugevdab oma sisuliselt tundepõhist argumenti fraasiga *see on fakt*, välistades võimaliku vastuväite.

(24) *Sinisilmne jutt, nagu ei oleks sulle palk oluline on otsene debiilsus, see on fakt.* (10. PK)

Teadjarolli võib tugevdada ka sel moel, et oma asjatundlikkust rõhutatakse lisaargumentidega: *mina kui tulevane ohvitser* (vt lähemalt p 2.4.2).

Samuti tugevdab usaldusväärst oma kogemustele toetumine, kus autor viitab sedakaudu teadmisele: *oma kogemustest tean rääkida* jne (vt lähemalt p 2.4.2).

Autori enesekindlust näitab ka modaaladverbide *kindlasti, muidugi, alati* jms väiteid intensiivistava sõnavara kasutus, mille abil püütakse anda tuge oma argumentidele: *ohvitseri elukutse valikul on kindlasti tähtsal kohal; kõige tähtsam on muidugi kindel tulevik; vähe on neid, kes poleks tahtnud kehastada mõnd kangelast ning alati olla võitjate poolel*.

Argumenti saab tugevdada ka nii, et oma seisukoha kinnituseks toetutakse autoriteetidele või apelleeritakse suurema rahvahulga arvamusele. Üks vahend **konsensususe loomiseks** on tsitaadi kasutamine, nii lisatakse kellegi teise hääle argumenti toetama. Selle kaudu saab näidata, et argumendi esitaja ei ole väitega üksi, vaid ka keegi teine näeb ja kogeb asja samal viisil (Jokinen 1999: 139, Potter 2003: 116).

Kõrgema Sõjakooli kadettide jaoks on autoriteediks kuulsad väejuhid ja sõjaajaloolased, näiteks Sun Bin, USA kindral George Smith Patton, Erwin Rommel, John C. Maxwell, John Keegan, samuti praegune kaitseväge juhataja kindralleitnant Ants Laaneots.

(25) *Maxwell on öelnud: „Ükski inimene ei ole huvitatud mitte sellest, kui palju te teate, vaid sellest, kui palju te neist hoolite.”* (7. PK)

(26) *John Keegan oma teoses „I maailmasõda” (2002) on öelnud, et „Järgmiseks sõjaks valmistatakse ikka eelmise sõja kogemustele tuginedes”.* (7. PK)

Üks konsensususe tugevdamise viise on *meie*-retoorika kasutamine, millega antakse teada, et väite esitaja ei seisa väite taga üksi, vaid esindab palju suuremat rühma. Sellest räägitakse põhjalikumalt *meie* viiteala käsitlevas punktis 2.4.3.

Retoorilise argumentatsiooni uurimisel pakubki huvitavat infot see, mis positsioonilt oma seisukohti avaldatakse: kas autor seob end esitatava väitega või distantseerib end sellest. Kirjalikus argumendis saab näidata oma isikut selle kaudu, mis positsioon endale argumendi edastajana valitakse, olgu selleks siis *mina*-, *meie*-vorm või mõni üldistav liigitermin.

Järgnevas analüüsis ongi lähemalt vaadeldud üldistamise ning *mina* ja *meie* viiteala osatähtsust esseedes. *Mina* viiteala uurimisel (p 2.4.2) on toetutud ka Halliday funktsionaalsele grammatikale, mis pakub võimaluse analüüsida deiktikute rolli protsessiosalisena. Halliday eristab (2004: 170–171) materiaalseid, mentaalseid ja suhteptsesside. Materiaalsete protsesside osalisteks on aktiivne tegija ja passiivne kogeja, mentaalsete protsesside osalisteks mentaalne agent, kes mõtleb (kognitiivsed protsessid), tunneb (emotsionaalsed protsessid), tahab (intentsionaalsed protsessid) või tajub midagi. Suhteptsesside osalisteks on passiivne seisundis olia. Sellise protsessiosaliste analüüsi kaudu saab

tõlgendada autori rolle. Põhjalikuma eestikeelse ülevaate protsessidest ja protsessiosaliste rollidest on andnud Reet Kasik (2008: 24–27).

2.4.1. Üldistamise osatähtsus

Suur osa kadettidest ei räägi ohvitserikutest mitte oma isiklikust vaatepunktist, vaid kategooriana, kasutades liigiterminit *ohvitser* ja teisi üldistavaid nimetusi kas ainsuse- või mitmusevormis. Ohvitserikutse üle arutledes mainitakse sageli sõnu *inimene*, *mees*, *sõdur*, *sõjaväelane*, *kaitseväelane*, *alluv* ja *ülem* (vt tabel 2).

Tabel 2. Liigiterminite kasutus Kõrgema Sõjakooli kadettide esseedes

Liigitermin	Ainsus	Mitmus
Ohvitser	409	146
Inimene	93	75
Mees	18	35
Sõdur	22	40
Kaitseväelane	9	18
Sõjaväelane	18	8
Alluv	9	62
Ülem	22	15

Kasutades liigitermineid, kadetid ühelt poolt distantseerivad ennast oma väitest, kuid samal ajal paigutavad end ka selle rühma liikmeks, kelle nimel nad üldistusi tehes räägivad. Sellega nad ühtlasi viitavad konsensusele ja tugevdavad autori positsiooni. Kadetid kategoriseerivad end pigem positsiooni kui tegevusala järgi, kategooria *ohvitser* esineb üle kümne korra sagedamini kui *kaitseväelane* või *sõjaväelane*. Kirjutajad on tajunud ainsuse stilistilist mõjujõudu (vt Kasik 2007: 73) ja kasutavad eelkõige liigiterminite *ohvitser*, kellega nad ennast eelkõige samastavad, peaaegu kolm korda sagedamini ainsuses kui mitmuses.

(27) *Tehes oma tööd hästi, annab ohvitser suure panuse meie ühiskonna kõlbelisse arengusse ...* (7. PK)

Nagu tabelist näha, kasutatakse ka liigitermineid *inimene*, *sõjaväelane* ja *ülem* rohkem ainsusevormis.

(28) *... kui inimene pannakse millegi eest vastutama, tähendab see, et teda usaldatakse ja ta peaks selle üle uhke olema.* (7. PK)

(29) *Sõjaväelane peab 24 tundi päevas olema võimeline oma riigi kaitse ülesanneteks.* (10. PK)

(30) *Olukorras, kus asjad kipuvad kontrolli alt väljuma, tuleb ülemal säilitada rahu.* (7. PK)

Seevastu sõnu *sõdur* ja *alluv* kasutatakse enam mitmusevormis. Kirjutajad samastavad ennast rohkem ülema ja ohvitseriga, tulevaste ohvitseridena ollakse need, kes peavad juhtima sõdureid ja vastutama alluvate eest.

(31) *Sõdurid* näevad, et ohvitser trotsib samu ohtusid, elab ligilähedastes tingimustes ning austavad teda. (7. PK)

(32) *Selleks ju ohvitseri vaja ongi – et juhtida, suunata oma alluvate töid ja tegemisi.* (7. PK)

Üldistavaid nimetusi piiravad autorid ka hulka väljendavate noomenitega (*vähesed, paljud, keegi, kõik*), mis on tõlgendatav täpsustava ümberkategoriseerimisena. See on võtte, mille abil saab oma argumenti tugevdada. Peale arvandmete saab kvantiteeti edasi anda just sõnaliste hinnangutega, mis on tihti mõjusamadki kui pelgad arvud (Jokinen 1999: 146).

Analüüsitud esseedes tugevdatakse oma argumenti kõige rohkem sõnaga *palju(d)* (30 korral), järgnevad *kõik* (14 korral), *keegi* (10 korral) ja *vähesed* (8 korral). Autori positsiooni ohvitserikutse pooldajana rõhutab see, et konsensust rõhutav *paljud* ja *kõik* seostub alati plussargumentidega, *vähesed* ja *keegi* aga pigem eitavate verbivormide ja miinusargumentidega.

(33) *Kuna kaitseväes puutub eelpool nimetatud asjadega palju kokku, saavad paljud oma hobi ja töö ühendada.* (8. PK)

(34) *Eestis on loodud kool, kus saada heaks ohvitseriks ja selle peaksid lõpetama kõik, kes on selle ameti valinud.* (8. PK)

(35) *Ilma isamaa-armastuseta oleks selline otsus kuidagi võlts ning teeseldud, sest keegi pole ju valmis andma oma elu millegi eest, millest ta tõeliselt ei hooli.* (7. PK)

(36) *On väheseid mehi, kes poleks noorena sõduritega või siis sõpradega sõda mänginud ja vähe on neid, kes poleks tahtnud kehastada mõnda kangelast ...* (7. PK)

Üldistava liigitermini kasutamine kadettide esseedes on ootuspärane. Põhjuseks võib olla see, et valdavalt kadetid siiski ei ole veel ohvitserid, vaid saavad ohvitseriks alles oma õpingute lõpetamise järel. Kirjutamise hetkel on ohvitserikutse nende jaoks midagi kättesaamatut ja aukartust äratavat, mida nad ette kujutavad ja oma tekstides seda võimalikku tulevikku kirjeldavad. Ühtaegu tuleb mõõnda, et ka teema ja žanr nõuab üldistamist. Üldistamine on aga samuti märk rühmakuuluvuse tunnetamisest. Kadetid räägivad endast pigem kaitseväelaste esindajana, mitte konkreetse üksikisikuna ohvitseri rollis. Samal ajal esitavad nad oma arvamuse toetajana abstraktse *paljud* või vastupidist seisukohta esindavana *vähesed*.

2.4.2 Mina viiteala

Ohvitserikutse üle arutledes esitavad kadetid oma seisukohti ka isiklikust vaatepunktist, kasutades *mina*-vormi. Jeanne Fahnestocki ja Marie Secori järgi (1990: 333–335) saab *mina* olla argumendis järgmistes funktsioonides: *mina* isikliku kogemuse vahendajana, *mina* autoriteedina ja kirjutaja-*mina*. Minal isikliku kogemuse vahendajana võib olla lugejale suur mõju, sest ikka tuntakse sümpaatiat autori vastu, kes on midagi isiklikult läbi elanud, nii kandub see sümpaatia üle ka tema väitele. Samuti saab lugejat mõjutada enesele autoriteedi loomise kaudu, ent tõhus vahend võib olla ka see, kui ennast näidatakse tavalise inimesena. Tavalise, kirjutaja-*mina* efekt peitub selles, et ennast paigutatakse samale positsioonile kui lugeja, mitte ei vastandata end lugejale.

Kokku leidus esseedes 218 *mina*-deiktikut. Kadettide töödes eristub *mina*-vormi kasutuse puhul selgesti see, et *mina*-vormis räägitakse eelkõige siis, kui oma valikuid põhjendatakse mineviku asjaoludega või räägitakse millestki, mille puhul toetutakse oma isiklikule kogemusele.

(37) *Ma mäletan, et mind hakkas see asi huvitama juba viieteist aastaselt, kus ma esimest korda sattusin kokku sõduritega.* (8. PK)

(38) *Olles vaimustuses relvadest, nagu selles eas kohane, mõtlesin minagi, et hakkam isegi kunagi sellise asjaga tegelema.* (10. PK)

Samuti püütakse *mina* abil enesele autoriteeti luua.

(39) *Kui nüüd vaadata asjale minu, kui tulevase ohvitseri vaatevinklist, siis minu jaoks on ohvitseriks olemine mõlemat: nii kutsumus kui ka kutse.* (10. PK)

Sellisel juhul tuleb sageli esile ka *mina* kui kritiseerija roll, kus vastandatakse enese arvamus mingile teistsugusele (enamasti miinusmärgilisele) arvamusele, millega ei olda nõus. Kritiseerija rollis *mina* kasutab rohkelt eitusi (*olen näinud ... , kes ei viitsinud; olen tähele pannud, ... et ei ole selgeks teinud*).

(40) *Oma kogemusest tean rääkida, et mõlemat tüüpi ohvitserid on kaitseväs esindatud. Olen näinud ohvitseri, kes ei viitsinud harjutusi korralikult läbi mõelda ja proovisid asja enda jaoks võimalikult lihtsaks teha.* (10. PK)

(41) *Tänapäeval olen ma aga tähele pannud, et paljud ohvitserid ja ohvitseri kandidaadid ei ole endale selgeks teinud, milline üks ohvitser olema peab.* (8. PK)

(42) *Minu arvates on väga tähtis aru saada, et mitte kõik, keda nimetatakse ohvitseriks pole tegelikult ohvitser selle täismahus või seda auastet välja teeninud.* (7. PK)

Protsessiosalist analüüsi põhjal on näha, et esseedes eristub kõige selgemini kognitiivsete ehk mõtlemisprotsesside *mina*, samas kui materiaalseid ja tahtelisi protsesse seostatakse eeskätt kolmanda isikuga. 218 *mina*-deiktikust 53 on mõtlemisprotsesside *mina*. Ka Kersti Lepajõe, kes on uurinud *mina*-deiktiku kasutamist abiturientide lõpukirjandites, leiab, et suurima rühma moodustab kirjandites mõtlemisprotsesside *mina* (Lepajõe 2002: 77).

Mina on kadettide esseedes see, kes arvab, usub, mõtleb või loodab. 53 näitest 39-s on *mina* arvaja rollis (*ma arvan, minu arvates, minu arust, minu meelest*). Ennast pannakse arvaja rolli siis, kui tahetakse üldisest arvamusest taanduda, esile tõsta oma arvamust. Nii püüab autor oma seisukohta rõhutada ja vastandada ennast teistele võimalikele seisukohtadele.

(43) *Teisalt ega ka töötasu ei ole kõige väiksem, kindlasti arvan, et ka raha on üks põhjus, miks riskitakse eluga ja minnakse vabatahtlikult pingekoldeesse.*

(44) *Mina isiklikult arvan, et ohvitseril on igati õigus saada lisakompensatsioone stressirohke ja vastutusrikka töö eest.*

Eelnevates näidetes on *mina* enesekindel arvaja, kes võtab vastutuse oma sõnade eest enda peale (vt nt Ratia 2005: 129). Sellest annab 43. näites tunnistust rõhumäärsõna *kindlasti* ning 44. näites määrsõna *isiklikult* ja personaalpronoomeni pikk vorm. *Mina*-vormi kasutamine muudab autori suhte analüüsitavasse teemasse isiklikumaks.

Analüüsitud esseedes eristub ka jõuline isikuline *mina*, mis esineb intentsionaalse ehk tahtelise protsessi agendina. Sellise *mina* esinemissagedus ei ole suur (8 korral), kuid nii saab autor rõhutada selgelt oma soovi, unistust ja tahtmist.

(45) *Olen valinud selle ameti sest tahan olla juht ja muuta Eesti sõjalist kultuuri enda nägemuse järgi paremaks. (10. PK)*

2.4.3. Meie viiteala

Peale liigitermini ja *mina*-vormi kasutavad kadetid oma seisukohtade väljendamiseks ka *meie*-retoorikat, seda küll vähem kui eelnevalt nimetatud võtteid. *Meie*-deiksis on eesti keeles kollektiivi väljendaja nagu paljudes teisteski keeltes. *Meie* kasutamine on üks huvitavamaid retoorilisi võtteid, mille kaudu antakse teada, et väite esitaja ei räägi ükski enda eest, vaid esineb suurema hulga nimel. Erinevate institutsioonide esindajad kasutavad sageli *meie*-vormi, mille kaudu üritatakse kindlustada institutsiooni seljatagust (Jokinen 1999: 139).

Jeanne Fahnestocki ja Marie Secori järgi (1990: 345–347) võib *meie*-vormi kasutada mitmes funktsioonis. Kõigepealt võib *meie* hõlmata *mina* ja *sina* ehk lugeja ja kirjutaja. *Meie*-vorm on tark valik, kui argument toetub väärtustele ja hinnangutele, mida lugeja ja kirjutaja jagavad. Rääkides *meie* positsioonilt, saab oma lugejale meelde tuletada seda, mis on ühine.

Teiseks kasutatakse *meie*-vormi siis, kui räägitakse üksikisikuna kõrgemalt positsioonilt, esindades mingi organisatsiooni, institutsiooni, rühma seisukohti. Ametlikku *meie*-vormi võib kasutada ainult teatud situatsioonides. Kõlab ülevõlvvalt, kui autoriteet räägib *meie*-vormis positsioonilt, mis ei esinda tema kuulajate seisukohti. Kolmandaks saab *meie* abil väljendada ühtse rühma seisukohti: luuakse rühm, kuhu kuuluvad lugeja ja kirjutaja, kust aga *nemad* on kõrvale jäetud.

Seega on *meie* ka deiktik, millel on mõjutamisfunktsioon. Katie Walesi sõnul (viidatud Ratia 2005: 126 järgi) vähendab pronoomen *meie* kirjutaja kasu ja suurendab lugeja kasu, kuid kirjutaja autoriteet, subjektiivne, minakeskne vaatepunkt on selle tagant siiski nähtav. *Meie* abil on võimalik tähistada mingeid inimrühmi ja samal ajal teised inimrühmad välja jätta, luues nii *meie-nemad*-vastanduse (vt nt Partington 2003: 73). Kirjutaja tahab liita lugejad asjasse pühendatute hulka, kellel on midagi ühist, näiteks samad huvid või sama elukutse. Selline rühmaidentiteedi loomine on tõhus juhul, kui on ühised kogemused ja jagatakse ühiseid muresid. Sel juhul tugevdab argumenti keelekasutus seda ühtsust, aidates lugejatel mõelda endast kui ühtsest rühmast. Seega on *meie*-retoorika üks konsensususe tugevdamise viise, mille abil autor püüab luua enesele autoriteeti, tuues teised sama rühma esindajad oma väidet toetama.

Analüüsitud esseedes esineb *meie*-pronoomenit 132 korral ja *meie* tähistab erinevaid viitealasid. Näidetest 20 on sellised, kus *meie* hõlmab nii lugejat kui ka kirjutajat. Sellisel juhul püüab kirjutaja luua lugejaga ühtsust.

(46) *Sõda, nagu me teame, ei ole kunagi lihtne ega kerge.* (7. PK)

(47) *Nüüd kujutame ette, et juhi kohal on inimene, kelle jaoks ohvitseri kutse ei ole kutsumus, vaid lihtsalt rahateenimisviis.* (10. PK)

(48) *Nii näemegi, et tegelikult peab ohvitser mitut sõda korraga – ta peab täitma kõrgemalt poolt tulnud korraldused, peab sundima alluvad neid täitma ning peab leidma endas jõudu vastu astuda iseenda nõrkusehoogudele, mis võivad tabada inimesi teinekord vägagi ootamatult.* (7. PK)

Kõigis neis näidetes püütakse *meie*-vormi abil üldistada oma arvamust, lähendades seda lugejale.

Rühma esindajana tähistab *meie* kõige sagedamini Eesti riiki ja eestlasi (60 korral). Kersti Lepajõe (2004: 84) on uurinud *meie* viiteala abiturientide lõpukirjandites ja teeb järelduse, et ka abiturientid valivad oma tekstides vaatepunktiks pigem laiemat perspektiivi (Eesti riigi), selle asemel et lähtuda konkreetsemast (oma kooli, põlvkonna) vaatepunktist.

Tulevased ohvitseridki tunnetavad ennast üsna selgesti Eesti riigi ja rahva esindajana. Nagu eespool näha, kasutatakse isamaa-armastust ka ühiskondlikel väärtustel põhinevatest argumentidest kõige sagedamini.

(49) *Meie riik on väike, meie rahvas on väike, me ei saa lüüa kvantiteediga, väikese rahva eesmärgiks saab olla ainult kvaliteet.* (7. PK)

(50) *Kaitseväe tähtsust riigi jaoks ei või alahinnata, sest ilma selleta me ei saaks tagada meie maa julgeolekut ja rahva ohutust*. (10. PK)

(51) *Nad teenisid riigis, mis oli sõjanduses toll ajal üks juhtivamaid maa-ilmas, seega teadsid nad üksikasjalikult ka kõik me vaenlasest, mis muutis meie jaoks asja väheke lihtsamaks*. (8. PK)

Samuti koondab *meie* enda alla inimesi üldisemalt (34 korda). Sellist *meie*-vormi kasutatakse siis, kui räägitakse abstraktsemalt positsioonilt ja üldistades, mingi tekstist äratuntava inimrühma nimel (*tänapäeva ühiskond, noored vms*).

(52) *Kuna me elame demokraatlikus ühiskonnas, siis ei saa ega pea enam rüütel, tänapäeva mõistes ohvitser olema aadli päritolu ja võimalus saada ohvitseriks on olemas igal inimesel*. (10. PK)

(53) *Me kõik oleme kord unistanud või mõelnud sellest mis võiks olla meie elukutseks või meie kutsumuseks*. (10. PK)

Kaitseväele ja kaitseväelastele viidatakse *meie*-vormi abil 17 korral.

(54) *Meie, tulevase ohvitserkonna ülesandeks on astuda välja sellest varjust ja näidata ennast võimalikult mitmekülgsete, haritud inimestena, et ära teenida üldine austus ning kuulumine ühiskonna eliiti*. (7. PK)

(55) *Me ei pea lõhkeseadeldis rinnal vastaste ridadesse jooksmas*. (10. PK)

Ühes essees viidatakse *meie*-vormiga põhjamaalastele.

(56) *Pealegi, meile põhjamaalastele on ju ka ilmastik väga kurnav*. (8. PK)

Mõnikord on *meie* viiteala sõnaselgelt nimetatud (*meie, tulevane ohvitserkond; meie, põhjamaalased*), sagedamini aga teksti põhjal tõlgendatav. Kadetid tajuvad ja kategoriseerivad ennast kaitseväelastena eelkõige suurema rühma liikmena, Eesti riigi esindajana. Selline vaatepunkt on ka igati ootuspärane, sest nende kohustuseks on kaitsta Eesti riiki ja esseed kahtlemata peegeldavad ühiskonna ootusi, nii nagu kadetid seda tajuvad. Palju vähem räägivad nad endast kui kaitseväelastest, ohvitserist. Muidugi tuleb arvesse võtta ka psühholoogilisi tegureid, noore inimese häbelikkust või soovimatust anonüümsele lugejale kirjutatud koostöös oma isiksust täielikult avada.

2.5. Kokkuvõte

Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste Kõrgemasse Sõjakooli õppima asunud kadett on üldjuhul teinud endale selgeks oma tulevase elukutse olemuse, teadvustanud endale selle elukutse häid külgi ja saanud aru ka selle elukutsega kaasnevatest raskustest. Kadettide maailmapilt tundub analüüsi põhjal küll ehk veidi idealistlik.

Kutsevalikut põhjendavad olulisemad argumendid toetuvad ühiskondlikele väärtustele. Sellised argumendid on õilsad, lähtuvad kõrgematest huvidest, isamaa ja riigi huvidest, oma lähedaste heaolust, isiklike huvivid tuuakse esile harvemini. Peamised argumendid, mida oma kutsevaliku põhjendamisel nimetatakse, on isamaa-armastus, kutsumus valitud töö vastu, samuti sisemine motivatsioon teha oma tööd hästi ja anda oma isiklik panus Eesti riigikaitse arengusse. Kutsevalikul on oluline ka ühiskonnas aegade jooksul kinnistunud arvamus, et ohvitseriamet on mehelik ja auväärne. Argumentidena nimetatakse nn ürgset kutset selle ameti vastu, soovi olla võitjate poolel ja teha suuri tegusid. Seega pole kuhugi kadunud need õilsad väärtused, mida esimese Eesti vabariigi ajal nimetas juba J. Sepp.

Samal ajal on nendele väärtustele lisandunud ka uued postmodernsed väärtused. Sugugi väheoluliseks ei peeta personaalsemaid, töö iseloomul põhinevaid argumente, mille põhjal muudab ohvitserikutse ahvatlevaks pidev eneseareng, see, et töö on huvitav, vaheldusrikas, loominguline ja pakub palju „väljakutseid”. Nimetatud argumendid lähtuvad küll isiklikest huvidest, eelkõige soovist ennast teostada, kuid on lõppude lõpuks siiski rakendatud kõrgema eesmärgi teenistusse: mitmekülgse teadmiste pagasiga ohvitser suudab teha õigel hetkel õigeid otsuseid. Tunnetatakse ka ohvitserikutsega kaasnevaid raskusi, suurt vastutust ja kõrgeid nõudmisi, kuid neidki nähakse enamasti positiivses valguses. Seega peavad kadetid oluliseks ka kaitseväe eetika-koodeksis nimetatud väärtusi: ustavus, vastutus ja õppimisvõime.

Isiklikku kasu peetakse oluliseks, kuid mitte esmatähtsaks. Isiklikul kasul põhinevatest argumentidest nimetatakse materiaalseid põhjusi: head sissetulekut, kindlustatud tulevikku, kindlat töökohta ja sotsiaalseid tagatise, majanduslikku sõltumatust. Materiaalsed väärtused ei ole kutsevalikul siiski peamised, enamasti mainitakse neid ühena teiste argumentide hulgas. Materiaalseid huvivid on kasutatud ka negatiivse argumendina, seda mõistetakse nii mõneski kirjutises hukka. Seevastu idealistlikke argumente ei mõista keegi hukka ega pane neid pahaks.

Kadetid püüavad näidata oma väiteid usaldusväärsetena, kasutades selleks mitmesuguseid retoorilisi võtteid: enesekindlat väidet, argumente toetavaid modaalarverbe (*kindlasti, muidugi, alati*) ja autoriteetide tsitaate. Suurem osa kadettidest kasutab ohvitserikutsest rääkides üldistavaid nimetusi (*ohvitser, inimene, mees, kaitseväelane* jt). Üldistamise tingib ühelt poolt teema ja žanr, kuid samal ajal on see ka märk rühma kuuluvuse tunnetamisest: kadetid näevad ennast eelkõige kaitseväelase esindajana, mitte üksikisikuna. *Mina*-positsioonilt räägitakse siis, kui kõneldakse oma isiklikust kogemusest, soovitakse rõhutada

oma arvamust ja vastandada seda võimalikule vastupidisele arvamusele. *Meie*-vaatepunkti esineb harvemini. Seejuures tähistab *meie* valdavalt Eesti riiki ja eestlasi.

Eelneva analüüsi põhjal võib väita, et Kõrgema Sõjakooli kadetid tunnevad ühiskonna ootusi (oluliseks peetakse näiteks kaitseväge eetikakoodeksis nimetatud väärtusi) ja lähtuvad nendest ka oma argumentide esitamisel.

3. IRAAGI SÜNDMUSI KAJASTAV DISKUSSIOON AASTATEL 2003–2009

3.1. Sissejuhatus

Viimase aastakümne jooksul on toimunud militaardiskursuses suured muutused. Pärast 11. septembri 2001 sündmusi, mil rünnati Maailma Kaubanduskeskust ja Pentagoni, muutus maailm ja ka poliitiline diskursus. Kuigi ükski riik ei võtnud 11. septembri sündmuste eest endale vastutust, olid Ameerika Ühendriigid veendunud, et neil on nähtamatu vaenlane (*faceless enemy*), keda hakati personifitseeritult kurjaks (*evil*) nimetama (vt nt Silberstein 2002: xii). Selle kurja vastu alustasid Ameerika Ühendriigid uut tüüpi sõda. Kuna Afganistan oli nn nähtamatu vaenlase varjupaigaks, oligi esimeseks sammuks selles sõjas Afganistani ründamine 7. oktoobril 2001.

Muutus ka meediapilt. Meedia hakkas looma maailmast teistsugust tegelikust kui varem ning aitas kaasa uue poliitilise retoorika kujundamisele ja levitamisele. Seda sõda hakati kutsuma sõjaks terrorismi vastu. Riike, kes toetasid terrorismi, nimetas George W. Bush *kurjuse teljeks* (*axis of evil*) ja seda metafoori hakati ka meedias laialdaselt kasutama. Seega esindasid USA ja tema liitlased selles nn terrorismivastases sõjas headuse jõude ja nende vastased kurjuse jõude (vt ka Charteris-Black 2005: 176).

Seesama retoorika on pakkunud uurimisainet samuti keeleteadlastele. Sandra Silberstein on avaldanud 2002. aastal raamatu „War of Words. Language, Politics and 9/11”, kus ta uurib, kuidas 11. septembri sündmused on muutnud avalikku retoorikat. Lilie Chouliaraki, Norman Fairclough, Teun A. van Dijk jt diskursuseuurijad pööravad Lilie Chouliaraki koostatud väljaandes „Soft Power of War” (2007) tähelepanu sellele, kuidas Iraagi konflikt on muutnud võimudiskursust.

Fairclough väidab eespool nimetatud kogumikus (2007: 45), et 11. septembrist alates on toimunud võimudiskursuses üks oluline nihe. Nimelt nähakse terrorismi ja massihävitusrelvi Lääne demokraatiat ohustavana. See nihe võimudiskursuses on oluline, et õigustada terrorismivastast sõda ja rünnakuid nn paariariikidele, mida Bush nimetab kurjuse teljeks. Muidugi on need massihävitusrelvad ohtlikud ainult vastase käes.

Juhtiv USA poliitikaanalüütik Joseph S. Nye (2002: ix–xvi) on toonud militaar- ja meediadiskursusesse uue mõiste *pehme võim* (*soft power*). Ta defineerib seda pehmet võimu kui võimu, mille abil pannakse teised tahtma seda, mida ise tahetakse. Võttes Iraagi sõda näitena, mis illustreerib nüüdisaegse võimu muutuvat olemust, väidab Nye, et tõhus rahvusvahelise poliitika uurimine sõltub tänapäeval sellest, kui hästi saadakse aru tugeva võimu (militaarne, majanduslik) ja pehme võimu (sümboliline) koosmõjust. Pehme võimu eesmärk on konkreetne: luua sõjale sümboolselt seaduslik alus ja sellega uue maailmakorra seadustamine. (vt ka Chouliaraki 2007: 1–2)

Dijk (2007: 63) toob välja selle, et Iraagi-diskursuses kerkib taas esile hästi tuntud *meie-nemad*-vastandus, kus meid näidatakse positiivsena ja neid

negatiivsena. Seejuures *meie* esindab Lääne demokraatiat, kes võitleb terrorismi või paariariikide vastu, ning *nemad* (eriti Saddam Hussein) on terroristid või riigid, kes *meid* ohustavad.

Töö kolmas peatükk keskendubki just Iraagi sündmusi kajastava diskussiooni analüüsimisele Eesti meedias, allikaks on peamiselt ajalehe Postimees võrguväljaanne. Iraagi sõja eelse perioodi analüüs hõlmab ka ajalehes Eesti Päevaleht ilmunud arvamustekste, kuna enne sõjategevuse algust ilmus sõltumatute vaatelejate aramusartikleid mõlemas suuremas päevalehes ja need kujundasid avalikku arvamust. Sõjategevusele järgnenud perioodil kujundavad aga lisaks rahva esindajatele avalikku arvamust ka ajakirjanikud (juhtkirjade ja kommentaaride kaudu) ning poliitikud. Suurem osa poliitikute seisukohti on pärit intervjuudest, mille puhul avaldamiskoht ei ole oluline. Ajakirjanduse seisukohtade esitamiseks on aga valitud Postimees. Kuna Postimees on Eesti suurim päevaleht, võib eeldada, et ka tema mõju ühiskonnale on suurem. Samuti käsitleti ajalehes Postimees Iraagi-teemat rohkem ja põhjalikumalt kui teistes väljaannetes.

Vaatluse all on artiklid, mis on ilmunud 2003. aasta veebruarist ehk Iraagi sõja eelsest perioodist kuni 2009. aasta lõpuni ehk Eesti Iraagi-missiooni lõppemiseni Iraagis (vt materjali allikad). Alapeatükis 3.2 on analüüsitud 8 ajalehe Postimees võrguväljaandes ilmunud arvamuskirjat ja 9 ajalehe Eesti Päevaleht võrguväljaandes ilmunud artiklit, mis on pärit ajavahemikust 4. veebruar kuni 25. märts 2003 ehk sõjategevuse eelsest perioodist kuni sõjategevuse esimeste päevadeni. Alapeatüki 3.3 analüüsiobjektiks on 47 ajalehes Postimees ajavahemikul 2003. aasta juunist ehk Iraagi-missiooni algusest kuni 2009. aasta detsembrini ehk Iraagi-missiooni lõpuni ilmunud artiklit.

Analüüsivad artiklid on valitud nii, et need kajastaksid erinevate sõnavõtjate hääli: nii kaitseväelaste, poliitikute, ajakirjanike kui ka teiste ühiskonnategelaste. Töö analüüsiobjektiks on vaid need artiklid, kus sõna saavad Eesti poliitikud, kaitseväelased ja ühiskonnategelased, kõrvale on jäetud välisekspertide ja -vaatelejate arvamused. Valimist on jäänud välja samu seisukohti kordavad artiklid. Materjali valikul on peetud silmas, et kõik erinevad seisukohad ja argumendid oleksid esindatud.

Terminid *Iraagi sõda* on kasutatud töös perioodi kohta, mis algas USA rünnakuga Bagdadile 20. märtsil 2003 ja lõppes 2. mail 2003. Järgnevat perioodi on nimetatud Iraagi-missiooni perioodiks ja kõiki Iraagi-sündmusi kokku üldiselt Iraagi konfliktiks.

Iraagi konflikt püsib meedias pikalt päevakorral: teema on lugejatele lähedane, sest Iraagis teenivad Eesti sõdurid. Iraagi sündmusi kajastatakse erinevatel perioodidel siiski erineva intensiivsusega. Kui teema kaotab aktuaalsuse, pööratakse sellele vähem tähelepanu, teatud sündmuste järel aga aktiveerub avalik diskussioon. Eriti aktiivne on arutelu enne Iraagi sõja puhkemist (veebruar-märts 2003), sõjategevuse ajal (20. märts kuni 2. mai 2003), pärast otsese sõjategevuse lõppemist, mil esimesed Eesti sõdurid (ESTPLA-7) saadetakse missioonile (20. juuni 2003), pärast esimese Eesti sõduri Andres Nuiamäe hukkamist (28. veebruar 2004) ja teise Eesti sõduri

Arre Illenzeeri hukkmist (25. oktoober 2004) Iraagis. Iraagi-küsimus tõstatub iga aasta sügisel ja on eriti terav aasta lõpus, mil arutletakse Iraagi-missiooni pikendamise üle, alati kajastatakse seda, mil üks Iraagi missioon lõpeb ja uued kaitseväelased Iraaki saadetakse. Iraagi teema tõuseb päevakorraks ka siis, kui Iraaki külastavad Eesti peaminister Andrus Ansip (september 2005) ning Eesti välisminister Urmas Paet (november 2006). Huviorbiidis on Saddam Hussein kohtuprotsess (algus oktoobris 2005), surmamõistmine (november 2006) ja hukkamine (detsember 2006), uue põhiseaduse vastuvõtmine Iraagis (oktoober 2005) ja Iraagi parlamendivalimised (detsember 2005).

Kuna Iraagi sõja eelsel perioodil (veebbruar-märts 2003) puhkes ühiskonnas elav arutelu ning meedias avaldasid oma arvamust nii ajakirjanikud, poliitikud kui ka teised ühiskonnategelased, põhineb selle perioodi analüüs peamiselt arvamustekstidel. Edasiste Iraagi sündmuste ajal (juuni 2003 kuni detsember 2009) ilmus arvamustekste vähem ning avaliku arvamuse kujundamisel muutusid oluliseks poliitikute seisukohad ja argumendid. Seetõttu on hilisema perioodi analüüsis kasutatud allikatena ka intervjuusid ja uudistekste (eelkõige uudistekste tsitaate). Reet Kasik (2008: 62) on viidanud sellele, et ajakirjanikud on hakanud taandama ennast uudistekstides üha enam vaid vahendajaks, kes koostavad uudise tsitaatide ja refereeringute põhjal. Seega ei kõnele lugejaga enam mitte ajakirjanikud, vaid poliitikategelased, kes valivad ja sõnastavad oma sõnumi ise. Sellised tsitaatidest ja refereeringutest koostatud uudised on sarnased aramusartiklitega, need esitavad vahendatud arvamusi ja hinnanguid.

Kriitilise tekstianalüüsi metoodika kohaselt (vt Fairclough 1989: 108–125) uuritakse siinses peatükis teksti tähistusfunktsiooni ehk seda, kuidas tekstivahenditega maailmapilti kujundatakse, samuti teksti suhtlusfunktsiooni ehk seda, kuidas teksti kaudu mõjutatakse ja suhtumist väljendatakse, kuidas väljenduvad diskursuseosaliste omavahelised suhted (vt Halliday 2004: 29–30). Eesmärk on selgitada välja, kuidas peegeldab ajalehekeel Iraagi küsimust erineva eluvaldkonna esindajate vaatepunktist, missugused probleemid ja väited tõusevad arutelus esile, milliseid argumente oma seisukohtade ja hoiakute kaitseks esitatakse, missuguseid retoorilisi võtteid sõnavõtjad kasutavad oma argumentatsiooni tugevdamiseks ja kuidas nende suhtumine väljendub keelekasutuse kaudu (argumenteerimise ja retooriliste võtete kohta vt lähemalt Potter 2003, Jokinen 1999).

Kuna Iraagi sõjale eelnenud perioodil on diskussioon äge ja avaldatakse erinevate inimeste arvamustekste, on seda perioodi vaadeldud alapeatükis 3.2 eraldi. Ülejäänud perioodi käsitletakse alapeatükis 3.3.

3.2. Iraagi sõja eelne periood ja sõja esimesed päevad²

Alapeatüki 3.2 uurimisobjektiks on 8 ajalehe Postimees võrguväljaande ja 9 ajalehe Eesti Päevaleht võrguväljaande artikkel, mis on pärit ajavahemikust 4. veebruar kuni 25. märts 2003.

Iraagi-sündmused kerkivad meedia huviorbiiti juba 2002. aasta lõpus. 8. novembril 2003 võtab ÜRO Julgeolekunõukogu vastu resolutsiooni nr 1441, mis annab Iraagile viimase võimaluse loobuda rahumeelselt oma massihävitusrelvadest. Seejärel saavad Iraaki ÜRO inspektorid ja algavad inspeksioonid. Iraagi-teema tõuseb taas intensiivselt päevakorrale 2003. aasta veebruaris. 5. veebruaril esineb USA välisminister Colin Powell ÜRO Julgeolekunõukogus ja teatab, et Iraak jätkab keelust hoolimata massihävitusrelvade tootmist. 5. veebruaril kirjutavad ka 10 NATO kandidaatriigi (Eesti, Albaania, Bulgaaria, Horvaatia, Leedu, Läti, Makedoonia, Rumeenia, Slovakkia, Sloveenia) välisministrid alla ühisavaldusele, milles toetatakse USAd Iraagi desarmeerimisel. Hiljem hakatakse seda dokumenti nimetama Vilniuse kümne või Vilniuse grupi avalduseks. Sedasama avaldust kritiseerib teravalt Prantsus-maa president Jacques Chirac ja sellesse suhtub kriitiliselt ka Eesti avalikkus. Välisminister Kristiina Ojuland kirjutab avaldusele alla ootamatult ja ühiskonnas kerkib vajadus avaliku arutelu järele. 14. veebruaril kohtuvad Eesti suuremate erakondade esindajad koos peaministriga ja arutavad Iraagi-küsimust. Otsustatakse, et Eesti toetab Iraagi desarmeerimist. Samal ajal valitsevad ÜROs suurriikide vahel erimeelsused Iraagi ründamise suhtes. Tekib Ameerika Ühendriikide ja Euroopa vastasseis. Saksamaa, Prantsusmaa, ka Hiina ja Venemaa on Iraagi ründamise vastu ning nõuavad relvainspektorite töö jätkamist Iraagis. Seevastu USA ja Suurbritannia on karmimate meetmete poolt. Lõpuks otsustatakse, et Iraak peab ÜRO nõudmised täitma 1. märtsiks. 17. märtsil esitab Bush ultimaatum ja annab Saddam Husseinile ja tema perekonnale Iraagist lahkumiseks aega 48 tundi, kinnitades, et see on ainus võimalus sõda vältida. Iraagi juhtkond keeldub Bushi ultimaatumist ja 20. märtsil ründabki USA Iraaki. Kõik need sündmused mõjutavad ka Eesti avalikkuse seisukohti.

Analüüsivate tekstide osalised on jagatud kolme suuremasse rühma: Ameerika Ühendriigid, Eesti, Iraak. Neile lisanduvad veel Euroopa ja ÜRO, kellele viidatakse vähem. Analüüsivate artiklite autorid Iraagi sõja eelsel perioodil on valdavalt ühiskonnategelased, kes esindavad sõltumatut arvamust ehk rahva arvamust. Artiklivalimis on ka üks kaitsevälase (Ants Laaneots) ja üks poliitiku (Kristiina Ojuland) tekst. Kuigi siinse töö valim ei sisalda kõiki käsitletaval perioodil avaldatud artikleid, torkab silma, et sõjaeelsel perioodil kaitsevälased ja poliitikud diskussioonis peaaegu ei osale.

Artiklid jagunevad nende meelsuse järgi kahte rühma: Ameerika Ühendriikide poliitikat toetavateks ja selle vastasteks. Artiklitele on iseloomulik see, et selles konfliktis püütakse Eestit mingile positsioonile paigutada, vastandatakse

² Alapeatükk 3.2 põhineb osaliselt väitekirja autori 2004. aastal KVÜÕA toimetistes nr 3 ilmunud artiklil „Iraagi sündmusi kajastav diskussioon ajalehes Postimees”.

Vana ja Uus Maailm ning vastavalt oma tõekspidamistele leitakse, et Eesti peaks olema siis kas Euroopa või Ameerika Ühendriikide poolel. Eestit ja Iraaki kui tekstiosalisi üldjuhul ei suhestata.

3.2.1. Ameerika Ühendriigid ja Eesti tekstiosalisena

Järgnevalt antakse ülevaade sellest, missuguse hoiaku võtavad analüüsitavad autorid Iraagi sõja suhtes ja kuidas avaldub nende suhtumine Ameerika Ühendriikidesse. Suhtumise kaudu Ameerika Ühendriikidesse väljendub ka Eesti kui tekstiosalise roll.

Literaata Enn Soosaar (PM 03.03.2003) on Ameerika Ühendriikide poolt ja ka sõja poolt, kui muud võimalust üle ei jää. Ta kasutab Ameerika Ühendriikidest kõneldes positiivse tähendusega nimetust *partner* ja seostab selle Eestiga (*Eesti transatlantiline partner*), leides, et Eesti asi ei ole tekitada temaga vastasseisu, vaid järjest keerulisemateks muutuvates olukordades teda toetada ning talitseda. Argumentidena ei esita ta siiski Ameerika Ühendriikide teeneid Eesti ees, vaid kasutab Ühendriikide endiste teenete loetelu maailma arengus. Ta kiidab ameeriklasi ja avaldab arvamust, et ajalooliselt tagasi vaadates peaks neile tänulikud olema:

(1) *Aga eelkõige tänu just ameeriklaste otsustavusele ning abile denatsifitseeriti Saksamaa, demilitariseeriti Jaapan, aidati suurtähtsustada Euroopa jalule, mõrastati sotsialismikolossid, lõpetati tapatalgud Balkanil, anti Afganistanile võimalus rahunemiseks.*

George W. Bushile tunneb Soosaar isegi kaasa. Argumendina kasutab ta kriitikute väljatoodud negatiivsete omaduste liialdatud ümbersõnastamist, et sellega vastuargumentide usutavust vähendada ja naeruvääristada:

(2) *George Bushi lugu on hoopiski täbar. Talle istutatakse sarved pähe ja saba taha. Ameeriklased muudetakse sõjaõhutajateks, kes hauvad kurikavalat maailmavallutamise plaani ja lõhuvad suurpiirkondade stabiilsust, et kehtestada oma mõjuvõimu Vanas Maailmas, Lähis-Idas, Kesk-Aasias.*

Ümbersõnastamise käigus konstrueeritakse ameeriklaste asemel aktiivseteks tegijateks kritiseerijad (*istutatakse pähe, muudetakse sõjaõhutajateks*). Autor kasutab siin umbisikulist tegumoodi, jätab täpsemalt määratlemata, kes need sarvede päheistutajad ja sõjaõhutajateks muutjad on.

Humanitaarinstituudi õppejõud Mihhail Lotman (PM 12.02.2003) on Ameerika Ühendriikide poolt. Ta küll rõhutab, et on sõja vastu, ent samas on ta siiski Hussein'i kukutamise poolt. Ta väljendab oma suhtumist tugevate hinnanguliste adjektiividega, leides, et vastutuse veeretamine Ühendriikidele ja isiklikult Bushile pole *mitte üksnes ebaõiglane, vaid lühinägelik ja rumal*. Ka

tema kasutab argumendina Ameerika Ühendriikide varasemate teenete loetlemist, aga mitte maailma, vaid Eesti aspektist. Tema arvamus on järgmine:

(3) *Meil Eestis on omad põhjused mitte kaasa minna Lääne-Euroopas leviva antiameerikaliku hüsteeriaga: kogu Nõukogude okupatsiooni vältel oli vaid üks riik, mis toetas Eesti iseseisvuspürgimusi mitte üksnes sõnaliselt, vaid ka säilitas teatud tasandil Eesti diplomaatilise esindatuse. See riik oli Ameerika Ühendriigid. Ka võimalike tulevaste konfliktide puhul loodame me ennekõike kirutud ameeriklaste abile, mitte Prantsusmaale, Saksamaale ega isegi mitte Iraagile.* (PM 12.02.2003)

Lotmani põhiväide on, et me peame Ameerika Ühendriikidele olema tänulikud. Põhjendusena tõstab ta esile, et see riik on meid toetanud ja loodetavasti teeb seda ka tulevikus. Ameerika Ühendriikide kritiseerijate vastuargumentide ümberlükkamiseks kasutab Lotman tugevaid vastandusi (*vaid üks riik; mitte üksnes sõnaliselt, vaid ka ...; ... ennekõike ameeriklaste, abile, mitte ...*), emotsionaalselt laetud sõnavara (*antiameerikalik hüsteeria*) ja irooniat (*kirutud ameeriklased*).

Lotman kasutab ühe argumenteerimisvõttena samuti ümbersõnastamist. Ta sõnastab ümber vastaspoole argumendi, et Iraagi sõja põhjuseks on Ameerika Ühendriikide majanduslikud ja geopoliitilised huvid:

(4) *Mis puudutab majanduslikke huvisid, siis on Ameerika huvid Iraagis üksnes need, et toodetaks maksimaalselt palju naftat ja seda müüidaks takistamatult, tagades selle tooraine odava hinna.*

Lotman tugevdab oma argumenti liialdava fraasiga *üksnes need* ja fokuseerib rõhutatult aspekti, et Ameerika Ühendriigid ei lähtu mitte ainult oma huvidest, vaid tegutsevad teiste kasu nimel suisa enda kahjuks, seades USA nii soodsasse valgusse:

(5) *Selle asemel me näeme, et juba mitu Ameerika valitsust piirab vägisi Iraagi naftatootmist, tekitades muuseas ka oma majandusele otsest kahju.*

Postimehe ajakirjanik Kadri Liik (PM 19.03.2003) kritiseerib Ameerika Ühendriikide diplomaatiat, ent samas väljendub tema poolehoid USAle. Ta kasutab teistsugust argumentatsiooni – ta jaotab vaadeldava objekti kaheks (Ameerika Ühendriikide tegevus ja selle representeerimine avalikkusele). Ta mõonab üht (Kadri Liigi arvates võitleb USA küll õige eesmärgi nimel), kuid peab negatiivse suhtumise põhjuseks teist (*hämmastavalt halb diplomaatia* on viinud kurva tulemuseni: Bush ei ole suutnud maailmale seletada, miks ta Iraaki sõdima läheb). Kadri Liik jätab täiesti kõrvale Ameerika Ühendriikide tegevuse (mis eesmärk see "õige eesmärk" on, mille nimel USA võitleb ja kas see ikka on "õige") ja analüüsib oma artiklis põhiteemast eraldatud osaprobleemi, asja esitamist avalikkusele. Tema artikkel on vormiliselt neutraalne, kuid foku-

seeritud vaid ühele aspektile. Autori enese pooldav seisukoht väljendub järgmises lauses:

(6) Ent – kui USA oma eesmärgid sujuvalt ja järjekindlalt põhjendada ei suuda, ei tähenda see automaatselt, et eesmärgid ka ise valed oleksid.

Seega ta pooldab ameeriklaste tegevust, aga väljendab seda kaudselt eituse eitamise kaudu (*... ei tähenda, ... et eesmärgid ... valed oleksid*) ja argumente esitamata ning samal ajal mõistab ka kritiseerijaid, aga sõnastab ümber kritiseerimise põhjuse.

Diplomaat Mart Helme (EPL 12.02.2003) küll kritiseerib USA-d, kuid mõonab siiski vajadust olla olude sunnil USA poolt. Ta keskendub Eesti välispoliitilise olukorra analüüsile, jättes USA-Iraagi konflikti arutelust kõrvale, ning kritiseerib kaudselt Eesti ühinemist Vilniuse grupi avaldusega. Ta viitab sellele, et Eesti poliitikud ei mõtle oma peaga, vaid järgivad teiste NATO kandidaatriikide eeskju:

(7) Selles olukorras on Eesti püüdnud taas käituda nii, nagu eelnevatel aastatel, lootes eksamit sooritada etteütlemise ja spikerdamisega.

Siin viitab ta sellele, et välispoliitikat kriitiliselt hindaval inimesel pole raske mõista, et NATO 8 ja Vilnius 10 toetusavalduste initsiatiiv USAle tuli Washingtonist. Samas osutab Helme retooriliste küsimuste abil Eesti dilemmale, sellele, missugune n-ö *matemaatiline võrrand* tuleks lahendada:

(8) Kas maailmas on peale USA veel mõni demokraatlik riik, kes on võimeline ja eeldatavasti ka motiveeritud meie kaitsmiseks ohu korral? Kas USA on kunagi jättnud oma liitlaskohustused täitmata?

Retoorilised küsimused on üks vahend, mille kaudu väljendatakse kriitilist suhtumist (vt nt Kuldnokk 2002: 105). Retooriline küsilause on vormilt küll küsilause, kuid toimib väitena. Retooriline küsilause väljendab väidet, mis on jaatuse-eituse poolest vastupidine sõnastatule (vt EKG 1993: 174).

Eelnevas näites esitatud retooriliste küsimuste põhjal saab lugejale ilmselgeks, et Eesti peaks USA-d toetama. Artikli lõpus teeb Helme pragmaatilise järelduse, kasutades oma seisukoha pehmendamiseks hinnanguadverbi *paraku*:

(9) Põhiküsimus on ikkagi meie riigi ja rahvuse säilitamises ning paraku sõltub see suuresti Ameerika Ühendriikide heatahtlikkusest ja huvist meie vastu.

Oma hoiakute esiletoomiseks kasutab Helme koolimetafoori, viidates USA kui õpetaja ja Eesti kui õpilase rollile (*etteütlus, spikerdamine, võrrandi lahendamine*).

Kuu aega hiljem avaldab Mart Helme taas arvamust (EPL 12.03.2003). Ka seekord ei tegele ta Iraagi-USA konfliktiga, vaid asub analüüsima levinud argumente, mida nii sõjavastased kui ka -pooldajad üle maailma on kasutanud. Helme leiab, et nii sõjavastaste kui ka -pooldajate argumendid on mustvalged, ja kummutab oma põhjendustega nende üldlevinud argumentide paikapidavust:

(10) *Saddam Hussein on tõepoolest diktaator ja süüdi kümnete, kui mitte sadade tuhandete inimeste surmas. Samas ei ole 24 miljoni iraaklase kannatustes, vastsündinute kõrges surevuses, arstiabi madalas tasemes, toidupuuduses ja paljudes muudes iraaklasi igapäevaselt vaevavates probleemides süüist puhtad ka lääneriigid, kelle nõudmisel ja eestvedamisel Iraaki juba terve aastakümne on kägistatud majandusliku embargoga ...*

Siin kasutab ta argumenteerimisvõttena nii ühendamist kui eraldamist. Ühelt poolt eraldab ta Hussein ja Iraagi, teiselt poolt aga ühendab eitust ja jaatust vastandades (*on tõepoolest süüdi ... pole süüist puhtad*) Iraagi kannatuste põhjustajana Hussein ja üldistatult lääneriigid (*mitte üksnes USA*). Ta on nõus tunnistama Saddam Hussein diktaatoriks (selle poolt ta enam uusi argumente ei esita), kuid ta näeb Iraagi kehvast olukorras süüd ka lääneriikidel. Seda väidet tugevdab ta mõjuva kannatuste loeteluga, kasutades ka kvantitatiivset argumenti: iraaklaste kannatustele viidates toob ta välja nende rahvaarvu.

Samal ajal kritiseerib Helme sõja kaitsjate positsiooni, kasutades argumentina eraldamist ning hinnates USA ja Eesti käitumist eraldi. Ta võtab endale õpetaja-teadja rolli ning kutsus üles olema aus ja tunnistama pragmaatilist seisukohta:

(11) *Ärme kaitseme siis sõda, vaid tunnistame ausalt endale ja kõigile teistele: Eesti tragöödia seisneb selles, et me ei saa USA-le ka tema praegusi manipulatsioone läbi nähes selga pöörata, sest sel juhul võib Ameerika raskel hetkel ka meile selja pöörata. Ja see oleks vastuolus meie eksistentsiaalsete huvidega.*

Õpetajarolli toob esile üleskutse *ärme kaitseme, vaid tunnistame*. Seejuures kasutab autor käsu edastamiseks imperatiivi asemel indikatiivvormi, mis väljendab sisuliselt markeerimata käsku (vt Erelt, Metslang 2004: 164). Edasi võtab aga autor teadjarolli ja seletab lugejale, miks Eesti peab tema meelest Ameerika Ühendriike toetama.

Sõja vastu argumenteerib humanitaarinstituudi õppejõud Daniele Monticelli, kes ei erista Eesti ja USA positsioone, vaid tõstab esile kolm osalist, rühmitades nad kahte vastandlikku leeri: ühel pool USA, teisel pool üldistatult Euroopa, sealhulgas Eesti. Ta kritiseerib Eesti seisukohta sõja õigustamatuse argumentiga, süüdistades Eestit kaudselt (tingimusliku *kui*-kõrvallause vormis) mõjutatavuses ja otsustusvõimetuses:

(12) *Kui soovitakse säilitada oma iseseisev mõtlemis- ja otsustusvõime meedia ja riigi tasandil, tuleks praegusel juhul lähtuda väga lihtsast küsimusest: kas sõda Iraagi vastu on õigustatud? (PM 04.02.2003)*

Argumendina kasutab ta apelleerimist Eesti imagole ja eneseuhkusele. Autor võtab endale Eesti suhtes ka õpetajarolli. Ta soovib, mida tuleks teha, kuid pehmendab direktiivsust siiski konditsionaalivormiga. Renate ja Karl Pajusalu seostavad (2004: 264) konditsionaali tähenduse viisakusteooriaga. Mõnes situatsioonis on konditsionaal loomulik indikatiivi variant, mis pehmendab kõneakti ja selle pealetükkivust.

Monticelli vaeb ka sõja põhjusi, fokuseerides oma tähelepanu ise ümber sõnastatud osale sõja põhjustest:

(13) *Muude põhjenduste puudumise tõttu tuleb minu arvates nõustuda oletusega, et Bushi kavandatava sõja tõeliseks eesmärgiks on tagada kontroll Iraagi nafta üle ja laiendada USA sõjaväelist kohalolekut ja mõjusfääri ida suunas, nagu tehti nii Afganistanis kui selle lähedal asuvates riikides.*

Fraas *muude põhjenduste puudumise tõttu* esitatakse siin nominalisatsioonina, vaikimisi eeldatava väitena, mida sellisel kujul ei seata kahtluse alla. Ka sõnastatud põhjust ei esita autor enda nimel, vaid argumenteerib laiemale, aga anonüümseks jäetud arvajaskonnale, millega tema sama meelt on (*tuleb nõustuda oletusega*). Monticelli suunab kriitika Ameerika Ühendriikidelt selle presidendile, ta ei räägi mitte enam Ameerika Ühendriikide kavandatavast sõjast, vaid paneb kõige eest vastutama Bushi. Samas ei ole ta seda seisukohta esitanud oma väitena (lause reema-osas), vaid antuna ja justkui teadaoleva lähtekohana (lause teema-osas). Võrdsustades Iraagi sündmused Ameerika Ühendriikide käitumisega mujal (*... nagu tehti nii Afganistanis kui selle lähedal asuvates riikides*), väljendab autor oma täielikku vastuseisu USA juhtkonna poliitikale laiemalt, mitte üksnes Iraagi sündmustele.

Monticelli vastandab üsna selgelt Ameerika Ühendriigid ja Euroopa, kus mustvalgelt öelduna esimene neist on halb ja teine hea:

(14) *Loodan, et Euroopa, tugevdades oma poliitilisi esindusorganeid, suudab lähikuudel või -aastatel pakkuda teistsuguseid visioone maailma probleemide lahendamiseks, kui on need, mis valitsevad praegu ja tõenäoliselt ka tulevikus USA juhtkonnas.*

Siin paneb Monticelli lootuse Euroopale. Tema seisukoht väljendab arusaama, et Ameerika Ühendriigid pole ka tulevikus võimelised teistmoodi tegutsema.

Filosoof Mart Raukase tekstist (EPL 11.02.2003) ei ole võimalik välja lugeda selget isiklikku seisukohta, kuid ta kritiseerib jõuliselt Eesti Iraagi-poliitikat Ameerika Ühendriikide poolele asumise eest. Argumendina kasutab ta isanda-sulase metafoori:

(15) *Eesti valitsuse otsus ühineda USA – Iraagi vastase aktsiooniga tähendab sõjasulase rolli astumist.*

Ta on paigutanud Eesti sõjasulase rolli ja suhtub sellesse sõjasulasesse ilmselgelt halvustavalt:

(16) *Reeglina ei ole sõjasulasele osaks langenud võiduau. ... Vastutasuks isanda teenimise eest osales sõjasulane sõjasaagi riismete jagamises. Ka allaheidetud vaenlase vägistamine on kuulunud sõjasulase privileegide hulka.*

Tema suhtumise toob esile negatiivne sõdimisele viitav sõnavara (sõjasaagi riismete jagamine, allaheidetud vaenlase vägistamine).

Raukas ei kiida heaks Vilniuse grupi avalduse allakirjutamist:

(17) *Vilniuse kümniku välkkiire reageerimine ei sobi kokku kujutlusega suveräänsetest ja väärikatest rahvusriikidest. Pigem meenutab kogu situatsioon loomakarja instinktiivset käitumist. Nüüd, kus teiste Uue Euroopa riikide seas ka Eesti on USA-le sõjasulase vande andnud, ei jää Eesti kodanikul üle muud, kui silmad maha lüüa.*

Kriitika avaldub nii eituse (ei sobi kokku) kui ka sõnavara kaudu (Vilniuse kümnik, loomakarja instinktiivne käitumine).

Heiki Suurkask (EPL 13.02.2003) Ameerika Ühendriikide ja Iraagi konfliktis selget isiklikku seisukohta ei avalda, kuid ta kritiseerib Ameerika Ühendriikide tegutsemisviisi. Ridade vahelt võib välja lugeda, et ta on siiski sõja vastu. Suurkase tekstis kerkib esile kaks osalist: USA ja Euroopa. Eestist Suurkask ei räägi, kuid võib eeldada, et Eesti kuulub vaikumisi Euroopasse. Kasutades argumendina ümbersõnastamist, viib ta vastanduse konfliktiosalistelt konfliktilahendusmeetodile:

(18) *Iraagi kriis pole terav kokkupõrge mitte USA ja Euroopa, vaid sõjatahte ja diplomaatia vahel.*

Ta esitab retoorilise küsimuse, millega avaldab arvamust, et Ameerika Ühendriikide tegevuse ajendiks on kättemaksutahe:

(19) *Kas aga võib usaldada võimsat tuumariiki, mille poliitikat ei juhi enam diplomaatia, vaid kättemaksutahe?*

Jõupoliitikale viitab ka Ühendriikide nimetamiseks kasutatud väljend võimas tuumariik.

Sõjaeelses diskursuses viidatakse enamasti Saddam Husseinile kui diktaatorile, teda võrreldakse Hitleriga. Heiki Suurkask kasutab aga sama argumenti ka vastaspoole kohta. Ta peab USA käitumist Husseiniga tegudega samaväärseks:

(20) *Saddam Hussein on alati olnud sõjaparteilane, nüüd on ta parteisse astunud ka USA presidendi meeskond.*

Seejuures viitab ta USAle kui kollektiivsele osalisele ja võrdleb USAd teiste diktaatoritega, kes kasutavad sama strateegiat:

(21) *Iraak, Osama bin Laden ja Venemaa, nagu ka diktaatorid Aafrikas on viimase ajani eelistanud rünnata. Nüüd tahab ka USA rünnata.*

Kuu aega hiljem on Heiki Suurkask sama kriitiline (EPL 18.03.2003). Ta mõonab küll USA eesmärkide põhjendatust, kuid kritiseerib eesmärgi saavutamiseks valitud vahendeid.

(22) *Ei ole mingit kahtlust, et USA tahab teha maailmas lõppu terrorismile. Põhjus on samuti selge, kuna 11. septembril 2001 võis kogu maailm jälgida seda, milline kohutav rünnak tabas ameeriklasi ja ühtlasi kogu maailma.*

Sellele teadjarollis avaldatud seisukohavõtule järgneb aga karm kriitika, mistõttu mõjub taoline avaldus peaaegu et irooniana.

Suurkask näeb USA tegutsemises ohtu kogu maailmale:

(23) *Jutt Iraagi suurest ohust on selgelt propagandatrikk. Põlvili ei üritata suruda mitte Iraaki, vaid midagi suuremat.*

Ta samastab Ameerika Ühendriike taas teiste diktaatoritega, seekord Hitleriga:

(24) *Sõda selleks, et muu maailm põlvili suruda, on vähemalt sama ohtlik, kui Hitleri omaaegne soov maailmavallutust alustada.*

Ameerika Ühendriikides näeb ta riiki, kes soovib valitseda maailma:

(25) *USA nõuab maailma alistumist Washingtoni tahtele: nõudes vabu käsi Iraagis, nõuab ta tegelikult vabu käsi kõigeks, mida ta ette võtab.*

Suurkask vastandab USA ja ÜRO. Ta nimetab USA ja ÜRO vastasseisu metafoorselt gigantide jõukatsumiseks, seejuures USA esindab füüsilist jõudu (liiga tugevaks relvastatud) ja ÜRO kogu rahvusvahelist süsteemi:

(26) *... USA on leidnud kadunud NSV Liidu asemel uue tõelise vastase, kes on jõult vähemalt sama tugev kui Ühendriigid. Tegemist on tõelise gigantide jõukatsumisega, milles ühel pool on end liiga tugevaks relvastanud USA ja teisel pool kogu rahvusvaheline süsteem, mida esindab ÜRO.*

Samal ajal viitab Suurkask ka kadunud aegade naasmisele, kui võrdleb ÜRO-d NSV Liiduga.

Andrus Kivirähk (EPL 08.02.2003) kritiseerib Eestit Ameerika Ühendriikide tegevuse heakskiitmise pärast, samastades Eesti riigi tegutsemise teismelise käitumisega:

(27) ... olemegi ju koos teiste Ida-Euroopa riikidega otsekui innukas pubekate kari, kelle kohuseks on oma kamba liidrile igal juhul järele kiita.

Oma isiklikku seisukohta väljendab ta retoorilises küsimuses. Ta ei kiida heaks Hussein'i režiimi, ent ei poolda ka USA jõukasutust, mida ta nimetab *käsitsi kallale minekuks*:

(28) *Ega Saddam Hussein'i režiim ju midagi meeldivat ole, aga maailmas on palju jõledat, peab siis sellele kohe käsitsi kallale minema?*

Kirjandusliku liialdusega kritiseerib Kivirähk Ameerika Ühendriike valitsevaid juhte, eelkõige USA välisministrit Colin Powellit. Ta võrdleb teda metafoorselt tigeda ja lapsiku raugaga, kellel on terviseprobleeme:

(29) *Tundub, et Ameerikat valitsevatel vanahärradel on lihtsalt midagi viga. On ju selge, et mees, kellel valutab kõht, on palju tigedam ja kangekaelsem kui terve inimene. Aga vanal mehel on tihti sada häda, alates südameklappimisest ja lõpetades valudega urineerimisel. ... Vanainimene, kelle surm millegipärast maa peale on unustanud, ei karda sõda, tal pole nagunii midagi kaotada. Lapsik rauk mängib hea meelega elusate tinasõduritega.*

Irooniline on Andrus Kivirähk ka hiljem avaldatud artiklis (EPL 22.03.2003), kus ta on Bushi tekstiosalisena individualiseerinud:

(30) *Saddam Hussein ei võtnud vastu Bushi nõudmist lahkuda riigist koos poegade ja sõda läkski lahti... Ja nii saigi George W. Bush realiseerida oma ammuse unistuse ning andis rünnakukäsu... Bushi unistus maailm pahupidi pöörata on täitunud.*

Politoloog Eiki Berg (PM 15.02.2003) viib oma sõjavastase argumentatsiooni laiemale taustale, rääkides sõja poolt ja vastu üldises tähenduses, konkretiseerimata seda Iraagi ja Ameerika Ühendriikide vahelise konfliktina. Ta on oma artiklis seisukohal, et sõda mis tahes maailma nurgas ja kui tahes õiglastel motiividel murendab korda, rahvusvahelise õiguse alustugesid ja stabiilsust tervikuna maailmas. Sellest aspektist süüdistab ta ka Eestit avalikult (*kohe avameelselt, nagu mõni lapsesuu kunagi*) sõja poolele asumises. Ta kritiseerib oma artiklis Eesti välispoliitika kujundajaid, kes usuvad, et kiire ja

võidukas sõda aitaks kaasa rahvusvahelise julgeoleku kindlustamisele. Berg peab taunitavaks, et sõda õigustatakse rahu taotlemisega. Oma seisukoha väljendamiseks kasutab ta selgelt negatiivse konnotatsiooniga väljendeid *topeltstandard* ja *silmakirjalikkus* (*samas topeltstandardeid ja silmakirjatsemist vähimalgi moel varjamata*). Ta on Eesti välispoliitikute seas välja öeldud arvamuse suhtes ülikriitiline ja teravdab oma kriitikat veelgi värvikate metafooridega:

(31) *Me oleme ka piisavalt nutikad, et vajadusel appi võtta Hitleri võrdkuju II maailmasõja näguripäevadest. Sest mis on lubatud suurtele, pole mõeldav väikestele, ning et sellest supist terve nahaga välja tulla, tuleb tuua ohver sõjaaltarile.*

Nimetades ohvri toomist sõjaaltarile, ühendab Berg siin religioosse ja militaardiskursuse. Ta vastandab USA Eestile ja kasutab argumendina väidet, et suurtele ja väikestele kehtivad erinevad reeglid. Seega viitab ta taas tugevama õigusele.

Berg räägib Eesti kõrval kaude siiski ka Ameerika Ühendriikidest, ilma riigi nime kordagi nimetamata, mistõttu suurendab üldistamine veelgi tema kriitilist suhtumist:

(32) *Kui mõni riik arvab, et tal on eelisõigused või muidu privilegeeritud staatus, siis see loob pretsedendi üha uutele rahvusvahelise õiguse põhimõtete rikkumistele.*

Bergi tekstis on lisaks Eestile, Iraagile ja USAle diskursuseosaliseks ka ÜRO, kellesse ta suhtub samuti kriitiliselt. Siin kasutab ta seksuaalset metafoori, kui võrdleb ÜROd impotendiga:

(33) *See, et sõdadevaheline Rahvasteliit ei toiminud või et tänane ÜRO ilmutab nii mõnigi kord impotentsust, ei ole argument neile, kes väidavad, et korda polegi tarvis.*

Vabakutseline tõlkija ja ajakirjanik Marek Laane (PM 20.03.2003) kaalub oma artiklis sõja puhkemise põhjusi. Tema artikkel on võrdlemisi neutraalse sõnavaraga, ometi on märgata autori suhtumine: ta on sõja vastu. Ta väljendab oma suhtumist juba artikli alguses retoorilise küsimusega (*Miks ja mis õigusega küll USA ning nende kaaslased sõda alustavad*), mille vorm sisaldab implitsiitselt eitavat hinnagut (*mis õigusega küll sisaldab peidetud vastust, et õigust ei ole*). Laane ka vastab:

(34) *Vastus küsimuse teisele poolele on tegelikult lihtne, kuigi vähe on neid, kes seda nii tahaksid sõnastada: tugevama õigusega.*

USA on Laane sõnul viimasel kümmekonnal aastal ainuke riik, mis maailmas loeb ja kellele pole vastast. Ta nimetab Ameerika Ühendriike tugevama õigusega riigiks, mis on Iraagi sõja eel sõjavastaste levinud argument.

Laane analüüsib ka põhjusi, miks sõda alustatakse. Ta räägib üldiselt, ilma oma isiklikku seisukohta otseselt avaldamata. Laane viitab siiski varjatud põhjustele, millest avalikult ei räägita, väites, et kindlasti ei ammendu kogu olukord põhjustega, mis on ametlikult esiplaanil ehk Iraagi ilmajätmisega massihävitusrelvadest. Ta leiab, et Iraak on piirkond, mis oma ressursside tõttu läheb korda kogu maailmale. Ta viitab taotletavatele eesmärkidele üldsõnaliselt, rääkides üldiselt ressurssidest, ilma neid veel otseselt naftaks nimetamata. Samal ajal ei sõnasta ta väidetavaid sõjapõhjusi oma isikliku arvamusega, vaid nimetab seda marksistide seisukohaks, vastandades sellele mittemarksistide seisukoha:

(35) Sõda ei käi nafta pärast, kuid päev pärast sõda pöörleb küll kõik nafta ümber.

Laane ise ei astu kummagi rühma poolele ja leiab, et tulevik näitab, kellel on õigus. Ta siiski ennustab, et *tosina aasta taguse (Kuveidi) kogemuse põhjal võib naftateooria vastastel rohkem õigus olla*, pehmendades oma arvamust modaaltermidega *võima*.

Eestit eraldi diskursuseosalisena Laane ei erista. Ta on vastandanud USA ja muu maailma, USA ja rahvusvahelise õiguse, mida peaks esindama ÜRO. Samas väljendab ta arvamust, et ÜRO paraku seda ei tee, sest see, mis maailmas loeb, on ikkagi jõud ja tugevus:

(36) Vatteli ja veel paljude teiste ideede kehastust loodeti möödunud sajandil saavutada viimati ÜRO näol. Ka parimal juhul saab vaid öelda, et ideaalist on asi kaugel. Juba ÜRO Julgeolekunõukogus on viis võrdsemaid kui ülejäänud kümme ...

Laane lõpetab positiivse noodiga, pannes lootuse Ühendriikide õiglasele käitumisele:

(37) Kui ka on väheusutav, et USA-l õnnestuks Iraagi nafta oma kontrolli alla saada, tuleb vähemalt loota, et Ühendriikidel jagub mõju selleks, et võimalik naftatulu jõuaks valitsejate tasku asemel, kuhu see praegu pidurdamatult voolab, lähemale tavalistele iraaklastele.

Kolumnist Indrek Tarand kritiseerib oma artiklis (PM 21.03.2003) Eestit ja Eesti valitsuse suhtumist Iraagi-küsimusse. Ta kasutab selleks emotsionaalset keelt ning metafoorset võrdlust spordivõistluse ja sõjamänguga, milles Eesti on pealtvaataja:

(38) *Meie viga on selles, et me jälgime Iraagi sõda kui spordivõistlust, kus on omad lemmikud, kellele pöialt hoida ... Tunneme uhkust täpsete pommide üle ning kaifime startivaid hävitajaid ja rakette.*

Tarand ei väljenda oma suhtumist otse, ometi kumab selle kriitika tagant vastu sõjavastane olek, kus koos Eesti kritiseerimisega kritiseeritakse ka Ameerika Ühendriike. Spordivõistluse metafoori jätkates nimetab Tarand meid *Ameerika väikesteks fännideks Läänemere kallastel*. Seejuures võib täheldada sõnavallikus irooniat:

(39) *Loodame salamisi, et need relvad ja sõjamehed kaitsevad ka meie julgeolekut, et Ameerika ei unusta oma väikest fänni Läänemere kallastel.*

Tarand püüab leida ka vastust küsimusele, miks me oleme USA liitlased:

(40) *Tunnustades USA õigust rünnata ilma ÜRO mandaadi uuendamiseta, tunnistame tegelikult ebameeldivat printsipi – kellel jõud, sellel õigus. Ja oma jõust suure ohu korral oleme enamgi kui teadlikud.*

Taas viitab ta siin tugevama õigusele, nimetades seda *ebameeldivaks printsipiks*, ja viib selle nimetaja alla ka *USA õiguse rünnata*. Selline seostamine laiendab ebameeldivuse hinnangu Eesti pragmaatilisele seisukohale, et meiegi saame sellest tugevusest kasu loota.

TPÜ professor Voldemar Kolga (PM 25.03.2003) ei avalda samuti oma seisukohti otse ja sirgjooneliselt. Ta räägib eestlaste positsioonist selles konfliktis, vaadeldes seda psühholoogi pilguga. Kolga vastandab Eesti muule maailmale: kui mujal maailmas on sõjavastased demonstratsioonid, siis meie inimene peab *selle psühhodramaatilise auru enda sisse jätma, mis võib lõhata aga katla*. Sellises väites peitub hoiatus, mis võib juhtuda, kui sõjavastast hoiakut ei saa vabalt avalikustada, ja ka implitsiitne eeldus, et eesti rahvas tegelikult tahaks korraldada sõjavastaseid demonstratsioone, aga mingil põhjusel (millel Kolga ei peatu) ei saa seda teha. Kolga nimetab Ameerika Ühendriike maailmavalitsejaks, suureks ja võimsaks, kellega on psühholoogiliselt lihtsam olla ühes pundis. Ta vastandab Eesti riigi ja eestlased, väljendades sellise jaotusega oletust, et riigil ja rahval on erinev suhtumine:

(41) *Teist teed praktiliselt ei ole meile antud, kuna siis oleksime sunnitud võtma riigivastase positsiooni.*

Eesti kui riigi tegutsemist nimetab Kolga kannuste teenimiseks Ameerika Ühendriikide ees, millest siiski ei pruugi olla kasu NATOsse saamisel.

Kristiina Ojulandi ja Ants Laaneotsa artiklid erinevad selle poolest, et nemad poliitiku ja kaitseväelasena esindavad institutsionaalseid, mitte isiklikke seisukohti.

Välisminister Kristiina Ojuland (EPL 11.02.2003) põhjendab pärast Vilniuse grupi riikide avaldusele allakirjutamist 5. veebruaril Eesti ametlikku seisukohta Iraagi-küsimuses. Tema kirjutist läbivad järgmised väited:

(42) *Sõda Iraagis ei taha keegi ...; Loomulikult peaks Iraagi desarmeerimine toimuma rahumeelselt. Loomulikult tuleb sõjalist konflikti vältida kõigi võimalike vahenditega ...; Eesti ei ole sõja poolt ...*

Sedasi kasutab Ojuland lugejate mõjutamiseks kordamist, võttes endale õpetaja-teadja rolli ning asetades Eesti rahva õpilaserolli. Õpetaja-teadja roll väljendub adverbi *loomulikult* ning modaalverbide *pidama* ja *tulema* kasutuses (vt nt Sarapuu 2008: 123). Seejuures väljendab Ojuland direktiivsust tingiva kõneviisiga, luues niiviisi vastanduse soovitav *versus* tegelikkus. Sellistele kategoorilistele ja üldsuse sõjavastast hoiakut mõõnivatele väidetele järgneb aga alati konjunksiooniga *kuid* algav vastandus:

(43) *... kuid täna on meie ees valik – kas kindel rahvusvaheline julgeolek või ebakindla olukorra jätkumine Lähis-Idas, julgeolek või lühiajaline rahu; ... kuid me pole ka tegevusetuse poolt, mille tulemus on rahu kaotamine.*

Seega kasutatakse siin retoorikat, kus mõõndakse, et meie riik on küll sõja vastu, kuid siiski USA tegevuse poolt. Seejuures ei maini Ojuland kordagi otseselt, et Eesti toetab USA-d ega räägi ka sõjalisest sekkumisest, vaid nimetab seda ümberütlevalt Iraagi desarmeerimiseks. Ta põhjendab Iraagi desarmeerimise ja Eesti julgeoleku seost pragmaatilise argumendiga, viidates Eesti võimalikule abivajamisele tulevikus, kuid jätab USA kui riigi nime mainimata:

(44) *On Eesti huvides, et juhul, kui meie rahvuslik julgeolek peaks olema ohus, on meie seljataga võimalikult paljude riikide toetus.*

Nende anonüümsete võimalikult paljude riikide all peab ta aga eelkõige silmas Ameerika Ühendriike. Seega ei põhjenda Ojuland Eesti seisukohta mitte ainult sellega, et Eestil on vaja kindlustada Ameerika Ühendriikide toetus, vaid ka sellega, et USA otsus on põhimõtteliselt õige.

Kaitsevälase Ants Laaneotsa artikkel (EPL 22.03.2003) pole arvamustekst. See on faktipõhine analüüs Iraagi sõja alguse käigust. Ka Laaneotsa teksti puhul tuleb arvestada, et ta esindab kaitseväge kui institutsiooni ja seega ka Eesti riigi seisukohti. Sõja avalikult väljaöeldud põhjusi Laaneots kahtluse alla ei sea, kuid temagi ei saa ilma hinnanguteta. Õigustades Ameerika Ühendriikide tegevust, on tema kriitika suunatud Iraagi valitsuse ja teiste Ameerika-vastaste rühmitiste käitumisele. Seejuures viitab ta Ameerika Ühendriikidele kui tugevama õigusega riigile ning kasutab siin kassi-hiire metafoori:

(45) *Ameeriklased on sõja eesmärgiks seadnud Saddam Husseini diktaatorirežiimi kukutamise ning demokraatliku ja ümbritsevatele rahvastele ohutu riigikorra kehtestamise Iraagis. Kuid sellel sõjal on ka teine tagamõte. Kõikidele maailma kaddafidele, binladenitele ja arafattidele peaks pärale jõudma tarkus, et ainus hiir, kes võib kõutsi karistamatult narrida ja mõnitada, on Miki-Hiir Ameerika multifilmides.*

Iraagi-diskursuses tekib kaks selget osapoolt. Ühed autorid toetavad Ameerika Ühendriikide tegutsemisviisi (Enn Soosaar, Mihhail Lotman, ka Kadri Liik, Mart Helme) ja õigustavad Eesti otsust USA poliitikat toetada. Teised autorid (Daniele Monticelli, Mart Raukas, Heiki Suurkask, Eiki Berg, Marek Laane, Indrek Tarand, ka Voldemar Kolga, Andrus Kivirähk) kritiseerivad Ameerika Ühendriike ja Eesti valitsust Ameerika Ühendriikide toetamise eest. Ameerika Ühendriikide tegutsemisviisi poolt on ka Kristiina Ojuland ja Ants Laaneots, kuid nemad poliitiku ja kaitseväelasena esindavad institutsiooni seisukohta.

Ameerika Ühendriikide pooldajadki rõhutavad üldjuhul, et nad ei soovi sõda, et sõda on viimane abinõu. Mart Helme samal ajal nii kritiseerib Ameerika Ühendriike, kuid leiab ka, et hetkeolukorras on välispoliitika seisukohalt ainuõige USAd siiski toetada.

Üksnes valdavalt faktipõhist argumentatsiooni kasutab kaitsevälane Ants Laaneots. Kuna tema artikkel on Iraagi olukorra analüüs, siis on see ka mõistetav. Kuna teema on emotsionaalne, domineerivad kõigi ülejäänud autorite tekstides tundepõhised argumendid.

Ameerika Ühendriikide toetamisel on argumentideks tänulikkus ja pragmaatilisus. Põhjendustena, miks Eesti USAd toetama peaks, esitatakse kas Ameerika Ühendriikide teened maailma mastaabis või Eesti seisukohalt. Ameerika Ühendriikidest räägitakse kui partnerist, kelle abile me saame loota tulevikus, kui me teda nüüd toetame. Sõja enda õigustatus või õigustamatus, seega ka suhtumine Ühendriikidesse jääb tagaplaanile.

Ameerika Ühendriikide toetamise kritiseerijatest Daniele Monticelli tekst on selgelt sõjavastane. Ülejäänud Ameerika Ühendriikide toetamise vastased oma isiklikku seisukohta nii otseselt ei avalda. Nende arvamus on rohkem teksti peidetud ja tuleb ridade vahelt välja lugeda. Ameerika Ühendriike nimetavad nad tugevama õigusega riigiks, kelle tugevust me tunnistame omakasu huvides ja kelle silmis me oma ametliku käitumisega püüame plusspunkte teenida. Sõjavastane Monticelli toob sõja põhjuse argumendina välja Ameerika Ühendriikide eesmärgi tagada kontroll Iraagi nafta üle ja laiendada oma mõjusfääri ida suunas.

USAd nähakse valdavalt (114 korda) kollektiivse osalisena (vt tabel 1). Kivirähki, Suurkase, Monticelli, Helme, Liigi ja Soosaare tekstis esineb George Bush ka individualiseeritud osalisena (kokku 22 korda). Lisaks sellele kasutatakse neljal korral väljendit USA president. Enamasti tähistab USA riiki, kuid mõnikord samastatakse ka Bushi isik USAgaga. Näiteks räägib sõjavastane Monticelli Bushi kavandatavast sõjast ning Kivirähk Bushi täitunud unistusest maailm pahupidi pöörata. Individualiseerimist kasutatakse kritiseerimiseks ja

nõnda pannakse Ameerika Ühendriikide president ainuisikuliselt kõige eest vastutama. Enn Soosaar kasutab individualiseerimist selleks, et Bushi kaitsta ja oponentidega polemiseerida (*Bushile istutatakse sarved pähe ja saba taha*). Andrus Kivirähk on toonud oma tekstis individualiseeritud osalisena esile veel ka USA välisministri Colin Powelli, keda ta kritiseerib.

Tabel 1. Ameerika Ühendriigid kollektiivse ja individuaalse tekstiosalisena

Ameerika Ühendriigid või Ameerika	22
USA	92
USA president	4
George W. Bush või Bush	22

Seoses USAGA kerkivad kollektiivsete tekstiosalistena esile veel ka ÜRO ja Euroopa. Suurkase jaoks on ÜRO positiivne osaline ja USAle võrdne vastane. Seevastu Bergil on ÜRO negatiivne tegelane, kes ilmutab impotentsust ja kelle peale ei saa loota. Ka Laane viitab sellele, et ÜRO pole oma rolli täitnud.

Analüüsitud tekstides eraldatakse ja ühendatakse erinevaid tekstiosalisi. Ühendatakse näiteks USA ja Eesti, Hussein ja Iraak, Hussein ja lääneriigid, Hussein ja USA; eraldatakse USA ja Eesti, USA ja Euroopa, USA ja ÜRO, USA ja rahvusvaheline õigus, Eesti riik ja eestlased.

Enn Soosaar näiteks ühendab Eesti USAGA. Ta nimetab Eestit USA transatlantiliseks partneriks, kes on Eestit toetanud minevikus ja teeb seda loodetavasti ka tulevikus. Helme eraldab USA ja Eesti. Ta küll möönab, et meie rahvuse ja riigi säilimine sõltub suuresti USA heatahtlikkusest ja huvist meie vastu. Samas väidab ta: meie tragöödia peitub selles, et me ei saa USAle selga pöörata. Helme ühendab ühelt poolt Hussein ja Iraagi ning teiselt poolt Iraagi kannatuste põhjustajana Hussein ja samuti üldistatult lääneriigid.

Monticelli vastandab Ameerika Ühendriigid ja Euroopa (sealhulgas ka Eesti). Suurkask vastandab USA ja ÜRO, kes esindab kogu rahvusvahelist süsteemi, ning Berg samuti USA ja rahvusvahelise õiguse. Kolga eraldab Eesti riigi ja eestlased. Suurkask ühendab Hussein ja USA, viidates sellele, et mõlema eesmärk on rünnata. Ka teised autorid võrdlevad Ameerika Ühendriike diktaatoritega, nt Osama bin Ladeni, Hitleri, Gaddafi, Arafati või üldistatult Venemaa ja Aafrika diktaatoritega.

Analüüsitud tekstides kasutatakse mitmesuguseid metafoore, mis viitavad Ameerika Ühendriikide ja Eesti suhetele USA-Iraagi konfliktis. Kõik need viitavad Eesti vähestele iseseisvusele ja Joseph S. Nye terminoloogiat kasutades USA pehmele võimule Eesti üle. Andrus Kivirähk kasutab teismelise-rauga metafoori, kus Eesti valitsus on innukas pubekate kari, kes kiidab taga oma kamba liidriks. USA valitsusjuhte võrreldakse aga tige ja lapsiku raugaga, kel on terviseprobleemid. Seega pole Eesti justkui veel küps selles situatsioonis ja Ameerika Ühendriigid on juba raugastunud. Mart Helme kasutab kooli-

metafoori, kus Eesti on õpilase ja Ameerika Ühendriigid õpetaja rollis: Eesti on lootnud eksamit sooritada etteütlemise ja spikerdamisega ning peab lahendama keerulise matemaatilise võrrandi. Mart Raukase tekstis kerkib esile isandaulase metafoor, kus Ameerika Ühendriigid on isanda ning Eesti vaese sõjasulase rollis, kes osaleb sõjasaagi riismete jagamises ja kelle privileegiks jääb vaid allaheidetud vaenlase vägistamine. Indrek Tarand kasutab spordivõistluse ja sõjamängu metafoori, kus eestlased on need, kes jälgivad Iraagi sõda kui spordivõistlust, milles on oma lemmikud, kellele põialt hoida, ning Eesti on Ameerika väike fänn Läänemere kallastel. Ants Laaneots kasutab kassi-hiire metafoori. Ta vastandab aga Ameerika Ühendriigid ja kogu maailma. Sealjuures USA on kõuts ja teised riigid hiired ning ainus hiir, kes võib kõutsi karistamatult narrida on Miki-Hiir Ameerika multifilmides.

3.2.2. Iraak ja Saddam Hussein tekstiosalisena

Konflikti teiseks osapooliks on Iraak kollektiivse osalisena (92 korda) või Saddam Hussein individuaalse osalisena (30 korda, vt tabel 2). Ühel korral viidatakse Iraagi liidritele ja ühel korral ka Iraagi diktaatorile.

Tabel 2. Iraak kollektiivse ja individuaalse tekstiosalisena

Iraak	92
Iraagi liider	1
Iraagi diktaator	1
Saddam Hussein või Hussein	22
Saddam	8

Individualiseerimise puhul on suhtumine Saddam Husseinini emotsionaalne ja eranditult negatiivne. Kui Iraagist räägitakse kollektiivse osalisena ja nime-tusega *Iraak* tähistatakse ka Iraagi juhti, on suhtumine neutraalsem ja emotsioonitum:

(46) Iraak (ja mitte Põhja-Korea) rikub nii relvarahu tingimusi kui ka kaht ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsiooni, vastandades ennast mitte üksnes Ameerikale, vaid kogu maailmaorganisatsioonile. (PM 12.02.2003)

Mihhail Lotman vastandab 46. näites Iraagi nii Ameerika Ühendriikidele kui ka ÜROle.

Iraaki kollektiivse osalisena nähakse ka juhul, kui Iraagi rahvas on vastandatud Iraagi juhtile Saddam Husseinile. Daniele Monticelli vastandab näiteks Iraagi ja Husseinile, keda ta nimetab türanniks:

(47) *Olen nõus, et Saddam Hussein on türann, aga neid on maailmas palju. Siiani ei ole suudetud tõestada, et tal oleks massihävitusrelvi. Ajal, mil need olid tal kindlasti olemas ja Hussein kasutas neid kurdide vastu, sai ta USAgagi väga hästi läbi.* (PM 04.02.2003)

Kollektiivne Iraak tähistab kogu Iraagi riiki ja rahvast:

(48) *Praegu on Iraak sõjast laastatud riik, kus elanikkonna üheks valdavaks surmapõhjuseks on rahvusvaheline embargo.*

Seejuures vastandab Monticelli kaudselt ka Iraagi ja lääneriigid, kes koormavad Iraaki rahvusvahelise embargoga.

Ka Marek Laane vastandab Saddam Husseiniga ja iraaklased ning näeb iraaklaste hädade põhjuses valitsejate ehk Husseiniga juhtimist:

(49) *... tuleb vähemalt loota, et Ühendriikidel jagub mõju selleks, et võimalik naftatulu jõuaks valitsejate tasku asemel, kuhu see praegu pidurdamatult voolab, lähemale tavalistele iraaklastele.*

Sest see on ainuke põhjus, mille pärast tasub seda sõda pidada – et Iraagi elanikud saaksid unustada viimase veerandsajandi sünguse ning elada oma maal nii, nagu nad ise tahavad, talumata inimvaenuliku türanni vägivallatsemist. (PM 20.03.2003)

Seega leiab ka Marek Laane olevat sõja põhjendatud, kui see toob kasu iraaklastele. Argumendina kasutab ta siin iraaklaste heaolu.

Heiki Suurkask nimetab Iraaki kollektiivse osalisena halvaks ja ohtlikuks. Ta peab Husseiniga diktaatoriks, kuid ei näe otsest ohtu üksnes ühes konkreetses diktaatoris, vaid laiendab ohu piirkonna üldisele poliitilisele kultuurile:

(50) *Iraak on halb ja ohtlik, kuid praegu jõuetu ja sealne oht ei seisne mitte ühes diktaatoris, vaid sõjaväehuntadega harjunud poliitilises kultuuris.* (EPL 18.03.2003)

Iraagi rahva kannatusi kasutab argumendina ka Indrek Tarand (PM 21.03.2003). Tema Saddam Husseiniga ei maini. Küll võib aga artiklist välja lugeda, et tema sümpaatia kuulub iraaklastele. Ta nimetab neid lihtsateks inimesteks, kelle elukeskkonna ja elu sõda paratamatult hävitab. Seega on iraaklaste heaolu hävitamine temal vastupidiselt Laanele sõjavastaseks argumendiks.

Voldemar Kolga vastandab suhtumise Husseiniga ja Iraagi rahvasse ning tunneb kaasa iraaklastele, nimetades neid *kannatavaks rahvaks*:

(51) *... muide keegi ei kutsu Saddami toetama, vaid olema solidaarne kannatava rahvaga!* (PM 25.03.2003)

Sedakorda on kannatava rahvaga solidaarne olemine argumendiks sõja vastu.

Mart Helme (EPL 12.03.2003) vastandab oma kirjutises ühelt poolt Saddam Husseinile ja iraaklased, samas aga ka Iraagi ja USA. Ta küll möönab iraaklaste kannatusi ja Husseinile süüd selles, kui väidab, et *Saddam Hussein on tõepoolest diktaator ja süüdi kümnete, kui mitte sadade tuhandete inimeste surmas*. Samas püüab ta sama faktiga kummutada seda sõja pooldajate paljukasutatud argumenti, väites, et *24 miljoni iraaklase kannatustes ... pole süüist puhtad ka lääneriigid* (vt 10. näidet).

Enn Soosaare tekstis tuleb selgelt esile vastandus Hussein ja muu maailm. Ta jagab Saddam Husseinile eriti värvikaid tiitleid, nimetades teda järgmiselt:

(52) *Võimu anastanud türann, kes on valla päästnud kaks sõda naabrite vastu, teinud kaasmaalaste elu põrguks ja vilistanud jultunult ÜRO Julgeolekunõukogu paarikümne resolutsiooni peale ...* (PM 03.03.2003)

Veel nimetab ta Husseinile väikeseks diktaatoriks ja veriste kätega diktaatoriks. Samal ajal ei räägi Soosaar ainult Husseinist, vaid üldistab ja toob oma seisukoha tugevdamiseks tema taha kõik türannist valitsejad:

(53) *Husseiniga seotud piirkondlikud võimuhullud kujunevad inimkonnale järjest tõsisemaks probleemiks, küsimus on ikkagi selles, mida teha pükki pääsenud hulludega, kes võivad ohustada suurema regiooni rahu.*

Ka Kristiina Ojuland vastandab Saddam Husseinile ja ülejäänud maailma. Ta toob Husseinist rääkides paralleele Teise maailmasõja ja Hitleriga:

(54) *Hitlerist ei saanud eelmise sajandi ühte jõhkramat diktaatorit üleöö. ... Kartlik otsustusvõimetus, lühinägelikkus ja kohati ka riigisisene kaalutlus hoidsid toonaseid Rahvasteliidu riike sekkumast ning Hitlerit kahjutuks tegemast siis, kui selleks veel võimalus oli. Kas ajalugu kordab ennast?* (EPL 11.02.2003)

Ojulandi avaldusest võib küll välja lugeda, et Saddam Husseinile peaks kahjutuks tegema, samas on Ojuland diplomaatiline, ta ei maini otseselt ei Iraaki ega ka Saddam Husseinile.

Kadri Liik on Iraagist rääkides ja Saddam Husseinile nimetusi jagades tagasihoidlik. Ta toob vastanduse Hussein versus maailm sisse alles artikli lõpus, nimetades Saddam Husseinile diktaator Husseiniks:

(55) *Iraagist rääkides tasuks siiski mõelda diktaator Husseinile, tema rüpeastele relvadele ja sellele, kuivõrd palju parem koht on maailm ilma nendeta.* (PM 19.03.2003)

Andrus Kivirähk (EPL 22.03.2003) võtab provotseeriva poosi. Ta ei vastanda otseselt ei USA-d ja Iraaki ega ka Saddam Husseinile ja iraaklasi, kuid temagi tekstis avaldub negatiivne suhtumine Iraagi juhti:

(56) *Saddam Hussein ja tema mustavuntsilised vasallid on vaid kõrvaltegelased, kellele ei tunne kaasa tegelikult mitte ükski normaalne inimene.* (EPL 22.03.2003)

Seejuures tugevdab ta oma argumenti fraasiga *mitte ükski*, luues vastanduse Saddam Hussein *versus* normaalne inimene.

Saddam Husseinile viidatakse artiklites enamasti ees- ja perekonnanime kasutades, kuid Kadri Liik, Voldemar Kolga ja Ants Laaneots kasutavad muuhulgas ka nimekuju Saddam (8 korda). Eesnime kasutamine viitab tuttavlikkusele, signaliseerib, et Husseiniga pole vaja hoida distantsi. Selle põhjal võib teha järelduse: Saddam Husseinist on nii palju räägitud ja ta on tõusnud meedia huviorbiiti, nii et teda võib nimetada tuttavlikult eesnime pidi. Seda enam pole vaja Saddam Husseiniga distantsi hoida, et ta sümboliseerib kogu maailma "kurjuse kehastust".

Analüüsitavates tekstides võib märgata Saddam Hussein demoniseerimist. Kohati tundub, et Saddam Hussein samastamine diktaatoriga on muutunud nii loomulikuks, et kirjutaja ei pane seda enam isegi tähele: *Ameeriklased on sõja eesmärgiks seadnud Saddam Hussein diktaatorirežiimi kukutamise ...* (vt 45. näidet).

Selline demoniseeriv propaganda ei ole midagi uut ja ainulaadset. Lauri Halonen toob oma Soome Maakaitsekõrgkoolis kaitstud magistritöös välja (2005: 104), et vastase juhi demoniseerimine ning kiilu löömine rahva ja juhi vahele on propagandas aktiivselt kasutusel olnud juba Teisest maailmasõjast alates. Nii on püütud luua võimalikult negatiivne pilt ka Saddam Husseinist, keda nähakse kogu halva põhjustajana Iraagi olukorras. Halose sõnul (2005: 104) ei ründa tõhus propaganda mitte vastase rahvast, vaid ikka selle juhti.

Tavalisimad väljendid, mida Saddam Hussein nimetamiseks kasutatakse, ongi *diktaator* ja *türann*. Ent lisatakse ka epiteete, mis rõhutab veelgi kirjutajate negatiivset suhtumist: *veriste kätega diktaator*, *inimvaenulik türann*. Samuti nimetatakse Hussein hulluks, seostades seda eelkõige tema võimu kuritarvitamisega: *piirkondlik võimuhull*, *pukki pääsenud hull*. Massihävitusrelvad seostatakse Saddam Husseiniga ja neid nimetatakse *tema räpasteks relvadeks*. Halvustamiseks kasutatakse ka välimusega seotud sõnavara. Iraagi juhtkonnale viidatakse kui Saddam Husseinile ja tema mustavuntsilistele vasallidele. Hussein on võrreldud teiste diktaatoritega, näiteks Hitleri, bin Ladeni, Gaddafi ja Arafatiga.

Valdavalt nähakse Iraaki kollektiivse osalisena, kui Iraagi rahvas on vastandatud Saddam Husseinile, ning Saddam Hussein individuaalse osalisena, kui talle viidatakse kui diktaatorile, kes ohustab kogu maailma, ja talle vastandatakse kogu ülejäänud maailm. Saddam Hussein ja muu maailma vastandavad oma tekstis Soosaar, Ojuland ja Liik. Helme ja Lotman vastandavad Iraagi ja Ameerika Ühendriigid, Lotman muuhulgas ka Ameerika Ühendriigid ja ÜRO. Monticelli, Laane, Kolga ja Helme vastandavad jällegi Saddam Hussein ning Iraagi riigi ja rahva, kellele temast vabanemine head

teeks. Seejuures võib Saddam Husseini ja Iraagi rahva vastandamine olla nii sõda pooldav kui ka vastustav argument.

3.2.3. Autori positsioon ja staatus

Alapeatükis 3.2.3 on uuritud seda, kuidas autori isik on seotud esitatava väitega: kas autor seob end sellega või hoopiski eemaldub sellest. Analüüsitud tekstide seas on kaheksa kirjutisi: ühed, kus autor on end diskursuseosalisena eksplitsiitselt teksti kirjutanud; teised, kus autori isik jääb tagaplaanile.

Autori isik on nähtav Enn Soosaare, Daniele Monticelli, Mihhail Lotmani, Indrek Tarandi tekstis. Nad väljendavad oma isiklikke seisukohti üldjuhul *mina*-vormis. See tähendab, et nad ei peida oma arvamust üldiste tõdede ega umbisikulise tegumoe taha, vaid ütlevad otse, kes arvavad. Ka Mart Helme ja Mart Raukas kasutavad *mina*-vormi, kuid vähem. Helme eelistab pigem *meie*-vormi ja umbisikulist tegumoodi, Raukas on võtnud endale teadja rolli, tema n-ö konstateerib fakte, ise neist distantseerudes.

Analüüsitud autorid on valdavalt ühiskonnategelased, seetõttu võib eeldada, et neil pole põhjust hoiduda isiklikust vastutusest ja nad eksponeerivad oma mina-isikut julgelt. Iraagi sõja eelne diskursus on emotsionaalne ja ka kõigi tekstide *mina*-vorm mõjub emotsionaalsena, selle kaudu deklareeritakse jõuliselt oma subjektiivset seisukohta. Iseloomulik on, et mina seostub mentaalsete protsessidega: mõtlemis-, soovimis-, tundmisprotsessidega. Järgnevalt on esitatud mõned näited.

Enn Soosaar: (57) *Ma ei usu, et seda, kuidas toimib inimeste kujundatud maailm, saaks mõista mõne lihtsa kontrastidele ülesehitatud mudeli abil. Veel enam: mul on kuri kahtlus, et Husseini-taolised piirkondlikud võimuhullud kujunevad inimkonnale järjest tõsisemaks probleemiks.* (PM 03.03.2003)

Daniele Monticelli: (58) *Kui minu kodumaa peaminister Silvio Berlusconi ruttab töötama täielikku toetust USA presidendile, on minul sõjavastase itaallasena täna vähemalt võimalik öelda: «Ich bin deutsch, je suis français.»* (PM 04.02.2003)

Indrek Tarand: (59) *Ma ei karda nii väga maailmakorra muutumist ühepolaarseks, ehkki selles vältimatult sisalduvad ohud meiegi julgeolekule. Ma ei pelga ka, et see sõda lööb meile tuntud tsivilisatsiooni majanduse täiesti sassi. Ei tunne hirmu, et fanaatilised terroristid valivad Tallinna paigaks, kus käitemaksuakte korraldada.* (21.03.2003)

Mart Helme: (60) *Ma ei arva, et patsifistide moralism oleks väga õigustatud. Samas ei arva ma aga, et ka sõda peaks moraalse argumentidega ilustama.* (EPL 12.03.2003)

Tähelepanu väärib siinjuures see, et *mina*-vorm kaasneb sageli just eitava lausega. See on üks võimalusi oma positsiooni täpsustada ja selgitada. Adriana

Pagano (2002), kes on analüüsinud eituse funktsioone teksti autori ja lugeja omavahelise suhtluse aspektist, on väitnud, et teksti autor loob endale ettekujutuse võimalikust lugejast koos tema teadmiste, kogemuste ja uskumustega. Nii püüab autor ära arvata lugeja tõekspidamisi ja arvamusi ning ennustada tema reaktsioone. Sedasi võib autor juba ette mõnesid võimalikke tõlgendusi eitada, et suunata lugejat täpsemalt autori mõeldud tähenduse juurde. Mihhail Lotman kasutab *mina*-vormi emotsionaalse mõjutusvahendina oma tunnete väljendamiseks:

(61) *Olgu kohe rõhutatud, et mina olen samuti põhimõtteliselt igasuguse vägivalla ja sõjategevuse vastu. Ka Iraagi sõda, mis meid ilmselt varsti ees ootab, tekitab minus juba ette valu ja südametunnistuse piinu: tunnen neid alati, kui kusagil hukuvad süüitud inimesed ja ma ei suuda neid kuidagi aidata.* (PM 12.02.2003)

Lotman püüab näidata ennast humaanse inimesena, rõhutades oma tundeid. Samal ajal väidab ta hiljem: kui muud üle ei jää tuleb Hussein siiski kõrvaldada. Sellist vastandust kasutades tugevdab ta oma seisukohta eesootavast sõjast kui vältimatust paratamatusest.

Daniele Monticelli kasutab autoritest ainsana fraasi *minu arvates*, st ta ei väljenda oma arvamust üldise objektiivse tõena, vaid rõhutab subjektiivset vaatepunkti, jättes avatuks võimaluse ka teistsugusteks seisukohtadeks:

(62) *Minu arvates on Postimehe otsus tervitada kaheksa riigi toetuskirja USA-le vägagi vaieldav, eriti viisil, kuidas seda on põhjendatud.* (PM 04.02.2003)

Siin kritiseerib Monticelli ajalehe Postimees seisukohta. Postimees toetab aga Eesti riigi otsust.

Mart Raukas räägib üldjuhul eestlastest ja Eesti riigist. Samas avaldab ta ühes lauses avalikult ka oma isiklikku arvamust, kasutades *mina*-vormi. Tingiv kõneviis taandab aga isikliku seose hüpoteetiliseks.

(63) *Kui ma oleksin Euroopa Liidu kodanik, tunneksin tõsist muret, milles seisneb viienda kolonni positiivne sõnum Euroopa Liidule.* (EPL 11.02.2003)

Oma isiku on tekstist täielikult distantseerinud politoloog Eiki Berg ning ajakirjanikud Kadri Liik, Marek Laane ja Heiki Suurkask. Nemad oma isiklikku arvamust otse ei avalda. Nende tekstis kõnelevad asjad enda eest, asjad juhtuvad iseenesest, lausetest puudub aktiivne tegija, subjekt on jäetud implitsiitseks. Eiki Berg kasutab oma tekstis umbisikulist tegumoodi ja üldist väljenduslaadi, kus ta jätab tegijad nimetamata:

(64) *Nii sünnivad hirmu- ja õudusjutud, mis õigustavad Eesti positsioonitust sõja ja rahu teemadel. Nii peetakse vajalikuks teha otsuseid ilma üldrahvaliku aruteluta. Ja nii nähakse ebakindlas rahus suuremat ohtu maailma rahule kui üht kindlat sõda.* (PM 15.02.2003)

Ka Kadri Liigi tekstis (PM 19.03.2003) pole ühtki aktiivset tegijat. Ta väljendab oma seisukohti nagu olukorrajeldust ja tugevdab oma argumente kindla teadja positsiooni rõhutavate väljenditega: *ilmne on, üsna selgelt, tegelikult põhjuseks.*

Oma argumendi toetamiseks kasutatakse veel asjatundja ütlusega tugevdamist ja arvandmeid. Viimased tugevdavad argumenti, sest nad esitavad selgeid ja mõõdetavaid teadmisi (vt nt Jokinen 1999: 146). Üks vahend konsensuse loomiseks on tsitaatide kasutamine. Otsese tsitaadi kasutamisega tuuakse kellegi teise hääl oma argumenti toetama. Nii saab näidata, et argumendi esitaja ei ole oma väitega üksi, vaid ka keegi teine näeb ja kogeb asja samal viisil. (Jokinen 1999: 138–139)

Näiteks Marek Laane (PM 20.03.2003) toetab oma väidet rahvusvahelise õiguse klassiku Emer de Vatteli tsitaadiga. Ka Voldemar Kolga viitab oma tekstis mõistet *kognitiivne dissonants* seletades psühholoog Festingerile. Samuti kasutab Kolga oma seisukoha tugevdamiseks arvandmeid:

(65) *Nii oli laupäeval Helsingis väljas rohkem kui 20 000 sõjavastast, rääkimata miljonitest mujal maailmas.* (PM 25.03.2003)

Siin loob ta vastanduse: mujal maailmas toimuvad miljonite meeleavaldused, aga meil Eestis ei avalda oma meelt keegi.

Oma argumenti tugevdab arvandmetega ka Mart Helme (vt 10. näidet). Samuti koosneb Ants Laaneotsa faktipõhine analüüs (EPL 22.03.2003) suuresti arvandmetega toetatud argumentidest.

Lisaks *mina*-vormile ja umbisikulisele, üldisikulisele väljendusele kasutavad analüüsivad autorid oma seisukohtade väljendamisel ka *meie*-vormi. *Meie*-retoorika on samuti oma argumendi konsensusega tugevdamise võte. Selle kaudu antakse teada, et väite taga ei ole väite esitaja üksi, vaid ta esineb suurema hulga nimel. *Meie* viitab ühtsele subjektile, mis vestluse teatud etapil kõneleb, mõtleb, tunneb ja tegutseb identsena (Merilai 1995: 2101). Seega on *meie*-vormi kasutamine tavaline siis, kui kõneleja püüab oma väite taha tuua kogu kollektiivi.

Iraagi-diskursuses on meie viiteala avar. Näiteks Daniele Monticelli (PM 04.02.2003) toob *meie* taha kogu Euroopa ja samastab meid eestlasi eurooplastega (*Aga tänu ühisele Euroopale ja nende riigijuhtide olemasolule, kes esindavad oma rahva seisukohti, on meil, eurooplastel, siiski üks väljapääs.*), seevastu Mihhail Lotman (PM 12.02.2003) räägib meist vastupidi ainuüksi Eestina, eristades Eesti ja Euroopa erinevateks subjektideks (*Meil Eestis on omad põhjused mitte kaasa minna Lääne-Euroopas leviva antiameerikaliku hüsteeriaga*). Kristiina Ojulandi *meie* tähistab Eesti riiki:

(66) *Eesti ühines 5. veebruaril teiste nn Vilniuse grupi riikide ... avaldusega, milles kinnitatakse veel kord meie toetust Iraagi desarmeerimisele.* (EPL 11.02.2003)

Ojuland välisministrina esitab Eesti riigi ametlikku seisukohta, tema *meie* ei koonda enda alla Eesti rahvast. Seevastu Mart Helme *meie* hõlmab Eesti riiki ja rahvast:

(67) *Peame loobuma oma välispoliitika suurimast nuhtlusest – emotsionaalsusest. Kui vaatame praegugi emotsioonide tulva, mis keeb Eestis sõja ja rahu küsimuses, peame taas tõdema, et (välis)poliitikas on emotsioonid halvad nõuandjad. Kui oleme need maha surunud, on meil ees matemaatiline võrrand ...* (EPL 12.03.2003)

Silma torkab, et analüüsitud artiklites kasutavad autorid *meie*-vormi valdavalt eestlaste ja Eesti riigi tegevuse kritiseerimisel. Kui retooriliste võtetega vastandatakse Eesti valitsus ja Eesti rahvas, ei ole *meie* nõus valitsuse tegevusega. Näiteks Eiki Bergi tekstist võib tunda selget kriitikat ja irooniat Eesti valitsuse aadressil, tema *meie* tähistab üksnes valitsust:

(68) *Me oleme ka piisavalt nutikad, et vajadusel appi võtta Hitleri võrdkuju II maailmasõja näguripäevadest. Enesealalhoiuinstinkt sunnib meid ajas tagasi vaatama ja usinalt liitlasi valima Me oleme ka üliosavad sõnade ringmängus, sest rahvusvaheline julgeolek võib tähendada seda, teist ja kolmandat vastavalt meie hetketaotlustele ja ambitsioonidele.* (PM 15.02.2003)

Sama kriitiline on oma tekstis Indrek Tarand. Tema *meie* koondab aga enda alla nii Eesti valitsuse kui ka rahva, keda vastandatakse irooniliselt muule maailmale:

(69) *Tunneme uhkust täpsete pommide üle ning kaifime startivaid hävitajaid ja rakette ... Kaastunnet lihtsa inimese vastu, kelle elukeskkonna ja elu sõda paratamatult hävitab, me peaaegu ei tunne. Ammugi ei viitsi me üle lugeda Tammsaare (ikka Antoni, mitte Tiidu) mõtteid sõjast.* (PM 21.03.2003)

Tarandi *meie* sisaldab tubli annuse irooniat. Kriitika avaldub eituse kaudu, mida tugevdab veelgi hinnanguadverb *ammugi*.

Järgmistes Tarandi lausetes on kriitika väljendusvahendiks konditsionaalivorm ja vastandus ideaal *versus* tegelikkus (*peaksime...*, *aga me hoopis*):

(70) *Seistes USA liitlaste reas, peaksime tundma uhkust oma võime üle printsiipide nimel pingutada ja ohvreidki tuua. Aga me hoopis reheapitsetame ja kinnitame, et meilt seda ei paluta.*

Ka Andrus Kivirähk kasutab *meie*-vormi Eesti riigi tegevuse kritiseerimiseks ning võrdsustab Eesti teiste Ida-Euroopa riikidega:

(71) ... olemegi ju koos teiste Ida-Euroopa riikidega otsekui innukas pubekate kari, kelle kohuseks on oma kamba liidrite igal juhul järele kiita. (EPL 08.02.2003)

Voldemar Kolga tekst on eripärane selle poolest, et tema kasutab oma tekstis *meie*-vormi läbivalt, mitte ainult teatud väidete esitamiseks. Eesmärk ei ole ilmselt esineda enda nimel, vaid pigem sõnastada lugejate kujuteldavat seisukohta. Ka tema kasutab *meie*-vormi kritiseerimiseks, temagi *meie*-s peitub iroonia. Ta kritiseerib sümboolset *meie inimest*, kelle vabadusi kammitseb riigi seisukoht. *Meie inimene* on Kolga tekstis midagi erilist, mis vastandub kogu maailmale:

(72) Nii tekibki tunne, et oleme siin mingid erilised inimesed, kes ei käi maailmaga ühte jalga. (PM 25.03.2003)

Kolga on eriti irooniline, luues seoseid meie inimese ja nõukogude inimese vahel:

(73) Meie inimene kuulab ju tähelepanelikult, mida ütlevad ülemused.

Ta annab ka mõista, et meie riik tegutseb nii, nagu tegutseti nõukogude ajal:

(74) Ei taha me ju olla riik, kus valitseb üks ja ainuõige arvamus, mis langeb kokku valitsuse omaga. See lehkab juba millegi järele.

Meie-vormi kasutuse põhjal on näha, et lähenemine Iraagi konfliktile on sagedamini Eesti-keskne, harvem maailmapoliitiline. Politoloog Eiki Berg ja diplomaat Mart Helme ning ajakirjanikud Kadri Liik, Heiki Suurkask distantseerivad end tekstist enam, kasutades üldisikulist ja umbisikulist väljendust. Nad eemaldavad end oma väitest, vältides nii isiklikku vastutust. Samal ajal teised autorid väljendavad isiklikke seisukohti rohkem *mina*-vormis. Kritiseerimiseks kasutatakse artiklites *meie*-vormi, mis samuti demonstreerib käsitletuse Eesti-kesksust. *Meie*-väljendust analüüsides tuleb välja Eesti valitsuse ja rahva vastandamine. Kui *meie* neid liidab, siis on väljendus irooniline.

3.2.4. Kokkuvõte

Kui võrrelda ajalehtedes Postimees ja Eesti Päevaleht avaldatud arvamustekste, siis retoorika poolest need suuresti ei erine. Ajalehes Postimees saavad aga rohkem sõna erinevad autorid, seetõttu on tekstid ja seisukohad mitme-

külgsemad. Ajalehes Eesti Päevaleht kirjutavad samal teemal ühed ja samad autorid: Andrus Kivirähk, Mart Helme, Heiki Suurkask.

Ükski autoritest ei ole sõja puhkemise poolt, kuid sõda peavad paratamatuse sunnil siiski õigustatuks Enn Soosaar, Mihhail Lotman, ka Kadri Liik ja Mart Helme. Nad leiavad, et Eesti kohus on Ameerika Ühendriike toetada. Ameerika Ühendriikide põhimõttelised toetajad võivad aga samal ajal ka kritiseerida suurriiki. Näiteks Mart Helme kritiseerib Ameerika Ühendriike, kuid leiab pragmaatiliselt, et Eesti ei saa talle selga pöörata ja selles peitub meie tragöödia. Seega väljendab ta seisukohta, kuidas *meie* peame käituma.

Ameerika Ühendriikidest räägitakse kui partnerist ja riigist, kellele me tänuvõlgased oleme. Väljendatakse lootust, et kui me USA poolt oleme, on ta meie n-ö päästepaadiks ka tulevikus. Seega kasutatakse vastastikuse toetuse retoorikat. See tähendab, et lähenemine on Eesti-keskne ja pragmaatiline. Argumendina nimetatakse veel meie riigi ja rahvuse säilimist (Helme) ja kindlat rahvusvahelist julgeolekut (Ojuland).

Teised autorid (Daniele Monticelli, Mart Raukas, Heiki Suurkask, Eiki Berg, Marek Laane, Indrek Tarand, Voldemar Kolga) astuvad Ameerika Ühendriikidega opositsiooni ja leiavad, et Iraagi sõda ei ole põhjendatud ega lahenda probleeme. Mõni neist teeb seda küll varjatumalt, teine ütleb otse välja. Sõja kritiseerijad räägivad Ameerika Ühendriikidest kui tugevama õigusega või privilegeeritud staatusega riigist, kelle õigust me tunnistame seetõttu, et sellest võib meilegi kasu olla. Ameerika Ühendriikide tegevuse ajendina nähakse kättemaksutahet, soovi laiendada mõjusfääri ida suunas, saada kontroll Iraagi naftavarude üle, suruda maailm põlvili. Iraagi-teema on emotsionaalne, seetõttu domineerivad tekstides tunde põhised argumendid.

USAd nähakse kas valdavalt kollektiivse osalisena (114 korda), ent ka individualiseerituna Bushi isikus (22 korda). Individualiseerimist kasutatakse kas kritiseerimiseks, mille abil pannakse Ameerika Ühendriikide president ainuisikuliselt kõige eest vastutama (Daniele Monticelli), või Bushi kaitsmiseks ja oponentidega polemiseerimiseks (Enn Soosaar). Iraaki nähakse kas kollektiivse osalisena (92 korda) või individualiseerituna Saddam Husseinis isikus (30 korda). Individualiseerimise puhul on suhtumine Husseinis eranditult negatiivne. Kui Iraagist räägitakse kollektiivse osalisena ja nimetusega Iraak tähistatakse ka Iraagi juhti, on suhtumine neutraalsem ja emotsioonitum. Samuti nähakse Iraaki kollektiivse osalisena juhul, kui Iraagi rahvas on vastandatud Iraagi presidendile Saddam Husseinile. Kollektiivsete tekstiosalistena kerkivad esile veel ka ÜRO ja Euroopa. Ameerika Ühendriike võrreldakse diktaatoritega, nt Osama bin Ladeni, Hitleri, Gaddafi, Arafati või üldistatult Venemaa ja Aafrika diktaatoritega.

Saddam Husseinis kui individuaalse tekstiosalise kohta on argumendid üheselt hukkamõistvad. Erinevus on vaid selles, kas vaadatakse tema ohtlikkust üksnes Iraagi või maailma seisukohalt. Seejuures nii Enn Soosaar kui ka Kadri Liik näevad Husseinis ohtu kogu maailmale. Kadri Liik toob sõja õigustuseks ainsana argumendi, et maailm oleks *parem koht ilma Husseinis ja ta räpaste relvadeta*. Samal ajal Marek Laane näeb Husseinis ohtu eelkõige iraaklastele ja

nimetab sõja õigustuseks argumenti, et siis *saaksid Iraagi elanikud unustada viimase veerandsajandi sünguse ning elada oma maal nii, nagu nad ise tahavad*. Heiki Suurkask argumenteerib laiemalt pinnalt: tema arvates ei peitu oht ainult ühes diktaatoris.

Tähelepanuväärne diskursuses on see, et nii Ameerika Ühendriikide pooldajad kui ka vastased kasutavad oma seisukohtade kaitseks sama argumenti. Ameerika Ühendriikide pooldajad rõhutavad, et Hussein on diktaator, seevastu vastased (nt Suurkask) osutavad, et Ameerika Ühendriigid käituvad samamoodi nagu need n-ö vihatud diktaatorid.

Iraaklaste rasket olukorda argumentatsioonis Eestiga ei seostata. Iraaklaste olukorras peetakse süüdlaseks Hussein või abstraktsemalt lääneriike, kes kurnavad Iraaki majandusembargoga. Valdavalt nähakse Iraaki kollektiivse osalisena juhul, kui Iraagi rahvas on vastandatud Saddam Husseinile ning Saddam Hussein individuaalse osalisena, kui talle viidatakse kui diktaatorile, kes ohustab kogu maailma, ja talle vastandatakse kogu ülejäänud maailm. Ka Ameerika Ühendriike ei vaadata tekstides konkreetset kui Iraagi vabastajat või iraaklaste päästjat, vaid abstraktsemalt kui välissõja pidajat, mida erinevate argumentidega siis kas õigustatakse või taunitakse.

Tavalisimad väljendid, mida Saddam Hussein nimetamisel kasutatakse, on *diktaator* ja *türann*. Ent lisatakse ka epiteete, mis rõhutab veelgi kirjutajate negatiivset suhtumist: *veriste kätega diktaator*, *inimvaenulik türann*. Samuti nimetatakse Hussein hulluks, seostades seda eelkõige tema võimu kuritarvitamisega: *piirkondlik võimuhull*, *pukki pääsenud hull*. Massihävitusrelvad seostatakse Saddam Husseiniga ja neid nimetatakse tema räpasteks relvadeks. Halvustamiseks kasutatakse ka välimusega seotud sõnavara. Iraagi juhtkonnale viidatakse kui Saddam Husseinile ja tema mustavuntsilistele vasallidele. Hussein on võrreldud teiste diktaatoritega, näiteks Hitleri, bin Ladeni, Gaddafi ja Arafatiga.

Analüüsitud tekstides kasutatakse mitmesuguseid metafoore, mis viitavad Ameerika Ühendriikide ja Eesti suhetele USA-Iraagi konfliktis. Näiteks kasutatakse teismelise-rauga, õpilase-õpetaja, sulase-isanda metafoori. Sellisel juhul Eesti on teismelise, õpilase ja sulase rollis ning Ameerika Ühendriigid rauga, õpetaja ja isanda rollis.

Analüüsivatele artiklitele on omane see, et Eestit püütakse selles konfliktis paigutada mingile positsioonile Euroopa-Ameerika konfliktis, mitte aga Iraagi suhtes. Sõjavastane Daniele Monticelli ja kaudselt ka Heiki Suurkask samastavad eestlased eurooplastega, seevastu Mihhail Lotman vastandab Eesti Euroopale ja ühendab Ameerika Ühendriikidega.

Artiklitest on näha, et lähenemine Iraagi konfliktile on sagedamini Eesti-keskne, harvem maailmapoliitiline. Politoloog Eiki Berg ja diplomaat Mart Helme ning ajakirjanikud Kadri Liik, Heiki Suurkask distantseerivad end tekstist enam, kasutades üldisikulist ja umbisikulist väljendust. Nad eemaldavad end oma väitest, vältides nii isiklikku vastutust. Samal ajal teised autorid väljendavad isiklike seisukohti rohkem *mina*-vormis. Kritiseerimiseks kasutatakse artiklites *meie*-vormi, mis demonstreerib samuti käsitluse Eesti-kesksust.

Meie-väljendust analüüsidest tuleb välja Eesti valitsuse ja rahva vastandamine. Kui *meie* neid liidab, siis on väljendus irooniline.

3.3. Iraagi sündmuste kajastamine alates 2003. aasta juunist kuni 2009. aasta detsembrini³

Eesti Iraagi-üksust ESTPLA-7 hakati ette valmistama juba 2003. aasta alguses. Otsene sõjategevus Iraagis lõppes 2. mail. 7. mai 2003. aasta otsuse järgi lubas Riigikogu osaleda kuni 32 kaitseväelasest koosneval kaitsevägeüksusel Ameerika Ühendriikide juhitalval konfliktijärgsel julgeolekutagamissmissioonil koalitsioonivägede koosseisus Iraagis kuni 31. detsembrini 2003 (Kasemets 2005: 14–15). 20. juunil 2003 lähetatigi Iraaki esimene Eesti Iraagi-üksus ESTPLA-7.

Kui eelnevas diskussioonis oli vähemalt kolm osalist (Eesti, USA, Iraak, riivamisi ka ÜRO ja Euroopa), kelle tegevust selgitati ja hinnati, siis edasine diskussioon keskendub vaid ühele osalisele – Eesti kaitseväelastele Iraagis. Eesti kaitseväelaste osalus Iraagis käivitas Eesti ühiskonnas taas laialdase diskussiooni, milles võtsid ajaleheveergudel sõna nii poliitikud, ajakirjanikud, ühiskonnategelased kui ka kaitseväelased. Alapeatükis 3.3 on vaatluse all ajalehe Postimees võrguväljaandes ajavahemikul 2003. aasta juunist kuni 2009. aasta detsembrini ilmunud Iraagi-teemat käsitlevad artiklid. Analüüsiobjektiks on valitud Eesti Iraagi-missiooni üksuse juhtide, kõrgemal ametikohal olevate kaitseväelaste ja poliitikute intervjuud, samuti ajalehe Postimees juhtkirjad, ühiskonnategelaste arvamustekstid ja hilisemast perioodist (2005–2009) ka uudistekstid, kus refereeritakse või tsiteeritakse Eesti poliitikute seisukohti.

Peatükis analüüsitakse seda, kuidas Eesti poliitikud, kaitseväge juhtkond, kaitseväelased, ajalehe Postimees ajakirjanikud ja ühiskonnategelased määratlevad Iraagis toimuvat ning missuguseid argumente kasutatakse oma seisukohtade õigustamiseks.

Iga autor hakkab looma oma tekstis sisalduvate argumentidega tekstivälist tegelikust, ta liigitab asju, sündmusi ja isikuid teatud kategooriatesse (vt kategoriseerimise kohta ptk 1.1.2). Igasugune tegelikkuse loomine tähendab alati kategoriseerimist. Iga kirjeldav sõna sisaldab kategoriseerimist, kus mingeid esemeid või nähtusi kuidagi määratletakse (nt hea/halb, õige/vale jne).

Kategoriseerimisel n-ö sildistatakse mingeid objekte või sündmusi. Igal objektil (isikul või nähtusel) on omadused, mille poolest ta sarnaneb mingi teise objektiga, ja samal ajal sisaldab ta mingeid unikaalseid omadusi, mille poolest ta neist erineb (vt Billig 1991: 48). Kategoriseerimisega luuakse võimalus vastaspositsioonide tekkeks, st keegi teine võib sedasama objekti või nähtust kategoriseerida teisel viisil. Nendesamade kategooriate kaudu väljendab autor oma suhtumist. Näiteks pakub lugejale tõlgenduse autori suhtumise kohta see,

³ Alapeatüki 3.2 algusosa põhineb osaliselt väitekirja autori 2006. aastal eesti keele õppetooli toimetistes nr 30 ilmunud artiklil „Argumentatsioon ajalehe Postimees Iraagi-missiooni käsitlevates artiklites”.

kas autor nimetab Eesti üksust Iraagis koalitsioonivägede või okupatsiooni-
jõudude toetusüksuseks.

3.3.1. Kuidas räägivad Iraagi-missioonist kaitseväelased? Sõda või rahutagamine, sõdur või okupant?

2003. ja 2004. aastal on Iraagi-teema väga aktuaalne, sest teema on n-ö värske ja tekitanud Eesti välismissiooni tõttu laialdase diskussiooni ühiskonnas. Kui sõja eel oli diskussiooni põhiteemaks see, kas USA otsus Iraagi vastu minna ja Eesti otsus USAd toetada oli õige või vale, siis nüüd tõuseb keskseks probleemiks olukorra määratlemine (kus Eesti osaleb?) ja Eesti osalemise põhjused. Enne Iraagi-missiooni algust ei jaga Kaitsejõudude Peastaap missiooni kohta avalikkusele infot. Esialgu on salastatud isegi Iraagi-üksuse juht. See kutsub esile meedia pahameele.

Esmalt on tähelepanu all Eesti kaitseväe juhtkonna hinnangud Iraagis toimuvale. Kaitseväelased ei kirjuta arvamused artikleid, nende seisukohad avalduvad intervjuudes, kus nad vastavad ajakirjanike küsimustele. Põhiteemaks on sündmuste kategoriseerimine – olukorra määratlemine ja nimetamine. Kaitseväe juhtkond üritab Iraagist rääkides olla n-ö poliitiliselt korrektne ja vältida sõna *sõda*, sest parlament on saatnud Eesti sõdurid Iraaki rahutagamissmissioonile, mitte sõtta.

Diskussiooni avab tollane kaitseväe juhataja Tarmo Kõuts, kes kinnitab intervjuus enne esimese Eesti üksuse ESTPLA-7 lahkumist Iraaki, et Eesti sõdurid ei lähe Iraaki sõtta:

(75) See on rahutagamine. Ka Iraagis on meestel rahutagamise ülesanded. (21.06.2003)

Selle rühma tekstidele on iseloomulik, et kaitseväelased keelduvad arutamast konflikti ja Eesti osalemise põhjusi. Postimehe ajakirjaniku Toomas Sildami küsimusele *Miks peavad sõdurid Iraagi lahinguväljale minema?* vastates tõrjub Kõuts küsimuse, kasutades sedasama argumenti, mida edaspidi teisedki kõrgemal ametikohal olevad kaitseväelased:

(76) ... selle küsimuse peaks esitama Eesti rahvale, sest Eesti sõdurite osalemise Iraagi missioonil on otsustanud Eesti rahvas.

Kõuts põhjendab Iraagi-missiooni argumendiga, et see on Eesti rahva otsus ja kaitseväelased täidavad üksnes käsku. Sedasama väidavad lähikuudel ka kõik teised kaitseväelased. Kõuts üritab ignoreerida poliitikaga seotud küsimusi, ent väljendab siiski oma suhtumist:

(77) Olen üldse sedalaadi inimene, kes arvab, et me ei pea tegelema populismiga.

Oma käitumist ei põhjenda ta seejuures mitte üksnes oma ametiga, vaid ka isikuomadustega. Seejuures kasutab ta *mina*-vormi, kuid ei ütle otse *mina arvan*, vaid vormistab lause kõrvallausena (*olen üldse sedalaadi inimene, kes arvab...*) Ajakirjanik tõlgendab vastust nii, nagu poleks Kõuts nimetanud populistlikuks mitte arvamuse avaldamist, vaid missiooni, aga Kõuts tõrjub selle tõlgenduse. Küsimusele *Kas mõni missioonidest on olnud populistlik?* vastab ta ühemõtteliselt:

(78) *Meilt ei ole mõtet seda küsida, sest meie täidame oma kohust, Eesti parlamendi ja Eesti valitsuse otsuseid. Meie ise ei saada kedagi kuhugi, meie täidame käsku. Teeme siin vahe vahele.*

Kõutsi teksti põhjal võib järeldada, et kui ka mõni missioon on olnud populistlik, pole kaitseväelased need, kes populismiga tegelevad. Selgelt tuleb esile vastandus meie ehk kaitseväelased ja nemad ehk Eesti valitsus. Kaitseväe juhataja esineb kõigi kaitseväelaste nimel, rõhutades, et seejuures sõltume meie (kaitseväelased) nendest (Eesti valitsusest).

Pärast esimeste Eesti sõdurite haavatasamist kinnitab Kõuts taas Toomas Sildamile, et tema hinnangul ei ole tegemist sõjaga:

(79) *Mul ei ole alust pidada seda sõjaks. Meie mehed täidavad rahuvalve operatsiooni, mis on valdavalt suunatud kriminogeense olukorra vastu.*
(17.10.2003)

Siin ei räägi ta enam meie ehk kõigi kaitseväelaste nimel, vaid võtab vastutuse ainuiskuliselt endale, esineb enda nimel, kasutades *mina*-vormi. Ka ei viita ta enam valitsuse otsusele, vaid esitab oma väite olukorrajeldusena.

Enne teise Eesti üksuse lähetamist Iraaki esitab Toomas Sildam Kõutsile kolmandat korda sama küsimuse, rüütatuna küll veidi teistsugusesse vormi: *Kas lõppev aasta on olnud teile sõja-aasta?* Kõuts tõrjub jällegi küsimuse: *Te sukeldute kohe kasuistikasse ...* Samas põhjendab ta esimest korda oma arvamust:

(80) *Intervjuudes küsitakse tihti, kas Iraagis on sõda või ei. Ja meie tunneme siis ebamugavust, sest sõjalises mõttes ei ole see sõda, aga Iraak ja Afganistan ei ole ka meile tavapärased rahutagamissioonid. Parim vastus teie küsimusele oleks lühike: maailm läheb tighedamaks.*
(12.12.2003)

Kõuts on loobunud sellistest argumentidest nagu „Eesti valitsus ei ole meid sõtta saatnud”, vaid seletab oma seisukohta lähemalt. Siin ta küll tunnistab, et Iraagi-missioon ei ole tavapärane rahutagamissioon, ent keeldub endiselt iseloomustamast olukorda sõnaga *sõda*.

Ka Kaitsejõudude Peastaabi avalike suhete juht kapten Peeter Tali väidab, et Eesti üksus on Iraagis valitsuse ülesannet täitmas ja et valitsus nimetab seda rahutagamissmissiooniks:

(81) *Meie oleme saanud [parlamendilt ja valitsuselt] ülesande saata sõdurid [Iraaki] rahutagamissmissioonile ja selle ülesande ka täitsime.* (26.06.2003)

Tali kasutab siin taas *meie*-vormi, tuues oma väite taha kõik kaitseväelased, kuid vastutuse veeretab ta välisministeeriumile:

(82) *Hinnangu olukorrale Iraagis saab anda näiteks välisministeerium.*

Järgnevalt on vaatluse all see, kuidas räägivad Iraagi-missioonist kaitseväelased, kes on ise Iraagis olnud või Eesti üksusi kohapeal juhtinud. Kaitseväe välisoperatsioonide juht major Vahur Väljamäe kinnitab Postimees Online'i lugejate küsimustele vastates samuti:

(83) *ESTPLA 7 kasutamist ja tegevust saab käsitleda ikkagi eelkõige rahu- või julgeolekutagamiseoperatsioonina.* (05.11.2003)

Sealjuures kasutab ta hinnangulisi adverbe *ikkagi eelkõige*, mis pehmendab seisukoha kategoorilisust ja jätab ka muid tõlgendusvõimalusi.

Ka Eesti esimese Iraagi-missiooni juht kapten Eero Kinnunen (intervjuu toimumise ajal küll veel anonüümne isik) ei nõustu enne Iraaki sõitu ajakirjaniku väitega, et Iraagi-missioon on *Eesti esimene sõda*, ja kommenteerib seda lakooniliselt:

(84) *See on teie, ajakirjanike hinnang.* (21.06.2003)

Oma arvamuse jätab ta küll otse välja ütlemata, kuid ta loob siin vastanduse meie, kaitseväelased, ja teie, ajakirjanikud, kus meie ei ole nõus teiega.

Intervjuus, mille Kinnunen on andnud Iraagist naasnuna, pole küll kordagi otseselt juttu, kus Kinnunen oli. Ent kaude räägib missiooni juht Iraagis toimuvast kui sõjast, öeldes ka välja sõna *sõda*. Küsimusele, miks eestlased saavad Iraagis haavata, vastab Kinnunen:

(85) *Selline ongi selle sõja olemus.* (03.01.2004)

Intervjuu lõpus nimetab ta taas sõna *sõda*:

(86) *Eks meiegi tegime nüüd [Bagdadis] vahetevahel hulljulgeid trikke. See on üks sõja osa.*

Sealsamas parandab ta ennast:

(87) *Või rahutagamissiooni, kuidas iganes seda nimetada.*

Siit võib välja lugeda hinnangu, et tema kui kaitsevälase jaoks on ebaoluline, kuidas Iraagis valitsevat olukorda nimetada, oluline on reaalne situatsioon, mille kirjeldamisel *sõda* ja *rahutagamissioon* on tema jaoks sünonüümid.

Teise Eesti-üksuse ülem kapten Vahur Murulaid on samuti enne missioonile minekut üsna lakooniline, ent siiski n-ö korrektne oma vastustes. Tema ei pea sõda ja julgeoleku tagamist sünonüümideks, vaid vastandab need. Kui Toomas Sildam küsib *Ütlesite, et sõda seal ei ole. Mis Bagdadis on?*, vastab Murulaid:

(88) *Seda teavad kõik. Sõjajärgse olukorra stabiliseerimine, julgeoleku tagamine.* (08.12.2003)

Retoorilise analüüsi vaatepunktist on siin tegemist konsensuse loomisega, kus kõneleja apelleerib olukorrakirjeldusele, mida arvatakse olevat kõigi või väga suure hulga jaoks iseenesest mõistetav (vt Jokinen 1999: 138–139). Determinatiivpronomen *kõik* muudab öeldu üldiseks, mitte isiklikuks hinnanguks. Sildami küsimusele *Kas Eesti sõdurid Bagdadis on okupatsioonijõudude toetusüksus?* vastab Murulaid samuti hinnangusõna *okupatsioon* vältides:

(89) *Eesti on seal koalitsioonivägede koosseisus.* (08.12.2003)

Pärast esimese Eesti sõduri hukkumist Iraagis (28. veebruar 2004) Postimehe ajakirjanikud enam nii aktiivselt ei tõstata teemat, kas see, mis Iraagis toimub, on kategoriseeritav sõjaks. Toomas Sildam tuleb küsimuse juurde *Lähete sõtta?* tagasi, intrvjupeerides missioonile siirduvat ESTPLA-10 ülemat kapten Andrus Merilod. Tulevane ESTPLA-10 ülem eitab ajakirjaniku seisukohta. Ta vastandab niiviisi sõja ja missiooni, aga mitte enda nimel, vaid viitab argumentina ametlikele allikatele ja kasutab juba tuntud retoorikat:

(90) *Ametliku seisukoha järgi pole Iraagis tegemist sõjaga.* (18.12.2004)

Sildamit ei rahulda harjumuspärane retoorika ja ta küsib edasi: *Sõjaväelasele on see siiski sõda?* Seepeale on ka kapten Merilo ettevaatlikult valmis ajakirjaniku väitega nõustuma:

(91) *Kui mõelda, milline näeb välja tänapäevane sõda, siis Iraak on nende tunnustega. Tegelikult – ESTPLA-10 on valmis, et läheme sõtta.*

Ta nõustub selle väitega küll teatud mõõndusega (*on nende tunnustega*) ja ka väljend *on valmis, et läheme sõtta* jätab tõlgendusvõimaluse, et ütleja ei anna hinnangut hetkeolukorrale, vaid möönab, et see võib muutuda sõjaks. Oma seisukohta tugevdab ta adverbiga *tegelikult*.

2005. aasta lõpus, pärast teise Eesti sõduri hukkumist, tõstatab Postimehe ajakirjanik Enno Tammer taas sõjateema ja küsib Iraagist naasnud kolonel-leitnant Leo Kunnaselt üsna provotseerivalt: *Kui te olite Iraagis missioonil, siis kus te olite? ... kas sõjas, ja pealegi vist võõras sõjas? Või rahu tagamas? Või terrorismiga võitlemas. Või kus? Ja kes te olite? Sõdur? Okupant?* (10.12.2005) Kunnas vastab selle peale otsekoheselt:

(92) *Ma olin sõjas. Täpsemalt öeldes madala intensiivsusega sõjas. Sõja nimi on sõda. Ei ole mõtet leiutada sõjale mingit muud sõnalist viigilehte. See ei mõjuks usutavalt.*

Ta jätab aga vastamata ajakirjaniku hinnangulisele jaotusele sõjaks ja võõraks sõjaks. Ka tõrjub ta hinnangulist väidet sisaldava nimetuse *okupant* ja määratleb oma rolli nii, nagu ametlik poliitika ette näeb:

(93) *Olin selles sõjas koalitsioonivägede sõdur. Üks 150 000 sõdurist.*

Seejuures kasutab ta oma rolli kategoriseerimiseks kvantitatiivset argumenti. Kunnas määratleb situatsiooni terminoloogiliselt ja seletab missiooniga seonduvat pikemalt, vastandades selle sõnaselgelt rahuvalvele, mille all ta mõtleb ilmselt ametlikku nimetust *rahutagamississioon*:

(94) *Terminoloogiliselt on koalitsiooni tegevus Iraagis määratletud nii, et see on ulatuslik sissivastane operatsioon. Rahuvalvega ei ole sel terminoloogiliselt mingit seost. Rahuvalve tähendab üldiselt olukorda, kus keegi astub kahe vaenutseva osapoole vahele, et tagada rahu või sundida nad rahule.* (10.12.2005)

Siinjuures lükkab ta ümber Eesti kaitseväelaste üleekspluateeritud väite, et Iraagi-missioon on rahutagamine. *Sissivastane operatsioon* tähendab Kunnase jaoks eelõeldu taustal ühemõtteliselt sõda. Kunnas kasutab oma selgitustes üksnes nimetamist, mitte aga hinnangulisi adjektiive ja adverbide.

Ka Eero Kinnunen tõrjub küsimuse, millega Toomas Sildam juhib tähelepanu Iraagis teenivate sõdurite rollile. Ta vastab Iraagist naasnuna ajakirjaniku küsimusele *Kes meie sõdurid Iraagis on – vabastajad või okupandid?* järgmiselt:

(95) *Meie teeme oma tööd. Kuna oleme ise sinna minemise valinud, võtame igat päeva kui uut kogemust. Me ei mõtle, kas oleme vabastajad või okupandid. Meil on seal oma töö, see on meie töö ja me teeme seda nii hästi kui võimalik.* (03.01.2004).

Sama küsimuse (*Kellena te ennast Iraagis tunnete – okupatsiooniüksusena või rahutagajatena?*) esitab Toomas Sildam ESTPLA-8 ülemale kapten Janno Märgile, kes vastab lakooniliselt:

(96) *Mina tunnen ennast professionaalse sõjaväelasena.* (05.10.2004)

Sildam toob dikussiooni ka uue teema: eesti rahvas *versus* kaitsevälased. Märki vastus Sildami küsimusele *Kuivõrd rõhub teid missiooni ebapopulaarsus, sest suur osa eestlasi on sõdurite Iraaki saatmise vastu?* annab aimu sellest, kuidas kaitsevälased mõtlevad: kui peab valima poole, siis kuulub kaitseväge juhtkond oma ohvitseride-sõduritega kokku.

(97) *Minu jaoks on see eelkõige vastutuse küsimus. Et eesti rahva hulgas ei ole see missioon väga populaarne, siis seda suurem on minu vastutus eesti poiste eest.*

Seejuures kasutab Märk *mina*-vormi, räägib ainult enda eest. Sedasi võtab ta endale suurema isikliku vastutuse, mitte ei toetu kollektiivsele hoiakule.

2005. aasta lõpus vaibuvad ka pärast teise Eesti sõduri hukkumist puhkenud emotsioonid ja ajalehest Postimees ei leia enam intervjuusid, mis oleksid tehtud missioonile suunduvate rühmaülemate ja kaitsevälastega. Puändiks jääbki Enno Tammeri juba eelnevalt tsiteeritud intervjuu Iraagist naasnud Leo Kunnasega (10.12.2005). Sellesamas intervjuus toob Leo Kunnas Eesti sõdurite Iraagi-missiooni toetuseks veel ühe argumendi, omandatavad kogemused:

(98) *Hind, mida maksame oma sõdurite kaotustega, peab tulema tagasi sel moel, et me parandame oma kaitsejõudude varustust, organisatsiooni, väljaõpet ning ohvitserid, allohvitserid mõistavad, mis on tänapäevane sõda.*

Seepeale haarab Enno Tammer Kunnase sõnadest kinni ja esitab provotseeriva küsimuse: *Kui suureks see hind võib kasvada? Kui mitu Eesti poissi peab veel langema, et öelda: see hind on nüüd makstud?*

Kunnas tuletab siin emotsioonitult meelde, et kaitsevälased ei ole otsustajad:

(99) *Hinna üle otsustavad poliitikud riigikogus. Mandaadiga, mida nad annavad või ei anna kaitsevälastele. Kaitsevälastena me ei tea seda vastust.*

Ta kasutab taas *meie*-vormi ja toob teistegi kaitsevälaste hääle ennast toetama. Ta arendab oma väidet edasi järgmiselt:

(100) *Selge on, et kui me ei suuda õppida missioonidel saadud kogemustest, on see hind mõttetult kõrge ja meie sõdimine nn väikestes sõdades kasutu.*

Ta võtab siin teadjarolli, mis avaldub mõtet sissejuhatavas fraasis *selge on* ning vastanduses *kui... siis*.

Üldiselt näib Eesti avalikkus 2006. aasta alguseks olevat hakanud leppima tõsiasjaga, et Eesti sõdurid on Iraagis. Teema pole enam nii päevakajaline. Kaitseväelaste kui diskursuseosaliste tsitaate leiab edaspidi valdavalt uudistest, kus teatatakse näiteks, et järjekordne ESTPLA saabus Iraagist Eestisse.

Kaitseväelaste sõnavõttudes tõuseb diskussiooni põhiteemaks olukorra määratlemine ja nimetamine, aga teema pole nende, vaid diskussiooni juhtivate ajakirjanike valitud. Nad keelduvad arutamast konflikti ja ka Eesti osalemise põhjusi. Kaitseväe juhataja loob esialgu vastanduse meie, kaitseväelased, *versus* nemad, Eesti valitsus. Seejuures meie, kaitseväelased, täidame ainult nende käsku. Nende kaitseväelaste jaoks, keda on intervjuueeritud Iraagi-missiooni ajal või pärast missiooni, ei ole oluline konflikti määratlemine ja nimetamine, oluline on töö, mida nad teevad. Iraagi-üksuse ülem Janno Märk jätab kõrvale vastanduse okupatsiooniüksus *versus* rahutagaja ja tunnistab, et tunneb ennast professionaalse sõjaväelasena.

3.3.2. Kuidas räägivad Iraagi-missioonist poliitikud?

3.3.2.1. Retoorika pärast Iraagi-missiooni algust. Sõda või rahutagamine?

Eesti poliitikutest peavad Iraagi-missiooni alguses avalikkusele aru andma eelkõige tollane kaitseminister Margus Hanson ja tollane peaminister Juhan Parts. Erinevalt kaitseväelastest tõuseb nende sõnavõttudes keskseks teemaks missiooni põhjendamine, aga samavõrd ka nimetamine, kirjeldamine ja iseloomustamine.

Ühes esimestes Iraagi-missiooni käsitlevates intervjuudes küsib Postimehe ajakirjanik Piret Jaaks kaitseministrit: *Kui olnuks algusest peale teada, et Eesti sõdurid hakkavad patrullima Bagdadi tänavail, kas oleksite toetanud üksuse Iraaki saatmist?* (11.07.2003) Hanson nimetab Iraagis toimuvat sõjajärgseks stabiliseerimissiooniks ja kasutab argumentina sõjale eelnenud diskussioonist tuttavat vastastikuse toetuse retoorikat:

(101) *Meid NATOga liitumisel tugevalt soosinud USA toetamine* olnuks aktuaalne igal juhul. Algusest peale oli teada, et Eesti üksus läheb sõjajärgsele stabiliseerimissioonile.

Hanson esitab Eesti sõdurite Iraaki saatmise põhjuse lause teema-osas nominaalfraasina (*Meid NATOga liitumisel tugevalt soosinud USA toetamine*). Ta eemaldab end siin esitatavast väitest ja esitab oma seisukoha vaikimisi eeldatavana (lause teema-osas). Selline subjektiivsete hinnangute esitamine nominaalfraaside lainditena on üks loomulikustamise ja vihjava strateegia vahendeid (vt Heikkinen 1999: 229). Subjektiivne hinnang esitatakse sellises süntaktilises positsioonis, et seda on raske kahtluse alla seada, see näib tuntud tõena.

Hanson räägib *meie*-positsioonilt, tema *meie* tähistab Eesti riiki. *Meie*-vormi kasutamine on tavaline ka teiste poliitikute arvamusalaldustes. Paul Chiltoni ja Christina Schaffneri järgi (1997: 218) kasutavad poliitikud *meie*-vormi just selleks, et samastada ennast oma valitsuse või oma rahvaga. See ilmneb ka Eesti poliitikute sõnavõttudes.

Pärast Ameerika Ühendriikide sõduri hukkumist eestlaste kaitsealas 19. juulil 2003 üritavad Postimehe ajakirjanikud panna ka poliitikuid avalikult välja ütleva, et Eesti sõdurid on Iraagis sõjas, kuid see ei õnnestu. Postimehe ajakirjanik Piret Jaaks küsib Hansonilt: *Kui rääkida just nimelt üldisemast informatsioonist, siis Ameerika väejuht on öelnud, et Iraagis käib jätkuvalt sõda. Kas Eesti sõdurid Bagdadis on sõjas?* (07.08.2003) Siin ei esita ajakirjanik küsimuses peituvat väidet enda nimel, vaid apelleerib autoriteedi, Ameerika väejuhi hinnangule, lootes ehk, et solidaarsusest Ameerika Ühendriikide vastu kaitseminister nõustub selle väitega. Hanson jääb aga enesele kindlaks:

(102) *Riigikogu on saatnud need mehed konfliktijärgse julgeoleku tagamise missioonile. See missioon võib olla erineva intensiivsusega.*

Seejuures kasutab ta argumendina taas fraasi *Riigikogu on saatnud*, lükates enda kui kaitseministri ja valitsuse vastutuse Riigikogule. Ajakirjanik ei jää selle vastusega rahule ja küsib edasi: *Kas eesti mehed on Bagdadis sõjas? Vastake lihtsalt «ei» või «jaa».* Hanson seletab siin pikemalt, seades ajakirjaniku viidatud autoriteedi vastu teise autoriteedi, ja jääb ametlikule seisukohale:

(103) *Hoolimata väejuhi ütlusest, usun CENTCOMi (USA keskväejuhatuse – toim), kes vahendas infot, et üldine olukord on stabiliseerumas. See on kindlasti missiooni tegutsemise tulemus. Ka eestlased tegelevad seal desarmeerimisega; nad otsivad relvi ja sellega oluliselt vähendavad sealset riski ... Ma saan end ainult korrata, et tegu on sõjajärgse stabiliseerimise perioodiga, selle esimese faasiga ... Ma arvan, et nad sõjas kindlasti ei ole. Ka Riigikogu pole neid sõtta saatnud.* (07.08.2003)

Hanson kasutab siin *mina*-vormi (*usun, saan end korrata, arvan*), ta räägib enda nimel, esitades öeldu subjektiivse arvamuse, mitte üldise/objektiivse tõena. Seejuures võtab ta endale hindajarolli. Ta üritab näidata Eesti sõdureid positiivses valguses ja kiidab nende tegevust, tugevdades öeldut modaaladverbidega *kindlasti* ja *oluliselt*.

Peaminister Juhan Parts on oma arvamustes järjekindel, oma seisukohtade põhjendamiseks kasutab ta erinevates intervjuudes samu pragmaatilisi argumente, mida teisedki poliitikud. Üheks argumendiks on vajadus toetada USA-d, sest USA toetab Eestit (NATOsse saamisel, tulevasel kaitsevajadusel); teiseks on argument, et Iraagis võideldes kaitstakse Eesti julgeolekut; kolmandaks apelleerimine rahvusvahelisele koostööle – Eesti peab käituma nagu teisedki (iseseisvad) riigid. Toomas Sildami küsimusele *Seletage, palun*,

*hästi lihtsalt, miks on Eesti sõdurid Bagdadis USA lipu all, kui Lääne aja-
kirjandus nimetab Ameerika-Briti koalitsiooni okupatsiooniväeks? vastab ta
järgmiselt:*

*(104) See ongi julgeoleku tootmine, rahvusvaheline koostöö. Kõige selle
läbi kaitseme lõpptulemusena oma riiki. (31.10.2003)*

Sedasama mõtet ütleb ta selles intervjuus pisut teises sõnastuses veel korduvalt
välja:

*(105) ... nendes missioonides osalemine ongi kaitsetahe tegelikkuses. Nad
on Eesti professionaalsed sõjaväelased, kes nende missioonide kaudu
kaitsevad Eestit. Meie põhiline mõtlemisülesanne on täna selles, et aru
saada: need üksused, mida me oleme valmis andma NATO-le, teenivad ka
iseseisvat riigikaitset.*

Ka Parts kasutab oma kommentaarides *meie*-vormi. Tema *meie* koondab aga
enda alla kogu Eesti rahva, kelle nimel ta räägib ja kelle huvide eest seisab.
Siinjuures toob ta Iraagis oleku põhjenduseks oma riigi kaitsmise, rõhudes
seeläbi eestlaste rahvustundele. Küsimusele *On see meie moraalne kohus USA
ees, sest ameeriklased on olnud meie ühed jõulisemad toetajad NATO-teel?*
vastab Parts taas pragmaatiliselt:

*(106) Ma arvan küll, USA on meid toetanud nii 1991. aastast kui ka
varem.*

3.3.2.2. Retoorika pärast Eesti sõdurite hukkumist

Pärast esimese Eesti sõduri, Andres Nuiamäe hukkumist Iraagis lahvatab eriti
teravalt diskussion, kas Iraagi-missiooni peaks jätkama. Peaminister Parts on
arvamusel:

*(107) See on ühelt poolt poliitiline, teisalt ka moraalne otsus koalitsiooni-
partnerite ees. See vahejuhtum, traagiline, käib paratamatult selle tööga
kaasas, kuid ei anna alust loobuda nendest eesmärkidest, miks me oleme
oma mehi saatnud väljapoole Eestit võitlema ja seisma Eesti julgeoleku
eest. (01.03.2004)*

Parts ei ütle otse välja, mis on need eesmärgid, mille eest me võitleme. Ent viide
koalitsioonipartneritele laseb aimata, et need on needsamad pragmaatilised
huvid: kui me tahame, et meid tulevikus toetataks, siis peame ka ise Ameerika
Ühendriike toetama. Seda kinnitab ka viide Eesti julgeolekule.

Poliitikud kasutavad oma arvamusavaldustes üllast retoorikat. Nad ei rõhuta
vabaduse ja demokraatia olulisust mitte ainult Iraagis, vaid kogu maailmas.
Näiteks kuulutab Parts:

(108) *Meie kohus on Andres Nuiamäed mälestades alati meeles pidada, mille nimel ta oma elu andis. Me ei saa iial ülehinnata tema julgust ja valmisolekut teenida nii Eestit kui ka kõiki riike ja rahvaid, kel kallis vabadus ja demokraatia. (01.03.2004)*

Kaitseminister Margus Hanson väidab koguni, et Eesti sõdur on andnud oma elu Eesti iseseisvuse kaitsel:

(109) *Esmakordselt meie taasiseseisvuse ajal on Eesti sõdur andnud kõige kallima – oma elu – Eesti iseseisvuse kaitsel. (01.03.2004)*

Seda, miks Eesti üksused ei lahku Iraagist, põhjendab kaitseminister järgmiselt:

(110) *Andres Nuiamäe mälestuse ees lasub meil vastutus jätkata ülesehitustööd, mille lõpus seisavad demokraatlikud valimised stabiilses ja inimõigusi austavas Iraagis.*

Hanson kasutab Andres Nuiamäe mälestust argumendina, millega õigustab Eesti jäämist Iraaki. Nüüd nimetab ta Eesti missiooni lisaks Eesti iseseisvuse kaitsmisele ülesehitustöö jätkamiseks ja seostab seda Iraagi vajadustega.

Nii peaminister kui ka kaitseminister kasutavad ühtsust loovat *meie*-vormi. Nende *meie* tähistab Eesti riiki ja rahvast.

Reformierakonna esimees Siim Kallas ei lähe siiski selle õilsa ja emotsioonidele rõhuva retoorikaga kaasa, vaid jääb praktiliseks, sõnastades Iraaki jäämise põhjuse vastastikuse toetuse argumendina:

(111) *Iga inimelu on hindamatu ja Eesti kaitseväelase hukkumine missioonil traagiline sündmus. Ent ei saa loota, et meie riiki rasketel hetkedel keegi toetab, kui me ei ole valmis sellistel missioonidel osalema. (02.03.2004)*

Indefiniitpronoomeni *keegi* all mõtleb Kallaski siin ilmselt Ameerika Ühendriike, kuid ta ei ütle seda selgelt välja.

Ka isamaaliitlane Mart Laar kasutab õilsat retoorikat. Ta rõhutab eeskätt rahvusvahelise koostöö vajadust, et iseseisva riigina on meil kohustused ja ka suur vastutus:

(112) *Meiegi tegemistel või tegematajätmistel võib olla oma osa selles, mis kuskil meist kaugel toimub või toimumata jääb. Sellest seosest me enam lahti ei saa – vähemalt seni, kuni soovime iseseisvana püsida ... Eesti on end võidelnud vabade rahvaste hulka, kellel pole Euroopa Liidu ja NATO liikmesriigina mitte enam ainult õigus, vaid kohustus maailma tuleviku kujundamises kaasa rääkida. (05.03.2004)*

Laar kasutab siin isamaalist retoorikat, Iraaki jäämise seostab ta Eesti iseseisvusega ja kõigi iseseisvate riikide moraalse kohustusega.

Pärast teise eestlase, Arre Illenzeeri hukkumist Iraagis põhjendab peaminister Iraagi-missiooni jätkamist ajakirjanikele, lähtudes taas pragmaatilisest vastastikuse toetuse argumendist:

(113) *Selleks, et meid kaitstaks, peame olema valmis oma kohustusi täitma ka väljaspool Eestit.* (26.10.2004)

Samas avaldab ta lootust, et Eesti inimesed mõistavad seda, sest see pole kergekäeline otsus. Oma kaastundeavalduses apelleerib peaminister taas demokraatiale ja kasutab argumendina Iraagi heaolu:

(114) *On ääretult oluline rahvusvahelise koalitsiooni jätkuv ja kindlameelne töö, et tagada demokraatia ja inimõiguste võit Iraagis ning kõigi iraaklaste ja Iraagis teenivate rahuvalvajate julgeolek.* (25.10.2004)

Õilis retoorika avaldub siin epiteetide *jätkuv* ja *kindlameelne* kasutuses. Kaitseväe juhataja jääb üsna lakooniliseks, kasutades Iraagi-missiooni põhjendamiseks neidsamu argumente, mida varemgi: Iraagi vajadusi ja riigi antud ülesannet.

(115) *Seal vajatakse meie abi ja Eesti rahvas on meid sinna saatnud.* (26.10.2004)

Kaitseminister Hanson ei rõhuta enam mitte Eesti kasu, vaid laiendab vajaduse Iraaki kaitsta kogu maailma heaolule:

(116) *Eesti sõdurid täidavad oma sõjamehekohust, mille hulka kuulub ka silmitsi seimine surmaohuga. Meid toetab vaid veendumus, et oma kaotuse hinnaga suudame muuta maailma paremaks ja turvalisemaks.* (26.10.2004)

Paar nädalat pärast Illenzeeri hukkumist Toomas Sildamile antud intervjuus kasutab peaminister Parts taas pragmaatilist vastastikuse abi argumenti:

(117) *... kolmandaks – kohustuste täitmine ja ükskõiksuse puudumine lubab ehitada tulevikku teadmisele, et kui meil on abi vaja, siis meid abistatakse.* (08.11.2004)

Ta võtab endale teadjarolli ja kasutab sedasama õilsat retoorikat, mida varem teisedki poliitikud (nt Margus Hanson ja Mart Laar) on kasutanud, rõhutades, et me võitleme millegi suurema ja üllama nimel:

(118) *Kokkuvõtvalt – Arre, kes tänaseks puhkab koduse Martna mullas, hukkus Eesti iseseisvuse eest. Nii see täpselt on.*

Teadjarolli rõhutab lisaks kindla kõneviisi kasutusele veel ka väide *nii see täpselt on*, millele pole võimalik vastu vaielda. Hiljem seletab Parts oma seisukohta täpsemalt:

(119) *Aga meil tuleb mõista, et iseseisvus ei tähenda kookonisse tõmbumist. Tänapäeval tähendab iseseisvus väikerahva jaoks avatust, avatust eelkõige oma liitlaste poole.*

Siitki arutelust leiab pragmaatilise argumendi: hoida tuleb liitlaste poole.

Taoline õilis sõjaretoorika ei ole midagi Eestile eriomast, eriti sellistel kogu rahva jaoks emotsionaalselt rasketel hetkedel. Ameerika Ühendriikides on analüüsitud põhjalikult Gorge W. Bushi kõnesid pärast Maailma Kaubanduskeskuse kokkuvarisemist 11. septembril 2002. President Bush apelleerib seal samuti maailma vabadusele, väites, et see ei ole ainult USA võitlus ja kaalul ei ole ainult USA vabadus, vaid see on kõigi ühine võitlus (Silberstein 2002: 12).

3.3.2.3. Retoorika aastatel 2005–2009

Samasugune retoorika Iraagi-missioonist rääkides jätkub ka järgmistel aastatel. Iraagi-missiooni jätkumist toetav peaminister Andrus Ansip teatab Eesti sõdureid Iraagis külastades optimistlikult:

(120) *Stabiliseerides Iraaki ning luues selles riigis julgeolekut, muudame me stabiilsemaks ja turvalisemaks hoopis suuremat territooriumi, kui seda on ainult Iraak või isegi Kesk- ja Lähis-Ida. Mida rahulikum ja suurema julgeolekuga on kaetud iga üksik riik, seda rahulikum on kogu maailm.* (19.05.2005)

Siin kasutab ta taas n-ö globaalseid argumente, seostades Iraagi stabiliseerimise kogu maailma rahuga. Sedasama retoorikat on varem kasutanud ka Margus Hanson Iraagi-missiooni õigustamiseks ja just seesama retoorika on olnud ka Ameerika Ühendriikide presidendi George W. Bushi relvaks juba 11. septembri sündmuste järel (vt nt Silberstein 2002: 12–13).

Kuna päevakorral on just Iraagi-missiooni pikendamine, siis peab peaminister ka põhjendama oma arvamust. Pärast Iraagist naasmist seletab ta ajakirjanik Toomas Sildamile Eesti ametlikku seisukohta:

(121) *Kui me julgeolekumissioonidel osaleda ei taha, siis tuleb endalt küsida: kas me NATO liikmed tahame olla? Kui me ei taha olla NATO liikmed, ei tule meil ka missioonidel osaleda... Tuleks selgelt mõista, et kui meie ei taha nendel missioonidel osaleda, siis ei saa me ka loota, et see abstraktne NATO – ilma Eestita – meid kaitseb.*

Siin võtab Ansip endale kritiseerijarolli, mis avaldub eituse ja tingiva kõneviisi kasutamises (vt nt Kuldnokk 2002: 28, Sarapuu 2008: 138–139). Selgitus taandub taas pragmaatilisele argumendile: kui meie neid ei toeta, ei kaitse nemad meid. Teiseks argumendiks on Ansipil taas üleilmne rahu:

(122) *Stabiilsus Iraagis ei ole vaid USA probleem... Kui Iraagis ei ole stabiilsust, on kogu maailm ebaturvalisem.*

Kolmanda argumendina mainib ta seda, et Eesti peab aitama Iraagi valitsusel kriisist üle saada:

(123) *... tuleks eestlastel aidata – sest nüüd on meil võimalus aidata – Iraagi valitsusel kriisist üle saada seni, kuni meie abi seal vajatakse. ... Meie abi on seal oodatud. Ja kui see peaks lõppema, oleks see suureks pettumuseks iraaklastele ja meie liitlastele.*

Siin apelleerib peaminister ka kaastundele, sellele, et meie abi ei oota mitte ainult liitlased, vaid samuti iraaklased ehk kannatav rahvas.

Ka 2006. aastal Iraaki väisanud välisminister Urmas Paet toetab Iraagi-missiooni. 2006. aastal pole aga arutelu enam nii emotsionaalne, uudises edastatakse vaid välisministri avaldus, mis rõhutab rahvusvahelist koostööd ja Iraagi julgeolekut:

(124) *Rahvusvaheliste jõudude kohalolek aitaks üles ehitada ja toetada julgeolekukeskkonda. (08.11.2006)*

Samas pole kõik Eesti poliitikud Iraagi-missiooni jätkamise suhtes ühel meelel. Keskerakond on välisoperatsiooni jätkamise vastu. Arvamusartiklis avaldab oma seisukohta Riigikogu liige Vilja Savisaar, kes asub kritiseerima Eesti senist poliitikat ja tollast peaministrit Juhan Partsi. Ta keskendub samale vastastikusele abi argumendile, kuid halvustab otsekoheselt Eesti poliitikat, nimetades seda rehepapluseks ja vorst vorsti vastu kauplemiseks Ameerika Ühendriikidega. Kriitika adresseerib ta isikuliselt Juhan Partsile:

(125) *Meenutagem, et tol ajal peaministri ametit pidanud Juhan Parts sõnastas New York Timesi ajakirjanikule antud intervjuus Eesti uudset julgeolekudoktriini, mille sisuks oli kaubelda vorst vorsti vastu Ameerika Ühendriikidega. Selle intervjuuga jõudis rehepapluse mõiste koduseinte vahelt laia maailma. (08.11.2005)*

Vilja Savisaar on kriitiline, väljend *Eesti uudne julgeolekudoktriin* mõjub iroonilisena. Ta on seisukohal, et Iraagi-missioon tuleb lõpetada. Oma väiteid tugevdab ta Briti ajalehe Sunday Telegraph statistikaga, mille järgi ei toeta 82% küsitluses osalenutest võõrvägede kohalolekut Iraagis.

Savisaar kritiseerib seni Iraagi-missiooni toetuseks kasutatud Iraagi ja maailma stabiliseerimise argumente, eitades nende tõlevastavust:

(126) *Sõda ei ole Iraagis suurendanud turvalisust ning samuti pole maailm muutunud sellest rahulikumaks.*

Natuke eespool ta ka põhjendab oma väidet, tuues arvandmed seda toetama:

(127) *Eelkõige kannatavad kohalikud rahulikud elanikud. Tänavu üheksa kuuga on Iraagi sissid tapnud üle 4300 iraaklase. Neist ligi 70 protsenti olid tsiviilisikud. Kokku ulatub ohvrite arv 30 000ni.*

Vilja Savisaar lõpetab oma arvamuse järgmise avaldusega:

(128) *Eesti võiks erinevalt USast mõista, et relvade abil pole võimalik rahu eksportida. Eriti keeruline on seda teha ilma Iraagi rahva toetuseta.*

Siin vastandab ta lause teema-osas Eesti ja USA: USA ilmselgelt ei mõista seda, et relvade abil pole võimalik rahu eksportida, kuid Eesti puhul pole lootus siiski veel kadunud. Samas on ta kriitiline, kriitika (ideaal *versus* tegelikkus) avaldub konditsionaali kasutuses (*võiks mõista*). Samuti toob ta uue argumendina esile Iraagi rahva toetuse puudumise, aga esitab selle väite lause teema-osas, nagu tõestamist mittevajava, varasemast teadaoleva seisukoha. Ometi on kõik Eesti osalemist toetavad sõnavõtjad kasutanud ühe olulise argumendina vajadust Iraagi rahva olukorda parandada. Nii järsk vastuargument eeldaks väiteid selle toetuseks, neid aga Savisaar otseselt ei esita. Küll aga illustreerib 127. näites esitatud hukkunud iraaklaste arv sõjaga kaasnevaid kannatusi Iraagi aspektist.

Vilja Savisaar on seisukohal, et kui Iraagi-missiooni otsustatakse pikendada, siis tuleb kindlasti määrata missiooni lõpptähtaeg. Ta võtab endale enesekindla õpetaja rolli:

(129) *Kaitseminister peab andma arusaadava selgituse, milliste kriteeriumide alusel otsustades ta missiooni pikendamist nõuab. Kui ainsaks kriteeriumiks on USA saatkonna ametnike nõudlik kulmukortsutus, siis on avalikkusel õigus seda teada.*

Ka siin avaldub Vilja Savisaare halvustav suhtumine, ta pole rahul sellega, et Eesti soovib Ameerika Ühendriikide silmis kannuseid teenida, ning kasutab USA toetussoovi kohta Eesti rolli pisendavat ja isandlikkusele viitavat väljendit *ametnike nõudlik kulmukortsutus*.

2007. aasta oktoobris kerkib taas päevakorrale Iraagi-missiooni pikendamise teema. Küsimus on tõusnud huviorbiiti seetõttu, et vastasseis Iraagi sõjale on maailmas üha kasvanud, samuti on lubanud Ameerika Ühendriigid sõdurite arvu Iraagis vähendada.

Sedakorda saab Iraagi-missioon erakondadevaheliseks tülikäsimuseks: Reformierakond pooldab missiooni pikendamist, kuid Keskerakond on selle vastu. Järgnevalt esitatud seisukohad pärinevad uudistekstidest, kus poliitikute suhtumine avaldub nende tsitaatide ja refereeringute kaudu.

Riigikogu Keskerakonna fraktsiooni aseesimees Ain Seppik väljendab ennast järgmiselt:

(130) *Okupatsiooni jätkumine pärast Eesti enese poolt edukaks kuulutatud vabu valimisi ei sobi enam kuidagi kokku meie sõdurite Iraaki saatmise eesmärgiga.* (18.10.2007)

Seppik nimetab missiooni okupatsiooniks. Argumendina selle jätkamise vastu kasutab ta väidet, et missiooni eesmärk on täidetud – Iraagis on toimunud vabad valimised. Toetuseks kõrvutab ta Iraagi ja Eesti olukorda:

(131) *Võõrvägedest ise alles 13 aasta eest vabanenuna on Eestil moraalne kohus meenutada seda ka teistele valitsustele.*

Reformierakondlane Meikar kaitseb missiooni pikendamist aga juba tuntud retoorikaga, kasutades kõiki eespool kõneks olnud argumente:

(132) *... nii kindlustame vabadust Eestis ja aitame muuta maailma turvalisemaks.* (18.10.2007)

Järgnevas uudistekstis esitatud refereeringus toetub reformierakondlane taas pragmaatilisele argumentile:

(133) *«Eesti osalemine rahvusvahelistes missioonides tagab meile Lääne toetuse juhul, kui me ise peaksime abi vajama,» on väliskomisjoni liige Silver Meikar kindel. Tema sõnul olevat Ameerika Ühendriikide selge, kiire ja jõuline toetus Eestile aprillisündmuste ajal selle elavaks tõestuseks.*

Sedakorda saab ta senist retoorikat kinnitada ka juba tõestatud väitega: Ameerika Ühendriigid toetasid Eestit aprillisündmuste ajal.

Sven Mikser esitab analüüsivas arvamustekstis sotsiaaldemokraatide seisukoha:

(134) *Sotsiaaldemokraadid eelistavad rahu, ent peavad oluliseks Eesti kaitseväge osalemist Afganistani ja Iraagi julgeoleku tagamisel.* (14.11.2007)

Ta tunnustab Eesti sõdureid ning toob jätkamise argumentidena esile lisaks Iraagi julgeoleku tagamisele Eesti julgeoleku ja Eesti rahvusvahelised huvid (viimane viitab arvatavasti peidetult USA ja Eesti vastastikusele abile):

(135) *Eesti kaitseväelased on parimal moel näidanud, et nad on valmis andma endast rohkem, kui meil on õigus neilt nõuda. Nad kaitsevad Eesti riiki ja tema rahvusvahelisi huve nii, nagu parlament ja valitsus on neid defineerinud.*

Seejuures paneb ta Riigikogule südamele, et alustatud ei saa pooleli jätta, lisades seega uue argumendina järjepidevuse vajaduse:

(136) *Nüüd on riigivõimu kohus tõestada, et me oleme oma huvide ja väärtuste kaitsel järjepidevad.*

2008. aasta lõpus on taas päevakorral Iraagi-missiooni pikendamine ja uudistest kostub läbi ka mõte, et see küsimus tekitab taas teravat vaidlust. Missiooni pikendamine kiidetakse parlamendis küll heaks, kuid alates 2009. aastast muutub Iraagi operatsiooni õiguslik alus. Kui seni viibisid väed Iraagis ÜRO Julgeolekunõukogu mandaadiga, siis edaspidi hakatakse riigis olema Iraagi valitsuse ja nn koalitsioonis jätkavate riikide vahel sõlmitud vägede staatuslepingu alusel.

Missiooni pikendamise heakskiitmist kritiseerib uudisteksti tsitaatide kaudu opositsioonipoliitik Vilja Savisaar, kes vastandab Eesti ja USA huvid ning kasutab argumendina Eesti rahva toetuse puudumist. Ta nimetab Eesti sõdureid Iraagis teiste opositsioonipoliitikute eeskujul okupantideks, mis võimaldab tõmmata paralleeli okupeeritud Eestiga. Iraagis toimuvat nimetab Savisaar otseselt USA alustatud sõjaks.

(137) *Eesti jaoks on aeg astuda välja USA alustatud sõjast ja tulla koju tagasi. Eesti ühiskonna avalik arvamus ei ole Iraagi-missiooni toetanud. Poliitikud saatsid Eesti sõdurid Iraaki okupantidenä. Meil peaks veel värskelt meeles olema, mida tähendab ühele rahvale okupatsioon.*
(17.12.2008)

2009. aasta algul saab siiski selgeks, et uut Iraagi-missiooni ei tule, sest Iraagi parlamendiga ei jõuta lepingu suhtes mõlemaid pooli rahuldava kokkuleppeni.

Poliitikute sõnavõttude kekseks teemaks saab missiooni alguses selle põhjendamine, aga ka nimetamine, kirjeldamine ja iseloomustamine. Valitsuspoliitikud põhjendavad Iraagi-missiooni peamiselt vastastikuse abi retoorikaga, nimetades konfliktis osalemist meie moraalseks kohuseks koalitsioonipartnerite ees. Pärast Eesti sõdurite hukkumist Iraagis on märgata rohkem üllast retoorikat. Diskursusesse tuuakse ka globaalne argument: Iraagi-missioon on oluline selleks, et muuta maailma paremaks ja turvalisemaks ning kaitsta kõiki riike, kellele on kallis vabadus ja demokraatia. Samuti kasutatakse Iraagi heaolu argumenti: räägitakse inimõiguste ja demokraatia tagamisest Iraagis. Pärast valitsuse vahetumist kasutab ka uus peaminister Ansip samu argumente. Ta seostab Iraagi stabiliseerimise taas kogu maailma rahuga, toob jälle esile pragmaatilise vastastikuse abi argumendi ning viitab sellele, et peame aitama

Iraagi valitsusel kriisist üle saada. Uue argumendina tuuakse esile järjepidevus: oma huvide ja väärtuste kaitsel tuleks olla järjepidev ega tohiks alustatud pooleli jätta. Poliitikud kasutavad argumenteerides sageli *meie*-vormi, et luua rahvaga ühtsustunnet. Nende meie koondab enda alla nii Eesti riigi kui ka rahva.

Keskerakond on missiooni jätkamise vastu. Keskerakonna hääl saab diskussioonis kuuldavaks alates 2005. aastast, mil Keskerakond on Reformierakonna ja Rahvaliiduga valitsuskoalitsioonis. Keskerakondlased kritiseerivad vastastikuse abi argumenti ning Iraagi ja kogu maailma stabiliseerimise argumenti. Nad nimetavad missiooni okupatsiooniks, toovad võrdluse Eesti kui okupeeritud riigiga ja apelleerivad sellele, et eestlased peaksid teadma, mida tähendab okupatsioon.

3.3.3. Kuidas räägivad Iraagi-missioonist ajalehe Postimees ajakirjanikud ja ühiskonnategelased?

3.3.3.1. Retoorika pärast Iraagi-missiooni algust ja Eesti sõdurite hukkumist

Erinevalt valitsuspoliitikutest ja kaitseväelastest, kes kasutavad oma seisukohtade esitamiseks eeskätt kaitsvat retoorikat, on ajakirjanike ja ühiskonnategelaste tekstides nagu ka opositsioonipoliitikute sõnavõttudes valdavaks ründav retoorika. Võrdseks osaliseks Iraagis teenivate kaitseväelaste kõrval, kohati isegi nendest olulisemaks, tõusevad ajakirjanike tekstides valitsuspoliitikud.

Ajaleht Postimees suhtub poliitikute avaldustesse Iraagis toimuva suhtes kriitiliselt. Eelkõige väljendab Postimees oma seisukohti juhtkirjades, kus antakse hinnanguid nii Iraagi sündmustele kui ka poliitikute seisukohavõttudele. Samuti võib ajakirjanike hinnanguid lugeda välja ka küsimustest, mida nad esitavad intervjuudes kaitseväelastele ja poliitikutele (vt ptk-is 3.3.1 ja 3.3.2 ajakirjanike küsimusi). Nagu eespool näha, ei saa ajakirjanikud oma küsimustes sisalduvatele väidetele oodatud kinnitust, seetõttu jätkavad nad samade probleemide üle arutlemist oma kommentaarides ja juhtkirjades. Kesksseteks väideteks tõusevad juba tuttavad kategoriseerimisküsimused, et Iraagis toimuvat tuleks nimetada sõjaks ja võõraks sõjaks.

Postimees nimetab valitsuspoliitikute ja kõrgemate kaitseväelaste hinnanguid ja kommentaare salatsemiseks, mis nende hinnagul käib Iraagi-missiooni ümber algusest peale. Juhtkiri „Olematu sõjasaladus” (06.08.2003) seab kriitika adressaadiks peaministri, esitades argumendina USA kindrali teistsuguse hinnangu:

(138) Mõni nädal tagasi, kui Ameerika Ühendriikide üks tippsõjaväelasi kindral John Abizaid tunnistas, et Iraagis käib sõda, küll sissisõda, aga siiski sõda, ütles Eesti peaminister Juhan Parts, et ei ole mõtet viia debatti terminoloogilisele tasemele – juriidiliselt võttes on Eesti üksused Iraagis rahutagamissioonil.

Juhtkirjas ka põhjendatakse väidet, miks Iraagis toimuvat siiski sõjaks tuleks nimetada. Argumendiks on reaalne oht, mida kinnitab ameerika sõduri hukkumine eestlaste vastutusalas:

(139) *Ohust annavad tunnistust igapäevased teated hukkunutest, aga konkreetselt ka traagiline juhtum eestlaste vastutusalal Bagdadis – juba juulis sai seal surma üks ameerika sõdur. Sellest teavitas avalikkust USA armee pressiteenistus, aga meie kaitsejõudude peastaap kinnitab veel kaks nädalat hiljemgi, et seal pole kedagi tulistatud ...*

Siin saab kriitika objektiks Kaitsejõudude Peastaap. Postimees toob esile USA pressiteenistuse ja Kaitsejõudude Peastaabi vastandliku käitumise. Juhtkirja lõpus ütleb Postimees välja oma arvamuse:

(140) *Olgu juriidikaga asjad kuidas on, aga tegelikkuses käib Iraagis sõda. Ja kui Eesti sõdurid on selles võõras sõjas, siis on kojujäänutel õigus teada, kuidas neil läheb ja mis toimub nende ümber.*

Siin võtab Postimees enesele kohtunikurolli ja esitab sama seisukoha, mida ajakirjanikud poliitikutelt varasemates intervjuudes kuulda on tahtnud. Argumendina esitatakse vastandus *olgu juriidikaga asjad kuidas on, aga tegelikkuses ...* Argumendi missiooni vastu loob see, et Iraagis toimuv nimetatakse *võõraks sõjaks*, kus Eesti sõdurid olude sunnil olema peavad. Väide iseenesest jääb küll ilma põhjendusest. Sedasi õigustatakse ajakirjandusele iseloomulikku vajadust saada rohkem üksikasjalikku infot, põhjendades seda üldsuse huvidega (*kojujäänutel on õigus teada*).

Pärast esimeste Eesti sõdurite haavatasaamist Iraagis võtab Postimees juhtkirjas „Eesti kui sõdiv riik” (17.10.2003) taas jutuks sama nimetamisprobleemi ja väidab:

(141) *Eesti sõdurite eilne haavatasaamine Bagdadi turul peaks lõpuks selgeks tegema ühe lihtsa asja – Eesti on sõdiv riik.*

Argumendiks, mis lubab Iraagis toimuvat sõjaks nimetada, on siin sõdurite haavatasaamine. Valitseva olukorra kritiseerimiseks kasutatakse konditsionaali (*peaks selgeks tegema*), mille kaudu jälle rõhutatakse, et seni ei ole oodatud terminoloogilist selgust saadud.

Sõttamineku põhjusi juhtkirjas ei käsitleta, kuid leitakse, et endale võetud kohustusi tuleb täita:

(142) *Eesti peab koos teiste riikidega lootma, et Iraagi jaluleaitamine õnnestub. Iraagi uuesti ellu ärkamine on loogiline põhjus sõdurite kojutoomiseks. Seni peame endale võetud ülesandeid eeskujulikult täitma.*

2003. aasta viimasel päeval teeb Postimehe vanemtoimetaja Toomas Sildam Iraagi sündmustest kokkuvõtteid hinnangulise pealkirjaga kirjutises „Eestlaste sõda Ameerika tähelipu all Iraagis”. Ta viitab taas nn salatsemisele, nimetades valitsuse liikmete, kaitseministeeriumi ametnike ja sõjaväejuhtide suhtlemist avalikkusega *peitusemänguks*, ning teeb järelduse:

(143) *Sõda on murdnud end Eesti ellu ja jääb siia pikaks ajaks.*

Samal ajal ta ka põhjendab oma arvamust:

(144) *... sest Iraagi ründamine, mis lõhestas maailma erinevatesse leeridesse, on muutnud Eesti sõdivaks riigiks.*

Siin võtab Sildam endale teadjarolli, mis väljendub indikatiivi kasutuses.

Pärast esimese eestlase hukkumist Iraagis annab Postimees juhtkirjas „Kibedalt meie enda sõda” (01.03.2004) kriitilise hinnangu ka ühele argumendile, mida on esitatud Eesti osalemise põhjusena Iraagi konfliktis:

(145) *Julgeolek on tehing. Kui Eesti tahab, et teoreetilises tulevikus talle appi tulda, peab ta täiesti reaalses olukorras enne teisi abistama. Selle teoreetilise tuleviku nimel hukkus laupäeva õhtul Saddami-järgses Bagdadis nooremseersant Andres Nuiamäe.*

Siin rõhutatakse Eesti poliitikute pragmaatilist seisukohta: kui meie abistame USA-d, siis on ka meil tulevikus võimalik loota tema abile. Kriitikat väljendab ajamäärusi lisav ümbersõnastamine. Kommentaaris vastandatakse teoreetiline tulevik ja intensiivsusedverbiga rõhutatud *täiesti* reaalne olukord.

Juhtkirjas kritiseeritakse taas seda, et poliitikud väldivad Iraagist rääkides väljendit *sõda*. Oma seisukohta toetatakse arvandmetega (*kümme on seal haavata saanud ja nüüd siis üks ka langenud*). Argumendina sõjanimetuse õigustatuse kohta esitatakse võrdlus Afganistaniga.

(146) *Poliitikud väldivad Iraagist rääkides väljendit «sõda», sest parlament on saatnud Eesti sõdurid Iraaki rahutagamissmissioonile. Aga kümme on seal haavata saanud ja nüüd siis üks ka langenud. Sissisõda Iraagis on samasugune tõelisus nagu vastupanurünnakud Talibani-järgses Afganistanis. Seni on see olnud Eestile peaagu võõras sõda, nüüd kibedalt meie enda oma.*

Vastandatakse ka varem kasutatud määratlus *võõras sõda*, mida pehmendatakse adverbiga *peaaegu*, ja meie sõda. Sellega viidatakse olukorra muutumisele: Eesti sõduri hukkumise tõttu on saanud nüüd võõrast sõjast meie sõda. Kui aga hiljem emotsioonid vaibunud ja argumenteeritakse Iraagi-missiooni vastu, nimetatakse Iraagis toimuvat taas võõraks sõjaks.

Postimees kritiseerib valitsuspoliitikut selle eest, et nad pole sõttaminekut (*miks meie mehed valvavad siserahu Iraagis ja Afganistanis ning kas nad peavad sinna edasi jääma*) ja Eesti välispoliitilisi seisukohti rahvale piisavalt põhjendanud:

(147) *Nüüd on viimane aeg rahvale ausalt öelda: me toetame Ameerika Ühendriike Iraagis, NATOt Afganistanis ja Kosovos, et üldmääratud teoreetilise tulevikuohu korral nemad meid toetaksid.*

Siin avaldab Postimees poliitikutele survet, et nad tunnistaksid rahvale avalikult pragmaatilist seisukohta: Iraagis on Eesti sõdurid selleks, et meid ohu korral toetataks.

Postimees väidab juhtkirjas „Segane sõda” (15.07.2004), et Iraaki sõtta minna polnud õige, kasutades hinnangulist väljendit *segane sõttaminek*. Juhtkirjas avaldatakse arvamust ka selle suhtes, kas Eesti sõdurid peaksid Iraaki jääma või mitte.

(148) *Segane sõttaminek on nüüdseks aga reaalsus ning enam taganeda ei saa.*

Juhtkirjas rünnatakse üht sekkumisvajaduse poolt esitatud argumenti – olukorra ohtlikkust Iraagis. Väidetakse, et Iraagi-kampanias ei saanud otsustavaks mitte Saddami režiimi reaalne ohtlikkus, vaid *mõnede poliitikakujundajate kinnisideed*. Seejuures ei ole konkreetselt mainitud, kes need mõned poliitikakujundajad on. Postimehe kriitilist hoiakut tugevdab negatiivse konnotatsiooniga sõnavalik: *segastel ja kaheldavatel põhjustel peetavat sõda* nimetatakse *kinnisideeks* ja *halva poliitika musternäiteks*. Samas on Postimees arvamusel, et vägesid ei peaks Iraagist välja viima. Argumenteerimisvõttena kasutatakse gradatsiooni:

(149) *Veel halvema poliitika õppetunniks võib aga saada olukord, kus siseriiklikel lühiajalistel kaalutlustel otsustavad lääneriigid kaose piiril kõikuvast Iraagist väed koju tuua.*

Hinnanguid esitatakse juhtkirjas nominaalfraasi laienditena (*segastel ja kaheldavatel põhjustel peetav sõda, siseriiklikel lühiajalistel kaalutlustel, kaose piiril kõikuv Iraak*). Sellises süntaktilises positsioonis esitatud hinnangud on tõlgendatavad objektiivsena esitatud olukorrajeldusena, mitte tõestamist vajavate väidetena.

Pärast teise eestlase hukkamist Iraagis möönab Postimees taas juhtkirjas „Eesti valikud Iraagis” (30.10.2004) missiooni jätkamise vajadust, nimetades lõpetamist lühiajaliseks äratoomiseks ja põhjendades oma arvamust välispoliitilise vajadusega:

(150) Eesti sõdurite kiire ja läbikaalutlemata äratoomine Bagdadist oleks välispoliitiline pettumus.

Postimehe juhtkirjadest ja ajakirjanike kommentaaridest jääb kõlama seisukoht, et Eesti riigi omaaegne otsus välispoliitilistel põhjustel Iraaki sõtta minna polnud õige ning Eesti poliitikud ei anna sündmuste kohta piisavalt ja õiget infot. Samas toetab Postimees valitsuse otsust, et vägesid Iraagist välja tuua ei ole õige. Eesti sõdurisse Iraagis suhtub aga Postimees suure sümpaatiaga. Seda näitab kas või see, et Postimees nimetab Eesti sõduri Iraagis aasta inimeseks 2004.

Kui Eesti juhtivate poliitikute sõnavõttud olid ümbritsetud eranditult õilsast sõjaretoorikast, siis Iraagi-teemal sõna võtvad ühiskonnategelased asuvad sellist reetoorikat kritiseerima. Näiteks mõistab Rein Veidemann pärast teise eestlase, Arre Illenzeeri hukkumist kirjutatud arvamustekstis otseselt hukka Eesti senise ametliku Iraagi-poliitika. Ta ründab Eesti osaluse kaitseks esitatud argumenti, et Eesti huvides on Ameerika Ühendriike toetada, ja nimetab selle ümber suurriigi tahte dikteerimiseks. Kriitika objektiks ei ole esmaselt Eesti, vaid USA, kes on Veidemanni hinnangul sundinud oma tahet täitma teised riigid ja isegi ÜRO Julgeolekunõukogu. Eesti on esitatud pigem kannatajana:

(151) Oleme tunnistanud oma osaluse ja nüüd ka ohvritega, et suurriikidel on õigus dikteerida oma tahet teistele riikidele ja isegi ÜRO Julgeolekunõukogule. (04.11.2004)

Kasutades leksikaalset vastandust *suurriik* ja *väikeriik*, suunab ta osa kriitikast siiski ka Eestile, kes ei oleks pidanud suurriigi moodi käituma:

(152) Kuigi väikerahva ja -riigina peaksime tegema kõik endast oleneva, et eelistada kas või halba rahu mis tahes sõjale, oleme saatusale sõrme andnud.

Kritiseerijaroll avaldub sidendi *kuigi* ja tingiva kõneviisi (ideaal *versus* tegelikkus) kasutuses. Veidemann kasutab kritiseerimiseks *meie*-vormi. Tema *meie* tähistab Eesti rahvast ja riiki.

Edasi konkretiseerib ta kriitika objektiks Eesti diplomaadid, viidates sellega välispoliitilisele argumendile, ja Riigikogu. Ta tugevdab kriitikat gradatsiooniga (*ma ei tea ..., kardan et mitte ..., ammugi pole ...*) ning vastandab Riigikogu ja rahva:

(153) Ma ei tea, kas Eesti diplomaadid tegid piisavalt tööd vältimaks Eesti sattumist sõtta. Kardan, et mitte. Ammugi pole rahvaga keegi nõu pidanud. Minu meelest on Riigikogugi kuritarvitanud talle rahvalt antud mandaati otsustada asjade üle, mille suhtes otsus on langetatud väga kitsas ja tundmatus seltskonnas.

Siin rõhutab ta isiklikku arvamust, räägib *mina*-positsioonilt (*ma ei tea, kardan, minu meelest*). Kriitiline suhtumine vägede Iraaki saatmisse avaldub ka sõnavalikus, kus otsuse autoreid nimetatakse kitsaks ja tundmatuks seltkonnaks. Eesti sõdurisse ja kaitseväge suhtub Veidemann positiivselt nagu kõik teisedki sõnavõtjad, rõhutades seda retoorilise vastandusega (... *halva mängu juures hea näo*):

(154) *Eesti kaitseväge on poliitikute halva mängu juures teinud hea näo ja käitunud väarikalt. Iraagi sõda on meile ja meie partneritele kinnitanud, et eestlased oskavad sõdida, neile võib loota ja nendega võib koos luurele minna.*

Ka vormiliselt kaitseväge käitumist ja hoiakuid puudutav kriitika on suunatud pigem otsustajate, st Riigikogu aadressil:

(155) *Ent kaitseväge ei saa kujuneda mingiks võõrleegioniks, keda võidakse rakendada mis tahes olukorras, peaasi, et palgad jooksevad ja oleks tagatud toitjakaotuskindlustus vabatahtlikult end sõjaga sidunud sõduri võimaliku hukkamise korral.*

Kriitika avaldub eituse kasutuses (*ei saa kujuneda*), samas viitab modaalverb *saama* tulevikule ning annab alust tõlgendada öeldut nii, et kaitseväge ei ole veel kujunenud võõrleegioniks.

Hannes Rumm avaldab samuti arvamust pärast Arre Illenzeeri hukkamist. Rummi tekst on Veidemanniga võrreldes emotsioonitum, kuid tema tekstist leiab Eesti sõdurit õilistavat retoorikat. Ta ei räägi mitte sellest, kas eestlased peaksid Iraaki jääma või mitte, vaid arutleb selle üle, et Iraagis hukkunud eestlased ei tohiks jääda tundmatuks:

(156) *Loodetavasti ei teki meil 6–7 aasta pärast raskusi Arre Illenzeeri ja Andres Nuiamäe nimede meenutamisega. Loodetavasti ei saa neist tundmatuid sõdureid. (30.10.2004)*

Rummi tekstis kannab väljend *tundmatu sõdur* negatiivset tähendust (vt ka, kuidas sedasama väljendit kasutatakse 4. ptk-s pronksõduri tähistamiseks). Temagi rõhutab positiivset suhtumist Eesti kaitseväge tegevusse:

(157) *Iraagis hukkunud kaitsevaelased on ära teeninud selle, et nende nimed ja nende lugu pannakse kirja lähiajaloo, kodanikuõpetuse ja riigikaitse õpikuisse.*

3.3.3.2. Retoorika aastatel 2005–2009

Aastatel 2005–2009 ei ole Iraagi teema Postimehes enam nii aktuaalne. Teema tõuseb üldjuhul esile iga aasta lõpus, kui Riigikogu peab otsustama, kas pikendada Iraagi-missiooni või mitte.

Ajaleht Postimees tuletab Eesti poliitikutele 2006. aasta lõpu juhtkirjas „Meie poisid võõrsil” (18.11.2006) meelde vajadust missiooni jätkata, põhjendades seda välispoliitilise argumendiga, mille vastandab sisepoliitilisele argumendile – soovile vastu tulla avalikkuse taatele:

(158) Eesti erakondade poolt oleks vastutustundetu hakata valimiste eel jagama lubadusi, millal Eesti sõdurid Iraagist või Afganistanist ära tuuakse. Iraagi-missioon pole kivike, mille saaks meie välispoliitika seinast välja tõmmata, kartmata, et sellega koos variseb veel tubli tükk hoolikalt ja aastatega laotud müüri.

Postimees tugevdab võimalikku sisepoliitiliselt ahvatlevat otsust probleemi ümbersõnastamisega (*Iraagi-missioon, meie poiste sõda võõral maal, on sisepoliitiliselt tundlik küsimus*), kuid vastandab sellele välispoliitilise argumendi, mida tugevdab eitava võrdluse abil (*Iraagi-missioon pole kivike*). Eesti välispoliitikat võrreldakse siin metafoorselt aastatega laotud müüri ja seinaga, mille osa on ka Iraagi-missioon.

Tekstist selgub, et fraasiga *Eesti erakondade poolt oleks vastutustundetu* viidatakse tollastele valitsusparteidele Keskerakonnale ja Rahvaliidule. Seega on Postimees Reformierakonna poolel ja hoiatab ka oletatava populismi eest. Postimees võtab samasuguse seisukoha juhtkirjas „Iraagi-missiooni on vara katkestada” (18.10.2007) ka 2007. aasta lõpus, kui taas arutletakse Iraagi-missiooni pikendamise üle:

(159) Postimees kaldub arvama, et missiooni katkestamine poleks praegusel hetkel õige ning seda tuleks pikendada.

Postimees esineb siin küll teadjarollis, kuid fraas *kaldub arvama* ja tingiv kõneviis näitavad, et see seisukoht ei ole siiski kaljukindel.

Iraaki tungimise põhjusi juhtkirjas ei käsitleta (*sellele annab lõpliku hinnangu ilmselt ajalugu*). Juhtkirja seisukohta ei põhjendata seekord mitte välispoliitikaga, vaid Iraagi turvalisusega, argumenti tugevdatakse hinnanguliste adjektiividega ja komparatiivse gradatsiooniga (*vastutustundetu, ... veel vastutustundetum*):

(160) Sellele, kas Iraagi tungimine 2003. aastal oli õige või vale, annab lõpliku hinnangu ilmselt ajalugu. Kui meie sekkumine 2003. aasta suvel Iraagi konfliktikoldesse oli võib-olla natukene vastutustundetu, siis veel vastutustundetum oleks sealt seetõttu lahkuda enne, kui kord on majas ja riigi turvamine üle antud Iraagi enda julgeolekujõududele.

Juhtkirjas vastandatakse taas tulevik ja minevikus tehtu, kuid varasemate aastate kriitiline hoiak on vähenenud: adverb *võib-olla* ei mõju piisavalt veenvana, samuti pehmendab hinnangut *natukene*. Olevikusündmuste suhtes on seisukoht selgem.

2008. aasta lõpus Postimees avalikku arutellu ei sekku. Sedakorda on ka olukord keerulisem: Iraak pole Eestile rahvusvaheliste reeglite kohast kutset veel saanud. Küll aga avaldab Postimees tekkinud olukorra üle oma arvamust juhtkirjas „Pentsik olukord” (21.12.2008) hiljem, kui Riigikogu on Iraaki jäämise juba heaks kiitnud, kuid Iraagi nõusolekut pole ikka veel:

(161) *Ehk saab homse hääletusega Bagdadis kõik korda ning me ei jää pentsikusse olukorda, kus Eesti on küll parlamendi tasemel nõustunud Iraaki abistama, kuid iraaklased seda justkui ei soovikski. Edaspidi tasuks aga meeles pidada, et vägisi me ei saa ega pea me kedagi abistama.*

Viimases lauses võtab Postimees endale õpetajarolli, kus otsest käsku pehmendab konditsionaalivorm (tasuks meeles pidada). Suhtumine riigi otsusesse on veelgi mõistvam: nüüd nimetatakse seda Iraagi abistamiseks, mitte enam segaseks sõttaminekuks (vrd 2004) või võib-olla natuke vastutustundetuks sekkumiseks konfliktikoldesse (vrd 2007).

2009. aasta alguses vaeb Postimees juhtkirjas ”Mitme otsaga asi” (26.01.2009) Iraagi-missiooni lõpetamisega seotud küsimusi, muuhulgas ka seda, mida teha n-ö *vabanenud ressursiga*. Viimase abstraktse ja isikustamata fraasi all peetakse silmas missioonile saadetavaid kaitseväelasi. Postimees pakub välja järgmise hüpoteetilise võimaluse:

(162) *Koostöö USAgas saaks jätkuda Afganistanis – siin oleks hea võimalus hüpatada Obama paati, kes on lubanud oma põhitähelepanu sinna koondada.*

Mõtteavalduses on tajutav senise Iraagi-poliitika heakskiitmine: Eesti vastastikusel abil põhinev koostöö Ameerika Ühendriikidega on põhjendatud ja peab jätkuma.

Postimees pakub välja veel ühe lahenduse:

(163) *Keerulises majandusseisus võib kõne alla tulla ka kolmas tee ehk võimalus kokkuhoiuks. Kuid ka siin on oma «agad». Nimelt võib selguda, et saavutatav väike sääst võib mõne aja pärast hoopis kallimaks maksma minna.*

Siin jääb arvamus otseselt välja ütle mata, kuid ridade vahelt võib lugeda, et kui me ei toeta USA-d, võib kujutada see tulevikus ohtu meie julgeolekule.

Siinjuures on huvitav võrrelda Postimehe Iraagi-teemalisi seisukohti 2. septembril 2010 avaldatud juhtkirjaga „Meie sõda”, mis on kirjutatud pärast USA lahinguüksuste lõplikku lahkumist Iraagist. Sündmustele tagasi vaadates on nimetatud seesama varem võõraks sõjaks tituleeritud konflikt meie sõjaks. Postimees avaldab arvamust, et Eesti ei tohi unustada oma osa Iraagis: ei kaotusi (hukkunud kaitseväelased) ega ka kiitust, mida meie sõdurid seal välja

teenisid. Sedakorda näib meie osalus võõras sõjas olevat teinud sellest meie sõja, mille üle saame isegi uhkust tunda.

Sellest, kuidas suhtub Iraagi-konflikti ajaleht Postimees, annab võrdlust võimaldava ülevaate Toomas Sildami vastus Kai Väärtnõu 2005. aastal kirjutatud bakalaureusetöös „Iraagi konflikti kajastamine ajalehe Postimees uudisveergudel: kõneisikute võrdlev analüüs konflikti kolmest eri perioodist” esitatud küsimusele *Milline on Sinu meelest Postimehe missioon Iraagi konflikti kajastamisel: mida Sa tahad oma lugudega öelda. Kas tahad anda infot, analüüsida, pakkuda meelelahutust või muud sellist?* Sildam vastab järgmiselt: *Sisemine hoiak on kahtlemata see, et ... et kaitsta neid mehi, kes on Iraagis ja kaitsta nende lähedasi. Õigemini hoida neid. Teiselt poolt on eesmärk survestada valitsust olla võimalikult läbipaistev oma otsustes, mis puudutavad Eesti osalust Iraagis. Ja kolmandalt poolt vaadata, et Eesti militaarplaneerijad käituksid mõistlikult ega teeks asju, mis poole Eesti tuleviku seisukohalt kõige arukamad. Ja muidugi on alati eesmärk lugejaid informeerida sellest, mis neid huvitab. Ja eestlasi Iraak huvitab, kõigi eelduste kohaselt, sest Eesti sõdurid on Iraagis.* (Väärtnõu 2005: 79)

Suhtumine Saddam Husseinini on kogu Iraagi-konflikti vältel sama negatiivne nagu sõjaeelses diskursuseski. Iraagi ja Saddam Husseiniga seotud argumente vaeb Postimees kahes juhtkirjas, mis on seotud Saddam Husseiniga kohtuprotsessi ja surmamõistmisega. Juhtkirjas „Kelle õigus?” (20.10.2005) kategoriseeritakse Hussein kahtlusteta *kuritegelikuks riigipeaks*, aga mitmusevormi kasutamisega laiendatakse probleem Iraagilt ülemaailmseks. Juhtkirja lõpus on esitatud hulk retoorilisi küsimusi, mille kaudu väljendatakse kriitilist või kahtlevat suhtumist (vt ka Kuldnokk 2002: 105):

(164) *Kas liigub maailm selles suunas, kus kuritegelikud riigipead saavad ka teenitud karistuse? Ja alati tekib kiuslik küsimus, kas mitte ei peaks vähemalt osaliselt kohtupingis vastust andma oma tegude eest mõni läänemaailma või Venemaa liider? Kust võtta vajalik õigus säärasteks protsessideks nagu Saddami oma?*

Saddam Hussein on üks esimesi riigipäid maailmas, kelle üle on sedasi kohut mõistetud. Postimees tõstatab siin küsimuse, kas ei peaks ka mõni teine liider oma tegude eest vastust andma, tõstes vastandavalt esile lääneriigid ja Venemaa. Viidet lääneriikidele saab tõlgendada Iraagi sõja süüdlaste kontekstis, viidet Venemaale aga hinnanguga maailmapoliitika probleemidele laiemalt. Seejuures pehmendavad kriitikat ja viitavad üheste vastuste puudumisele sõna *küsimus* täiendav epiteet *kiuslik*, tingiva kõneviisi eitus (*kas mitte ei peaks*) ning adverbid *vähemalt osaliselt*.

Saddam Husseiniga surmamõistmise järel avaldab Postimees hinnangulise pealkirjaga juhtkirja „Türanni karistus” (06.11.2006), kus võtab endale teadjarolli ja arutleb kohtuotsuse üle eeskätt Iraagi rahva aspektist:

(165) *Surma mõistev kohtuotsus annab kindlasti Iraagi rahvale kindlustunde, et jubedad teod enam kunagi ei kordu ning et õudne võim ei saa naasta. ... kuriteod ei jää karistamata ja ideoloogiale tuginedes ennast välja rääkida pole võimalik. Kohus tuleb ja karistus samuti.*

Teadjarolli toob esile kindla kõneviisi kasutus, mida tugevdab veelgi adverb *kindlasti*. Suhtumine Saddam Husseinile on negatiivne nagu ka sõjaeelses diskursuses ning avaldub negatiivsete epiteetide kasutuses: *õudne võim*, *jubedad teod* (vt ka ptk 3.2.2). Kuigi juhtkiri mõõnab, et see kohtuotsus on olulise moraalse tähtsusega, ei mõjuta see Postimehe arvates iraaklaste olukorda ega käsilolevat konflikti:

(166) *... surmamõistmiseni viinud kohtuotsus ei muuda iraaklaste elus praegu enam midagi. ... Praegu on hoopis olulisem küsimus nii Iraagi enda kui ka rahvusvahelise avalikkuse jaoks, mis saab Iraagist edasi.*

Ühiskonnategelaste sõnavõtte aastatel 2005–2009 on analüüsitud materjali hulgas vähe. Nemad kasutavad eelkõige ründavat retoorikat ja võtavad sõna selleks, et Eesti Iraagi-poliitikat kritiseerida.

Mõtteavaldusi Iraagi sõja üle kutsub esile Ameerika Ühendriikide presidendi George W. Bushi visiit Eestisse. Sedakorda avaldab arvamust Tartu Ülikooli teadur Daniele Monticelli, kes väljendas oma aktiivset sõjavastasust juba Iraagi sõja eel (vt ptk 3.2.1). Monticelli kutsub üles ütlema välja, et suurem osa Eesti rahvast ei toeta Iraagi sõda. Ta kritiseerib avalikult Eesti senist Iraagi-poliitikat ja poliitikute argumenti toetada tingimusteta USA-d, et kindlustada Eesti julgeolekut:

(167) *Seepärast rõhuvad Eesti poliitikud, põhjendades riigi osalemist terrorismivastases sõjas, üldisele strateegilisele eesmärgile, mille kohaselt USA usalduse ja toetuse kasvatamine ükskõik mis hinnaga aitab kindlustada Eesti iseseisvust. Seejuures jääb puudu Bushi administratsiooni välispoliitika mõjude sisulisest analüüsist. (27.11.2006)*

Ta ei toeta seda argumenti ja põhjendab oma vastuseisu USA Iraagi-poliitika mitteaktsepteeritavusega. Monticelli on seetõttu ka Eesti Iraagi-missiooni jätkamise vastu ja esitab hulga provotseerivaid küsimusi, millele pole selget vastust:

(168) *Kui tegemist on kodusõjaga, oleks asjakohane Eesti valitsuselt küsida: kelle poolt või kelle vastu Eesti sõjaväelased Iraagis sõdivad? Kas sunniidi sisside vastu? Või Iraagi siseministeeriumi ja politsei «surmarühmade» vastu, kes terroriseerivad sunniitidest elanikkonda? Või al-Qaeda terroristide vastu? Või Moqtada al-Sadri liikumise vastu, mis osaleb oma meestega Iraaki valitsevate šiitide poliitilises liidus, pidades samas üleval oma eriarmeed ja -sõda?*

Monticelli analüüsib olukorda põhjalikult ja kritiseerib Lääne suurriikide n-ö terroristlikke meetodeid – tema silmis ei peeta seda sõda mitte Hussein'i režiimi, vaid iseseisva riigi ja ühiskonna vastu:

(169) *Esiteks, viimastel aastatel oleme näinud, et sõda terrorismi vastu on ikka kõigepealt sõda iseseisvate riikide vastu, kus tsiviilelanikkonna massiline tapmine ja infrastruktuuride (teede, koolide, haiglate jne) hävitamine ei ole kõrvalised ja tahtmatud sündmused, vaid vältimatud abinõud «vaenlase» (terroristide? riigi? rahva?) põlvili surumiseks.*

Jutumärkidesse pandud sõna *vaenlane* ning sulgudes lisatud küsivad täpsustused mõjuvad siin eriti kriitilisena. Samal ajal on Monticelli kriitika suunatud Eesti riigi poliitika vastu, kes USA liitlasena seda taunitavat sõjategevust kaasa teeb. Ta on seisukohal, et *on vaja astuda otsustavalt vastu USA praeguse juhtkonna valitud poliitikale*, aga eristab kriitika objekti hulgast Ameerika rahva ja riigi:

(170) *See ei tähenda, et Ameerikale tuleks selg pöörata või kultiveerida antiameerikanismi.*

2006. aasta lõpus avaldavad Eesti kultuuritegelased avalduse, milles nõuavad Iraagi okupeerimise lõpetamist. Avalduses nenditakse kriitiliselt:

(171) *Operatsioon «Iraagi vabadus» on vallandanud verise kodusõja, vabastades iraaklased sellestki turvalisusest, mis neil varem oli. On selge, et Iraagi okupeerimine ei vii lahenduse poole, vaid on osa probleemist. (17.12.2006)*

Suhtumine avaldub siin sõnavaliku kaudu. Iraagis toimuvat nimetatakse okupeerimiseks ja veriseks kodusõjaks. Seega eitatakse sekkumise kaitseks esitatud ametlikku argumenti, et sõda peetakse Iraagi ühiskonna kaitseks. Kultuuritegelased esinevad teadjarollis, mida tugevdab fraasi *on selge* kasutamine. Kritiseeritakse ka teisi argumente, mida seni Iraagi-missiooni toetuseks on kasutatud: kaitseväelaste kogemuse saamise vajadust ja tänuvõlga Eesti liitlase USA ees. Esimene argument loetakse *oma olemuselt* rassistlikuks:

(172) *Meil ei ole õigust käsitleda Iraaki sõjalise katsepolügoonina.*

Teise argumendi vastu esitatakse järgmine väide:

(173) *Loomulikult ei tohi unustada USA toetust meie iseseisvuspüüetele II maailmasõja järel ja taasiseseisvumisel ning sellest tulenevaid liitlaskohustusi. ... Kuid pimesi, teadmata eesmärkide nimel sõtta tormamine ei ole iseloomulik liitlasele, vaid kannupoisile. Tõeline liitlane on see, kes oma partneri ebaõiget otsust korrigeerida püüab.*

Ühelt poolt peetakse siin iseenesestmõistetavaks ja aktsepteeritakse Eesti liitlaskohustusi (*loomulikult ei tohi unustada*), sellele järgneb aga vastandava sidesõnaga *kuid* algav lause, millega kritiseeritakse Eesti tegevust. Eesti vastandatakse tõelisele liitlasele ja teda nimetatakse halvustavalt kannupoisiks, kes kriitikata käsku täidab. Põhiargumentatsioon sarnaneb Monticelli artiklis esitatuga: USA poliitikat nimetatakse partneri ebaõigeaks otsuseks, Eesti viga on sellega nõustumine.

Ka aasta hiljem, 2007. aasta lõpus kutsuvad Eesti õppejõud ja kultuuri-tegelased sarnase avaldusega üles Eesti vägesid Iraagist koju tooma. Taas rõhutatakse vajadust mitte kaasa minna Ameerika Ühendriikide poliitikaga ning suurriigile vastandatakse väikeriigid: väikeriikide roll maailmas seisneb *välis-poliitika kõlbelise taseme tõstmises*.

(174) *See on keerulisem ja vastutusrikkam, kuid vajalik maailmale ning on ühtlasi meie endi kõige olulisem julgeolekutagatis.* (PM 04.10.2007)

Viimases väites on varjatud vastandus, et meie julgeolekutagatiseks pole niivõrd Ameerika Ühendriikide poolel tegutsemine, vaid kogu maailma kõlbelisem välispoliitika.

Ajalehe Postimees ja ühiskonnategelaste argumentatsioon erineb. Ühiskonnategelased kasutavad valdavalt ründavat retoorikat. Nad kritiseerivad nii USA välispoliitikat kui ka kõiki Eesti poliitikute argumente, mida USA toetamiseks on kasutatud (tänuvõlg meie liitlase USA ees, Eesti julgeolekupoliitika ja iseseisvuse tagamine, osalemine terrorismivastases sõjas, Iraagi rahva vabastamine, kaitseväelaste kogemuse saamise vajadus). Ühiskonnategelaste argumentatsiooni sõjaeelsel perioodil võib võrrelda argumentatsiooniga Iraagi-missiooni ajal. Sarnane on see, et ka sõjaeelses diskursuses kritiseeritakse USA toetajate argumentidest tõnuvõlga USA ees. Rein Veidemann kritiseerib samuti tugevama õiguse argumenti.

Postimees oma seisukohavõttudes seevastu ei puuduta enamikku neist argumentidest, vaid toetab üldjuhul Eesti ametlikku poliitikat ning nõustub kuni lõpuni missiooni jätkamisega. Sedasi annab Postimees Eesti osalusele Iraagis põhimõtteliselt positiivse hinnagu. Pärast esimese eestlase hukkumist Iraagis tunnistab Postimees küll avalikult, et julgeolek on tehing ja suhtub kriitiliselt Eesti valitsuspoliitikutesse, kes pole tunnistanud rahvale ausalt Eesti välispoliitilist seisukohta: toetame Ameerika Ühendriike selleks, et meid ohu korral toetataks. Samuti kritiseeritakse seda, et poliitikud väldivad Iraagist rääkides sõna *sõda* ega tunnista rahvale tegelikku olukorda.

Sõttamineku põhjusi ei käsitleta juhtkirjades üldjuhul, kuid missiooni algusaastatel (2003–2004) võib leida siiski kriitikat ka sõja alustamise suhtes. Iraagi ründamist nimetatakse hinnanguliselt *segaseks sõttaminekuks* ning Iraagis toimuvat *segastel ja kaheldavatel põhjustel peetavaks sõjaks, mis on halva poliitika musternäidis*. Samas leitakse, et missiooni ei saa katkestada ja endale võetud kohustusi tuleb täita. Peamiste argumentidena tuuakse esile Eesti julgeoleku tagamist ja Iraagi turvalisust. Hilisematel aastatel (2006–2009)

muutub suhtumine Iraagi-sündmustesse leebemaks. Mainitakse, et sellele, kas Iraaki sõtta minna oli õige või vale, annab lõpliku hinnangu ajalugu. 2007. aastal nimetatakse Iraagi konflikti sekkumist *võib-olla natukene vastutus-tundetuks*.

Juhtkirjadest võib märgata, et Reformierakonna poliitikat kiidetakse heaks ja kritiseeritakse neid erakondi (Keskerakond, Rahvaliit), kes soovivad Iraagi-missiooni kiirustades lõpetada.

Ühelt poolt võib tõlgendada Postimehe pehmemat suhtumist valitsuse muutumisea: suhtumine Res Publica erakonda esindava Juhan Partsi valitsuse tegevusse oli kriitiline, seevastu Reformierakonna peaministri Andrus Ansipi suhtes kriitikat ei kostu.

Samal ajal võib Iraagi-missiooni algusaastate kriitikat valitsuse aadressil tõlgendada ka sellega, et tol ajal oli Iraagi-teema päevakajalisem ja diskussioon emotsionaalsem. Valdavalt oli Iraagi-missiooni algusaastatel tehtud intervjuudes intervjuueeri rollis Postimehe ajakirjanik Toomas Sildam. Seetõttu kajas algusaastate tekstides ehk rohkem ka Sildami suhtumine. Sildam ise on Kai Väärtnõule antud intervjuus tunnistanud, et tema lugude eesmärk on *survestada valitsust olla võimalikult läbipaistev oma otsustes, mis puudutavad Eesti osalust Iraagis*. See suhtumine paistab selgelt välja ka 2003.–2004. aastal kirjutatud juhtkirjades.

3.4. Kokkuvõte

Tekstianalüüsi seisukohalt on teksti loojal, seega ka igal Iraagi-diskursuses sõna võtval autoril, vabadus valida oma eesmärgile vastav keeleline väljendusviis. Ent siinjuures tuleb siiski mõõnda, et oma arvamusavaldustes on vabad üksnes ühiskonnategelased, kaitseväelase elukutse ja samuti poliitikuamet seab nende väljendusvabadusele teatud piirangud. Nii poliitikud kui ka kaitseväelased esindavad Eesti riigi huvisid. Seega on kaitseväelase kohuseks lähtuda eelkõige Eesti valitsuse otsustest, ta ei saa neid kuidagi kahtluse alla seada. Valitsus aga peab põhjendama ja õigustama oma otsuseid.

Kuna Iraagi sõja eel on teema emotsionaalne, on sõjaeelse diskussiooni argumentatsioon valdavalt tundepehine nii Ameerika Ühendriikide poliitika toetajate kui ka vastaste leeris. Ameerika Ühendriikide toetamisel on argumentideks tänapäev USAle ja pragmaatiline vastastikuse toetuse retoorika. Ameerika Ühendriikidest räägitakse kui partnerist, kelle abile me saame loota tulevikus, kui me teda toetame. Põhjendustena, miks Eesti USA-d toetab, esitatakse kas Ameerika Ühendriikide teened maailma mastaabis või Eesti seisukohalt. Argumentidena nimetatakse veel meie riigi ja rahvuse säilimise vajadust ning kindlat rahvusvahelist julgeolekut. Sõja enda õigustatuse või õigustamatuse üle üldjuhul ei arutleta. Põhjusena, miks sõda on mõtet pidada, nähakse ka seda, et Iraagi elanikud saaksid elada oma maal nii, nagu nad ise tahavad (Laane), ja et maailm muutub paremaks kohaks (Liik).

Ameerika Ühendriikide tegutsemisviisi vastased kasutavad USA poliitika kritiseerimiseks tugevama õiguse argumenti, kelle tugevust Eesti tunnistas omakasu huvides. Eesti valitsusele pannakse pahaks allumist USA võimule. Ameerika Ühendriikide tegevuse ajendina nähakse kätemaksutahet. Sõda põhjendava argumendina tuuakse välja Ameerika Ühendriikide eesmärk tagada kontroll Iraagi nafta üle ja laiendada oma mõjusfääri ida suunas, suruda maailm põlvili.

Iraagi-missiooni ajal tõuseb kaitseväelaste pealesurutud diskussiooni põhiteemaks Iraagi olukorra määratlemine ja nimetamine. Kaitseväge juhtkond n-ö keeldub ajakirjanikele vastu tulemast ja Iraagis toimuvat sõjaks nimetamast. Kõrgemal ametikohal teenivate kaitseväelaste peamiseks argumendiks on see, et Eesti valitsus on saatnud nad rahutagamissioonile, seetõttu pole neil alust seda sõjaks nimetada. Eesti sõdurite Iraagis olemist põhjendavad kaitsevälased sellega, et Eesti rahvas on nad (parlamendi kaudu) sinna saatnud. Seejuures apelleerivad nad rahva ja enamuse tahte.

Iraagis teeninud kaitseväelaste arvamused on pisut teistsugused. Nad ei väldi otseselt sõna *sõda*. Esimese Iraagi-üksuse juhi Eero Kinnuneni jaoks on sõda ja rahutagamissioon sünonüümid. Tema jaoks ei ole üldiselt oluline, kuidas Iraagis toimuvat nimetada, oluline on reaalsus. Ka Iraagi-missiooni juht Janno Märk on seisukohal, et Eesti sõdurid teevad Iraagis vaid oma tööd, ja ta identifitseerib end professionaalse sõjaväelasena. Iraagis viibinud Leo Kunnas ütleb otse välja, et oli sõjas.

Seda, kuidas mõtleb Iraagis teeninud kaitsevälane ise, ilmestab hästi ka järgnev näide. Ühes eravestluses esitatud küsimusele *Kuidas te vaatasite Iraagi inimesi?* vastas üks Iraagis teeninud kõrgem ohvitser: *Läbi sihiku*. See oli öeldud küll naljaga pooleks, ent annab ometi tunnistust sellest, et tegelikult ei mõtlegi Iraagis lahinguväljal viibiv sõdur sellistele küsimustele, vaid teeb oma tööd.

Eesti poliitikud peavad ajakirjanike survele tegelema missiooni algul selle põhjendamise, nimetamise ja kirjeldamisega. Nad väldivad diskussioonis sõna *sõda*. Kaitseminister Margus Hanson nimetab Iraagis toimuvat näiteks sõjajärgseks stabiliseerimissiooniks ning konfliktijärgseks julgeoleku tagamise missiooniks, mis on erineva intensiivsusega. Valitsuspoliitikud põhjendavad Iraagi-missiooni taas vastastikuse abi retoorikaga. Peaminister Juhan Parts kasutab oma sõnavõttudes argumendina riigi- ja rahvustunnet. Tema peamine eestlaste Iraagis oleku põhjendus on, et selle tulemusena kaitseme oma riiki. Samal ajal lähtub Parts pragmaatilistest põhjendustest ja ütleb korduvalt ka välja argumendi: oleme Iraagis selleks, et tulevikus meid kaitstaks. Seega seostuvad argumendid pigem USA toetamisega ja üksnes kaudselt Iraagi abistamisega. Samasugust pragmaatilist vastastikuse abi ja Iraagi abistamise retoorikat kasutab hiljem ka peaminister Andrus Ansip. Iraagi stabiliseerimise seostab ta samuti maailmarahuga.

Pärast Eesti kaitseväelaste hukkumist Iraagis muutuvad senised argumendid õilsaks retoorikaks, kasutatakse globaalseid argumente: Iraagis viibimist põhjendatakse vajadusega tagada seal demokraatia ja inimõiguste võit ning

muuta maailma paremaks ja turvalisemaks. Samuti kasutatakse Iraagi heaolu argumenti: räägitakse inimõiguste ja demokraatia tagamisest Iraagis. Kõlama jääb ka isamaaline retoorika. Kaitseminister Hanson rõhutab, et Eesti kaitseväelased hukkusid Iraagis Eesti iseseisvuse eest. Selliste argumentidega viidatakse taas vajadusele tagada Eestile USA ja NATO toetus.

Keskerakondlased Vilja Savisaar, Ain Seppik võtavad sõna ka Iraagi-missiooni vastu. Nad kritiseerivad vastastikuse abi argumenti ning Iraagi ja kogu maailma stabiliseerimise argumenti. Argumendina kasutatakse missiooni nimetamist okupatsiooniks ja tõdemust, et Eesti okupatsiooni alt vabanenud riigina ei saa soosida okupatsiooni teises riigis.

Kaitseväelased räägivad endast kui ühtsest grupist, kasutades *meie*-vormi. Nad loovad vastanduse *meie-nemad*, vastandades end seejuures Eesti valitsusele. Samal ajal poliitike *meie* haarab enda alla kogu Eesti riigi ja rahva.

Ühiskonnategelased kasutavad missiooniaegses diskussioonis valdavalt ründavat retoorikat. Nad kritiseerivad kõiki Eesti poliitikute argumente, mida USA toetamiseks on kasutatud (tänuvõlg meie liitlase USA ees, Eesti julgeolekupoliitika ja iseseisvuse tagamine, osalemine terrorismivastases sõjas, Iraagi rahva vabastamine, kaitseväelaste kogemuse saamise vajadus), ja on ühemõtteliselt Iraagi-missiooni vastu.

Postimees oma seisukohavõttudes seevastu ei puuduta enamikku neist argumentidest, vaid toetab üldjuhul Eesti ametlikku poliitikat ning nõustub kuni lõpuni missiooni jätkamisega. Sedasi annab Postimees Eesti osalusele Iraagis põhimõtteliselt positiivse hinnangu. Missiooni alguses suhtub Postimees küll kriitiliselt Eesti valitsuse poliitikutesse, sest nad pole tunnistanud rahvale avalikult Eesti välispoliitilist seisukohta: toetame Ameerika Ühendriike selleks, et meid ohu korral toetataks. Samuti kritiseeritakse seda, et poliitikud väldivad Iraagist rääkides sõna *sõda* ega tunnista rahvale tegelikku olukorda.

Sõttamineku põhjusi juhtkirjades üldjuhul ei käsitleta, kuid missiooni algusaastatel (2003–2004) võib leida kriitikat ka sõja alustamise suhtes. Iraagi ründamist nimetatatakse hinnanguliselt *segaseks sõttaminekuks* ning Iraagis toimuvat *segastel ja kaheldavatel põhjustel peetavaks sõjaks, mis on halva poliitika musternäidis*. Samas leitakse, et missiooni ei saa katkestada ja endale võetud kohustusi tuleb täita. Peamiste argumentidena tuuakse välja Eesti julgeoleku tagamist ja Iraagi turvalisust.

Hilisematel aastatel (2006–2009) muutub suhtumine Iraagi-sündmustesse leebemaks. Mainitakse, et sellele, kas Iraaki sõtta minna oli õige või vale, annab lõpliku hinnangu ajalugu. 2007. aastal nimetatakse Iraagi konflikti sekkumist *võib-olla natukene vastutustundetuks* (vrd varasemaid nimetusi *segane sõttaminek* ja *halva poliitika musternäidis*). Juhtkirjadest võib märgata, et valitsuse poliitikat kiidetakse heaks ja opositsioonipoliitikuid kritiseeritakse selle pärast, et nad soovivad Iraagi-missiooni kiirustades lõpetada.

Ühelt poolt võib tõlgendada Postimehe pehmemat suhtumist valitsuse muutumisega: suhtumine Partsi valitsuse tegevusse oli kriitiline, kuid Ansipi suhtes kriitikat ei kuule. Samal ajal võib Iraagi-missiooni algusaastate kriitikat valitsuse aadressil tõlgendada ka sellega, et tol ajal oli Iraagi-teema päeva-

kajalisem ja diskussioon emotsionaalsem. Valdavalt oli Iraagi-missiooni algusaastatel tehtud intervjuudes intervjueri rollis Postimehe ajakirjanik Toomas Sildam. Seetõttu kajas algusaastate tekstides Sildami suhtumine. Ka Sildam ise on Kai Väärtnõule antud intervjuus tunnistanud, et tema lugude eesmärk on *survestada valitsust olla võimalikult läbipaistev oma otsustes, mis puudutavad Eesti osalust Iraagis*. See suhtumine paistab selgelt välja ka 2003.–2004. aastal kirjutatud juhtkirjades.

Argumendid, mida kasutatakse Iraagi sõja eel Ameerika Ühendriikide tegutsemisviisi ja hiljem ka Iraagi-missiooni toetamiseks, on suhteliselt sarnased. Mõlemal juhul kasutatakse pragmaatilist vastastikuse abi argumenti, oma riigi ja rahvuse säilimise argumenti. Ka Iraagi sõja eel nimetatakse iraaklaste heaolu tagamist ja maailma turvalisemaks muutmist, kuid Iraagi-missiooni ajal tõuseb poliitikute sõnavõttudes rohkem esile õilis retoorika: inimõiguste võit Iraagis ja maailmarahu tagamine. Kui Iraagi sõja eel nimetati sõjapidamise põhjusena seda, et Iraagi elanikud saaksid elada oma maal nii, nagu nad ise tahavad, siis Iraagi-missiooni ajal räägitakse demokraatia ja inimõiguste võidu tagamisest Iraagis.

Eesti avalikkuse esindajate (ühiskonnategelaste) seisukohavõttudes võib seevastu märgata muutust. Kui Iraagi sõja eelses diskussioonis olid esindatud sõnavõttud, kus esitati nii Ameerika Ühendriike ja neid toetavat Eesti ametlikku poliitikat õigustavaid kui ka taunivaid argumente, siis hilisemas Iraagi-missioonis muutub avalikkuse esindajate suhtumine üksmeelselt taunivaks. Eesti kaitseväelaste osalemine missioonil tõi kaasa haavatuid ja hukkunuid ning abstraktsete arutelude asemel oli avalikkus nüüd vastamisi konkreetseid Eesti inimesi otseselt puudutava olukorraga. Omade konkreetseid kannatused ja kaotused osutusid selgelt kaalukamaks kui abstraktsed arutelud õigluse ja maailmapoliitika teemal.

4. SUHTUMISE KUJUNDAMINE PRONKSSÕDURI-DISKURSUSES⁴

4.1. Sissejuhatus

Tõnismäel seisnud Teise maailmasõja mälestusmärgi pronkssõduriga seotud sündmused tõusid meedia tähelepanu alla juba enne 2006. aasta 9. maid, mida Venemaal tähistatakse Suure Isamaasõja lõppemise aastapäevana. 2006. aasta mais toimus pronkssõduri juures mitmeid meeleavaldusi ja intsidente, mis tekitasid vastuolusid eestlaste ja venelaste vahel. Seetõttu oli politsei sunnitud monumenti valvama. Pronkssõduri küsimust arutati ka Riigikogus. 20. jaanuaril 2007 võttis Riigikogu vastu sõjahaudade kaitse seaduse, mis lõi juriidilise aluse Tõnismäe pronkssõduri teisaldamiseks. 18. aprillil otsustas kaitseminister Jaak Aaviksoo sõjaohvrite säilmete väljakaevamise, et teha kindlaks tundmatute surnute säilmete täpne asukoht ja arv. 26. aprillil algasidki ettevalmistustööd Tõnismäe sõjahaudade tuvastamiseks. Samal päeval kogunes Tõnismäele suur hulk inimesi, kellest osa hakkas õhtul agressiivselt käituma: purustati aknaid, lõhuti esemeid ja süüdati autosid. Arvestades toimunut, otsustas valitsus 27. aprilli varahommikul monumendi teisaldada. 30. aprillil viidigi hauatähis uude asukohta Kaitseväge kalmistule. (Vabariigi Valitsuse kodulehekülg, 01.05.2011)

Tõnu Viik kirjutab 26. mail 2007 ajalehes Postimees järgmiselt: *Aprilli-sündmused muutsid pronkssõduri sümboliks, millel hakkab Eesti poliitilises ja ühiskondlikus teadvuses olema olulisem koht kui ühelgi teisel memoriaalil. Nüüdsest tähistab see mitte ainult minevikumälestusi, vaid meie ühiskonna tänapäevast valupunkti, mis oli seni ümbritsetud ühelt poolt allasuruva ja teiselt poolt allasurutud vaikusega.*

Pärast pronkssõduri konflikti on avaldatud mitmeid uurimusi ja analüüse, kus on vaadeldud seda Eestit vapustanud sündmust ja selle tagapõhja erinevatest vaatepunktidest. Näiteks on Pille Petersoo ja Marek Tamm koostanud kogumiku „Monumentaalne konflikt”, samuti on pronkssõduri temaatikat käsitlenud Vikerkaar 2008. aasta erinumbris (4–5).

Siinses peatükis analüüsitakse pronkssõduriga seotud sündmuste kajastamist ajalehtede Postimees ja Eesti Päevaleht võrguväljaannetes. Kokku on analüüsitud 21 ajalehe Postimees ja 22 ajalehe Eesti Päevaleht arvamusteksti ning kahte president Toomas Hendrik Ilvese pöördumist, mis on ilmunud mõlema päevalehe võrguväljaandes. Tekstid pärinevad ajavahemikust 24. aprill kuni 26. mai 2007. Huviorbiidis on eelkõige see, missugused osalisterühmad selles diskursuses välja kujunevad, kes neid esindavad ja kuidas neid iseloomustatakse. Eesmärk on uurida teksti tähistusfunktsiooni (vt Halliday 2004: 29), seda, missuguste keeleliste valikute kaudu konstrueeritakse pronkssõduri-diskursust ja kuidas erinevaid osalisi representeeritakse: keda millistes rollides

⁴ Neljas peatükk põhineb suuresti väitekirja autori 2008. aastal kogumikus „Tekstid ja taustad V” ilmunud artiklil „Suhtumise kujundamine päevalehtede arvamustekstides. Pronkssõduri-diskursuse osalised”.

esitatakse, kuidas erinevaid osalisi nimetatakse ja kategoriseeritakse. Samuti on tähelepanu all teksti suhtlusfunktsioon, diskursuseosaliste omavahelised suhted (vt Halliday 2004: 29–30, Fairclough 1989: 110).

Arvamustekstid on valitud uurimisobjektiks seetõttu, et arvamustekstid esindavad erinevate ühiskonnagruppide häält. Seetõttu avalduvad just arvamustekstides eriti ilmekalt erinevate diskursuseosaliste rühmad.

Tekstide analüüsimisel pööratakse sageli kõigepealt tähelepanu sõnavarale. Kõik sõnad kannavad endas väärtushinnanguid – neil on nii denotatiivne kui ka konnotatiivne tähendus (vt nt Richardson 2007: 47). Ühele ja samale isikule, rahvale või tegevusele võib viidata erineva sõnaga, mis kannab erinevat ideoloogilist tähendust. Näiteks väljendab erinevat hinnangut see, kas Tõnismäe monumenti nimetatakse *okupatsioonialtariks* või *tundmatu sõduri hauaks*.

Richardsoni järgi (2007: 49) on viisil, kuidas inimesi ajalehediskursuses nimetatakse, märkimisväärne mõju sellele, kuidas neid nähakse. Kõigil inimestel on hulk identiteete, rolle ja iseloomuomadusi, mida kasutakse nende kirjeldamiseks, kuid millel pole sama tähendus. Viis, kuidas tekstiosalisi (*social actor*) nimetatakse, ei määra ainult nende rühmakuuluvust (või rühma, kuhu kirjutaja tekstiosalise paigutab), see võib näidata ka nimetaja ja nimetatava vahelisi suhteid, väljendades seega samal ajal teksti interpersonaalset tähendust.

Tekstianalüüsi seisukohalt ei saa siiski sõnavara vaadelda eraldi, vaid sõnad omandavad tähenduse eeskätt kontekstis. Sõnad ja väljendid, mis väljaspool konteksti on neutraalsed tähistajad, võivad kasutuses ja teiste väljenditega kombineeritult saada modaalseid tähendusi ja väljendada ning kujundada hoiakuid. Seetõttu on siingi peatükis vaadeldud teksti tervikuna ja väljendeid nende kasutuskontekstis. Analüüsimaterjaliks on nii leksikaalne tasand (erinevad väljendid, millega diskursuseosalistele viidatakse) kui ka tekstitasand (pikemad lausenäited, mille kaudu avalduvad diskursuseosaliste omavahelised suhted). Peatükis ei analüüsita erinevate väljendite kasutussagedust, eesmärk on kvalitatiivse analüüsi kaudu iseloomustada diskursuseosalisi, jälgides, milliste keelevahenditega neile viidatakse ja kuidas omavahelisi suhteid luuakse. Siinse analüüsi tulemusi on võrreldud ka teiste pronkssõduri konflikti käsitlevate uurimustega (vt Petersoo 2008, Loone 2008, Miller 2009).

4.2. Monument või sõdur?

Üheks tekstiosaliseks kujuneb diskursuses Tõnismäel asunud monument ise. Enamikul juhtudel on pronkssõdur passiivne üksikosaline, kes ise ei tegutse, aga kes nagu lakmuspaber jagab protsessi aktiivsed osalised rahvuslikult määratud gruppidesse. Kuju iseenesest on küll sündmuste käivitaja, kuid diskussioonis jääb ta teisejärguliseks tegelaseks, keda on hea õigel hetkel kilbile tuua. Tema ei saa kellelegi vastu rääkida ega kellegi poolt olla, kuid pronkssõduri monumenti saavad erinevad osalised poliitilises retoorikas oma kasuks ära kasutada. Pronkssõdur on diskursuse üksikosaline, keda nähakse kas metafoorselt elusa isikuna või elutu kivikujuna. Sellest, kuidas viidatakse

pronkssõdurile, võib lugeda välja arvamusalaldaja suhtumise. Suhtumine võib olla negatiivne, neutraalne või positiivne.

Pronkssõdurile viidatakse valdavalt kui elusale inimesele. Sellega tõstetakse ta võrdväärseks diskursuse osaliseks, kellel võib tekstis olla oma tahe, tunded ja hoiakud. Kui monumendi kohta kasutatakse metafoorselt elusale inimesele viitavaid nimetusi, määrab see teksti ideoloogilise vaatepunkti. Metafoor pole oma olemuselt neutraalne, sellega kaasneb seoseid, võrdlusi ja eritähendusi. Levinuim on monumendi nimetamine *pronkssõduriks*, aga kasutatakse ka nimetusi *sõdur*, *soldat*, *pronksmees*, *punaarmee*, *vallutaja*, *okupant*.

Nimetustes sageli kasutatud viitamine sõjale (*sõdur*, *soldat*, *punaarmee*) ei seo diskursust mitte ainult tänase päevaga, vaid ühemõtteliselt ka ajaloo, Teise maailmasõjaga. Ajaloolise tausta olulisusele diskursuses viitab sõnade *sümbol*, *sümboliseerima*, *sümboliseeriv*, *sümboolne* sage kasutamine. Osa nimetusi on ka kontekstiväliselt negatiivse tähendusega (*vallutaja*, *okupant*), teiste puhul selgub negatiivne hoiak eeskätt kontekstist ja kasutatud epiteetidest. Negatiivse suhtumise aluseks on ajalooline lähenemismurk ning see avaldub eelkõige selle kaudu, et pronkssõdurit seostatakse nõukogude võimu ja okupatsiooniga.

(1) *Silmus aastakümneid Tallinna kesklinnas punavõimu jõudu sümboliseerinud pronkssõduri ümber tõmbub armutult koomale ... Eestlastele vabaduse kaotust ja tohutuid kannatusi põhjustanud nõukogude võimu sümboliseeriva pronkssõduri poodiumilt lahtikangutamine ning kalmistuvaikusesse tagandamine on muutunud paratamatuseks. Eestlaste suurenenud eneseusk ja enesekindluse kasv ei luba enam võõrriigi sümboolsel vallutajal Toompeale sissesõitu valvata.* (PM 24.04.2007)

Esimeses näites avaldub kirjutaja arvamus nominaalfraasi laiendite kaudu (*aastakümneid Tallinna kesklinnas punavõimu jõudu sümboliseerinud, eestlastele vabaduse kaotust ja tohutuid kannatusi põhjustanud nõukogude võimu sümboliseeriv*), kus autor tugevdab hinnangut veelgi adverbil *tohtu* abil. Sellisel juhul esitatakse subjektiivne hinnang lause teema-osas, st sellises süntaktilises positsioonis, et see tundub vastuvaieldamatuna, tuntud tõena. Arvamuste esitamine omaette suhtelausetena aktiveeriks lugeja kergemini vastu väitma.

Maimu Berg avaldab oma suhtumist täpsustava fraasiga *tegelikult ju okupandile*.

(2) *Kuidagi piinlik oli, et Eesti (mis sest, et NSV) pealinna südamel on mälestusmärk lihtsalt vene sõdurile, tegelikult ju okupandile.* (PM 12.05.2007)

Ka Iivi Masso tekstis kerkib esile ajalooline lähenemisnurk:

(3) *Et Vene võim kaitseb Nõukogude sõduri sümbolit nii raevukalt ja et teatud osa venekeelsest noorsoost seob oma identiteedi nii tugevalt selle sõduri mälestusega, osutab eelkõige ajaloolise patukahetsuse puudumisele Venemaal.* (EPL 30.04.2007)

Kui ajaloolises diskursuses seostub väljend *tundmatu sõdur* sümbolina üldjuhul positiivse kontekstiga, kus tundmatu sõdur ühendab üksikisikut ja riiki, siis järgmises näites annab sellele iroonilise ja halvustava varjundi indefiniitpronoomen *keegi*.

(4) *Nelja aasta pärast tulid tagasi ["võitjad"], korraldasid kuraditosina kirstu muldasängitamise keset linna ning püstitasid monumendi kellelegi tundmatule sõdurile. Nad ei tea isegi, kelle sinna matsid, ainult aimavad.* (PM 28.04.2007)

Nii sõnad *soldat* kui ka *punaarmee*lane seostavad monumenti nõukogude võimuga.

(5) *Soldati ette pandi igavene tuli ja koolilapsed pidid seal militaarses riietuses külmetama, automaadimulaažid käes.* (PM 12.05.2007)

(6) *Samas anti punaarmeelasele Tallinna kesklinnas muidki ülesandeid. Ta pandi sümboliseerima sovetiaja nostalgiat ja suurvene šovinismi.* (PM 25.04.2008)

Kuigi juba viitamine monumendile kui elusale, ajaloolise taustaga inimesele sisaldab endas hinnangut, kasutatakse pronkssõdurile viitavaid sõnu *pronksmees*, *pronkssõdur*, *sõdur* ka neutraalses kontekstis. Analüüsitud diskursuses on need muutunud sageli kasutatavaks ja loomulikuks, mistõttu on kaotanud hinnangulisuse. Teiste kasutatud väljendite kontekstis võivad nad mõjuda suhteliselt neutraalsena, kui neile pole lisatud suhtumist väljendavaid või lugeja tunnete apelleerivaid täiendeid.

(7) *Pronksmehe teisaldamise kaja jõudis otsapidi kultuuriministerriumisse ja seal otsitakse paaniliselt võimalusi, kuidas meie venelaste informuumi ümber kujundada.* (PM 10.05.2007)

(8) *Valitsusse viimasel tunnil toodud Jüri Pihl ehk lihtsalt ei teadnud, et koalitsioonilepingus pole ühtki vihjet pronkssõduri kohta.* (EPL 25.04.2007)

(9) *Konflikti juured ulatuvad küll ajalukku, kuid põhiliselt tähistab sõdur nii eestlaste kui ka venelaste tänapäevast identiteediloomet ja rahvuslikku eneseuhkust.* (PM 26.05.2007)

Kohati võib näha ka püüdu distantseerida monumenti toimunud sündmustest ja eristada ta rahutuste osalistest. Vastandamiseks viidatakse monumendile positiivsete väljenditega. Positiivne suhtumine avaldub eelkõige väljendites, kus pronkssõdurit personifitseeritakse, temasse suhtutakse heatahtlikult ja pisut idealistlikultki. Kasutatakse näiteks sõnu *vägilane*, *aus sõjamees*.

(10) Mitu tonni kaaluva vägilase transporti pole igal juhul nii kerge korraldada kui oluliselt väiksema Lihula monumendi äraviimist. (PM 24.04.2007)

Sellisel juhul võib olla eesmärgiks apelleerida lugejate tunnetele ja soov saada monumendi teisaldamisele lugeja heakskiitu, aga ka rahustada vastaspoolt, et monumentidega ei sõdita. Nõnda õigustatakse valitsuse käitumist, rõhutades samal ajal ka austavat suhtumist vaidlusalusesse objekti.

2. mail on kaitseminister Jaak Aaviksoo kasutanud monumendi Tõnismäelt äraviimise põhjendamisel eriti värvikat sõnavara. Ta on pronkssõduri isikustanud ja teinud temast müütilise kangelase, kelle abil apelleerida inimeste tunnetele. Rinnastusseosega (*nii ausale sõjamehele kui ka vabariigi valitsusele*) toob ta pronkssõduri toetama valitsuse tegevust ja teeb temast kannataja, esitades valitsust pronkssõduri kaitsjana.

(11) Sõja ja vaenu õhutajad, kes varjasid end pronkssõduri kaitsjate väärika sildi taha ning värbasid odavate lubadustega oma toetajateks kõige erinevamaid inimesi, külvasid Tallinna linna kaost ja vägivalda. Pronkssõdur oli sunnitud seda kõike pealt vaatama ja tundma end selle eest vastutavana. See olukord oli talumatu nii ausale sõjamehele kui ka vabariigi valitsusele. (PM 02.05.2007)

Austria rahvusliku identiteedi konstrueerimist uurinud Wodak jt (2009: 44) leiavad, et rahvusele viitamisel loovad personifikatsioonid rahvusesisest ühtsust ja võrdsust. Pronkssõduri personifitseerimisel on kahetine tähendus. Nagu eespool näha, väljendasid negatiivset suhtumist sõnad *punaarmee*, *vallutaja*, *okupant*. Seevastu *vägilane*, *aus sõjamees* on positiivse tähendusega.

Ka eespool nimetatud väljendeid *pronkssõdur* ja *pronksmees* võidakse kasutada positiivse tähenduse loomiseks. Tähendus avaldub kontekstis. Näiteks 12. näites on pronkssõdurit kujutatud elusana ja võrdsustatud kõigi teiste väarikate ausammastega.

(12) Täna hommikul seisib pronkssõdur langetatud päi päikeselisel kaitseväe kalmistul koos sadade teiste sõjameeste hauatähiste ja ausammastega. Leppimise asemel kisti pronkssõdurit uude sõtta. Eesti Vabariigi vastu. (PM 02.05.2007)

Siingi on pronksõdurit nähtud kannatajana, keda on ära kasutatud, samas on konflikti pehmendamiseks valitud umbisikuline tegumood (*kisti sõtta*) ja jäetud targu mainimata, kes need sõtta kiskujad on.

Positiivset tähendust kannab ka väljend *tundmatu sõdur*, kui viidatakse selle rahvusvaheliselt levinud tavatähendusele.

(13) *See on meie jaoks mälestusmärk tundmatule sõdurile ehk kõigile sõduritele, kes sõjas langesid. Ja sugugi mitte ilmtingimata Eesti pinnal.* (EPL 05.05.2007)

Siobhan Kattago on kirjutanud (2008: 55–56) sellest, et tundmatu sõduri haud on üksikisiku ja riigi kõrgeim ühenduslüli, mis peegeldab surma demokraatiseerumist. Sügava austuse osutamine tundmatule näitab rahvusriigi suuremat demokraatiseerumist ja surma kõikjaloleku tunnistamist.

Analüüsitava diskursusele on iseloomulik, et tundmatuks sõduriks nimetatavad monumenti vene nimega autorid. Analüüsitud arvamustekstide põhjal ei saa väita, et Tõnismäele püstitatud mälestusmärki tavatsetakse tundmatu sõduri hauaks nimetada, küll aga väidab mõni autor, näiteks Hando Runnel ajalehes Postimees (19.05.2007), et sellest tuleks kujundada tundmatu sõduri haud.

Ajalehes Postimees (28.04.2007) luuakse adjektiivile *tundmatu* teistsugune kontekstitäendus. Aprillirahutustes osalenuid portreeterides kasutatakse tsitaadi parafrasina mõjuvat üldistavat pealkirja „Tundmatu vene pätt”, kus täiend *tundmatu* saab iroonilise ja halvakspaneva tähenduse: see tundmatu on meie jaoks võõras, kelle suhtes me hirmu tunneme.

Kui Tõnismäe kivikujust räägitakse kui elutust objektist, kasutatakse talle viitamisel nt järgmisi nimetusi: *monument, hauamärgistus, memoriaal, mälestusmärk, mälestuskompleks, (pronks)kuju, sammas, okupatsioonialtar, reliikvia, puuslik, luud*. Enamik neist on kontekstiväliselt neutraalsed sõnad, kuid sõltuvalt kasutatud kontekstist väljendatakse nendega kas negatiivset või neutraalset suhtumist.

Peeter Tulviste avaldab oma seisukohta otse (kõrval)lause vormis, peitmata seda nominaalfraasi sisestatud laiendite taha (*kuju, mille najal ei kasvatata lastes lojaalsust mitte sellele riigile*), ja tugevdab seda veelgi vastandusega (*mitte ... vaid*).

(14) *Endastmõistetavalt ei saa ükski riik sallida seda, kui keset tema pealinna seisab kuju, mille najal ei kasvatata lastes lojaalsust mitte sellele riigile, vaid... põhjaläinud totalitaarsele impeeriumile, mis seda riiki 50 aastat okupeeris, ja selle pärijariigile, mis pole pidanud vajalikuks ega võimalikuks oma eelkäija siinseid vallutusi ja veretöid kahetseda ning hukka mõista.* (EPL 04.05.2007)

Teine viis monumendile viitamise kaudu negatiivset suhtumist näidata on nimetada teda vastandina elusolendile irooniliselt millekski elutuks ja vähetähtsaks, millel pole hinge, näiteks puuslikuks või Tõnismäele maetud

luudeks. Seejuures on tegemist ülekantud tähendusega, mille puhul on tajutav autori halvustav ja objekti tähtsust pisendav suhtumine.

Suhtumine monumenti ei ole otseselt seotud suhtumisega diskursuse teistesse osalistesse. Tegelikult suhtub näiteks Andrus Kivirähk allpool tsiteeritud näidetes valitsuse tegevusse ja peaministrisse kriitiliselt, pisendavad sõnad *puuslik* ja *luud* on siin vaid vastanduse tugevdamise vahendiks, mille kaudu ta oma iroonilist suhtumist väljendab.

(15) *Kaliningrad tundvat huvi pronksõduri vastu. Seda reliikviat me loomulikult venelastele kinkida ei saa, kas või juba sellepärast, et saaks tulevikus oma lastele näidata: selle pronksist puusliku pärast löödi kunagi Tallinna kesklinnas lahinguid.* (EPL 28.04.2007)

(16) *Andrus Ansip lubas tagada Tõnismäele maetud luudele korraliku hauarahu. Ja tõepoolest, luudel ongi nüüd hea. Valge telgi all valitseb vaikus ja rahu, seal ei tallata, ei jooda viina ega oodata trolli. Luud saavad end lõpuks ometi mõnusalt tunda ja täies pikkuses välja sirutada. Ning kuna nad on nii sügaval maa sees, ei häiri neid ka telgipragudest sisse imbuvad pisargaasipilved.* (EPL 28.04.2007)

Nimetused *reliikvia* ja *okupatsioonialtar* seostavad analüüsitava diskursuse religioosse diskursusega, luues niiviisi veel ühe võimaliku paralleeli.

Evi Arujärv viitab minevikust pärinevatele hirmudele ja annab monumendile uue, sümboolse nime *okupatsioonialtar*, mida sealtpeale ka mujal meedias kasutama hakatakse.

(17) *Ka hiljem, täiskasvanuna, püsis hirm anonüümsete umbkeelsete venekeelsete ees, kes kõnetasid sind jõuliselt märgistades kusagil avalikus ruumis... Seda positsiooni esindab väga avalikult Tõnismäe okupatsioonialtar.* (EPL 27.04.2007)

Analüüsitud materjali põhjal avaldub neutraalne suhtumine eelkõige üldsõnade *monument* ja *mälestusmärk* kasutamise kaudu. Sellisel juhul ei eelne neile ka hinnangulisi kaunistavaid epiteete.

(18) *Sel nädalal tähistab Euroopa natsismi üle võidu saavutamise 62. aastapäeva. Eesti on valinud selle aastapäeva monumendi avamise tseremooniaks uues paigas.* (Terry Daivis, PM 08.05.2007)

(19) *Kogu ettevõtmisena mõistan ma 1) mälestusmärgi demonteerimist ja maetute võimalikku kindlakstegemist, 2) mälestusmärgi skulptuurse osa püstitamist uude kohta ja surnute ümbermatmist, 3) mälestusmärgi senise asukoha kordategemist ja maa-ala kasutamist nõnda, et sinna ei tekiks isetegevuslikku mälestuspaika.* (Peeter Olesk, EPL 30.04.2007)

Suhtumise väljendamisena on võimalik tõlgendada ka seostamisi ja kõrvutusi. See näitab muuseas, mis eesmärkide saavutamiseks Eesti poliitikud

pronkssõdurit ära kasutavad. Pronkssõdur hõlmatakse poliitilisse retoorikasse mitmesuguste tekstivõtete. Näiteks vastandamise asemel võidakse seostada monument ja valitsus rinnastavate konjunktsioonide abil üheks fraasiks, et õigustada pronkssõduri kaudu valitsuse tegevust. Sellise retoorikaga on pronkssõdur pandud toetama Eesti valitsust.

(20) Pronkssõdur ja valitsus ei soovinud uut sõda, vaid rahu. (Jaak Aaviskoo, PM 02.05.2007)

(21) Sõja ja vaenu õhutajad, kes varjasid end pronkssõduri kaitsjate väärika sildi taha ning värbasid odavate lubadustega oma toetajateks kõige erinevamaid inimesi, külvasid Tallinna linna kaost ja vägivalda. Pronkssõdur oli sunnitud seda kõike pealt vaatama ja tundma end selle eest vastutavana. See olukord oli talumatu nii ausale sõjamehele kui ka vabariigi valitsusele. (Jaak Aaviskoo, PM 02.05.2007)

Vastupidise võttega, valitsuse ja pronkssõduri vahelise sõjana, kujutab olukorda opositsioonipoliitik Edgar Savisaar, kes tõmbab pronkskuju sisepoliitilisse erakondadevahelisse võitlusse. Võrdlus Kartaago hävitamisega näitab monumendi teisaldamist ühe erakonna kinnisideena.

(22) Kaasa tunda ei luba aga see, et Ansipi ettekujutuses on pronkssõdur puhtparteiline asi, mis nagu Kartaagogi tuleb hävitada. (EPL 25.04.2007)

Pronkssõdur on diskursuses ka välispoliitika instrument. Näiteks Eiki Berg seostab pronkssõduri otseselt eestlaste ja Venemaa suhetega. Ta viitab sellele, et eestlased ei usalda Venemaad, ja tekstiline kõrvutamine võimaldab tõlgendada pronkssõdurit usaldamatuse põhjusena või sümbolina. Võrdlus mädapaisega (23. näide) või valutava hambaga (24. näide) õigustab nn kirurgilist vahelesegamist ja näitab monumenti kui tervete välissuhete takistust.

(23) Eestlaste alalhoiuinstinkt väljendub usaldamatuses Venemaa vastu. ... Selles kontekstis on pronkssõdur mädapaise, mis tuleks kirurgiliselt eemaldada. ... Mis valutab, selle opereerime ära. (Eiki Berg, PM 30.04.2007)

(24) Ei, kui juba oled hakanud valutavat hammast välja tõmbama, siis olgu raks ja valmis! Pärast sülitad küll natuke aega verd, aga oled vähemalt vaevast lahti. (Andrus Kivirähk, EPL 28.04.2007)

4.3. Meie venelased ja nende venelased

4.3.1. Rahutustes osalejad

Üheks suuremaks osalisterühmaks diskursuses on venelased, kellenäha näha ühelt poolt kõiki Eestis elavaid idapoolseid muulasi ja teiselt poolt rahutustes

osalejaid. Suhtumine eestivenelastesse ongi ilmselt kahesugune. Diskursuses eristatakse väga selgelt rahutustes osalejad, kelle puhul mainitakse korduvalt, et neid on vaid käputäis, ja Eestis elavad venelased. Samas nähakse neid siiski ühe ja sama rühma liikmetena, millele viitab mõlema rühma puhul kasutatav üldistav nimetus *venelased*.

Analüüsitud tekstide põhjal esitatakse rahutustes osalejad üheselt negatiivses rollis. Eestikeelsetes ajalehtedes ei ole näiteid, kus nende tegevust püütaks õigustada või sellele pehmendavaid põhjendusi leida. Sellele osalejarühmale viitamisel kasutavad ajalehtede arvamustekstide autorid peaaegu eranditult negatiivse konnotatsiooniga, kohati madalstiilseid emotsionaalseid väljendeid, mis mõnikord ületavad kvaliteetajakirjanduse konventsionaalsed piirid. Rahutustes osalejad seostatakse valdavalt kuritegevusega. Vikerkaares aprillisündmustest kirjutanud Oudekki Loone avaldab arvamust (2008: 142), et ajakirjanduses oli tegemist ilmselge rahvusgruppidevahelise vastanduse loomisega, kus ühed on moraalselt kõrgemad kui teised: venelased on need, kes on kuritegelikud pätid, ja eestlased need, kel leidub mehisust.

Mihkel Miller on uurinud hirmu kui poliitilise mõjutusvahendi kasutamist pronksiöö sündmuste näitel ja teinud järelduse (2009: 34), et pronkssõdridiskursuses seostub määratlus *venelane* eestlase jaoks stereotüüpse kujutlusega, mille järgi venelane on „harimatu, ettearvamatu ja eelistab konstruktiivsele dialoogile vägivalda”. Ta leiab, et inimesed tajusid eesti rahva ühtsust seetõttu, et nad tundsid hirmu müütilise kujundi ees ja enesemääramisõiguse kaotamise ees.

Analüüsitud tekstides paistab rahutustes osalejate nimetamisel silma kuritegevusele viitavate väljendite rohkus: *(õised) kurjategijad, organiseerunud kurjategijad, määratsejad, määratsejad ja vaenu õhutajad, (poe)rüüstajad, tänavaröövlid ja vargad, barbarid, marodööritsejad, (tänaval laamendavad) marodöörid, tuhat-paar möllajat ja nende mahitajad, tüliõhutajad, hambutud tülinorijad, pätid, tume poolkriminaalne seltskond, tänavatel roppusi karjuvad äärmuslased, laamendajad, kisakõrid, süütajad, vägivallatsejad, huligaanid, vihakülvajad, vandaalid, vandaalitsejad, kaabakad, punafašistid, tabamata pisisulid, veel Trooja hobuse sees peidus pätid, mässajad, ründajad*.

Sageli seostuvad kuritegevusega seotud fraasid ka riigivastasusega: *(riigi) vaenlased, äärmuslus, ebastabiilsuse mahitajad, meelevaldajad, „inimõiguste eest võitlejad”, pronksmehe sõbrad, professionaalsed provokaatorid, „riigikukutajad”*.

Seejuures torkab silma, et selliste väljendite korral kirjeldatakse etnilist teist eeskätt kriminaalsuse, mitte etnilisuse prisma kaudu (vrd Petersoo 2008: 146). Pille Petersoo on uurinud eestikeelsete päevalehtede reaktsiooni aprillisündmustele. Ta leiab, et eesti päevalehed kasutavad rahutustes osalejate nimetamisel etnilise teise mittenimetamise strateegiat, mis on etnilise diskursuse uurijatele tuttav (Petersoo 2008: 147). Seesama ilmnes siinsegi uurimuse puhul. Just rahutuste esimesel nädalal, mil arvamused on kõige emotsionaalsemad, kasutatakse küll negatiivse konnotatsiooniga sõnavara, kuid venelastele kui rahvusele sageli otseselt ei viidata.

(25) *Kas keegi tõesti usub, et märatsejad olid kuni tolle õnnetu ööni lojaalsed Eesti riigi elanikud? Et pesupoode rüüstasid endised Eesti patrioodid?* (Kalle Muuli, PM 03.05.2007)

(26) *Küll aga võiks loovutada Kaliningradile mõned suuremad kisakõrid ja laamendajad, eeskätt need, kes pärast ajaleheputka põlema süütamist nii andunult "Rossija! Rossija!" karjusid.* (Andrus Kivirähk, EPL 28.04.2007)

Kontekstiseosed ei jätta siiski kahtlust, et kurjategijatest räägitakse seoses rahvusrühmaga. Seda väljendavad 25. näite viide Eesti elanikele (mis vastandub kodanikele) ja 26. näite viide Kaliningradile, samuti 26. näite venekeelne tsitaat ja 25. näite retoorilised küsimused märatsejate suhtumise kohta Eesti riigisse.

President Toomas Hendrik Ilves, kes võtab endale konfliktis ootuspäraselt rahva lepitaja rolli, pigem vastandab oma sõnavõtus rahunutustes osalenud kurjategijad ja vene rahvusrühma.

(27) *Õiseid kurjategijaid ei ühendanud mitte rahvus, vaid soov määratseda, lõhkuda ja röövida.* (EPL, PM 27.04.2007)

Selle üldiselt mitmuslikuna esitatud amorfse massi hulgast tõuseb erilise teravusega esile ainsusevormiline, kuritegevust ja rahvust otseselt seostavas Postimehe 28.04.2007 pealkirjas esiletõstetud üksikosaline „Nädala nägu: tundmatu vene pätt”.

Teine kontekst, millega rahunutustes osalejaid lisaks kuritegevusele seostatakse, on Nõukogude Liidu päritolu. Seejuures kasutatakse halvustavaid väljendeid *hingelt sovetid, räuskav sovett, Brežnevi aretatud nõukogude rahvas, 1941. aasta võitjate järeltulijad, endine härrasrahvas, omaaegsete punaarmee-laste järeltulijad*.

Deklareerides, et neil inimestel ei ole rahvust, vastandab Kalle Muuli 28. näites tekstiliselt vene rahvuse ja nn nõukogude rahvuse. Samal ajal ta siiski seostab needsamad inimesed ühemõtteliselt vene keelega ning ühendab selle vihaga Eesti riigi ja rahva vastu.

(28) *Neil inimestel ei ole rahvust. Kuigi paljud neist on elanud suurema osa oma elust vabas Eestis, on nad hingelt sovetid, Brežnevi aretatud nõukogude rahvas, keda lisaks keelele ühendab viha Eesti riigi ja rahva vastu.* (PM 03.05.2007)

Andrus Kivirähk on 29. näites irooniline. Ta võrdleb Tallinna konfliktijärgset linnapilti Teise maailmasõja ajaga ning ühendab tekstiliselt ka mõlema situatsiooni osalised: omaaegsed punaarmeelased ja nende tänased järeltulijad.

(29) *Traditsioonid ei kao! Igal juhul õnnestus omaaegsete punaarmee-laste järeltulijail vähese vaevaga taastada Teise maailmasõja aegne tänavapilt.* (EPL 28.04.2007)

Mihkel Mutt loob 30. näites *meie-nemad*-vastanduse, mis hõlmab kogu Eesti elanikkonda. Seega samastab Mutt siin rahutuses osalejad kõigi Eestis elavate venelastega – *endise häärrasrahvaga*. Autor rõhutab oma teadjarolli enesekindla väite *täiesti selge* kasutamisega.

(30) *Täiesti selge, et Eestis on palju neid, kes ikka ei mõista või ei taha mõista, et nad ei ela N Liidus või Venemaal, vaid ühes teises riigis. Seda endist häärrasrahvast ärritaski äsja silmanähtavalt, kuidas need, kes olid pool sajandit teise järgu kodanikud, on järsku midagi otsustavat korda saatnud. Ussike on pead tõstnud – see ei mahu neile pähe.* (PM 30.04.2007)

Esineb ka selliseid näiteid, kus rahutustes osalejate nimetamisel viidatakse otsesõnaliselt vene rahvusele.

(31) *Ent samas teatas siseminister Jüri Pihl teleintervjuus, et olukord Tallinnas olevat kontrolli all, ehkki tema jutu taustaks olid kaadrid Pärnu maanteel laamendavatest vene noorukitest, põlevatest kioskitest ja poeröövidest.* (Juhan Kivirähk, EPL 30.04.2007)

Iivi Masso kasutab rahutuses osalejatele viitamisel sõna *välisvenelased*, mille abil ta näiliselt nagu eristaks nad Venemaa venelastest, kuid kontekst on siiski pigem ühendav, näidates välisvenelasi Venemaa nimel esinejatena.

(32) *Lääneriikide avalik patukahetsus ei tee kõigist läänlastest kukupaisid; ometi võib küsida, mis osa mängib rahva liidrite kõrkus oma mineviku suhtes näiteks Türgis viimasel ajal toimunud, seal nüüdseks alla üheprotsendilise kristliku vähemuse esindajate mõrvades, araabia islamistide katsetes end maailmas jõhkra vägivallaga maksma panna või ka noorte välisvenelaste räuskamises oma esivanemate kodumaa nimel.* (EPL 30.04.2007)

Muude rahutustes osalejaid identifitseerivate tunnustena viidatakse osaliste vanusele (noorusele) ja hulgale, samuti mainitakse korduvalt nende alkoholi-lemmust. Neid tunnuseid saab tõlgendada eraldamisvõttena: mitte kõik venelased, vaid noored venelased; mitte kõik venelased, vaid väike hulk; mitte kõik venelased, vaid purjus venelased. Mainitakse, et mässajateks oli noorsugu: *märatsevad vene keelt kõnelevad noortekambad; umbes 13-aastased plikad, kes karjuvad ropendava meesterahva üleskutsel „Pozor, pozor!”; noor inimrämps, kes lavastas etendust „Solvatud võitja-vabastaja”; noorukid, kes loopisid kivirahega politseid või lõhkusid ja rüüstasid Tallinna südalinna; teatud osa venekeelsest noorsoost; vene teismelised.*

(33) *Ja sel aastal lõrtsis võidupüha noor inimrämps, kes lavastas etendust «Solvatud võitja-vabastaja».* (PM 11.05.2007)

Rahutustes osalejate nooruse esiletoomist võib pidada ka nende tegevuse omamoodi õigustuseks. Püütakse anda teada, et nad ei teadnud ise ka, mida nad tegid, ega pruugi mõista oma teo tagajärgi.

Samuti kasutatakse retoorilise mõjutamisvõttena osalejate vähesusele viitamist (vt Jokinen 1999: 146). Raimo Poom näitab, et rahututes osalejaid oli vaid tühine hulk, mistõttu ei ole nende hääl ka kaalukas.

(34) *Isegi paari äärmusliku demonstratsiooni puhul on oluline rõhutada, et need sada või kakssada müratekitajat ei esinda palju suuremat enamust.* (EPL 26.04.2007)

Otseselt toob vastanduse nn korralike venelastega oma tekstis esile Rein Raud.

(35) *Et eestlased saaksid aru, et nende vene päritolu kaasmaalastest on vaid tühine käputäis neid, kes poliitiliste loosungite alla varjudes vandaalitsevad ja laamendavad, ja et Eesti venelased ei näeks igas eestlases mõnda paadunud natsionalisti, anonüümsete ja mürgiste netikommentaaride autorit.* (EPL 28.04.2007)

Samal ajal võib rahutuses osalejate väikese hulga rõhutamist tõlgendada ka sel moel, et nõnda üritatakse luua elanikele turvatunnet. Eesmärk on enesele kinnitada, et me ei peaks end selle intsidendi tõttu veel ohustatuna tundma.

Üks n-ö kurjategijaid identifitseeriv tunnus on ka nende alkoholilembusele viitamine.

(36) *Valus oli vaadata, kuidas väärikas vanuses proua provotseerib oma kohust ausalt täitvaid politseinikke, ja siis tulevad «appi» turskema vägijooki tarbinud noormehed.* (Viktoria Korpan, PM 30.04.2007).

(37) *Kari purjus kaake röögib kaupluste aknaid sisse tagudes, et kõik selles öiselt kaitsetus linnas kuulub neile.* (Mihkel Raud, EPL 07.05.2007)

(38) *Karjakäitumise või vägijoogi mõjul kurja teinu kainenemine on valus. Arvatavasti ärkasid paljud laamendajad hommikul õuduse ja ehk ka kahetsusega oma hävitustöö pärast.* (Juhtkiri, EPL 28.04.2007)

Rahutuses osalenute alkoholilembuse rõhutamisele juhib tähelepanu ka Pille Petersoo (2008: 148). Tema sõnul täidab see ajakirjanduses kahte ülesannet. Ühelt poolt aitab vähendada eestlaste sisemisi hirne, andes teada, et venelased tegutsesid ebakaines olekus mõtlematult, kainenena poleks nad nii teinud. Teiselt poolt naeruvääristab alkohol venelasi kui etnilist kogukonda, vastandades nad eestlastele. (Petersoo 2008: 149)

Kuigi sõnavara, millega rahutustes osalejatele viidatakse, on peaaegu eranditult negatiivne, nähakse rahutustes osalejate noorusele ja vähesele hulgale viitamisel osalejate tegutsemist pehmenemise asjaolusid (nad olid nii noored, et ei teadnud ise ka, mida tegid; kõik venelased pole sellised; kurjategijaid on

vaid väike osa). Teiselt poolt võib nendegi argumentide eesmärk olla vähendada eestlaste alateadlikke hirme (vrd Petersoo 2008: 149).

Kui võrrelda kahte Eesti suurimat päevalehte, siis torkab üsna selgelt silma nende erinevus. Ajaleht Postimees suhtub rahutustes osalejatesse avalikult eriti halvustavalt. Pille Petersoo (2008: 151) on uurinud ka teiste Eesti päevalehtede tekste ning leiab, et Postimehe diskursus sarnaneb pigem tabloidlehtede hulka liigituva SL Õhtulehe diskursusega.

Postimehe halvustavast suhtumisest annab tunnistust juba 28. aprillil ilmunud teksti „Nädala nägu: tundmatu vene pätt” pealkiri. Seejuures ei kasutata pehmendavat strateegiat, vaid rõhutatakse ühemõtteliselt kurjategijate vene rahvust. Parafraseerides positiivse konnotatsiooniga väljendit *tundmatu sõdur*, annab väljendi ühe poole vastandamine (*sõdur vs vene pätt*) ka sõnale *tundmatu* selles kontekstis negatiivse ja hoiatava tähenduse. Ühendades monumendi, rahutustes osalejad ja arvatavasti 1940. aasta (*mille olime juba peaaegu unustanud*), on artikkel tõlgendatav väga tugeva üldistuse ja seisukohavõtuna.

(39) *Pronksist maski tagant vaatas välja hoopis uus nägu, õigemini juba ära unustatud vana. Mitte sõdur ega muu tsiviliseeritud tegelane, vaid kõige ehtsam vene pätt. Tema olemasolu olimegi juba peaaegu unustanud.*

Ka järgnevas näites viidatakse otse venelaste kuritegelikkusele.

(40) *Vahel, öises pimedas kangialuses või Lasnamäe tühermaal oli ta end meile vahel mõne rusikavopsuga meelde tuletanud, aga seni polnud ta meile siiski väga palju liiga teinud. Elas justkui kuskil mujal, teises maailmas, omaenda kookonis. Seltsiks Venemaa propagandistlikud telekanalid.*

Seevastu Eesti Päevaleht jääb oma 28. aprillil ilmunud juhtkirjas „Rahu ning kaine mõistus” neutraalseks, asumata kellegi poolele. Seal nimetatakse rahutustes osalejaid küll kurjategijateks, samas lisatakse kiiluna juurde põhjendav märkus *sest öiseid kaklejaid, akende lõhkujaid, liiklusmärkide ümberlükkajaid ja lihtlaseid vargaid ei saa kuidagi muudmoodi nimetada*. Seejuures jäetakse rahutustes osalejate rahvus mainimata ning nende käitumist püütakse põhjendada muude kui rahvusega seotud argumentidega.

(41) *Karjakäitumise või vägijoogi mõjul kurja teinu kainenemine on väärtus. Arvatavasti ärkasid paljud laamendajad hommikul õuduse ja ehk ka kahetsusega oma hävitustöö pärast.*

4.3.2. Meie venelased

Eestis elavad venelased eristatakse üldiselt rahutustes osalejatest. Nagu juba eespool näidatud, on valdav seisukoht, et märatsemas oli vaid käputäis purjus vene noori ja kõiki Eestis elavaid venelasi ei saa nendega samastada. Samal ajal on diskursus siiski üles ehitatud eestlaste ja venelaste vastandamisele ning on märgata eestlaste venelastest paremaks pidamist.

Raivo Vetik (2007) on kirjutanud sellest, kuidas sotsiaalne kategoriseerimine mõjutab ühiskonda ja poliitikat. Ta leiab, et Eesti rahvussuhetes on tekkinud vastastikune negatiivsete stereotüüpide võimendumise spiraal, mille alguspunktiks on vähemuste tõrjumine avalikus ruumis. See omakorda tekitab vähemusgruppides vastupanuidentiteeti. Selline negatiivsete stereotüüpide võimendumine avaldub üsna selgelt ka analüüsitud diskursuses, eestlaste ja venelaste omavahelistes suhetes.

Mõlemas analüüsitud ajalehes leiab mustvalget *meie-nemad*-vastandust (vt nt Dijk 2007: 63), kus meie (eestlased) oleme head, ja nemad (venelased) on halvad. See on poliitilises retoorikas sageli kasutatav mõjutamisvõte. *Meie* abil on võimalik tähistada mingeid inimrühmi ja samal ajal teised inimrühmad välja jätta.

Mihkel Mutt (PM 30.04.2007) pöördub eesti rahva poole, eraldades kohe meid neist. Samal ajal pöördub ta sellesama eesti rahva nimel siinsete venelaste poole, kasutades pronoomenivastandusi *meie-nemad* ja *meie-teie*.

(42) *Head inimesed, tahaksin neile öelda (kuigi nad seda ei loe). Vähemasti arukad eestlased ei arva, et te peaksite käima kühmus, süüdlasliku ilmega. Süü on individuaalne, sotsiaalset pärispattu ei eksisteeri. Te olete siin sündinud ja kuulute siia, ja me saame teie probleemist aru. Aga kas siis tõesti on nii võimatu teil aru saada meist, meie minevikust ja olukorrast?*

Mutt tõmbab venelaste ja eestlaste vahele avalikult väga selge piiri, sest kuigi ta eristab venelaste *murdose* ja *ülejäanud*, ei vastanda ta neid mitte omavahel, vaid eestlastele ja vihjab, et teisedki venelased pole rahutustes osalejatest paremad. Seega ikkagi *meie* ja *nemad*.

(43) *Ühelt poolt sigatses kahel päeval vaid murdose. Aga see, et ülejäanud ei vandaalitsenud, ei tähenda kaugeltki, et nad meisse hästi suhtusid. Nad on vaid seaduskuulekamad. Teisel konfliktipäeval oli väljas rohkem noori. Osa oli kindlasti romantika pärast. Aga mitte kõik. Politseiülem ütles, et lapsevanemad pidavat oma lastele järele tulema. Arvan, et koduteel ütlesid paljud oma võsukestele: maladets!*

Samasugune vastandus ilmneb ka näiteks Rein Taagepera arvamusaualduses „Killud” (EPL 28.04.2007), kus *nemad* on need, kes ei taha leppida, kuid *meie* pole nendesarnased.

(44) *Homme algab lepitus uuesti otsast peale. Ka nendega, kes ei taha leppida. Sest me ei kavatse muutuda nende sarnaseks. Jääme endi sarnaseks.*

Negatiivne suhtumine venelastesse avaldub ka selles, et suhtumist neisse väljendatakse kibestumisena minevikus tehtud ülekohtu pärast, näiteks: *vene kolonistid, viies kolonn Venemaa impeeriumimeelse poliitika elluvijana*. Evi Arujärv tuletab meelde seda, et venelane on meie jaoks keegi võõras, kelle suhtes tunneme hirmu.

(45) *Olles sündinud küll tükk aega pärast sõda, kuid vene kolonistidest küllastunud Ida-Virumaal, mäletan lapsepõlvest alalist pisukest hirmu venelaste ees.* (EPL 27.04.2007)

Vaatamata venelaste ja eestlaste eristamisele püütakse arvamustekstides siiski sagedamini vältida nende otsest vastandamist, et mitte rohkem pingeid tekitada. Aktsepteeriv suhtumine avaldub kõige ilmsemalt selle kaudu, et rahvusele viitavat sõna on täiendatud personaalpronoomeniga *meie*. *Meie*-deiksis on kollektiivi väljendaja, mille kaudu antakse teada, et väite esitaja ei räägi üksi enda eest, vaid esineb suurema hulga nimel. Jeanne Fahnestocki ja Marie Secori järgi (1990: 345) on *meie*-vorm tark valik, kui argument toetub väärtustele ja hinnangutele, mida lugeja ja kirjutaja jagavad. Rääkides *meie* positsioonilt, saab oma lugejale meelde tuletada seda, mis on ühine.

Meie-vormi valik näitab, et venelased arvatakse omade hulka, näiteks: *meie kaasmaalased, meie venekeelsed kaasmaalased, meie vene kogukond, meie venelased, üks osa meie kaaskodanikest, meie vähemusrahvus*.

(46) *Kahjuks pole see fakt paljudele meie venelastele sugugi nii vaieldamatu. Ma ei räägi tänavatel roppusi karjuvatest äärmuslastest, vaid neist seaduskuulekatest Eesti või Vene kodanikest, kes sellel paaril ööl kodus istusid ja sündmusi telerist vaatasid.* (Andres Toode, EPL 04.05.2007)

Ilmselt üritab kahte poolt lepitada 47. ja 48. näites president Toomas Hendrik Ilves, kes ühendab Eesti rahva personaalpronoomeniga *meie*, hõlmates sellega nii eestlasi kui ka Eestis elavaid venelasi:

(47) *Aga tüliõhutajad peavad pettuma, sest meie ei lase end tülli ajada. See on parim võimalus näidata oma üleolekut neist, kes meiega manipuleerivad. Ma tean, et meie riik on rikas nii tarkadest eestlastest kui tarkadest venelastest, ning ma tean, et kumbki osa neist ei ole nii rumal, et lasta end mõjutada hambututest tülinorijatest.* (PM, EPL 03.05.2007)

(48) *Vaadakem ausalt, enamik meie venekeelseid kaasmaalasi oli viimase nädala ärevatel päevadel ja öödel Eestiga. Te olite meie kõigiga, korra ja turvalisuse poolel, ning ma ütlen selle eest aitäh.* (PM, EPL 03.05.2007)

Vene rahvusest politoloog Aleksandr Astrov suhtub aga presidendi avaldustesse kriitiliselt. Tema ei taju presidendi *meiet* rahva liitjana, vaid tõlgendab seda üleolekuna. Ta kasutab tingivat kõneviisi, mis annab märku sellest, et ta küll tahaks arvata head, kuid teatud põhjusel ei saa seda teha.

(49) *Tahaksin tõepoolest uskuda, et president Ilves soovis head, tehes ettepaneku kutsuda kõiki Eestis elavaid venelasi "naši". Ent selles kontekstis, riigipoolse paternaalse suhtumise kontekstis omandab see sõna teistsuguse tähenduse. Nii kutsuti Venemaal pärisorje. Sõdadevahelises Euroopas räägiti "meie juutidest". Ja tahaks vastata: "Ei! Meie – ise!" Aga ka siin on miiniväli: ühes vanas Euroopa keeles kõlab "meie ise" – Sinn Fein ...* (EPL 07.05.2007)

Lepitaja rolli asub ka peaminister, kes ühendab pöördumisega *eestimaalased* nii eestlased kui siin elavad venelased ja pöördub rahva poole taas *meie*-vormi kasutades.

(50) *Head eestimaalased. Meil on nii palju, mille üle uhke olla – meie kodumaa, meie ühiselt ehitatud demokraatlik riik, meie mitmekesine kultuur. Eesti kiire areng rõõmustab meid kõiki. Seepärast ärgem leppigem viimaste päevade sündmustega. Las meie leppimatus väljendub meie kindlas soovis üksteist veel rohkem kuulata, mõista ja arvestada.* (EPL 28.04.2007)

Ühtekuuluvustunnet loob seegi, kui *eestivenelasi* nimetatakse *eestimaalasteks* või *kaasmaalasteks*, *Eesti kodanikeks* vaatamata sellele, et seejuures lisatakse rahvskuuluvust rõhutav täiend *vene keelt kõnelev* või *vene päritolu*.

Inga Kukk on uurinud eesti ajalehtede rahvusdiskursust 1990. aastate alguses ja toonud välja (1999: 52), et Eestis elavatele mitte-eestlastele viidati valdavalt negatiivsete tunnuste alusel – mitte kes nad on, vaid kes nad ei ole: *mitte-eestlased, muulased, kodakondsusetud* – ja alles teises järjekorras keele kaudu. Siin analüüsitava pronkssõduri-diskursuses viidatakse Eestis elavatele mitte-eestlastele üldjuhul üldistavalt kui venelastele või siis keele kaudu: *venekeelsed, venekeelne elanikkond, venekeelsed elanikud, vene keelt kõnelev elanikkond, siinsed venelased, vene kogukond, vene rahvusest inimesed, (Eestis elavad) venelased, kohalikud venelased, eestivenelased, Eesti venelased, oma venekeelne auditoorium, välisvenelased, sinne vene kogukond*. Pronkssõduri-diskursuses muutub rahvuste vastandamine oluliseks: just Venemaa ja venelased, mitte lihtsalt võõras on miski, mis meid, eestlasi, ohustab.

Kontekstis iseloomustatakse Eestis elavaid venelasi sageli kvantitatiivselt. Hulga näitamine on üks mõjusaid retoorilisi võtteid, mille abil saab tugevdada

esitatavat seisukohta, näidata midagi suurema või pisemana (vt nt Jokinen 1999: 146). Näidetes 51–53 kasutatakse hulgale viitavaid sõnu positiivses või vähemalt neutraalses kontekstis. 51. ja 52. näites viidatakse positiivselt venelaste arvukusele, seevastu 53. näites viitab Jarmo Virmavirta just venelaste vähesusele Eestis ja sellele, et nendega peaks rohkem arvestama.

(51) «Tuleb tekitada ühise Eesti, ühise kodu tunne, kus ka sajad tuhanded muulased tunneksid, et nad on omad,» ütles Odinets. (Tuuli Koch, PM 30.04.2007)

(52) Teise maailmasõja tulemusena kujunenud arvuka vene kogukonna kultuurautonoomiline «hõlmamine» on muidugi problemaatiline. (Rein Veidemann, PM 03.05.2007)

(53) Küsimustest esimene puudutab rahvusvähemuse positsiooni. Kas siis vene vähemus Eestis polegi võrdsete õigustega, nagu mitmel rahvusvahelisel foorumil, millest tähtsamad on Euroopa Liit ja Euroopa Nõukogu, on kinnitatud? (PM 07.05.2007)

Üldjuhul eristatakse rahutustes osalenuid ja Eestis elavaid venelasi. Seda on märgata eriti konflikti kriitilise perioodi ehk esimese nädala möödumisel, mil püütakse eestlasi ja venelasi lepitada. Näiteks helilooja Sven-Grünberg rõhutab, et suuremal osal eestivenelastest pole rahutustega mingit pistmist.

(54) Integratsiooni võime Eestis lugeda päris edukaks, sest meil on ligikaudu kolmsada viiskümmend tuhat pea täiesti desinformeeritud venekeelset elanikku, kellest vaid murdosaj on terroriga seotud. (PM 07.05.2007)

Samal seisukohal on ka Peeter Tulviste, kelle väide on küll pisut ebakindlam. Tema ei esine enesekindla teadja positsioonis, vaid pigem arvajana, kes kasutab verbi *oletama*.

(55) Oletan, et neid venelasi, kel on põhjust iseenda saavutuste üle uhke olla, oli tänavatel vähe, ja nemad ei lõhkunud ega röövinud kauplusi, vaid mõnel juhul püüdsid neid kaitsta. (EPL 04.05.2007)

Teistsugust äärmust esindab Mart Luik, kes soovib peaministril koguni venelastelt vabandust paluda. Ei ole päris kindel, et selline seisukohavõtt lepituse asemel konflikti pigem ei süvendaks.

(56) Veelgi olulisem on vabandust paluda Eestile lojaalsetelt venelastelt, kelle lapsed aastaid eestikeelses koolis või lasteaias käivad ja kes üleöö enda tahte vastaselt paariateks muutusid. (PM 08.05.2007)

4.4. Eestlaste rollid

Eestlased moodustavad diskursuses omaette osalisterühma, kes arvamusalustades on kollektiivse osalisena (meie) valdavalt vastandatud kas rahutustes osalejatele või üldisemalt venelastele. Ent nagu eespool osutatud, kasutati pronkssõduritemaatikat üsna palju sisepoliitilises retoorikas. Seetõttu kerkivad osalisterühma seast esile mõned individualiseeritud üksikosalised: peaminister Andrus Ansip, Tallinna linnapea Edgar Savisaar, sotsioloog Juhan Kivirähk. Omaette rühmana tõuseb diskursuseosaliseks ka kvantitatiivselt määratud hulk 12 professorit. Järgnevalt vaadeldakse neid osalisi lähemalt.

Pronkssõdur kujunes diskursuses erakondadevaheliste vastuolude võitlusväljaks. Iseloomulik on, et protsessiosalistena ei representeerita erakondi kollektiveeritult (vt Leeuwen 2008: 37), vaid fookusesse tõstetakse üksikisikud: ühele poole jääb pronkssõdurit eemaldada sooviv peaminister Andrus Ansip reformierakondlase ja Eesti valitsuse esindajana ning teisele poole Tallinna linnapea Edgar Savisaar keskerakondlasena. Diskursusele on iseloomulik, et konfliktis otsitakse süüdlasi ja osalisi nähakse valdavalt negatiivses valguses. Konflikti puhkemise alguspäevadel on suhtumine peaministrisse valdavalt kriitiline ja halvustav. Teda näidatakse konflikti peamise põhjuse ja esilekutsujana.

Peaministrit ründavale positsioonile asub 57. näites Edgar Savisaar, kes väidab, et Ansipi ettekujutuses on pronkssõdur puhtparteiline asi, mis nagu Kartaagogi tuleb hävitada. Ta vastandab Ansipi eesmärgid ja ühiskonna huvid, tugevdades vastandust retooriliste intensiivsuseväljenditega (*pelgalt, absoluutselt*).

(57) *Temale on see pelgalt valimislubadus, mis tuleb täita ka terve Eesti saatust ohtu seades. Seejuures absoluutselt adumata, et lisaks parteidele on olemas ka ühiskond, erakondadest sõltumatud arvamused ja lihtsate inimeste arvamused.* (EPL 26.04.2007)

Vastandusvõtet kasutab 58. näites ka keskerakondlane Evelin Sepp, kes laiendab võrdluse rahvusvahelisele areenile. Nimetades Ansipi tegevust *sambasõjaks*, loob ta paralleeli Iraagi sõjaga ja toob selle kaudu mitte Eesti sündmuste, vaid otseselt Ansipi tegevuse taustale *maailma hämmingut*.

(58) *Võrdlesin mõned kuud tagasi Andrus Ansipit George W. Bushiga. Õigemini nende tegevust. Mõlemal on oma sõda – ühel sambasõda, teisel Iraagi sõda. Ühtviisi hämmingus on maailm mõlema pärast.* (PM 27.04.2007)

Negatiivset ja kriitilist suhtumist peaministrisse väljendab ka Juhan Kivirähk. Nimetades „valitsust eesotsas peaminister Andrus Ansipiga” emotsionaalselt *kurjategijate ämmaemandaks*, seostab temagi konflikti tekkimise otseselt Ansipi tegevusega.

(59) *Ma ei õigusta laamendajaid, süütajaid ja rüüstajaid. Nad on kahtlemata kurjategijad. Kuid nende kuritegevuse vallandumisel on oma kindel põhjus. Nende kurjategijate "ämmaemandaks" on Eesti Vabariigi valitsus eesotsas peaminister Andrus Ansipiga.* (EPL 30.04.2007)

Eiki Berg seostab konflikti Eesti välispoliitikaga ja Venemaa-suhetega ning fokuseerib taas süüdistuse Ansipi isikule, kes ei pea Eesti tegevust Venemaa suunal oluliseks.

(60) *Veebruaris sai Eesti rahvas peaministri suu läbi teada, et Eestil polegi piirilepingut Venemaaga tarvis. See rohkem nagu nende mure, kas saada viisavabalt läände või mitte.* (PM 30.04.2007)

Sama kriitiline peaministri ja tema tegevuse suhtes on ka Rein Veidemann 61. näites. Ta ei individualiseeri Ansipit nimepidi ega kategoriseeri teda valitsusjuhina, vaid parteiliidrina, tuues selle kaudu diskursuse teemaks ka partei eesmärgid. Vastandades retooriliselt *jutlustamise* ja *praktiseerimise*, seostab ta sama vastandusega Ansipi ideelise liberaalsuse ja tegeliku *toore natsionalismi*.

(61) *Iroonia on selles, et Eestis kõige suuremat liberaalsust jutlustavast erakonnast ja tema liidrist on saanud toorel vastandumisel toimiva natsionalismi praktiseerija.* (PM 03.05.2007)

Sealsamas (PM 03.05.2007) viitab Veidemann eeltsiteeritutele sarnaselt, et pronksõduriga seotud sündmused käivitas *ühe mehe ambitsioon* ja *valitsuse sügav valearvestus*.

Majanduslikust aspektist vaeb olukorda 62. näites Tiit Vähi, aga temagi toob olukorra põhjusena välja, et Ansip ei pea oluliseks suhete arendamist Venemaaga. Kasutades Ansipi kategoriseerimiseks väljendit *praegune Eesti peaminister*, loob kirjutaja vastanduse eelmiste peaministritega, mis on tõlgendatav viitena nende (eeskätt kirjutaja enda) „õigemale” poliitilisele tegevusele.

(62) *Soov "Venemaa ära keelata" ja lootus, et sellega on probleem lahendatud, iseloomustab aga tõesti Ansipi valitsuste välis- ja nüüd juba ka sisepoliitikat. Praegune Eesti peaminister on eriti lihtsa mõtlemisega. Ta ütleb otsesõnu, et Venemaaga koostööd ja Venemaa transiiti polegi vaja. Ta ütleb, et samuti pole vaja piirilepingut ja ühinemist euroalaga.* (EPL 02.05.2007)

Vene rahvusest autorid Jelena Melnikova-Grigorjeva ja Anna Oršanskaja avaldavad 63. näites arvamust kõigi venelaste nimel (*meie*) ja on seisukohal, et peaminister provotseeris Tallinna rahutused. Nad kasutavad Ansipi tegevuse iseloomustamiseks eeltsiteeritutele tunduvalt emotsionaalsemaid väljendeid *pühaduseteotus*, *mõnitamine*, *vaenuõhutamine*.

(63) *Meie jaoks oli see, mida lubas endale peaminister, pühaduseteotus ja langenute mälestuse mõnitamine. Kusjuures võõraste langenute mälestuse mõnitamine. Kogu Eesti iseseisvusaja vältel ei ole tehtud rahvustevahelise vaenu õhutamiseks midagi rohkemat ega mõjusamat.* (EPL 05.05.2007)

Üsna palju on neidki, kes asuvad peaministrit kaitsma. Seda eelkõige vastukaaluks avalikkuses kõlanud väidetele, et peaminister peaks tagasi astuma. 64. näites asub Ansipit avalikult toetama näiteks Mikk Titma, aga ka tema ei õigusta Ansipi tegevust, vaid tunnistab, et peaminister *tegi vea*. Samal ajal ta rõhutab siiski, et Ansip on *Eesti kogenuim ja vaieldamatult teenekas poliitik*.

(64) *Ka avalikud üleskutsed selle kohta, et Ansip peaks tagasi astuma, ei ole poliitiliselt mõistlikud. Arvan, et Eesti kogenuim ja vaieldamatult teenekas poliitik tegi vea, torpedeerides ühistegevust ja andes maailmale sõnumi, et juhtpoliitikut ei ole võimelised ühiselt rahva poole pöörduma. Arvan, et riigikogu peaks pöörduma rahva poole ühisavaldusega, mis annaks sõnumi, et nad asetavad riigi ja rahva huvid kõrgemale erakondlikest ja isiklikest huvidest.* (EPL 03.05.2007)

Kuigi sisepoliitikas vastandatakse Reformierakonda eesotsas Andrus Ansipile ja Keskerakonda eesotsas Edgar Savisaarele, ei too Andrus Ansipi aadressil esitatud süüdistused uuritavas diskursuses kaasa Savisaare tegevuse ja väljaõeldu toetamist. Suhtumine Tallinna linnapeasse Edgar Savisaaresse on valdavalt negatiivne. Kriitika põhjusena nähakse nii seda, et Savisaar tõmbas pronksõduri esimesena erakondadevahelisse arveteklaarimisse, kui ka seda, et Tallinna linnapeana ei pea ta ennast piisavalt seotuks linnas toimuvate sündmustega.

(65) *Edgar Savisaar on andnud selge sõnumi, et Keskerakond tahaks enne klaarida poliitilisi suhteid ja alles siis mässu rahustamise ette võtta.* (Aavo Kokk, EPL 02.05.2007)

Negatiivselt suhtub Savisaaresse ka Urmas Sutrop. Ta võrdleb toimunut 1940. aastate sündmustega ja Savisaart Johannes Vares-Barbarusega. Seejuures ei individualiseeri Sutrop Savisaart nimepidi, vaid kasutab funktsionaalset kategooriat *linnapea*. Sellega ei viita ta Savisaarele kui üksikisikule, vaid kui poliitilisele institutsioonile, mis tugevdab võrdlust oma poliitilises rollis eesti rahva vastu töötanud Vares-Barbarusega. Samamoodi võib tõlgendada ka Sutropi viidet Savisaare *marodööridest valijatele*. Kui Aavo Kokk väitis 65. näites, et Savisaare jaoks pole oluline konflikti rahustada, siis Sutrop leiab 66. näites, et Savisaare jaoks pole oluline Eesti.

(66) *Võib-olla ma näen und, aga mulle näib, et uueks Johannes Vares-Barbaruseks oli välja valitud üks linnapea. ... Linnapea ei muretse ei*

Eesti ega eestlaste pärast, ainus, mis talle korda läheb, on tema marodööridest valijate heaolu trellide taga. (PM 03.05.2007)

Selleks, et end avalikkuses väljaöeldud süüdistustest puhtaks pesta, avaldab Edgar Savisaar 8. mail 2007 artikli „Esimene märuliöö – mis tegelikult juhtus?”. Sellesamas artiklis kaitseb Savisaar ennast, kuid asub süüdistama Reformierakonda, kandes *meie-nemad*-vastasseisu venelaste (või osa venelaste) ja eestlaste konfliktilt üle jagunemisele eesti ühiskonna sees. Selline retoorika tähendab, et küsimustele vastamise asemel vahetab ta teemat ja seostab oma argumendid iseenda püstitatud uue probleemiga.

(67) Sel ajal kui meie püüame ühiskonnas pingeid leevendada ja uut dialoogi algatada, nii raskelt kui see ka ei lähe, õhutavad reformierakondlaste juhid ühiskonnas meie-vastast vaenu ning püüavad toiminust lõigata kitsast parteilist kasu. Nemad keedavad supi kokku ja meie peame seda nüüd helpima.

Nn kaksteist professorit muutuvad diskursuseosalisteks sellega, et pöörduvad Eesti Vabariigi kaitseministri poole kirjaga, kus juhivad tähelepanu mälestusmärgi ümberpaigutamisega seotud riskidele. Kiri saab avalikkuses suure tähelepanu ja vastukaja osaliseks, kuid diskussiooni objektiks ei saa mitte kiri, vaid selle autorid.

Kohe pärast kirja avaldamist algab meedias pahameeletorm. Valdav on negatiivne ja kriitiline suhtumine, sõnavõtjad tõlgendavad kirja „vale” poole valimisena eestlaste ja venelaste konfliktis või sisepoliitikasse sekkumisena valitsuse vastaspoolel Eestile niigi raskel hetkel. Samal põhjusel sai diskursuses negatiivse rolli Edgar Savisaar, kuid viimane tundub siiski distantseeruvat 12 ühiskonnateadlasest. Savisaar näib 68. ja 69. näites küll tunnustavat kirja autorite ettevõtmist, nimetades neid *kõrgintellektuaalideks* ja *tipp-professoriteks*, kuid selles, et nende avaldusele viitab ta kui *mehisele pöördumisele* ja *moraalsele ohvrile*, võib näha ka irooniat ja skeptilisust. Savisaar tõlgendab kirja selgelt sisepoliitilise seisukohavõtuna, nähes selles enese *alandamist peaministri ees*. Vastandades kõrgintellektuaalid ja peaministri, *akadeemilised liistud* ja poliitika, viitab ta sellega retooriliselt ka peaministri intellektuaalsele tasemele.

(68) Mul on hea meel, et professorid sellise mehise pöördumise koostasid, kuid mul on ka ausalt häbi, et sellised kõrgintellektuaalid on pidanud end peaministri ees alandama. Aga ma saan aru, et oma maa ja rahva huvide eest seistes on nende moraalne ohver igal juhul õigustatud. (EPL 26.04.2007)

(69) Samas kui tipp-professorid on pidanud oma akadeemiliste liistude juurest pöörduma poliitikasse ... (EPL 26.04.2007)

Ka Evi Arujärv määratleb järgnevatel näidetes kirja kui *vastandumist* eestlastele ja möönab autorite *julgust*, kuid ta nimetab neid *lootusetu eliitiks* ning näeb venelaste poolele asumise põhjusena hoopis *lihtlabast hirmu* ja *süükompleksi*.

(70) *Ka kaksteist professorit, kes võtsid hiljuti okupatsioonialtari küsimuses sõna, ütlesid, et lootust ei ole nagunii ja asi tuleb väliselt korras hoida. (EPL 27.05.2007)*

(71) *Ma austan professorite julgust vastanduda väga paljudele eestlastele ja kõnelda enda nimel. Aga kas see ikka on julgus? Avalduse aluseks ei ole ju mõistmine, vaid lihtlabane hirm ja vabatahtlikult omaks võetud süükompleks. (EPL 27.05.2007)*

Halvustavalt suhtub professoritesse ka Iivi Masso (72. näide), kes rinnastab süntaktiliselt *Eesti meesprofessorid Venemaa võimudega* ning liidab konteksti võrdluse juudi soost natsismiohvrite järeltulijatega ja *natsisõduri monumendiga*, tugevdades retoorikat emotsionaalsete vastandustega *kodulinna paraadpaik, stalinistliku terrori ohvrid, lapsed ja lapselapsed*. Sooline vastandamine (*Eesti meesprofessorid*) jääb siiski tähelepanuta, igatahes rohkem see aspekt uuritavas diskursuses esile ei tõuse.

(72) *On raske ette kujutada kedagi ütlemas juudi soost natsismiohvrite järeltulijatele, et neil tuleks suhtuda leplikult natsisõduri monumenti kodulinna paraadpaigas, sest see on oluline saksa identiteedi sümbol. Ometi on nii Venemaa võimud kui ka Eesti meesprofessorid just seda öelnud tallinlastele, kelle hulgas on veel praegusi palju stalinistliku terrori ohvrite lapsi ja lapselapsi. (EPL 30.04.2007)*

Helju Viires nimetab professoreid artiklis „Juhan (vale)prohvet” (EPL 12.05.2007) meie oma *tosinaks pehmeks professoriks, kes ei ole vox populi ega ka mitte vox dei*.

Sama kriitiline on Eiki Berg, kes leiab 73. näites, et teadlased reageerivad üle. Tema pöördumises mõjub sõna *lugupeetud* iroonilisena.

(73) *Vaatamata sellele, et lugupeetud professorite pöördumine tuli hilja, ei olnud neilt ka keegi varem tõsiselt nõu ja soovitusi küsinud. (PM 30.04.2007)*

Urmas Sutrop näeb kirja kirjutajates riigikukutajaid ning vastandab nad *põhiseaduslikule valitsusele*. Kuigi ta leiab irooniliselt, et kindlasti oli nende hulgas ka mõni, kes ei saanud aru, mida ta tegi, seostab retooriline võrdlus kirja autorite tegevuse piiblisündmustega (*kolmkümmend hõbeseklit*) ja otseselt reetmisega. Sutrop loob lausa uue semiootilise märgi *punased professorid*, mis sellest peale on hakanud elama iseseisvat elu.

(74) *Aga plaan oligi selline, et kukutada meie põhiseaduslik valitsus. Ja eks nii mõnigi punane professor või sotsioloog oleks tänutäheks saanud oma kolmkümmend seeklit, mille eest saanuks osta ministrikoha uues Barbaruse valitsuses.* (PM 03.05.2007)

Sama kriitiline on Kalle Muuli, kes võrdleb sündmusi Tõnismäel samuti 1940. aasta juunipöördega. Temagi näeb sarnasusi professorite ja Venemaa käitumises. Seejuures nimetab ta professoreid *mõnedeks vasakpoolsete vaadetega Eesti haritlasteks, kes kutsusid eestlasi allaheitlikkusele, süüdistasid valitsust ühiskonna lõhestamises ja nõudsid sedasama, mida nõuab ka Venemaa – valitsuse tagasiastumist.* (PM 03.05.2007)

Kirja autorite ja Tallinna linnapea rolli näeb järgnevas näites ühesugusena Sven Grünberg, kes paigutab nad ühte loetelusse ja võrdleb nende (siiski *omade*) tegevust *idanaabri käitumisega*:

(75) *Hämmastav pole niivõrd meie idanaabri käitumine, kuivõrd omade, küll kaheteistkümne professori, Tallinna linnapea ja teiste lühinägelikkus, argus, oma rahva vastu minek.* (PM 07.05.2007)

Ühiskonnategelaste seisukohavõttu tõlgendatakse valdavalt vene poole valimisena konfliktis Eesti ja Venemaa vahel, nagu ka Savisaare tegevust ja seisukohti.

Sotsioloog Juhan Kivirähk avaldab 30. aprillil 2007 Eesti Päevalehes arvamusteksti „Uue kolmikliidu verine algus”, kus ta tuleb välja seisukohaga, et Tõnismäel juhtunu oli valitsuse poolt läbi mõeldud *geniaalne stsenaarium*. See kirjutis kutsub meedias esile sama ägeda pahameeletormi nagu ühiskonnateadlaste avaldus.

Helju Viires pühendab Juhan Kivirähki kritiseerimisele Eesti Päevalehes koguni terve artikli „Juhan (vale)prohvet” (12.05.2007). Tekst on kirjutatud kirjavormis oma kunagisele õpilasele ning Viires kasutab Kivirähki poole pöördumisel *sina*-vormi ja eesnime. Selline pöördumine viitab tuttavlikkusele, samas ka üleolevale, mitte eriti lugupidavale suhtumisele, kuna selline nimetamine seostub isikuvastase kriitikaga. *Sina*-vorm muudab teksti eriti isiklikuks ja emotsionaalseks.

(76) *Ka Sinu jutus, Juhan, tunnen prääniku magusat maitset. Aga võib-olla on see vaikne vasakpoolsus, millega meie intelligents nii kenasti oskab flirtida. Ikka hoida vaeste ja vaevatute poole, n.ö. igaks juhuks.*

Nimetades autorit *vasakpoolseks*, annab ta siinses kontekstis vasakpoolsusele selgelt negatiivse tähenduse, seostades seda Venemaa heakskiidu taotlemisega (*prääniku magus maitse*). Sama iseloomustusega hõlmab ta ka 12 professorit (*meie intelligents*).

Erinevalt varasemast üsna üksmeelsest hukkamõistust nende suhtes, kes valitsuse tegevust kriitiliselt nägid, pole suhtumine Juhan Kivirähki seisukohta

kohavõttu (EPL 30.04.2007) nii ühtne. Vaatamata üldisele negatiivsele hoiakule leidub neidki, kes Juhan Kivirähki kaitsma asuvad. Näiteks nii Mihkel Raud (EPL 07.05.2007), Tarmu Tammerk (EPL 07.05.2007) kui ka Hannes Rumm (EPL 07.05.2007) leiavad, et nad ei pruugi küll Kivirähkiga nõustuda, kuid Eestis peaks olema siiski sõnavabadus, nii et igaüks saaks vabalt oma arvamust avaldada, sealhulgas ka sotsioloog. Siin võib näha ka diskussiooni teatud jahtumist – konfliktist on möödunud paar nädalat ja ajaline distants soodustab analüütilisemat lähenemist.

4.5. Kokkuvõte

Pronkssõduri-diskursus on mitmekihiline. Analüüsitud tekstides eristuvad kaks selgemat diskursuseosaliste rühma, keda on siinses analüüsis kõige sagedamini kasutatud sõnade järgi nimetatud tinglikult venelasteks ja eestlasteks. Venelasi nähakse kahe suurema rühmana: rahutuses osalejad ja Eestis elavad venelased üldisemalt. Mõlemat alarühma iseloomustab kollektiivsus: osalistele viidatakse mitmusevormidega või kvantitatiivselt määratud hulvana. Individualiseeritud osalisi venelaste rühmas välja ei tooda. Eestlaste seast kerkivad esile mõned silmapaistvamad üksikosalised: peaminister Andrus Ansip, Tallinna linnapea Edgar Savisaar, sotsioloog Juhan Kivirähk ja kvantitatiivselt määratud rühm, kellele viidatakse nimetusega 12 professorit. Nimetus on teatud mõttes kujundlik ja üldistav, võib-olla ka irooniline, sest tegelikult ei ole kõik selle rühma liikmed professorid.

Diskursuse üksikosalist pronkssõdurit kui vaikivat osapoolt kasutatakse konfliktis oma seisukohtade õigustamiseks. Pronkssõdurit nähakse diskursuses kas elutu monumendina või metafoorselt elusa sõdurina. Selle kaudu, kuidas kirjutaja pronkssõdurile viitab, avaldub tema suhtumine konflikti. Suhtumine võib olla kas negatiivne, positiivne või neutraalne. Kui pronkssõdurit nähakse elusana, on ka suhtumine konflikti emotsionaalsem, seega kas positiivne või negatiivne. Enamasti käsitletakse teda kui vallutajat või okupanti. Samas näiteks kaitseminister Jaak Aaviksoo toob pronkssõduri toetama Eesti valitsuse tegevust ja kirjeldab teda oma tekstis positiivsete väljenditega. Selgelt tuleb esile ka pisut idealistlik suhtumine pronkssõdurisse, kus teda nähakse ausa sõjamehena, kes samuti kannatab konfliktis. Sellisel juhul on eesmärk apelleerida eesti rahva tunnetele.

Osaliste analüüsi põhjal kerkivad diskursuses tähtsale kohale eestlaste ja venelaste suhted. Eestis elavad venelased eristatakse üldiselt rahutustes osalejatest, kellele kuulub avalikkuse hukkamõist. Rahutuses osalejaid nähakse eelkõige kurjategijatena. Seejuures kasutatakse valdavalt strateegiat, kus rahvusele otse ei viidata (küll aga venekeelsusele). Vene rahvusele viitamise kohta esineb vähe näiteid ja mõnel juhul on see ka taotluslik (*tundmatu vene pätt*). Pigem viidatakse sellele, et rahutuses osalejad on ellu ärrganud nõukogude rahvas, kes vihkab eestlasi. Taustal võib Eesti kontekstis siiski näha rahvuslikku vastandust, sest eestlasi nõukogude rahva järeltulijate ja sovetide hulka ei loeta.

Rahutuses osalejate nimetamisel viidatakse tihti nende noorusele, vähele hulga ja alkoholilembusele. Noorusele ja vähele hulga viitamine võib tähendada ühelt poolt nende tegevuse pehmendamist, teiselt poolt võib olla eesmärgiks vähendada eestlaste sisemisi hirme ja luua turvatunnet. Eesti Päevaleht järgib rahutustes osalejate kirjeldamisel pisut mõõdukamat suunda kui Postimees, kes ei hoia oma hinnanguid tagasi.

Üldjuhul võib täheldada püüdu eestivenelasi aktsepteerida, samas on siiski märgata eestlaste venelastest paremaks pidamist. Vihkamise laavin (sellise piltliku nimetuse annab sündmustele 3. mai Eesti Ekspressis Bravo) on vallandunud ja haarab enda alla kogu Eesti. Ilmekalt tuleb esile mustvalge *meienemad*-vastandus, kus meie (eestlased) oleme head ja nemad (venelased) on halvad. Arvamuste kaudu avaldub ka eestlaste hirm ja kibestumine minevikus tehtud ülekohtu pärast. Sallivust ja aktsepteerivat suhtumist oma avalikes pöördumistes näitavad üles eelkõige president ja peaminister, kes püüavad Eesti elanike ühtsustunnet luua *meie*-vormi abil.

Teiselt poolt avalduvad diskursuseosaliste analüüsi kaudu ka Eestis valitsevad sisepoliitilised hõõrumised. Pronkssõduri konfliktit kasutatakse ära erakondadevaheliste suhete klaarimisel ja argumendina oma seisukohtade õigustamisel. Eestlaste seas tekivad omaette vastandrühmad: ühelt poolt peaminister Andrus Ansip ja Reformierakond *versus* Edgar Savisaar ja Keskerakond, teiselt poolt Andrus Ansip ja Eesti valitsus *versus* 12 professorit ja sotsioloog Juhan Kivirätk. Suhtumine 12 professori ühisavaldusse ja sotsioloog Juhan Kivirätki seisukohavõttu on valdavalt halvustav. Nende pöördumised kutsuvad esile avalikkuse emotsionaalse pahameeletormi ja neid, nagu ka Edgar Savisaart, nähakse peaaegu et riigi reeturitena, kes on asunud Venemaaga ühte paati Eesti riigile ja rahvale kriitilises olukorras. Selle kaudu avaldatakse samal ajal ka toetust Eesti valitsusele. Argumentatsiooni keskseks lähtekohaks tõuseb mõte, et kriitilises olukorras peavad Eesti riik, rahvas ja valitsus ühte hoidma – olema *meie*. Nn Venemaa-oht ja hirm Venemaa ees sunnib rahvast hoidma siiski oma valitsuse poole ja jätma kõrvale sisepoliitilised vastuolud.

ÜLDISTUSED JA JÄRELDUSED

Doktoritöö eesmärk oli välja selgitada, milline on Eesti kaitsepoliitiline diskursus, kuidas representeeritakse ja määratletakse selle diskursuse osalisi ja milliseid rolle diskursuseosalistele konstrueeritakse. Analüüsiti Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste Kõrgema Sõjakooli kadettide esseed ning Eesti osalusega välispoliitilist (Iraagi konflikt) ja sisepoliitilist konflikti (pronksõduri-sündmused). Peamiseks uurimismeetodiks oli tekstianalüüs, samuti retoorika uurimisvõtted ja lähtekohaks idee, et keelekasutus konstrueerib tegelikkust. Analüüsitavateks keeleväljenditeks olid tekstides esinevad argumentid ja retoorilised võtted, sealhulgas fakti- ja tunde põhise argumentatsiooni ning kaitsva ja ründava retoorika eristus. Diskursuseosalistest oli tähelepanu keskendatud kaitseväelastele, poliitikutele ja Eesti avalikkusele (rahvale). Analüüsi aluseks olid Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste Kõrgema Sõjakooli kadettide esseed (26 teksti) ning ajalehe Postimees ja Eesti Päevaleht võrguväljaande artiklid (Iraagi-diskursuses 64 teksti ja pronksõduri-diskursuses 45 teksti).

Kaitsev ja ründav retoorika

Mõlemas uuritavas konfliktis leidis nii kaitsvat kui ka ründavat retoorikat. Alati ei saanud kaitsvat ja ründavat retoorikat kasutavaid tekste vastandada, sest argumenteerimisel nii kaitsti oma argumenti kui ka rünnati vastase oma. Kuigi pronksõduri konflikti uuriti lühema aja vältel kui Iraagi konflikti, võib mõõnda, et pronksõduri-diskursus oli emotsionaalsem ja seal kasutati ka enam ründavat retoorikat. Konflikti alguses polnud seejuures oluline, keda rünnati. Süüdlast otsiti kõikjalt ja negatiivsena nähti kõiki diskursuseosalisi, nii rahutustes osalejaid, Eestis elavaid venelasi, Eesti peaministrit, Tallinna linna-pead, sotsioloog Juhan Kivirähki kui ka konfliktini viinud sündmusi distantsilt analüüsida püüdnud 12 professorit. Kaitsvat retoorikat ja faktipõhist argumentatsiooni võis märgata enam emotsioonide vaibudes, mil jäi ruumi ka analüütilisemale lähenemisele.

Iraagi-diskursuses sõltus kaitsva või ründava retoorika kasutus sellest, millisel positsioonil sõja suhtes oli artikli autor. Iraagi sõja eel olid kõik diskuteerijad väga selgelt valinud, kas olla Ameerika Ühendriikide poolt või vastu. Poole valikuga paigutati end ühtlasi ka mingile positsioonile Euroopa-Ameerika konfliktis. Sõja pooldajad kaitsesid üldjuhul Ameerika Ühendriike ja ründasid Iraaki, sõja vastased olid Euroopa poolel ja ründasid USA-d, jättes Iraagi kui tekstiosalise diskussioonile sekundaarsele positsioonile. Iraagi-missiooni ajal oli valitsuspoliitikute, kaitseväelaste, ajakirjanike poolevalik selge. Valitsuspoliitikud (v.a aastatel 2005–2007, mil valitsusse kuulusid ka Keskerakond ja Rahvaliid) ja kaitseväelased kui institutsiooni esindajad olid missiooni poolt. Valitsuse seisukohta toetasid ka ajakirjanikud. Missiooni

pooldajad kasutasid valdavalt jällegi kaitsvat retoorikat ja missiooni vastased ründavat retoorikat.

Võis märgata, et osa diskuteerijaid käsitles probleemi isiklikult, teised pigem abstraktselt ja distantseeritult. Mida isiklikum oli lähenemine, seda ründavam ja emotsionaalsem oli ka autori argumentatsioon. Distantstilt oli kergem olla objektiivne ja toetuda faktidele. Tekste mõjutas ka nende kirjutamise aeg. Tekstid, mis olid kirjutatud pronkssõduri sündmuste alguses (esimese nädala jooksul), diskussiooni puhkedes Iraagi sõja eel, samuti pärast Eesti sõdurite hukkumist Iraagis, olid samuti ründavamad ja emotsionaalsemad.

Iraak jäi sõja eel diskuteerijate jaoks kaugeks paigaks, seda enam, et siis polnud avalikkuses kõne all ka küsimus, kas saata Eesti sõdurid sinna missioonile või mitte. Missiooni ajal muutus aga Iraak diskursuseosalistele lähedasemaks Eesti kaitseväelaste osaluse tõttu Iraagis. Kui üldjuhul nimetati Iraagis toimuvat võõraks sõjaks, siis pärast Eesti kaitseväelaste hukkumist seal sai Iraagis toimuvast meie sõda. Ka pärast Eesti Iraagi-missiooni lõppemist nimetati Iraagis toimunut tagasivaatavalt meie sõjaks.

Kuna pronkssõduri sündmused toimusid meie enda kodumaal, siis oli pronkssõduri-diskursus kogu konflikti vältel emotsionaalsem ja seal kasutati ka enam ründavat retoorikat. Seega võib väita, et poliitilise konflikti puhul mõjutavad kasutatavat retoorikat ja argumentatsiooni erinevad tegurid: sündmuste lähedus autorile ja autori seotus sündmustega, autori isiklik suhtumine või institutsionaalne kuuluvus (vrd ühiskonnategelane, poliitik, kaitseväelane), samuti teksti kirjutamise aeg (konflikti algus või periood, mil konflikt ei tekita enam erilisi emotsioone).

Kaitseväelased teksti- ja diskursuseosalisena

Välispoliitilises konfliktis (Iraagi-diskursuses) olid kaitseväelased üheks diskursuse- ja samuti tekstiosaliseks, see tähendab, et nad võtsid ise sõna ja neist räägiti. Sisepoliitilise konflikti (pronkssõduri-diskursuse) puhul jäid tegelikus konfliktis osalenud politseinikud ja kaitseväelased diskussioonist üldjuhul kõrvale. Neid ei representeeritud ei teksti- ega diskursuseosalistena. Nad ei osalenud diskussioonis, neid ei intervjueritud, nende arvamusi ei avaldatud. Mõnes tekstis viidati siiski politseinikele kui korrakaitsetele ja kiideti nende tööd, kuid üldjuhul ei olnud nad ka diskussiooni objektiks. Selle põhjal võib järeldada, et kuigi ka pronkssõduri-diskursuses kasutati argumente ja retoorikat, mis viitasid sõjalisele konfliktile, tajuti seda siiski pigem sise- kui kaitsepoliitilise probleemina. Eelkõige oli küsimus eestlaste ja venelaste vahelises teineteisemõistmises. Tegelikku ohtu riigile ei tajutud, vastasel juhul oleks eeldatavasti tähelepanu alla tõusnud ka riigi kaitsjad.

Iraagi-diskursuses tõusid kaitseväelaste kui diskursuse- ja tekstiosaliste kohta esile needsamad argumendid, mida pidasid oma esseedes oluliseks kadetid kaitseväelaste esindajatena: isamaa-armastus, oma kohuse täitmine, lojaalsus riigile, vastutus oma töö eest, mehisus, enesearendamine (kogemuse

saamine). Kaitseväelased ise tõid Iraagi-diskursuses esile patriotismi, lojaalsust riigile, vajadust täita oma kohust, samuti tundsid nad suurt vastutust oma töö ees ja nimetasid ka kogemuse saamise vajadust. Kaitseväelastest (eriti langenud kaitseväelastest) räägiti kui mehistest ja vapratest, isamaa kaitsjatest, kes on valmis andma oma elu millegi kõrgema nimel. Seega tõstsid nii kaitseväelased ise kui ka poliitikud ja ajakirjanikud neist rääkides esile samu väärtusi, mida juba kadetid oma kutsevalikul määravaks olid pidanud. Isiklikul kasul põhinevad argumendid, mida kadetid nimetasid esseedes, Iraagi-diskursuses siiski esile ei kerkinud.

Esseedes oma kujuteldavaid teoreetilisi seisukohti esitades kategoriseerisid kadetid end pigem positsiooni järgi (ohvitser), konkreetsetes tegevuses Iraagi-missioonil aga pigem tegevusala järgi (kaitseväelane, sõjaväelane). Ühelt poolt võib see olla küll tingitud ka essee teemaasetusest, kuid tähelepanuväärse erinevusena väärib siiski märkimist.

Iraagi-diskursuses tajusid kaitseväelased ennast rühma esindajana ja kasutasid valdavalt *meie*-vormi. *Mina*-deiktiku kasutus oli Iraagi-diskursuses marginaalne. Seda leidis vaid üksikutel juhtudel, kui oldi nõus võtma vastutust ainuisikuliselt endale. Seevastu kadettide esseedes oli ülekaalus just *mina*-vormi kasutus ning ka *meie*-vorm tähistas rohkem Eesti riiki ja rahvast kui kaitseväelasi. Kadetid tunnetasid samuti rühmakuuluvust, kuid nemad kasutasid rühmakuuluvuse näitamiseks liigitermineid (*ohvitser*, *inimene*), sest nad kirjutasid oma kujuteldavast tulevikust ega samastanud ennast veel ohvitseriga. Kadettide esseede puhul oli *mina*-deiktiku kasutuse suur sagedus ootuspärane. Selle tingis juba žanr: esseedes toetuti tihti oma isiklikule kogemusele.

Poliitikud ja riigid teksti- ja diskursuseosalisena

Eesti poliitikud osalesid mõlemas konfliktis nii diskursuse- kui ka teksti-osalistena. Iraagi konfliktis osutus otstarbekaks analüüsida ka ajakirjanike rolli diskursuses. Seal torkas silma, et ajakirjanikud intervjuueerisid üksnes valitsus-poliitikuid, opositsioonipoliitikud said sõna sekka öelda vaid oma arvamused artikkelites.

Mõlemas konfliktis olid opositsioon ja valitsus üldjuhul erineval seisukohal. Aastatel 2005–2007 oli Iraagi konflikti suhtes märgata ka valitsusparteide seas erimeelsusi, sest tollal kuulusid valitsusse lisaks Reformierakonnale samuti Keskerakond ja Rahvaliit.

Sisepoliitilises konfliktis tõusis opositsiooni tegevus ka üheks keskseks diskussiooniteemaks (opositsiooni lõhestamistegevust tauniti üksmeelselt), välispoliitilise konflikti puhul see diskussiooniteemaks ei tõusnud. Iraagi konfliktis ei taotletud üksmeelt, pronkssõduri konfliktis seevastu kutsus iga kriitiline sõnavõtt esile valulise reaktsiooni, seda mõisteti valitsuse ja riigi ründamisena. Alles siis, kui konfliktist oli möödunud umbes nädal, kostus häält eri arvamusalvade kaitseks. Seega suhtuti Iraagi-konflikti tegelikult distantseeritult, seda ei tajutud otsese ohuna Eesti riigile, millele oleks pidanud

üksmeelselt vastu astuma. Iraagi-teemat sai arutada abstraktselt. Seevastu pronkssõduri konflikt oli n-ö rahva sõda ja siin igatseti üksmeelt nagu laulva revolutsiooni ajal.

Mõlemas konfliktis kasutas valitsus oma tegevuse põhjendamiseks muuhulgas ajaloolisi argumente. Iraagi-diskursuses oli argumendiks see, et me peame toetama USAd, kuna USA on ajaloos toetanud meid, meil on tänuvõlg ja see kaitsevajadus võib uuesti esile kerkida. Pronkssõduri-diskursuses oli argumendiks see, mida venelased meile tegid 1940. ja 1944. aastal ja kuidas mässavad venelased tahavad ajalugu tagasi pöörata. Mõlemas konfliktis seostus see ajalooline argumentatsioon patriotismi ja isamaalisusega. See omakorda seostus ka kadettide argumentidega, nemadki tõtsid oluliste argumentidena esile isamaalisust ja patriotismi, kuigi nemad ajaloole ei viidanud.

Sisepoliitilises konfliktis oli ajalooline argument tunduvalt tugevam ja vaid ühesuunaline – sellega toetati valitsuse tegevust (monumendi teisaldamist). Iraagi konfliktis kasutasid keskerakondlased ja ühiskonnategelased ajaloolist argumenti aga ka konfliktis osalemise vastu. Nad väitsid, et meie okupatsiooni all kannatanuna teame, mis on okupatsioon, ja ei peaks minema teisi okupeerima.

Välispoliitilises konfliktis olid tekstiosalisteks riigid (Ameerika Ühendriigid, Iraak, Eesti), keda vahel esindasid nende juhid (Bush, Hussein). Saddam Hussein nähti eranditult negatiivse tekstiosalisena. Teda nimetati diktaatoriks, türanniks ja võimuhulluks ning seostati teiste diktaatoritega, näiteks Hitleri, bin Ladeni, Gaddafi ja Arafatiga. Nendesamade diktaatoritega võrreldi ka Ameerika Ühendriike, kuid kollektiivse osalisena. Mõnikord riigi juhid ka vastandusid riigile ja rahvale. Näiteks vastandati Saddam Husseinile iraaklased, kellele temast vabanemine head teeks, ja kogu maailm, mida Saddam Hussein ohustab.

Eestit esindas Iraagi-diskursuses tekstiosalisena Eesti riik. Arutleti selle üle, mida Eesti riik oleks pidanud tegema, kas riigi otsus oli õige või vale. Kui Eesti tegevust kritiseeriti, samastati riik valitsusega. Tekstiosalisena Iraagi-diskursuses mingit Eesti rühmitamist-ümberkategoriseerimist üldjuhul ei olnud. Üksikute poliitikute, ka mitte opositsiooni tegevust ega arvamusi eraldi ei arutatud. Pronkssõduri-diskursuses kategoriseeriti aga Eesti väiksemateks rühmadeks. Kõigepealt vastandusid suuremate kategooriatena eestlased (meie) ja venelased (nemad). Seega tuli rahvusliku kategoriseerimise puhul esile *meie-nemad*-vastandus. Eestlaste seast omakorda kerkisid esile väiksemad osaliste-rühmad (Eesti valitsus, 12 professorit) ja üksikisikud (peaminister Andrus Ansip, Tallinna linnapea Edgar Savisaar, sotsioloog Juhan Kivirähk). Eesti-välise tekstiosalisena viidati selles diskursuses vaid Venemaale.

Pronkssõduri-diskursuses tekkisid lisaks rahvuslikule vastandusele *eestlased-venelased* vastandpaarid ka eestlastest osaliste seas. Andrus Ansip ja Reformierakond vastandusid Edgar Savisaarele ja Keskerakonnale, Andrus Ansip ja Eesti valitsus 12 professorile ja sotsioloog Juhan Kivirähkile. Vastandpaarid tekkisid ka Iraagi-diskursuses. Lisaks vastandusele Saddam Hussein *versus* iraaklased vastandusid Iraagi sõja eelses diskursuses kollektiivsete osalistena Ameerika Ühendriigid ja Euroopa (sealhulgas Eesti), Ameerika

Ühendriigid ja Eesti, Ameerika Ühendriigid ja ÜRO, ka Iraak ja Ameerika Ühendriigid. Vastandpaar Eesti-Iraak jäi suhteliselt marginaalseks.

Mõlemas konfliktis oli konflikti objekt (Iraak, pronkssõdur) ise diskussioonist väljaspool, diskussioon käis tema ümber. Nii pronkssõdur kui ka üldjuhul Iraak olid passiivsed diskursuseosalised, mille suhtes erinevad osalejarühmad oma arvamust avaldasid. Iraagi sõja eel jäi Iraak diskussioonis enamasti passiivseks osaliseks. Iraagi vabastamise vajadust kasutati argumendina suhteliselt harva võrreldes vajadusega Ameerika Ühendriike või Euroopat toetada, nende vahel õige pool valida. Iraagi-missiooni ajal viidati Iraagi vabastamisele rohkem. Selle ülla argumendiga kaitsti Eesti üksuse viibimist Iraagis.

Uuritud konfliktid erinesid selle poolest, et Iraagi-konfliktis sai kategoriseerimine-nimetamine ise üheks diskussiooniobjektiks. Väideldi selle üle, kuidas Iraagis toimuvat nimetada (*sõda, rahutagamine, okupatsioon*). Ka pronkssõduri-diskursuses oli nimetamine ja kategoriseerimine keskne argumenteerimisvõte (*sõdur, monument, vallutaja, okupant*), ent ei diskuteeritud selle üle, kas on õige või põhjendatud monumenti ühel või teisel viisil nimetada.

Rahvas teksti- ja diskursuseosalisena

Mõlemas konfliktis võttis diskursuseosalisena aktiivselt sõna ka rahvas (ühiskonna- ja kultuuritegelased). Iraagi sõja eelses diskussioonis avaldati nii poolt- kui ka vastuarvamusi. Erinevad ühiskonnategelased diskuteerisid ka omavahel (nt Lotman ja Monticelli). Iraagi-missiooni ajal kostus ühiskonnategelastelt ainult vastuarvamusi. Missiooni jätkamise poolt olid valdavalt valitsuspoliitikud (v.a aastatel 2005–2007, mil Keskerakond kuulus valitsusse) ja neid toetav ajakirjandus, sõna võtvad ühiskonnategelased ja opositsiooni-poliitikud olid missiooni jätkamise vastu. Valitsuse poliitika vastu olek ei kutsunud aga esile vastureaktsiooni, neid seisukohti ei rünnatud ega seatud diskussiooni objektiks. Diskursuse toon oli salliv, aktsepteeriti erinevaid arvamusi, need ei äratanud vastuseisu. Diskussioonis ei tõusnud esile, et Eesti riiki miski ähvardaks, kuigi valitsuspoliitikute sõnavõttudes sellist oma riigi kaitsmise retoorikat esines. Põhiline, mille üle diskuteeriti, oli moraalne hinnang Eesti riigi tegevusele. Arutleti selle üle, millisena Eesti välja paistab, millisena maailm Eesti tegevust näeb, milline tegutsemine oleks olnud moraalselt õige. Hinnang USA tegevusele oli seotud hinnanguga Eesti tegevusele – USA tegevust õigustades õigustati ka seda, et Eesti toetab USA-d. USA tegevust taunides tauniti üldjuhul ka Eesti kaasaminekut sellega. Samas leidis ka sellist suhtumist (eriti Iraagi sõja eel), et USA käitub küll valesti, kuid Eesti peaks ikka tema poole hoidma.

Pronkssõduri-diskursuses seevastu diskuteerisid poolt- ja vastuarvamusd omavahel, kirglikult avaldati arvamusi teiste arvamuste kohta ja anti hinnanguid ka arvamusalvadjatele. Omaette diskussiooniobjektiks said need kirjutised, kus kommenteeriti teemat, samuti need, kus kommenteeriti teisi kommentaare ja

osalisi (nt peaminister Andrus Ansip, Tallinna linnapea Edgar Savisaar, sotsioloog Juhan Kivirähh, 12 professorit). Pronkssõduri-diskursus sarnaneb mõnes mõttes internetidiskursusega, kus kommenteeritakse samuti teisi kommentaare ja kommentaatoreid (vt Kuldnokk 2002). Mõlema uuritava konflikti põhjal võib teha järelduse, et sel ajal, mil diskussiooniteema on n-ö värske (pronkssõduri-konflikti alguses, Iraagi sõja eel), on ka arvamused emotsionaalsemad ning reageeritakse tundlikumalt teiste autorite sõnavõttudele.

Rahvaesindajate (ühiskonna- ja kultuuritegelaste) sõnavõttudes oli üheks teemaks, diskussiooniobjektiks valitsuse tegevus. Mõlemas konfliktis kasutati valitsuse tegevuse toetamiseks või taunimiseks eri tüüpi argumente: toetamine seostus eeskätt ajaloo, taunimine aga üldise moraali ja inimõigustega.

Eesti rahvas tekstiosalisena oli Iraagi-diskursuses esindatud kaudselt, meiena poliitikut sõnavõttudes. Iraagi sõja eel kasutasid ühiskonnategelased *meie*-vormi kõige enam Eesti riigi ja valitsuse kritiseerimisel. Seejuures vastandati Eesti valitsus ja rahvas. Iraagi-missiooni ajal kasutasid poliitikud *meie*-vormi just Eesti valitsuse, riigi ja rahva ühendamiseks. Pronkssõduri-diskursuses jagunes rahvas tekstiosalisena mitmesugustesse rühmadesse ja see rahva kategoriseerimine tõusis üheks keskseks probleemiks. Seal oli *meie* palju mitmekesisem kategooria. Nii eestlaste kui ka venelaste rühmas toimus edasikategoriseerimine poliitilise meelsuse järgi: meie venelased ja need teised (*kurjategijad, määratsejad, marodöörid, pätid, laamendajad*), õiged eestlased ja reeturlikud eestlased. Konflikti alguses võis sõnavõtjad jagada selle järgi, kas oldi pronkssõduri teisaldamise ehk peaminister Andrus Ansipi poolt või monumendi teisaldamise ehk peaministri vastu. Kuna Andrus Ansipi vastasele positsioonile asumine tähendas ühtlasi ka Eesti valitsuse vastasust, siis konflikti kulmineerudes Ansipi-vastased sõnavõttud kadusid. Üksmeelselt oldi Tallinna linnapea Edgar Savisaare ja 12 professori vastu.

Kuigi pronkssõduri-diskursuses oli oluline poliitiline meelsus, määras juba rahvaskuuluvus teatud mõttes ära poole. Läbivaks jäi rahvuslik vastandus *meie* (eestlased) ja *nemad* (venelased). *Meie*-vormi abil kogu rahvast (nii eestlasi kui ka venelasi) liita üritasid president ja peaminister.

Rahvusküsimus kerkis sisepoliitilises konfliktis (eestlased-venelased), välispoliitilises konfliktis mingeid Eesti-siseseid rühmi ei kujunenud, ainus, kelle tegevust analüüsiti ja hinnati, olid valitsus ja riik (Riigikogu).

Kokkuvõtteks

Kokkuvõttes võib järeldada, et sisepoliitilist konflikti tegelikult ei käsitatud sõjalise sisekonfliktina, vaid pigem poliitilisena. Selle poolt räägib tõsiasi, et politseinikud-kaitseväelased ei olnud ei diskursuse- ega üldjuhul ka tekstiosalised, samuti see, et riiki ja rahvast ei käsitatud ühtsena, vaid peeti võimalikuks mitmesugust rühmitamist, kategoriseerimist. Pronkssõduri-diskursuses tegeldi rohkem kategoriseerimise, liigitamise, nimetamise ja üksteise süüdistamisega. Riiki kaitsvat retoorikat küll esines (sündmusi nähti Eesti-Venemaa

kontekstis), aga see ei jäänud üksmeelse arvamuseks kõlama, kritiseerivad vastuargumendid olid samuti väga tugevalt esindatud. Arutlusobjektiks oli poliitikute tegevus (nii valitsus- kui opositsioonipoliitikute oma) ja sellele hinnangu andmine, samuti teiste arvamuste kritiseerimine.

Välispoliitilises konfliktis tõusis keskseks küsimus, kas tegemist on sõjaga või mitte ja kas Eesti (riigina) peaks selles osalema või mitte. Seega arutleti pigem moraaliküsimuste üle, Eestit ei nähtud niivõrd sõjalise konflikti osalisena suhetes Iraagiga, Iraagi vabastajana, vaid keskseks tõusis n-ö õige poole valimine, Eesti rolli määratlemine suhetes Ameerika Ühendriikide, Euroopa, NATO ja ÜROga.

Loodetavasti innustab siinne doktoritöö filoloogiaüliõpilasi ka edaspidi uurima aktuaalseid poliitilisi konflikte Eesti ühiskonnas, mis omakorda paneb rohkem diskuteerima selle üle, kuidas sellistel ühiskondlikult tundlikel teemadel seisukohti väljendatakse. Siinne töö näitab, et kriitilise tekstianalüüsi abil on võimalik lugeda meediatekstidest välja enam, kui pealiskaudsel lugemisel tähele võib panna. Ka esmapilgul objektiivse ja neutraalsena tunduv infoedastus võib lähilugemisel paljastada hoiakuid, ideoloogiaid ja peidetud vaatepunkte, mille eesmärk võib olla lugejat varjatult ühes või teises suunas mõjutada. Manipuleerimine pole aga nii lihtne, kui lugeja õpib tekste kriitiliselt lugema ja tekstivalikutega edastatavaid tähendusi tõlgendama. Loodetavasti paneb siinne uurimus lugejat kriitilisemalt meediatekste hindama ja samas õpetab ka ajakirjanikke, poliitikuid vaatama kriitilise pilguga üle väljaõeldavaid seisukohti.

MATERJALI ALLIKAD

Iraagi sõja eelne diskursus

Postimees

Daniele Monticelli „Eurooplased sõja vastu”, 04.02.2003
Mihhail Lotman „Eurooplased sõja vastu?”, 12.02.2003
Eiki Berg „Sõda probleeme ei lahenda”, 15.02.2003
Enn Soosaar „Lihtne lahendus ei lahenda”, 03.03.2003
Kadri Liik „Kommentaar: Halva diplomaatia kurb tulemus”, 19.03.2003
Marek Laane „Kommentaar: Sõja miks”, 20.03.2003
Indrek Tarand „Kaotatud võimalus ja võimalus kaotada”, 21.03.2003
Voldemar Kolga „Eestlaste piinlik vaikimine”, 25.03.2003

Eesti Päevaleht

Andrus Kivirähk „Vanameeste sõda”, 08.02.2003
Kristiina Ojula „Julgeolek või ebakindel rahu?”, 11.02.2003
Mart Raukas „Sõjasulased”, 11.02.2003
Mart Helme „Spikerdamise aeg on läbi”, 12.02.2003
Mart Helme „Sõda, moraal ja Eesti”, 12.03.2003
Heiki Suurkask „Sõda diplomaatia vastu”, 13.02.2003
Heiki Suurkask „Maailm põlvili”, 18.03.2003
Ants Laaneots „Tõeline sõda Iraagis seisab alles ees”, 22.03.2003
Andrus Kivirähk „Bushit täitunud unistus”, 22.03.2003

Iraagi-missiooni diskursus

Postimees

Toomas Sildam „Kõuts pakkus sõduritele kojujäämist”, 21.06.2003
Postimees „Eesti üksuse juht: kõik sõltub meist endist”, 21.06.2003
Toomas Sildam „Tali: see on rahumissioon, mitte sõda”, 26.06.2003
Piret Jaaks „Kaitseminister Hanson: Iraak pole Afganistan”, 11.07.2003
Juhtkiri „Olematu sõjasaladus”, 06.08.2003
Piret Jaaks „Hanson: Iraagi-missioon pole läinud ohtlikumaks”, 07.08.2003
Juhtkiri „Eesti kui sõdiv riik”, 17.10.2003
Toomas Sildam „Kõuts näeb Iraagis endiselt rahutagamist, mitte sõda”, 17.10.2003
Toomas Sildam „Peaminister: Eestil pole välismissioonidest pääsu”, 31.10.2003
„Eesti sõdurid Iraagis: major Väljamäe vastab lugejate küsimustele”, 05.11.2003
Toomas Sildam „Kapten Murulaid: granaadi eest tuleb varjuda”, 08.12.2003
Toomas Sildam „Viitseadmiral Kõuts: maailm läheb tigidamaks”, 12.12.2003
Toomas Sildam „Eestlaste sõda Ameerika tähelipu all Iraagis”, 31.12.2003
Toomas Sildam „Kapten Kinnunen hoiatab: „Tugev soov ellu jääda ja hirm ei tohi sassi minna””, 03.01.2004
„Sõduri surm ei sunni Eestit Iraagi-missioonilt lahkuma”, 01.03.2004
Toomas Sildam „Iraagi sõda nõudis esimese eestlasest ohvri”, 01.03.2004
Margus Hanson „Miks Eesti ei lahku Iraagist”, 01.03.2004
Juhtkiri „Kibedalt meie enda sõda”, 01.03.2004
Ülo Mattheus „Iraagi-missioon toob Riigikokku vaidlused”, 02.03.2004
Mart Laar „Kuidas Iraagis toimuv Eestit mõjutab”, 05.03.2004
Juhtkiri „Segane sõda”, 15.07.2004

Toomas Sildam „Kapten Janno Märk ei usalda iraaklasi”, 05.10.2004
 „Peaminister Juhan Parts kaastundeavaldus”, 25.10.2004
 Toomas Sildam „Iraagi põrgumasin võttis äsja isaks saanud sõjamehe elu”, 26.10.2004
 Juhtkiri „Eesti valikud Iraagis”, 30.10.2004
 Hannes Rumm ”Tundmatud sõdurid”, 30.10.2004
 Rein Veidemann „Eestlased peavad Iraagist lahkuma”, 04.11.2004
 Toomas Sildam „Me ei saa Iraagis alustatud pooleli jätta”, 08.11.2004
 Toomas Sildam „Kapten Merilo Iraagi eel: soovige meile sõduriõnne”, 18.12.2004
 Toomas Sildam „Andrus Ansip sõitis Iraaki Eesti sõdureid tänama”, 19.05.2005
 Juhtkiri „Kelle õigus?”, 20.10.2005
 Vilja Savisaar „Vägivald sünnitab vägivalda”, 08.11.2005
 Enno Tammer „Iraagist naasnud Leo Kunnas: sõja nimi on sõda”, 10.12.2005
 Juhtkiri „Türanni karistus”, 06.11.2006
 Arko Olesk „Iraaki väisanud Paet kinnitas missiooni jätkamist”, 08.11.2006
 Juhtkiri „Meie poisid võõrsil”, 18.11.2006
 Daniele Monticelli „Bushi visiit – milline tunnustus millele?”, 27.11.2006
 Aivar Õepa „Eesti kultuuritegelased: osalemine Iraagi okupeerimises tuleb lõpetada”, 17.12.2006
 Aivar Õepa „Internetis korjatakse taas allkirju Iraagi-missiooni lõpetamiseks”, 04.10.2007
 Andreas Sepp „Meikar: Iraagi-missioonis osalemine kindlustab Eesti vabadust”, 18.10.2007
 Alo Raun „Seppik mõistis Iraagi-missiooni pikendamise hukka”, 18.10.2007
 Juhtkiri „Iraagi-missiooni on vara katkestada”, 18.10.2007
 Sven Mikser „Miks jääda Afganistani ja Iraaki”, 14.11.2007
 Martti Kass ”Vilja Savisaar: Iraagi-missiooni pikendamiseks puudus alus”, 17.12.2008
 Juhtkiri „Pentsik olukord”, 21.12.2008
 Juhtkiri „Mitme otsaga asi”, 26.01.2009
 Juhtkiri „Meie sõda”, 02.09.2010

Pronkssõduri-diskursus

President Toomas Hendrik Ilvese kõne ETV otse-eetris; PM, EPL 27.04.2007
 Toomas Hendrik Ilves „Me suudame kokku leppida ühises tulevikus”;
 PM, EPL 03.05.2007

Postimees

Juhtkiri „Pronkssõduri viimased päevad”, 24.04.2007
 Evelyn Sepp „Eesti riigi hauakaevajad”, 27.04.2007
 „Nädala nägu: tundmatu vene pätt”, 28.04.2007
 Mihkel Mutt „Eesti riik kaotab süütust”, 30.04.2007
 Eiki Berg „Killud, mis ei too õnne”, 30.04.2007
 Viktoria Korpan „Ängistus”, 30.04.2007
 Tuuli Koch „Siinsete vähemuste Eestiga sidumisel on hiljaks jäänud”, 30.04.2007
 Jaak Aaviksoo „Miks pronkssõdur lahkus Tõnismäelt”, 02.05.2007
 Kalle Muuli „Sovettide mäss”, 03.05.2007
 Rein Veidemann „Hoop Eesti rahvusteadvusele”, 03.05.2007
 Urmas Sutrop „Toetame oma põhiseaduslikku valitsust”, 03.05.2007

Jarmo Virmavirta „Mis saab pärast pronkssõdurit”, 07.05.2007
 Sven Grünberg „Trooja hobuse sündroom”, 07.05.2007
 Mart Luik „Euroopa eksinud poeg vajab üksmeelt”, 08.05.2007
 Terry Davis „Tallinn ja Moskva austagu teineteist”, 08.05.2007
 Edgar Savisaar „Esimene märuliöö – mis tegelikult juhtus?”, 08.05.2007
 Raivo Suni „Paar mõtet rahvuslikust inforuumist”, 10.05.2007
 Jelena Bonner „Varastatud võit”, 11.05.2007
 Maimu Berg „Aeg järele mõelda”, 12.05.2007
 Tõnu Viik „Pronkssõduri konflikti loogika: lähedus jõledus hüsteeria demon”,
 26.05.2007
 Enn Soosaar „Kalmistuvaikuses ta nüüd seisab”, 25.04.2008

Eesti Päevaleht

Edgar Savisaar „Andrus Ansipi pronksi needmine”, 25.04.2007
 Raimo Poom „Pronkssõdur toidab veel vaid äärmuslust”, 26.04.2007
 Evi Arujärv „Okupatsioon meis enestes”, 27.04.2007
 Andrus Kivirähk „Pronksmees ja kristalliöö”, 28.04.2007
 Juhtkiri „Rahu ning kaine mõistus”, 28.04.2007
 Andrus Ansip „Me ei salli varastamist, vägivalda ega laimu. Selline on meie riik”,
 28.04.2007
 Rein Raud „Mida teha, et rahutused enam ei korduks?”, 28.04.2007
 Rein Taagepera „Killud”, 28.04.2007
 Iivi Masso „Pronksmees ja ajalooline enesekriitika”, 30.04.2007
 Peeter Olesk „Rahu ja ajalugu”, 30.04.2007
 Juhan Kivirähk „Uue kolmikliidu verine algus”, 30.04.2007
 Tiit Vähi „Eesti ei saa „Venemaad ära keelata””, 02.05.2007
 Aavo Kokk „Sametrevolutsioonist kristalliööni”, 02.05.2007
 Mikk Titma „Kõige rumalam on kaotada pea”, 03.05.2007
 Peeter Tulviste „Vandaalid ja meievenelased”, 04.05.2007
 Andres Toode „Seisukohad selgeks enne dialoogi”, 04.05.2007
 Jelena Melnikova-Grigorjeva ja Anna Oršanskaja „Venelased ja Eesti”, 05.05.2007
 Mihkel Raud „Juhan Kivirähki personaalküsimus”, 07.05.2007
 Hannes Rumm „Olen nõus surema Kivirähu arvamusvabaduse eest”, 07.05.2007
 Tarmu Tammerk „Sotsioloog peaks omama täielikku arvamusvabadust”, 07.05.2007
 Aleksandr Astrov „Liigsete sõnadeta”, 07.05.2007
 Helju Viires „Juhan (vale)prohvet”, 12.05.2007

KIRJANDUS

- Billig, Michael 1991. *Ideology and Opinions. Studies in Rhetorical Psychology*. London, Newbury Park, New Delhi: SAGE Publications.
- Blommaert, Jan 2005. *Discourse. A Critical Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bordieu, Pierre 1999. *Televisioonist*. Tallinn: Perioodika AS.
- Charteris-Black, Jonathan 2005. *Politicians and Rhetoric. The Persuasive Power of Metaphor*. Palgrave Macmillan.
- Chilton, Paul, Christina Schäffner 1997. *Discourse and Politics*. – T. A. van Dijk (ed.). *Discourse studies: a multidisciplinary introduction*, Vol. 2, *Discourse as social interaction*. London: Sage, 208–230.
- Chilton, Paul 2004. *Analysing Political Discourse. Theory and Practice*. London and New York: Routledge.
- Chouliaraki, Lilie, Norman Fairclough 2002. *Discourse in Late Modernity. Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Chouliaraki, Lilie 2007. *Introduction: The soft power of war. Legitimacy and community in Iraq war discourse*. – L. Chouliaraki (ed.). *Soft Power of War*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1–9. E-raamatute andmebaas Ebrary.
- Conboy, Martin 2007. *The Language of the News*. London and New York: Routledge.
- Dijk, Teun van 2005. *Ideoloogia. Multidistsiplinaarne käsitus*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Dijk, Teun van 2007. *War Rhetoric of a Little Ally. Political Implicatures and Aznar's Legitimatization of the War in Iraq*. – L. Chouliaraki (ed.). *Soft Power of War*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 61–84. E-raamatute andmebaas Ebrary.
- Eemeren, Frans H. van, Rob Grootendorst 2003. *Systematic Theory of Argumentation: The Pragma-Dialectical Approach*. Cambridge University Press. E-raamatute andmebaas Ebrary.
- Eemeren jt = Eemeren, Frans H. van, R. Grootendorst, S. Jackson, S. Jacobs 1998. *Argumentation*. – T. A. van Dijk (ed.). *Discourse as Structure and Process. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*, Vol. 1. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications, 208–229.
- EKG = Ereht, Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1993. *Eesti keele grammatika II. Süntaks*. Lisa: kiri. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.
- Ereht, Mati, Helle Metslang 2004. *Grammar and Pragmatics: Changes in the Paradigm of the Estonian Imperative*. – *Linguistica Uralica* 3, 161–178.
- Fahnestock, Jeanne, Marie Secor 1990. *A Rhetoric of Argument*. New York: McGraw-Hill.
- Fairclough, Norman 1989. *Language and Power*. London: Longman.
- Fairclough, Norman 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman 1995. *Media Discourse*. London, New York, Sidney, Auckland: Arnold.
- Fairclough, Norman 2003. *Analysing Discourse. Textual Analysis for Social Research*. London and New York: Routledge.
- Fairclough, Norman 2007. *Blair's contribution to elaborating a new 'doctrine of international community'*. – L. Chouliaraki (ed.). *Soft Power of War*. Amsterdam,

- Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 39–60. E-raamatute andmebaas Ebrary.
- Foucault, Michael 1972. *The Archaeology of Knowledge*. London: Tavistock.
- Fowler, Roger, Robert Hodge, Gunther Kress, Tony Trew 1979. *Language and Control*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Fowler, Roger 1991. *Language in the News. Discourse and Ideology in the Press*. London: Routledge.
- Fowler, Roger 1996. *Linguistic Criticism*. Oxford: Oxford University Press.
- Halliday, Michael A. K. 2004. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Hodder Arnold.
- Halonen, Lauri 2005. Mielikuvat ovat tärkeämpiä kuin totuus. – Propaganda ja sitä säätelevät sodan oikeussäännöt neljässä eri konfliktissa. – *Julkaisusarja 1, Tutkimuksia n:o 32*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulun johtamisen laitos.
- Heikkinen, Vesa 1999. Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 728*. Helsinki.
- Huntington, Samuel P. 1985. *The Soldier and the State. The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Cambridge, Massachusetts, London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Jokinen, Arja 1999. Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. – A. Jokinen, K. Juhila, E. Suoninen (toim.). *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 126–157.
- Kaitsevæe eetikakoodeks 2004. http://www.vk.kra.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=114&Itemid=98. [29.10.2008]
- Kaldjärv, Merle 2003. Argumentatsioon meediatekstides. – R. Kasik (toim.). *Tekstid ja taustad II. Tekstianalüüsi vaatepunkte*. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 26. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 10–43.
- Kalmus, Veronika, Triin Vihalemm 2004. Eesti siirdekultuuri väärtused. – V. Kalmus, M. Lauristin, P. Pruulmann-Vengerfeldt (toim.). *Eesti elavik 21. sajandi algul: ülevaade uurimuse „Mina. Maailm. Meedia” tulemustest*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 31–44.
- Karlsson, Fred 2002. *Üldkeeleteadus*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Kasemets, Priit 2005. Iraagi missiooni kajastamise analüüs päevalehe Postimees võrguväljaande näitel. *Lõputöö. Käsikiri Kaitsevæe Ühendatud Õppeasutustes*.
- Kasik, Reet 2002. Tekstianalüüs ja tekstihoole. – *Keel ja Kirjandus 7*, 457–463.
- Kasik, Reet 2004. Eessõna. – R. Kasik (toim.). *Tekstid ja taustad III. Lingvistiline tekstianalüüs*. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 28. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 7–9.
- Kasik, Reet 2006. Nominalisatsioon meediauudiste tekstimoodustusvõttena. – *Keel ja Kirjandus 2*, 122–134.
- Kasik, Reet 2007. *Sissejuhatus tekstiõpetusse*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kasik, Reet 2008. Meediatekstide analüüs: eesmärgid ja meetodika. – R. Kasik (toim.). *Tekstid ja taustad V. Meediatekstide keelekasutus ja selle sotsiokultuurilised taustad*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 10–43.
- Kattago, Siobhan 2008. Sõjamälestusmärgid ja tsiviliseerumisprotsess. – P. Petersoo, M. Tamm (koost.). *Monumentaalne konflikt*. Tallinn: Varrak, 51–69.
- Kress, Gunther, Robert Hodge 1979. *Language as Ideology*. London: Routledge.
- Kukk, Inga 1999. Eesti rahvuspoliitika osaliste esitamine meedias. *Kriitiline tekstianalüüs. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis*.

- Kuldnokk, Karen 2002. Interpersonaalsete suhete kujunemine internetiportaalis comment@delfi. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis.
- Kuldnokk, Karen 2004. Iraagi sündmusi kajastav diskussioon ajalehes Postimees. – A. Saumets, K. Kalling (toim.). KVÜÖA toimetised 3. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 66–81.
- Kuldnokk, Karen 2006. Argumentatsioon ajalehe Postimees Iraagi-missiooni käsitlevates artiklites. – E. Niit (toim.). Keele ehe. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 30. Tartu: Bookmill, 90–104.
- Kuldnokk, Karen 2008a. Kaitsevälase kutsevalikut põhjendavad argumendid. – M. Ereht (toim.). Emakeele Seltsi aastaraamat 53. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 64–86.
- Kuldnokk, Karen 2008b. Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste Kõrgema Sõjakooli kadettide väärtushinnangud. – A. Saumets (toim.). KVÜÖA toimetised 11. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 130–149.
- Kuldnokk, Karen 2008c. Suhtumise kujundamine päevalehtede arvamustekstides. Pronkssõduri-diskursuse osalised. – R. Kasik (toim.). Tekstid ja taustad V. Meedia-tekstide keelekasutus ja selle sotsiokultuurilised taustad. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 65–99.
- Kutsar, Gustav 2008. Väärtused Eesti riigikaitstes. – A. Saumets (toim.). KVÜÖA toimetised 11. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 86–129.
- Lakoff, George, Mark Johnson 2003. *Metaphors We Live By*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Leeuwen, Theo van 2005. *Introducing Social Semiotics*. London and New York: Routledge.
- Leeuwen, Theo van 2008. *Discourse and Practice. New Tools for Critical Discourse Analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- Lepajõe, Kersti 2002. Argumenteerimisoskusest eksamikirjandite põhjal. – Keel ja Kirjandus 4, 269–274.
- Lepajõe, Kersti 2004. Isikudeiksis õpilastekstides. – R. Kasik (toim.). Tekstid ja taustad III. Lingvistiline tekstianalüüs. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 28. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 74–89.
- Loone, Oudekki 2008. Tänu kellele pole meil kodusõda? – Vikerkaar 4–5, 139–152.
- Merilai, Arne 1995. Artur Alliksaare luule pragmaatika I. – Akadeemia 10, 2086–2111.
- Miller, Mihkel 2009. Hirm kui poliitiline mõjutusvahend ja selle kasutamine pronksiöö sündmuste näitel. Bakalaureusetöö. Käsikiri Tartu Ülikooli sotsiaalteaduskonna riigiteaduste instituudis.
- Mäntynen, Anne 2003. *Miten kielestä kerrotaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- O'Halloran, Kieran 2006. *Critical Discourse Analysis and Language Cognition*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Nuyts, Jan 2001. *Epistemic Modality, Language and Conceptualization: a Cognitive-Pragmatic Perspective*. Amsterdam: Benjamins.
- Nye, Joseph S. Jr. 2002. *The Paradox of American Power. Why the World's only Superpower Can't Go It Alone*. Oxford: Oxford University Press. E-raamatute andmebaas Ebrary.
- Pagano, Adriana 2002. Negatives in Written Text. – *Advances in Written Text Analysis*. London: Routledge, 250–265.
- Pajusalu, Renate, Karl Pajusalu 2004. The Conditional in Everyday Estonian: Its Forms and Functions. – *Linguistica Uralica* 4, 257–269.

- Partington, Alan 2003. *The Linguistics of Political Argument. The spin-doctor and the wolf-pack at the White House*. London and New York: Routledge.
- Perelman, Chaïm 1996. *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino.
- Petersoo, Pille 2008. Seitse ärevat päeva: eestikeelsete päevalehtede reaktsioon 2007. aasta aprillisündmustele. – P. Petersoo, M. Tamm (koost.). *Monumentaalne konflikt*. Tallinn: Varrak, 51–69.
- Potter, Jonathan 2003. *Representing Reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Ratia, Maura 2005. Personal pronouns in argumentation. An early tobacco controversy. – J. Scaffary jt (ed.). *Opening Windows on Texts and Discourses of the Past. Pragmatics & Beyond New Series*, Vol. 134. John Benjamins Publishing Company: Amsterdam/Philadelphia, 123–141.
- Richardson, John E. 2007. *Analysing Newspapers. An Approach from Critical Discourse Analysis*. Hampshire, New York: Palgrave Macmillan.
- Rohtlaan, Ille 2006. Metafoorid meediatekstis: uudiste pealkirjad. – *Keel ja Kirjandus* 8, 626–636.
- Rutiku, Siret 2003. Kuidas rääkida sõjast? Mõtisklus militaarkeelest. – K. Kalling (toim.). *KVÜÕA toimetised* 2, 152–162.
- Sarapuu, Kathy 2003. Konditsionaali modaalsed funktsioonid juhtkirjades. – R. Kasik. *Tekstid ja taustad II. Tekstianalüüsi vaatepunkte*. Tartu Ülikooli eesti keele õpetooli toimetised 26. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 136–149.
- Sarapuu, Kathy 2008. Suhtlustasandi tähendused ajalehtede juhtkirjades. – R. Kasik (toim.). *Tekstid ja taustad V. Meediatekstide keelekasutus ja selle sotsiokultuurilised taustad*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 100–192.
- Sepp, J. 1933. *Ohvitser*. Tallinn: Joh Pals'i Kirjastus.
- Silbersten, Sandra 2002. *War of Words. Language, Politics and 9/11*. London and New York: Routledge.
- Titscher jt = Titcher, Stefan, Michael Meyer, Ruth Wodak, Eva Vetter 2000. *Methods of Text and Discourse Analysis*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Vetik, Raivo 2007. Kelle oma on Eesti riik, kui ta on rahva oma? – *Möte, Eesti Päevalehe lisa*, 27. veebruar.
- Uuspõld, Ellen 1989. Modaalsusest ja modaalsest predikaadist eesti keeles. – *Keel ja Kirjandus* 8, 468–477.
- Vabariigi Valitsuse kodulehekül. Sündmuste kronoloogia, 13.09.2010.
<http://www.valitsus.ee/et/uudised/taustamaterjalid/sojahaud-tallinnas/taustamaterjalid>. [01.05.2011]
- Viik, Tõnu 2007. Pronkssõduri konflikti loogika: lähedus jõledus hüsteeria demon. – *Postimees*, 26. mai.
- Väärtnõu, Kai 2005. Iraagi konflikti kajastamine ajalehe Postimees uudisveergudel: kõneisikute võrdlev analüüs konflikti kolmest eri perioodist. Bakalaureusetöö. Käsikiri Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudis.
- Wodak, Ruth 2002. What CDA is about – a summary of its history, important concepts and its developments. – R. Wodak, M. Meyer (eds.). *Methods of Critical Discourse Analysis*. SAGE Publications Inc. (US), 1–13. E-raamatute andmebaas Ebrary.
- Wales, Katie 1996. *Personal Pronouns in Present-Day English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wilson, John 1990. *Politically Speaking*. Oxford: Blackwell.
- Wodak, Ruth jt = Wodak, Ruth, Rudolf de Cillia, Martin Reisigl, Karin Liebhart 2009. *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

SUMMARY

Military Rhetoric. The Influence of Language Used by the Media in the Discourse on Estonian Defence Policy

The doctoral thesis studies the argumentation and rhetoric in military texts expressing opinion. The study is based on the idea that language and the use of language construct reality, and through the analysis of military texts, it is possible to determine what the Estonian discourse on defence policy is like, how the participants in the discourse are represented and defined, and what roles are constructed for the participants. The focus is on three main groups of participants in the discourse – military personnel, politicians and the Estonian public. To achieve the objective, one part of the study analyzes the arguments for choosing a military career as presented in the essays of the cadets of the Estonian National Defence College (ENDC), in order to find out how they themselves define their role and mission. In addition, the discussions held in the media on two topics related to the defence policy are analyzed: firstly, the Iraq war – an international conflict with Estonian involvement, and secondly, an internal conflict – the riot in Tallinn that resulted from the displacement of the monument to the Soviet soldiers perished during WWII, the so-called Bronze Soldier conflict.

The research method used in the doctoral thesis is text analysis; also research techniques for new rhetoric have been exploited. The research constitutes a qualitative analysis of the used arguments and rhetorical devices. Occasionally, quantitative data have been presented to support the statements, but quantitative analysis is not the objective.

The thesis consists of four chapters. The first chapter introduces the theoretical bases for the study. Subsection 1.1 gives an overview of text analysis, the meta-functions of language. The focus is on the functions of marking and communication, and attention is devoted to denomination and categorization, the roles in discourse and the modality of text. In subsection 1.2, rhetoric and influencing were surveyed, an overview of metaphor and argumentation as the principal means for rhetorical influencing was provided, and the techniques for argumentation were introduced.

The second chapter deals with the arguments for choosing a military career. The essays by 26 cadets of the three basic courses (7th, 8th and 10th Basic Course) of the ENDC have been analyzed. The essays were written on two topics: "What does it mean to be an officer?" and "Being an officer – profession or calling?"

The third chapter concentrates on the analysis of the discussion on the events in the Iraq War during the period of 2003–2009. In the third chapter, different periods of the conflict in Iraq were surveyed: the events prior to the Iraq War (February–March, 2003) and the period after the hostilities, when the Estonian military personnel participated in the peacekeeping mission in Iraq as part of the US coalition forces (June, 2003 – December, 2009). The chapter studies the

different arguments used by different authors and compares the argumentation prior to the Iraq War to that at different stages of the Iraq mission. Subsection 3.1 analyzes eight feature articles published in *Postimees Online* and nine articles published in *Eesti Päevaleht Online* during the period of February 4th – March 25th, 2003, i.e. from the period prior to the war until the first days of the war. Subsection 3.2 analyzes 46 articles published in the daily *Postimees* from June 2003, i.e. the beginning of the Iraq mission, until December 2009, i.e. the end of the Iraq mission. The analyzed articles have been chosen to reflect the viewpoints of different people: the military personnel, politicians, journalists as well as the general public.

The fourth chapter focuses on the Estonian internal conflict – the riot in Tallinn in April 2007, the so-called Bronze Soldier incident. It analyzes how the events related to the Bronze Soldier were portrayed in *Postimees Online* and *Eesti Päevaleht Online*. 45 feature articles from the period of April 24th – May 26th, 2007, have been analyzed.

Defensive and Offensive Rhetoric

The study revealed that both defensive and offensive rhetoric were evident in both conflicts. The discourse of the Bronze Soldier was more emotional, and more offensive rhetoric was used there. At the beginning of the conflict, it was not important who was attacked. A culprit was being looked for, and all the participants in the discourse, including the rioters, the Russians living in Estonia, the Estonian prime minister, the mayor of Tallinn, sociologist Juhan Kivirähk and the 12 professors trying to analyze the events resulting in the conflict, were seen as negative. Defensive rhetoric and argumentation based on facts could be seen after the emotions had faded away and there was room for a more analytical approach.

In the Iraq discourse, the use of defensive and offensive rhetoric was dependent on the author's attitude towards the war. Prior to the Iraq War, all the participants had chosen to be either for or against the United States of America. When choosing the side, they also took their position in the American-European conflict. The advocates of the war generally supported the United States of America and condemned Iraq. However, those who were against the war supported Europe and condemned the USA, leaving Iraq as a participant in the discussion in a secondary position. During the mission in Iraq, the side taken by the politicians, military personnel and journalists was clear. The coalition politicians and military personnel as the representatives of the institution were for the mission. The government's standpoint was also supported by the journalists. The supporters of the mission used mainly defensive rhetoric, whereas those against the mission used offensive rhetoric.

It was observed that some participants addressed the issue as a personal one; the others approached it more theoretically and from a distance. The more personal the approach, the more offensive and emotional was the author's

argumentation. The time when the texts were written also had an impact on them. The texts that were written at the start of the Bronze Soldier events (during the first week), at the break-out of the discussions prior to the Iraq War and also after the death of Estonian soldiers in Iraq were also more offensive and emotional. Prior to the war, Iraq was a distant country. Moreover, the public did not discuss the option of sending Estonian soldiers on a mission at that time. During the mission, Iraq became closer to the participants of the discourse, because of Estonian soldiers' involvement in the mission in Iraq. Initially, the Iraq War was a distant war for the Estonians, but after the death of Estonian soldiers it became our war. Even after the completion of the Estonian mission in Iraq, in retrospect, the war was seen as our war.

As the events related to the Bronze Soldier took place in Estonia, the respective discourse was more emotional, and offensive rhetoric was used throughout the conflict.

The results show that in a political conflict there are different factors affecting the rhetoric and argumentation used: the closeness of the conflict to the author and the author's relation to the events, the author's personal attitude, his/her membership in an institution (cf. a public figure, politician, military person), as well as the time of writing the text (the beginning of the conflict or the time when the conflict is not very topical anymore).

Military Servicemen as Participants of Text and Discourse

During the conflict of foreign policy (Iraqi discourse), military servicemen appeared to be participants of discourse as well as that of text, which means that they took the floor themselves and they were talked about. In the case of the domestic policy conflict (the Bronze Soldier discourse), policemen and military servicemen who participated in the real conflict were generally not included in the discussions. They were neither represented as text nor discourse participants. They were not involved in discussions, they were not interviewed, and their opinions were not disclosed. Some texts still referred to policemen as keepers of public order and praised their work, but in general they were not the object of discussion. This leads to the conclusion that although the Bronze Soldier discourse used arguments and rhetorical means referring to a military conflict, this was rather perceived as a domestic policy problem than that of defence policy. The primary problem was the understanding between Estonians and Russians. As real danger to national security was not felt, military servicemen responsible for national defence did not become the centre of attention.

The arguments concerning military servicemen as discourse and text participants in Iraqi discourse appeared to be the same that the cadets as representatives of the military servicemen considered important: love towards homeland, fulfilling one's duty, loyalty to one's country, responsibility for one's work, manliness, self-development (getting experiences). In Iraqi

discourse, servicemen pointed out patriotism and necessity to fulfil one's duty. They also felt great responsibility for their work and mentioned the need of getting experiences. Servicemen (especially deceased servicemen) as text participants were described as manly and brave homeland defenders who are ready to sacrifice their life for something superior. Thus, servicemen themselves, politicians as well as journalists highlighted the same values that cadets had considered important in their choice of occupation. However, the arguments that were based on personal benefits mentioned by the cadets, did not emerge in Iraqi discourse.

When presenting their imagined theoretical viewpoints in their essays, the cadets categorized themselves according to the position (officer), whereas in specific situations on Iraqi mission, according to the field of activity (serviceman, military). On the one hand, this could be related to the topic of essay; on the other hand, it deserves to be mentioned as a remarkable difference.

In Iraqi discourse, servicemen identified themselves as platoon leaders and mostly used the pronoun *we*. The usage of the deictic pronoun *I* during this discourse was extreme. It only occurred in rare cases when responsibility was accepted for oneself exclusively. Conversely, the pronoun *I* prevailed in cadets' essays, whereas *we* denoted Estonia as a country and Estonians as people rather than military servicemen. In addition, cadets expressed comradeship. Since they wrote about their imagined future without identifying themselves as officers, they used classification terminology (*officer, person*) for showing comradeship. The usage of the deictic pronoun *I* was a logical choice in cadets' essays, as it was already determined by the essay genre: cadets often explored their own experiences.

Politicians and Countries as Participants of Text and Discourse

Estonian politicians participated in both discourses as participants of discourse and text. In Iraqi conflict it was appropriate to analyze the role of journalists in the discourse. It emerged that journalists exclusively interviewed government politicians; opposition politicians could only express themselves in their own opinion articles.

In both conflicts, opposition and government had generally different viewpoints. In domestic policy conflict, activities of opposition became a central discussion topic (undermining activities of the opposition were unanimously disapproved); in case of the foreign policy conflict, it did not become a discussion topic. During the Iraqi conflict unanimity was not pursued, whereas in the Bronze Soldier conflict every critical commentary caused painful reactions, it was interpreted as an attack against the government and the country. Differences of opinion began to be discussed after only about a week from the conflict. In consequence, the Iraqi conflict was regarded indirectly; it was not perceived as an immediate danger to Estonia, which would have required unanimous rebellion. The topic of Iraq could be discussed abstractly.

The Bronze Soldier conflict, on the contrary, was people's war and unanimity was then self-evident, like it had been during the Singing Revolution.

In both discourses, the government used among others historic arguments for justifying its activities. In the Iraqi discourse, the main argument was that we have to support the USA, because throughout history the USA has supported us, we owe them, and one day the need for protection may arise again. In the Bronze Soldier discourse, the argument was what Russians had done to us in 1940 and 1944 and how insurgent Russians wanted to turn back the time. In both discourses, this historic argumentation was associated with patriotism, which was likewise connected with cadets' arguments – they also brought out patriotism as an essential argument, although they did not refer to history itself.

In domestic policy, the historical argument was much stronger and direct – it was used to support government activities (relocating the monument). However, in the Iraqi conflict, opposition politicians and public figures also used historical argument against participation in conflict. They argued that we who have suffered from occupation, know what occupation really is and, therefore, we should not start to occupy others.

In foreign policy conflict, the participants of text were the countries (the USA, Iraq, Estonia), who were sometimes represented by their leaders (Bush, Hussein). Saddam Hussein was seen as an exceptionally negative participant of text. He was called a dictator, tyrant and power crazy, and compared with other dictators like Hitler, bin Laden, Gaddafi and Arafat. The United States were also compared with the same dictators, but as a collective participant. Sometimes the leaders of governments were contrasted to the country and the people. For example, Saddam Hussein was contrasted to the Iraqis, who would benefit from getting rid of him, and the whole world threatened by Saddam Hussein.

In the Iraqi discourse, Estonia was represented as a text participant by the Estonian state. It was discussed what Estonia should have done, whether the government decision was right or wrong. When activities of Estonia were criticized, the state was identified as the government. In general, there was no grouping or re-categorization of Estonia in the Iraqi discourse. Activities and opinions of individual politicians as well as those of opposition were not discussed separately. In the Bronze Soldier discourse, Estonia was categorized into smaller groups. Firstly, two bigger categories – Estonians (we) and Russians (they) were differentiated. Estonians became apparent as smaller participant groups (Estonian government, 12 professors) and individuals (prime minister Andrus Ansip, mayor of Tallinn Edgar Savisaar, sociologist Juhan Kivirähk). The only text participant outside Estonia in this discourse was Russia.

Besides national opposition Estonians-Russians, there were also other adversary pairs among Estonian participants in the Bronze Soldier discourse. Andrus Ansip and the government Reform Party were opposed to Edgar Savisaar and the opposition Centre Party; Andrus Ansip and the Estonian government were opposed to 12 professors and the sociologist Juhan Kivirähk. Adversary pairs also came up in the Iraqi discourse. In addition to the

opposition Saddam Hussein versus Iraqis in pre-war discourse, the United States and Europe (including Estonia), the United States and the UN, and also Iraq and the United States were opposed as collective participants. The oppositional pair Estonia-Iraq was exceptional.

In both conflicts, the object of the conflict itself (Iraq, the Bronze Soldier) was outside the discussion; the discussion was surrounding it. Iraq and the Bronze Soldier were equally passive discourse participants, about which different participant groups expressed their opinion. Before the Iraq war, Iraq mainly remained a passive participant in the Iraqi discussion. The necessity to liberate Iraq was rarely used as an argument compared to the necessity to support the United States or Europe and choose the right side between them. Liberating Iraq was referred to more during the Iraq mission. The presence of Estonian unit in Iraq was protected by this noble argument.

The researched conflicts were different because in the Iraqi conflict, categorization-labelling itself became an object of discussion. It was discussed how to call the situation in Iraq (*war, securing peace, occupation*). In the Bronze Soldier discourse, labelling and categorization also became the central argumentation (*soldier, monument, conqueror, occupant*), but it was not discussed whether it is right or reasonable to call the monument in one or another way.

People as Participants of Text and Discourse

People (public and cultural figures) were actively involved in both conflicts as a discourse participant. In discussions before the Iraq war, arguments in favour as and against were expressed. Various public figures debated with each other (e.g. lecturers Lotman and Monticelli from the Estonian Institute of Humanities). During the Iraq mission, public figures only expressed their objections. In general, government politicians (except in 2005–2007 when Centre Party was in government) and the media behind them supported the idea of continuing the mission; public figures who gave talks were against the idea of continuing the mission. However, opposition against the government policy did not arouse opposite reactions; those positions were not attacked or set up as discussion objects. The tone of the discourse was tolerant – different opinions were expressed, they did not raise objections. The discussion did not reveal that anything would endanger Estonia, although rhetoric of protecting one's country occurred in government politicians' remarks. The main issue of discussion was the moral evaluation of the activity of the Estonian state. It was discussed how Estonia looks to others, how the world sees the activities of Estonia, which activities would be morally right. Evaluating the activities of the USA was related to evaluating the activities of Estonia – by justifying activities of the USA, Estonia's support to the USA was also justified. By disapproving the activities of the USA, Estonia's support to it was also generally disapproved. At

the same time (especially during the Iraq war), it was found that although the USA acted wrong, Estonia should still support it.

In the Bronze soldier discourse, however, pro and contra arguments were discussed together, different opinions were passionately argued, and people who expressed their opinions were assessed. The writings commenting on the topic and also those commenting on other comments and participants (e.g. prime minister Andrus Ansip, mayor of Tallinn Edgar Savisaar, sociologist Juhan Kivirähk, 12 professors) became a separate discussion object.

One of the topics and a discussion object in the statements of public representatives (public and cultural figures) was the government activities. Different types of arguments were used in support or for disapproval of government activities in both discourses: support was mostly related to history, disapproval to general morality and human rights.

In the Iraqi discourse, Estonian people were identified indirectly as text participants, in politicians' talks as *we*. Before the Iraq war, public characters used the pronoun *we* principally when criticizing the Estonian government and people. In that context, Estonian government and people were set in contrast. During the Iraq mission, politicians used *we* in order to incorporate the Estonian government, country and people. In the Bronze soldier discourse, people as a text participant were divided into several groupings, and this kind of categorization of people came up as a principal problem, where *we* was a much more diversified category. Further categorization among both Estonians and Russians occurred based on political views: our Russians and those others (*criminals, rioters, marauders, bums, brawlers*), true Estonians and false-hearted Estonians. At the beginning of the conflict, commentators could be divided into two: they either supported relocating the monument and prime minister Andrus Ansip, or they did not. Positioning oneself as an opponent of Andrus Ansip meant opposing the Estonian government, anti-Ansip announcements disappeared with the culmination of the conflict. There was a unanimous opposition against the mayor of Tallinn Edgar Savisaar and the 12 professors.

Although political views mattered in the Bronze Soldier discourse, nationality already determined the side. National opposition *we* (Estonians) and *they* (Russians) pervaded. By using *we*, the president and the prime minister tried to unite the whole nation (both Estonians and Russians).

Nationality issue arose during the domestic policy conflict (Estonians-Russians); no inside-Estonia groupings emerged during foreign policy conflicts. Only the activities of the government and the state (Parliament) were analyzed and evaluated.

In conclusion, it can be said that domestic policy conflict was actually not treated as an internal military conflict but as a political one. This is proved by the fact that politicians-servicemen were not discourse participants and generally not text participants; also by the fact that the state and the people were not seen as united but as different groupings and categories. In the Bronze Soldier discourse, the focus was mainly on categorizations, classifications, designations and accusing each other. Despite some rhetoric of protecting the

country (events seen in the context of Estonia-Russia), there was no unanimous opinion, because critical counter-arguments were presented quite strongly. The focus of discussion was on evaluating the activities of politicians' (both government and opposition politicians) and criticizing different opinions.

In foreign policy conflict, the main issue was whether there was a war situation or not, and whether Estonia (as a state) should participate in it or not. Thus, discussions mostly concerned morality issues; Estonia was not seen as a participant in a military conflict with Iraq, or as a liberator of Iraq. The major concern was choosing the right side, defining the role of Estonia in its relations with the United States, Europe, NATO and the UN.

ELULOOKIRJELDUS

Karen Kuldnokk

Kodakondsus: Eesti
Sündinud: 21. mail 1976
Aadress: Riia 12, 51013 Tartu
Telefon: 717 6122
E-post: karen.kuldnokk@ksk.edu.ee

Haridus

1994 Vastseliina Keskkool
1999 Tartu Ülikool, BA, eesti keel
2000 Tartu Ülikool, õpetaja kutseaasta, eesti keele ja kirjanduse
õpetaja
2002 Tartu Ülikool, MA, eesti keel
2004–2011 Tartu Ülikool, doktoriõpe, eesti keel

Teenistuskäik

2000–2005 Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused, keeleteoimetaja-korrektor ja
eesti keele õpetaja
2005–2006 Peterburi Riiklik Ülikool, eesti keele lektor
2006–2010 Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused, keeleteoimetaja-korrektor ja
eesti keele õpetaja
2010 –... Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused, eesti keele lektor

CURRICULUM VITAE

Karen Kuldnokk

Citizenship: Estonian
Date of birth: May 21, 1976
Address: Riia 12, 51013 Tartu
Telephone: +372 717 6122
E-mail: karen.kuldnokk@ksk.edu.ee

Education

1994 Vastseliina Secondary School
1999 University of Tartu, BA, Estonian language
2000 University of Tartu, teacher training
2002 University of Tartu, MA, Estonian language
2004–2011 PhD student at the University of Tartu, Estonian language

Professional experience

2000–2005 Estonian National Defence Colledge, editor-proofreader and teacher of Estonian
2005–2006 Saint Petersburg State University, lecturer of Estonian
2006–2010 Estonian National Defence Colledge, editor-proofreader and teacher of Estonian
2010 –... Estonian National Defence Colledge, lecturer of Estonian

DISSERTATIONES PHILOLOGIAE ESTONICAE UNIVERSITATIS TARTUENSIS

1. **Ülle Viks.** Eesti keele klassifikatoorne morfoloogia. Tartu, 1994.
2. **Helmi Neetar.** Deverbaalne nominaaltuletus eesti murretes. Tartu, 1994.
3. **Ülo Valk.** Eesti rahvausu kuradi-kujutelm. Tartu, 1994.
4. **Arvo Eek.** Studies on quantity and stress in Estonian. Tartu, 1994.
5. **Reet Kasik.** Verbid ja verbaalsubstantiivid tänapäeva eesti keeles. Tartu, 1994.
6. **Silvi Vare.** Nimi- ja omadussõnatuletus tänapäeva eesti kirjakeeles. Tartu, 1994.
7. **Heiki-Jaan Kaalep.** Eesti keele ressursside loomine ja kasutamine keele- tehnoloogilises arendustöös. Tartu, 1998.
8. **Renate Pajusalu.** Deiktikud eesti keeles. Tartu, 1999.
9. **Vilja Oja.** Linguistic studies of Estonian colour terminology. Tartu, 2001.
10. **Külli Habicht.** Eesti vanema kirjakeele leksikaalsest ja morfosüntaktilisest arengust ning Heinrich Stahli keele eripärast selle taustal. Tartu, 2001.
11. **Pire Teras.** Lõunaeeesti vokaalisüsteem: Võru pikkade vokaalide kvaliteedi muutumine. Tartu, 2003.
12. **Merike Parve.** Väited lõunaeeesti murretes. Tartu, 2003.
13. **Toomas Help.** Sõnakeskne keelemudel: Eesti regulaarne ja irregulaarne verb. Tartu, 2004.
14. **Heli Laanekask.** Eesti kirjakeele kujunemine ja kujundamine 16.–19. sajandil. Tartu, 2004.
15. **Peeter Päll.** Võõrnimed eestikeelses tekstis. Tartu, 2005.
16. **Liina Lindström.** Finiitverbi asend lauses. Sõnajärg ja seda mõjutavad tegurid suulises eesti keeles. Tartu, 2005.
17. **Kadri Muischnek.** Verbi ja noomeni püsiühendid eesti keeles. Tartu, 2006.
18. **Kanni Labi.** Eesti regilaulude verbisemantika. Tartu, 2006.
19. **Raili Pool.** Eesti keele teise keelena omandamise seaduspärasusi täis- ja osasihitise näitel. Tartu, 2007.
20. **Sulev Iva.** Võru kirjakeele sõnamuutmissüsteem. Tartu, 2007.
21. **Arvi Tavast.** The translator is human too: a case for instrumentalism in multilingual specialised communication. Tartu, 2008.
22. **Evar Saar.** Võrumaa kohanimed analüüs enamlevinud nimeosade põhjal ja traditsioonilise kogukonna nimesüsteem. Tartu, 2008.
23. **Pille Penjam.** Eesti kirjakeele *da-* ja *ma-*infinitiiviga konstruktsioonid. Tartu, 2008.
24. **Kristiina Praakli.** Esimese põlvkonna Soome eestlaste kakskeelne keelekasutus ja koodikopeerimine. Tartu, 2009.
25. **Mari Mets.** Suhtlusvõrgustikud reaajas: võru kõnekeele varieerumine kahes Võrumaa külas. Tartu, 2010.